

**CEZAR PETRESCU**

# ***BALETUL MECANIC***

## CUPRINS:

Prefață.6

Notă asupra ediției...20

Prolog.22

## CARTEA I.

I. Angela cu ochi de azur.30

II. Paiața roșie.40

III. Lume nouă...51

IV. Guguf, Bibia și Eliazar...65

V. Fără mofturi...74

VI. Schimbări la față...83

VII. Viața nu e întotdeauna verosimilă...99

VIII. Lecție la muzeul oceanografic...111

IX. Itinerar mediteranean...128

X. Vila Azur-Eden...139

XI. Omul întunericului...150

XII. As, Rigă, Damă, Valet.169

XIII. Aci miroase a lichidare.183

XIV. Privea în cerul feeric cu ochii ei de azur.194

## CARTEA A DOUA.

I. Hotel Țibichi...213

II. Coppelius.227

III. Baletul mecanic.243

IV. Ochiul lui Eliazar.259

V. Ludmila.277

VI. Din morminte, viața.291

VII. Echo...301

VIII. Nicivo...318

IX. Tu erai, Dan? 329

## ...PREFAȚĂ.

Baletul mecanic – figuri și înțeleșuri.

Cititorii lui Cezar Petrescu – și erau mulți în acel început al deceniului patru – au recunoscut în cartea întâi a Baletului mecanic (1931) medii, motive, personaje întâlnite, la modul generic, în cărțile anterioare ale autorului preferat. Dar înrudirea nu înseamnă identitate, cum sublinia Perpessicius în Jurnalul său de lector: „...Între Georgei Galea, Maximilian Ștaic, Bâzdrugovici sau misterioasa Lu din La „Paradis General,, și Dan, Eliazar, Guguf sau nu mai puțin misterioasa Angela cu ochi de azur (...) – un spirit predispus la sistemă ar putea afla mai mult de o asemănare. Cu diferența totuși, capitală, că divertismentului de acolo i se substituie drama de aici și că romanului uniplan, d-l Cezar Petrescu îi suprapune astăzi romanul în două planuri al Baletului mecanic.”

Drama la care se referă criticul mi se pare a fi și ea diferită de cele din Întunecare, Omul din vis, Calea Victoriei etc. Inadaptarea, obsesia, dezrădăcinarea nu lip-sesc din evantaiul de motivații al romanului. Hotărâtoare este însă ciocnirea de patimi și de interese ale protagoniștilor concepuți fără un efort deosebit de individualizare, de vreme ce reprezintă mai curând simboluri ale unor trăsături categoricale exacerbate; Angela – frumusețea impură; fratele său, Bibia – forța elementară necontrolată; Guguf – viciul transformat în mod de existență; Eliazar – ura care secretă crime și dezastre. Prins în acest angrenaj implacabil, Dan, naratorul, se lasă zdrobit fără o împotrivire cât de cât serioasă. Îndrăgostit mortal de Angela, el își risipește pentru ea moștenirea pe Coasta de Azur, asistând la prostituarea și asasinarea mascată în sinucidere a femeii, care în-cercase să-l recâștige pe Guguf prin șantaj.<sup>1</sup> Bibia îl ucide pe Guguf, Eliazar, diabolicul regizor al asasinatului, dispare, Dan este arestat.

Poate fi caracterizată această parte întâi a romanului, așa cum făcea Eugen Lovinescu în Istoria literaturii ro-mâne contemporane, drept „senzațional de carton”? Regăsim, ce e drept, destule ingrediente ale rețetei literaturii de succes, începând cu ambianța „exotică”, chiar dacă Al. A. Philippide putea să afirme, în recenzia sa din „Adevărul literar și artistic”; „în descrierea acestor locuri (cazinourile, palace-urile și barurile din Monte Carlo, Nisa, Cannes) Cezar Petrescu n-a întrebuințat nici un clișeu. Se cunoaște că sunt locuri pe care le-a văzut timp îndelungat și le-a experimentat bine (...) totul este zugrăvit cu precizie realistă și evocat în imagini câteodată splendide, întotdeauna expresive”. Alături de aceste imagini apar însă și destule elemente facile de culoare locală: descrieri de Baedeker abia prelucrate („Marsilia, poarta orientului, cu statuia Fecioarei binecuvântând depărtările apelor de pe înălțimea Catedralei Notre-Dame de la Garde. Barcelona luminată de ghirlănzile lampadarelor ca într-o veșnică sărbătoare nocturnă. Neapole cu craterul Vezuviului fumegând roșu în coastă.”), titluri și articole de ziar, texte de cântece la modă repetate până la saturație etc. Se adaugă personajele interlope ale căror nume reale vor rămâne o taină, pasiunii violente și irepresibile lovituri de teatru etc. Nu putem trece toluși cu vederea câteva reușite scriitoricești. Critica a apreciat, de pildă,

portretul lui Eliazar, cu tot caracterul excesiv al unor trăsături de penel, sau drumul sinuos al lui Bibia, bruta capabilă de cinste și de generozitate. În ce mă privește, consider că piesa de rezistență o constituie Dan. Lenta lui prăbușire morală este urmărită cu un ochi atent la detalii și implicații, fără compasiunea care ar fi compromis analiza lucidă a unui caz de sclavie erotică și de comportament abulic, mărturisite cu o resemnată franchețe: „Mă simțeam flasc, nevertebrat, incapabil de o hotărâre energică, incapabil de o reacție. Toate slăbiciunile mele de copil crescut alintat și fără o armătură solidă a vieții: egoismul, vanitatea, capriciile, le plăteam scump la cea dintâi întâlnire cu o pasiune care-mi toropise instinctul de conservare”. Relatarea la persoana întâi întărește priza asupra cititorului, participarea afectivă a acestuia la suita evenimentelor cu sfârșit tragic.

Întors la București, Dan cunoaște reversul medaliei: după hotelurile și vilele luxoase de pe Riviera, subsolul casei dărmate, pe care-l împarte cu alți declasați. Infernului moral i se adaugă mizeria fizică degradantă dezumanizatoare. Șansa redempțiunii i-o oferă Coppeliuș, inventatorul misterios și genial care pregătește de un deceniu baletul mecanic, „o glorie a veacului, printr-o artă a veacului, cu mijloacele veacului”. Angajat ca instrumentist, Dan revine la linia de plutire, se căsătorește cu modesta croitoreasă Ludmila și se crede salvat. Mai ales că un ziar parizian îi adusese știrea uciderii lui Eliazar de către Bibia, care evadase în acest scop din Guyana, unde își ispășea pedeapsa pentru prima sa crimă justițiară. Dar el descoperă cu un șoc lesne de înțeles că protagoniștii baletului seamănă leit cu Angela, Bibia și Eliazar, simbolizând, în concepția lui Coppeliuș, Puritatea, Forța elementară, Ura. Pasiunea pe care o crezuse stinsă reînvie, sub semnul confuziei între automate și modelele lor umane. Degringolada lui este grăbită de legătura cu logodnica nimfomană a colegului de atelier Egor Uvarovici Karataiev. Într-un final halucinant, Forța elementară, înarmată și dirijată de Ură, sfărâmă automatele. Încercând în zadar să evite distrugerea simulacru-lui Angelei, Dan o sacrifică pe Ludmila. Coppeliuș este ucis și el. Victimă a destinului dar și a monstruoasei sale lipse de voință, Dan se întoarce la existența subumană.

Critica a acreditat ideea soluției de continuitate între cele două părți ale romanului. „Secționarea pornea de la acțiune, continua cu obiectivele diferite ale subiectului, cu mediul, personajele, apartenența lor social-umană, cu atmosfera generală – de istorie reală sau verosimilă în prima parte și de povestire fantastică în a doua”, scria Mihai Gafița, în prefața la ediția din 1975, rezumând opiniile exprimate de-a lungul timpului. Dar ceea ce se întâmplă cu Dan, după epuizarea resurselor financiare, moartea Angelei și a lui Guguf, dispariția lui Eliazar și condamnarea lui Bibia, se înscrie într-o desfășurare lo-gică, evident până la secvența finală. Iar obiectivul rămâne același: urmărirea dezagregării unui caracter mânat de tare profunde și incapabil să reziste agresiunii unei lumi definite foarte exact de Guguf: „Aci nu afli de la nimeni crutare. Nici nu-ți este permis să acorzi nimănui crutare. Devori sau te devoră!” Mediul, personajele și apartenența lor social-umană slujesc și în partea a doua acestui obiectiv, variația fiind cerută de strategia narativă a autorului. Să vedem cum stau lucrurile și în ceea ce privește secționarea în domeniul atmosferei generale – cele două planuri la care se referea Perpessiciuș. Relatează cu adevărat prima parte o „istorie reală sau verosimilă”? Autorul a simțit nevoia să conteste explicit această caracterizare: capitolul VII este intitulat Viața nu e întotdeauna verosimilă, iar altundeva este evocat „neverosimilul realității”.<sup>2</sup> Există și notații menite să anticipeze însăși parabola baletului mecanic. Valeții din holul hotelului în care Dan îl așteaptă pe Guguf

sunt „reduși la rolurile de automate”. Dan se simte „ca o fantoșă jucată pe ață de-o mână invizibilă”, repetă, mai târziu, „eram departe să ghicesc ce mână neîndurată juca aceste marionete” și conchide: „Acum știam cine poartă ațele tuturor marionetelor, deși nu cunoșteam încă întru ce sfârșit.” Un rol deosebit în asigurarea unității romanului revine, desigur, prezenței în partea a doua a simulacrelor celor trei personaje-cheie din partea întâi. „Voiam numai să-ți cunosc impresia, dacă am izbutit să dau păpușilor mele, înfățișarea intențiilor mele: Puritatea, Ura, Instinctul brut, Grația... Le-am lucrat singur, înadins...” spune Coppélius. Și reia, mai departe: „Am pus în fiecare o sumă de observații, am înlăturat inutilul, am încercat sinteze stilizate. Întrebarea e dacă am reușit sau nu?” Din punctul de vedere al lui Dan, reușita depășește limitele firescului. În fața lui se află Angela cu ochii de azur, Eliazar și Bibia, ca și cum intențiile lui Coppélius nu s-ar fi putut materializa decât în aceste fantasme ale trecutului, în virtutea unei corespondențe tiranice între esențe și aparențe.<sup>3</sup> Sintetizarea implică însă, aici, absolutizarea aparenței: cocota de lux devine simbolul purității, atletul hirusc își pierde aspirația spre o muncă cinstită și discernământul în furia justițiară. Doar Eliazar reprezintă aceeași acumulare patologică de ură care ar vrea să maculeze întregul univers. Întâlnirea lui Dan cu aceste avataruri mecanice reprezintă o ultimă probă de foc. După ce fusese strivit în planul real, el eșuează lamentabil și în cel fantastic.

Cât de preocupat era Cezar Petrescu, în acea perioadă, de tema revoltei individului împotriva societății care l-a nedreptățit o dovedește și prezența unor puternice ecouri din Baletul mecanic în romanul Greta Garbo, publicat un an mai târziu. Placida elevă provincială Alina Gabor, supusă unui șir de umilinți și vexațiuni datorită stupefiantei sale asemănări cu vedeta aflată atunci la apogeu, hotărăște să devină o veritabilă „vamp”. În această nouă postură, provoacă uciderea din gelozie a soțului fostei ei profesoare și acceptă îmbrățișările de o noapte ale unui june urât și infatuat, ca să nu mai poată iubi. Apoi îl însoțește la Veneția pe Leonte Stăncescu, fost și viitor ministru, cel care a determinat transformarea lui Eliazar într-un monstru. Eliazar însuși își face apariția – acțiunea romanului se petrece, deci, înaintea evenimentelor descrise în a doua parte a Baletului mecanic – pentru a încheia un pact al urii împotriva tuturor: „Alina Gabor, misiunile noastre pe lume s-au întâlnit. Lucram până acum izolați... Cu puterile împuținate. Hehe! Unirea face puterea. Ai să vezi ce tari avem să fim împreună!” Primul obiectiv al acestei alianțe oculte îl constituie distrugerea carierei și a reputației lui Leonte Stăncescu. Demnitarul moare însă la primirea celui dintâi avertisment. Răzbunarea lui Eliazar se exercită atunci asupra fiului celor care i-au cerut să se sacrifice pentru ei, întorcându-i apoi spatele. Aflând adevărul despre pă-rinții lui, pictorul Alexandru Stăncescu, aflat la studii la Paris, își schimbă radical viziunea artistică, începând să reproducă pe pânză aspectele cele mai abjecte ale vieții. Amelia Stăncescu vine să-l salveze. Eliazar, care o iubise în tinerețe, suferă o cam prea rapidă prefacere: „Era omul minunilor rele: omul întunericului. E astăzi omul minunilor bune: omul luminii. Privirea lui străpun-gea; acum alină. Rânjetul lui devasta; acum surâsul îmblânzit vindecă.” Alexandru își recapătă optimismul și o pictează pe Alina, care nu poate să răspundă dragostei lui. Pleacă toți trei undeva pe țărmul Loarei, împreună cu cel mai bun prieten al lui Alexandru, poetul Emil Damian. Alina, care-l cunoștea de la București și știa că o iubește, îl provoacă, pentru că „în profunzimi umbrite pirotea cealaltă ființă a ei, pe care mai întâi viața, mai pe urmă dânsa singură și-o făurise, îi intrase în carne, în sânge, în ațele nervilor.” Eliazar asistă la evoluția dramei, comparând personajele cu cele din Baletul

mecanic: Angela cu ochi de azur – Alina Gabor, Dan – Alexandru Stăncescu, Guguf – Emil Damian. El încearcă să prevină deznodământul, dar... Este ucis de Bibia. Alexandru citește relatarea crimei într-un ziar (asemeni lui Dan) și îi vede pe Alina și Emil trecând pe stradă, la braț. Idila se consumă însă rapid. Incapabilă de un sentiment profund, Alina devine o demimondenă care „seamănă răul în juru-i, ruină, fățarnicie, minciună, desnădejde și deslănțuirea de lacome patimi, le seamănă fără să vrea, fiindcă răul subsistă și macină în ea mai întâi...” În finalul romanului, se întâlnește, la curse, cu... Greta Garbo, care-i propune să o substituie, la Hollywood, ea vrând să se retragă (premoniție? Coincidență?). Apare Alexandru, care a înnebunit și-i aruncă Alinei în față conținutul unei sticlute cu vitriol, rânjind: „Acum sculpez ulcere!”

Sfârșitul acesta trimite la unul dintre sinistrele fapte diverse colecționate de Eliazar, în Baletul mecanic: desfigurarea Jacquelinei Bertin. După cum planurile de electrificare a țării elaborate de unchiul Alinei, monomaniacul Stroe Bârlădeanu, amintesc de proiectul lui Coppelius: „...Electrificarea Europei în doi ani, fără să epuizez nici o sursă de energie cunoscută astăzi...” Reîntâlnim până și obsedanta formulă cezarpetresciană „viața nu întotdeauna e verosimilă”.

Cu toate alunecările în senzational, Greta Garbo nu evadează de pe orbita genurilor tradiționale – ceea ce nu se poate spune despre Baletul mecanic. Cum bine observa Mihai Gafița în amintita prefață, „Partea a doua (...) se constituie ca un roman de anticipație științifico-fică și cu o coloratură fantastică...” Criticul relua analogiile propuse în Jurnalul de lector al lui Perpessicius – Galateea, Viitoarea Evă a lui Villiers de l’Isle-Adam, mașinile din Erewhon-ul lui Samuel Butler, roboții lui Karel Capek din R. U. R.

— Adăugându-le „prima din cele trei Contes de Hoffmann a lui Offenbach”, baletul Coppelia<sup>4</sup> și piesa lui Jacinto Grau, El senor de Pygmalion. Ceea ce ne interesează aici este dacă și în ce mod au fost utilizate aceste surse pentru a realiza o sinteză originală.

„Eu singur mi-am ales numele acesta hoffmannesc” spune Coppelius – dar constructorul se numește așa nu în Omul cu nisipul, ci în Coppelia, unde îl narcotizează pe Franz și, prin pase magnetice, se străduiește inutil să-i mute sufletul în trupul păpușii mecanice. Povestirea și baletul conțin și o altă posibilă sugestie: Clara și Swanilda sunt părăsite o vreme de logodnicii lor, Nathanael și Franz, pentru păpușile Olympia și Coppelia, așa cum Ludmila este părăsită de Dan pentru păpușa Angela.

Villiers de l’Isle-Adam l-a citit pe Hoffmann și a asistat, poate, la premiera Coppelliei (Paris, 14 iunie 1870). Dar automatele rudimentare ale lui Spalanzani și Coppelius fac parte din familia celor ridiculizate în Viitoarea Evă, într-o tiradă al cărei ecou poate fi regăsit în Baletul mecanic: „...Aceleste manechine nu sunt decât o caricatură jignitoare a speciei noastre” spune Edison. Iar Dan înțelege că personajele baletului mecanic vor fi „Nu păpuși de ceară imitând cu o jalnică stângăcie chipul și gestul uman...” Cezar Petrescu nu-și propune să-l urmeze pe Villiers în descrierea alcătuirii și funcționării automatelor. Ar fi fost, de altfel, o tentativă fără sorți de izbândă, efortul scriitorului francez rămânând fără egal în istoria roboticii imaginare.<sup>5</sup> Coppelius este totuși superior lui Edison<sup>6</sup> în privința sistemului de reproducere a vocii umane: fonograful perfecționat grație căruia Hadaly poate să „vorbească” douăzeci de ore este înlocuit de un adevărat miracol: „Patronul potrivea două fire electrice în prizele ochiului artificial. Îl așeză pe un suport minuscul. Căulă pe clavier o carte. O deschise la o pagină întâmplătoare și o sprijini

în fața pupilei de cristal. Pe urmă răsuci hautparleurul spre mine, dădu drumul proiecteurului și așteptă, cu mâinile la spate, în redingota lui verzuie de arhivar pensionar.

Ochiul începu să citească.

Citea cu un timbru plăcut de tenor, se oprea la semnele de punctuație, accentua întrebările și exclamațiile. Citea cu un glas omenesc care nu era al nimănui, care nu fusese niciodată al nimănui.

M-am rezemat de clavier. Mi-am șters broboanele de pe frunte. În emoția mea se amesteca o spaimă. Asistam parcă la o profanare a misterului creației.

Ochiul avea inteligență omenească. Glasul avea însă o perfecție pe care n-a atins-o niciodată natura omenească.

Patronul răsuci un buton și glasul tăcu.

— Tot așa putem schimba aci un ochi transformator de soprană, de contraltă, de bariton, de bas. În cutia mea am câte o pereche din toate eșantioanele...”

Punctul de plecare al acestei prefigurări a experiențelor cibernetice efectuate astăzi în domeniul descifrării și reducerii sonore a textelor trebuie căutat, probabil, în presa vremii. Spun asta întrucât am identificat sursa unei alte invenții a „patronului”, orchestra invizibilă: „Degetele uscate, apropiindu-se și depărtându-se, ondulând și vibrând – un șef de orchestră invizibilă, conducând o orchestră invizibilă. Încă nu mai văzusem, încă nu mai auzisem aceasta. În sunetul flautului și în suspinul vioarei, apărea gravă modulația violoncelului, se înălțau toate în tumult de fligoarne și în izbucnire de talere, rămânea suspendat numai plânsul melancolic al oboiului și când toate mureau, o vocală umană, sfâșietoare și pură, sosea din depărtările nevăzute să se întoarcă tot așa de fantomatic – o umbră de glas omenesc.

Mâna stingă comanda vidului, ca un braț impunând ascultare și atenție; mâna dreaptă săvârșea ea singură magia, pescuind undele armoniilor, împletindu-le, răsusucindu-le în jerbe, adunându-le în constelații sonore să le culeagă topite într-un singur suspin.”

Și iată explicația pe care o dă Coppelius: „O simplă aplicație, o concluzie logică, orchestrația undelor electrice: exploatarea, dacă s-ar putea spune, a defectelor din transmisia aparatelor de radio, disciplinate și armonizate. Ceea ce a încercat și a izbutit în parte, profesorul Leo Theremin, Armand Grivelet, Bertrand și Pierre Toulon; ceea ce patronul desăvârșise înainte de toți aceștia și înțelegea să folosească drept unică orchestră pentru Baletul său mecanic, așa ca totul să însemne cu adevărat triumful artificialului absolut.”

Am aflat toate acestea în articolul lui... Cezar Petrescu, Muzica undelor eterice, apărut în „Curentul” la 23 ianuarie 1928, deci cu trei ani înaintea Baletului mecanic.

Mai întâi, descrierea experienței: „Deplasarea mâinii drepte deșteaptă o gamă de sunete, iar antena orizontală, influențată de mâna stingă, permite reglementarea intensității acestor sunete. Apropiind sau depărtând mâna dreaptă de antena verticală, artistul e ca un violonist care mărește sau micșorează după voință lungimea unei coarde întinse, cu diferența că tensiunea prealabilă, acordul, nu există. Aci, distanța separând antena de mână, reprezintă o strună ideală, pe care se obțin în mod firesc intervalele mult mai

numeroase și mai varii, decât acele regulate, ale unui piano. Mâna stângă, deasupra antenei orizontale, mărește sau înăbușe intensitatea sunetului, dispunând de o bogăție de nuanțe infinite, care nu se compară cu nimic din ce am cunoscut până acum, căci nici vocea omenească și nici orice instrument, nu pot mări sau diminua volumul sunetelor decât până la anumite limite”.

Și acum explicația: „Aparatul inginerului Theremin se bazează pe utilizarea curentului alternativ de frecvență variabilă, prin care obține sunete de înălțime variabilă. E, dacă s-ar putea spune, aplicarea unui truc electric. Utilizarea și disciplinarea șuerăturilor și scârțâiturilor care supără în regularea proastă a posturilor de Telegrafie fără fir.”

Gazetarul menționează că a folosit articolele lui Gaston Danville și Pierre Bost din „Mercure de France” și „La Revue Hebdomadaire”. Scriitorul se referă la Leo Theremin și la alți autori ai acestei invenții uitate, pentru a da un temei științific demonstrației lui Coppelius. Este un procedeu tipic al anticipației clasice, începând cu trimiterile lui Edgar Allan Poe din Farsa cu balonul și Hans Pfaal la ascensiunile și observațiile unor aeronauți și astronomi contemporani.

Geniul lui Coppelius se exercită și în alte direcții. Deplângând lipsa de interes pentru brevetele sale care ar putea „să garanteze fericirea totală a măcar unei jumătăți din omenire”, el citează pâinea sintetică și electrificarea Europei în doi ani „fără să epuizez nici o sursă de energie utilizată astăzi”. Cele mai surprinzătoare previziuni sunt formulate însă în domeniul atunci exclusiv imaginar al inteligenței artificiale. Când Dan evocă „Jucătorul de șah” al lui Kempelen, expus mai târziu de Maelzel și devenit obiectul unui articol al lui Poe, Coppelius ripostează „Literatură, prietene, literatură... De altfel, literatură genială! Dar noi aci facem altceva: creem artificialul absolut. Jucătorul de șah al lui Maelzel era bazat pe un truc... Noi ne bazăm pe o certitudine matematică și mecanică!” Mai târziu, el reia ideea în termeni quasi identici: „Facem păpușile noastre să danseze. Le facem să cânte și le facem să râdă... De ce nu, mâine, să gândească? Poate au să gândească mai bine ca noi, în artificialul absolut, în absolutul matematic.”

În viziunea scriitorului, Coppelius este chiar mai mult decât un inventator genial și un profet științific. El cântă „dumnezeiește” la pian și la vioară, demonstrează cunoștințe profunde de anatomie, desenează și pictează ca un maestru, dă lecții de balet unui profesor de dans. Nu e de mirare deci elogiul pe care i-l aduce lui Leonardo da Vinci, într-o pagină antologică din care reproduc acest pasaj: „Pentru el, matematica și poezia, pictura și muzica, sculptura și arhitectura, mecanica și ingineria, însemnau un tot. Se completeau, se împlăteau, se întrepătrundeau (...) Naivii se minunează că în desenele lui s-au găsit cele dintâi proiecte logice ale mașinilor de zburat... Mai interesant ar fi să ne imaginăm ce vor fi spus despre el contemporanii lui, chiar protectorii lui... Un Ludovic le More, un Cezar Borgia, un Francisc I!... Proiectele lui erau mai mari decât vremurile lui.” Recunoaștem aici fascinația exercitată asupra scriitorului de marea personalitate a Re-nașterii, fascinație mărturisită, cam în aceiași termeni și în Plecat fără adresă (1932). Coppelius apare așadar ca un om complet de tip davincian, condamnat să trăiască într-o lume supusă preocupărilor unilaterale. Cum să ne explicăm atunci eșecul tragic al tentativei sale de a uni știința și arta într-o mirabilă sinteză?

Răspunsul cel mai la îndemână este cel pe care-l putem deduce din Cuvântul înainte al autorului la ediția din 1947 a romanului Plecat fără adresă. El numără printre „eroii din



familia lui Enric Sântion” pe „meșterul Coppelius, fabricantul de automate din Baletul mecanic, roman care în zona fantasticului interior anticipa cam tot prin preajma anului 1930, conflictul dintre mașină și faurul ei, cu simbolica moarte a creatorului ucis de propriile-i născociri – oarbe instrumente substituite destinului...”. Îmi voi îngădui să contest aceaslă interpretare a posteriori, asumată de istoria literată. Dar mai întâi cileva reflecții despre „fantasticul interior”.

Se știe că scriitorul a intenționat ca opera sa să constituie o Cronică românească a veacului XX. Această ambiție balzaciană l-a determinat să-și grupeze volumele în șapte cicluri, al cincilea, Fantasticul interior, cuprinzând Omul din vis, Omul care și-a găsit umbra, Aranca, știma lacurilor, Simfonia fantastică și Baletul mecanic. Desigur, compartimentele nu sunt, nu puteau fi etanșe. Mihai Gafița considera chiar că Baletul mecanic ar fi trebuit situat în ciclul Război și pace. Dar o mărturisire a lui Cezar Petrescu aruncă o lumină neașteptată asupra între-gii probleme: „Realist? Realist n-am fost niciodată. Nici n-am năzuit să scriu vreo carte realistă... Atunci când personagiile mele și conflictele mele s-au aflat situate pe-un teren de strictă realitate socială, am ținut seama de această realitate. Le-am încadrat în realitate, fiindcă numai așa puteau fi viabile. Dar dincolo de asemenea precizări, m-a preocupat fantasticul interior, aventura psihologică a eroilor, aspirația omenească spre o feerie absurdă, îndeobște năruită tocmai de realitate. De altfel, am credința că omul, fiind singurul animal cu imaginație, trăiește prin și pentru această imaginație”.<sup>7</sup> În această accepție fantasticul interior nu mai definește un grup limitat de lucrări, dobândind statutul unei viziuni globale, care ar putea fi regăsită în întreaga operă a scriitorului.

Revenind la semnificația secvenței finale a romanului, să vedem în ce măsură s-ar datora eșecul proiectului lui Coppelius „conflictului dintre mașină și faurul ei”. E adevărat că aspectele și implicațiile acestui antagonism l-au preocupat pe Cezar Petrescu încă de la începutul deceniului al treilea, după cum reiese din articolele Un nou misticism: al fierului și Prejudicata modernistă. Citez din cel de-al doilea: „Ne închinăm mașinei născocite de noi, căreia i-am devenit sclavi într-atâta, încât războiul a fost de fapt o revanșă a oțelului și schije, care și-au ucis creatorii.”<sup>8</sup> Formula este foarte asemănătoare aceleia din amintitul Cuvânt înainte în care, în legătură cu Baletul mecanic, se vorbește despre creatorul „ucis ele propriile-i născociri,,. Reprezintă această ucidere un act conștient, o consecință a evoluției mașinii, a exercitării liberului arbitru care constituie, încă, o prerogativă a ființei umane? Așa se petrec lucrările și în R. U. R. Și în El señor de Pygmalion, iar în Erewhon mașinile sunt distruse de teama că progresul lor ar putea primejdui supremația lui homo sapiens. Pe când „răzvrătirea,, păpușilor lui Coppelius nu se datorează vreunei mutații a regnului mecanic. Recitind textul, vom vedea că ieșirea din matca gesturilor programate este determinată de o intervenție exterioară. Pentru că nu întâmplător scriitorul se referă pe larg la o singură carte dintre cele invocate de comentatorii romanului: Viitoarea Evă. Coppelius ar putea spune despre automatele sale ceea ce spunea Edison despre andreida Hadaly: „...Dacă i-am furnizat, din punct de vedere fizic, ceea ce are ea terestru și iluzoriu, un Spirit care îmi este necunoscut s-a suprapus operei mele... „ în romanul lui Villiers de l’Isle-Adam, Spiritul este cel benefic al Sowanei, transmis andreidei prin intermediul hipersensibilei Any Anderson. În Baletul mecanic, duhul rătăcitor al lui Eliazar se încorporează în automatul care simbolizează Ura, atras de prezența catalizatoare a lui Dan. Asemănarea se oprește însă aici. Hadaly i-ar aduce fericirea lordului Ewald, dacă n-ar

dispărea într-o catastrofă maritimă. „Eliazar” contaminează caracterele slabe (Gustav fură, Gaston își uită mama paralizată și sora luându-i logodnica lui Sami, Maței își abandonează familia, Dan înșeală încrederea lui Egor, coboară ultimele trepte ale degradării, este mai mult decât complice la o crimă), dezlănțuie furia oarbă a Instinctului brut, asmute Invidia, Ispita, Luxară, Cruzimea asupra cuplului pe care-l apără Grația, Mila, Curajul, Puritatea.<sup>9</sup> Însăși această disociere a lumii automatelor demonstrează inconsistența tezei conflictului generic dintre om și mașină.

Evident, ceea ce se întâmplă în finalul romanului nu mai are nimic de-a face cu anticipația științifică, reliefând o sugestie subterană care urcă uneori la suprafața textului. O sugestie circumscrisă foarte exact de Al. A. Philippide, în recenzia din „Adevărul literar și artistic”: „Toată viața nu e, în fond, decât un balet mecanic, în care noi oamenii, conduși de legi pe care le ignorăm și puteri sufletești oculte, suntem niște biete jucării, mișcate de un regizor anonim și răutăcios”. Din fericire, umanitatea nu este alcătuită doar din indivizi incapabili să se împotrivescă multiplelor chemări ale abisului.

Ion Hobana.

#### NOTA ASUPRA EDIȚIEI.

Aceasta este a patra ediție a Baletului mecanic, după cele antume din 1931 și 1943 și cea postumă din 1975. Firesc ar fi fost să reproducem textul „revăzut” de autor, deci versiunea din 1943, dar o lectură atentă mi-a revelat o suită de carențe, preluate și de ediția postumă.

Este vorba, într-o ordine aleatorie, de omisiuni care sărăcesc profilul unor personaje, de dispunerea arbitrară a alineatelor și, mai ales, de numeroase erori flagrante în transcrierea unor cuvinte, ceea ce alterează textul până la a-l face neinteligibil. Vina dactilografei sau a zețarului mi se pare neîndoielnică, dar autorul a lăsat corectura pe seama editurii și rezultatul este întristător.

Câteva exemple frapante:

Ediția 1931      Ediția 1943      jucător      bucătar      jucătorii      judecătorii      devize      diverse      sibiline  
sublime      descleșta      desluși      mijeală      mijlocul      răs      glas      împrăștiți      împrăștiați      confundă  
cufundă      cum      spuneam,      aceste      lecțiuni      și      multe      altele,      care      transformă      unele      propoziții      și  
fraze      în      adevărate      șarade,      au      migrat –      și      proliferat!

— În ediția din 1975.

Într-o asemenea situație, unica soluție o constituia întoarcerea la ediția princeps, păstrând acele intervenții din 1943 care îmbogățeau textul sau îi dădeau alte virtuți semantice, fără a-l denatura. Am reintrodus pasajele omise (probabil) accidental, am reasezat alineatele, cu puține excepții, potrivit dispunerii inițiale, am înlăturat erorile de transcriere. Pe de altă parte, am operat corecturile cerute de normele ortografice în vigoare și am intervenit în punctuație acolo unde era neapărat necesar, ca de pildă în cazul virgulelor puse între subiect și predicat. În sfârșit, considerând că o seamă de nume, evenimente etc., nu mai spun mare lucru cititorului de azi, am redactat note explicative așezate la sfârșitul volumului, pentru a nu stânjeni lectura.

Nu am pretenția vană că rezultatul acestui efort este fără cusur. Cred însă că ediția de față oferă în mai mare măsură posibilitatea de a cunoaște și aprecia o operă care onorează nu numai creația lui Cezar Petrescu, ci și o întreagă zonă a literaturii noastre interbelice.

Ion Hobana.

## PROLOG.

Patronul era un moșneguț pipernicit și chel.

Bărbița rară ca firele din vârful rădăcinii de hrean, redingota verzuie, manșetele tari și cravata de fabrică prinsă în buton – le mai întâlнисem acestea în sute de exemplare. În cafenelele hâde și triste, unde se adună mumiile pensionarilor să chibițească moțând în jurul unei partide de table pe-un șvarț.<sup>1</sup>

Așa eram gata să-l socotesc. Un fost arhivar la vreo primărie, agent auxiliar la vreo percepție sau altceva foarte mărunț, pe la o: Înregistrare, Ieșire, Condică de expediții...

Dar privirea mi-a fost hipnotic capturată de sclipirea malițioasă a ochilor, lucind fosforic după ochelarii cei mai bombați pe care i-am văzut vreodată.

Și n-au mai existat înainte-mi decât ochelarii aceștia. Imenși, anormali, cu lentilele cercuite în ramă groasă și neagră acoperindu-i jumătate din figură, așa cum dau înfățișare monstruoasă și neliniștitoare numai măștile de scafandru.

Sami îl definise zeflemist, în felul său de a zugrăvi prompt indivizii, după pilda coreligionarilor umoriști din seminția ghetourilor: Saphir, Șalom Alehem sau Zangwil.<sup>2</sup> Spunea că n-avem stăpân un moșneguț cu ochelari, ci „o pereche de ochelari cu om”. Într-adevăr la prima vedere, patronul părea o anexă de mică importanță, un modest pretext, un biet apendice al fantasticilor ochelari.

Pe de altă parte, Egor, seara, după ce-și deșerta duzina de păhărele cu spirt și cădea în patima lui rusească, să discute despre Dumnezeu și Demon, despre bine și rău, despre păcat și pocăință; atunci ne încredința cu tainică înfiorare în glas și fără cea mai mică umbră de îndoială, că patronul e un seamăn vândut diavolului, dacă nu cumva chiar întruparea lui trecătoare, întru cine știe ce pierzanie a sufletelor.

Iar Gustav, mecanicul neamț, declarase pur și simplu că nu știe de unde să-l înceapă.

Pentru Gustav, universul se împărțea în două lumi, răspicat distincte. Una pe care știa de unde s-o înceapă și care de aci încolo nu-i mai oferea nici un mister, fiindcă o demonta piesă cu piesă, metodic, ca mecanismul unui motor. Alta ermetic refuzându-i taina, și de care se dezinteresa ca de-un mecanism scos din uz, condamnat și nevrednic de vreo luare aminte.

Când ne-am împrietenit, în primele zile, după câteva neînsemnate schimbări de cuvinte, s-a oprit neașteptat în față-mi, cu cheia franceză în mână. M-a măsurat din creștet până în tălpi și mi-a vorbit, cu gravitatea care nu-l părăsește niciodată, atingându-mi pieptul, deasupra inimii, cu cheia franceză.

— Pe dumneata știu acum de unde să te iau. Pot începe de aci! Aci, la inimă, este ceva stricat...

Spunând, răsucea cheia pe un șurub invizibil, ca și cum s-ar fi pregătit să desfacă imediat cutia coastelor, să scoată inima ca o piesă defectuoasă, s-o examineze și s-o pună la punct, pe loc, în câteva învârtituri de re-sorturi și roțițe.

Am simțit că roșesc și am râs zgomotos, în silă, ca să-mi ascund stinghereala. Gustav mă

ghicise mai repede și definitiv decât prietenii mei de altădată, care-mi erau astăzi străini; îi ocoleam și mă ocoleau.

— Nici răsul acesta nu-mi place!... Adăogase atingân-du-mi buzele cu metalul rece, Sună fals! Și aci trebuiește ceva reparat...

Dar observ că nu v-am spus nici cine e Gustav, nici Egor, nici Sami, nici patronul: și observ că n-am lămurit nici prin ce îndelungi și spăimoase peripeții am ajuns în tovărășia lor.

Nu știu să povestesc după bunele orânduiri ale artei.

Toate lecturile mele de demult, din cealaltă viață, oricât de numeroase și diverse au fost, n-au însemnat decât desfătare de tânăr fără grijă, lenevit, superficial și fără experiența aspră a vieții. N-am dat niciodată atenție secretului prin care un povestitor mă cucerea la născocirile fanteziei sale și mă captiva până la ultima filă a cărții. Mă desfăta – și atâta îmi era destul.

Astăzi, când experiența cea înfricoșată a vieții a trecut peste mine și când iată că am și eu de povestit o întâmplare trăită și poate mai neverosimilă ca toate născocirile autorilor de cărți; acum mă trezesc neîndemânatec și nehotărât, ca prietenul Gustav, în fața enigmaticului nostru patron, căruia nu știa de unde să-i desfacă primul resort, ca pe urmă să-l reconstituie piesă cu piesă.

De aceea cer dinainte iertare cititorului întâmplător (dacă vor cădea vreodată rândurile acestea sub ochii cuiva) – cer, fără fățarnicie iertare, pentru nepriceperea-mi de povestitor, pentru stângăciile și întoarcerile, pentru toate șovăielile și lipsa de pătrundere cu care presimt că voi stărui fără folos asupra amănuntelor neînsemnate și voi uita desigur să pomenesc, măcar în treacăt, faptele într-adevăr importante ce m-ar ajuta să găsesc un început de explicare inexplicabilului.

Ca orice fecior de bani gata, am fost crescut în voia tuturor capriciilor. Pentru mine n-a existat constrângerea nici unei discipline. Aceasta mi-a intrat în fire și-n sânge. Și aceasta, cum se întâmplă mai întotdeauna, a devenit mai târziu și pricina pierzaniilor pe care le-am ispășit scump, cu prețul celor mai crunte căderi.

Părinții mi-au împlinit din cea dintâi copilărie toate voile și mi-au îngăduit toate deșertăciunile. Averea, moște-nită din tată în fiu, li se părea și lor și mie ineputabilă. Mai ales prea îndestulă pentru a mă scuti de o diplomă, de obligația unei osteneli, de amânarea unei plăceri. Tot ce-am învățat, tot ce-am citit și ce-am trăit până la douăzeci de ani, a fost după pofta de douăzeci și patru de ore, iară un a doua zi.

Ce doream dimineața, era fapt împlinit până în seară; ce visam noaptea, mi se îplinea dimineața.

Eram egoist fără să știu. Vanitos, fără să-mi dau seama. Capricios, fără s-o simt. Tiran, fără să găsesc împotrivire. Eram mândru de tot ceea ce avea să mă umilească. Și eram sclavul pornirilor mele nestatornice, socotindu-mă cel mai liber și mai norocos tânăr din câți au fost și sunt.

Un unchi plicticos, savant și cu obrazul chinuit de oribile ticuri, de câte ori era invitat la masă la noi se simțea dator să atragă atenția mamei și tatei că asemenea creștere îmi

atrofiază instinctul de conservare și-mi pregătește cele mai ireparabile nefericiri pentru viitor.

Tata surâdea amuzat, cu îngăduiala cuvenită unor paradoxe de bătrân maniac, cum era considerat în toată casa unchiul Alec. Mama mă înfășură într-o privire plină de înduioșare, invocând o sănătate șubredă, care exista numai în închipuirea ei și care mi-ar fi interzis, credea, o muncă disciplinată, continuă și ostenitoare. Iar eu îl uram pe acest unchi Alec, ca pe-un bătrân cicălit, înapoiat și ursuz, venit să tulbure din perversiune de mizantrop o pace și o armonie și o fericire – toate desăvârșite și toate eterne.

Eu îl uram. El spunea că mă compătimește.

Nu mă îndoiesc că mai ales mă disprețuia.

În orice caz, ne evitam cu fățișă antipatie.

Ultima dată când ne-am întâlnit, a fost în camera mortuară a mamei. În aceeași zi când din încăpere fusese scos coșciugul ei. Tata murise fără suferință, cu o lună înainte, de un neprevăzut atac de inimă. Mama a tânjit și s-a stins repede, ca o luminiță cu uleiul sleit.

După ce sicriul a fost închis în cavoul familiei, unchiul m-a luat de braț și m-a scos din cimitir.

În haina solemnă și neagră, ticurile lui mi s-au părut mai ridicole. M-a întovărășit acasă și după o lungă introducere, presărată de condoleanțe și de aforisme asupra rostului nostru pe lume, m-a întrebat brusc, aproape sever, cum am de gând să-mi organizez viața după acest avertisment.

— Cum adică? Ce înseamnă aceea „să-mi organizez viața?” am încercat să înțeleg, iritat de atâtea sfaturi de care n-aveam nevoie.

— Să muncești! Să-ți găsești o axă existenței. Să te ocupi de ceva... Măcar să-ți administrezi chibzuit averea... Trândăvia e mama tuturor ispitelor și deci a tuturor nefericirilor...

Vorbea cu obrazul tresărind de ticuri, cu ochii inflamați de plâns, fiindcă, recunosc, își iubise sora; iar pierderea ei îi pricinuisese o durere reală și adâncă. Pentru că eram copilul ei și fiindcă în acest copil își adunase dânsa toată viața, iar nu pentru mine, simțea deci datoria să mă apere ultima dată de amenințările care mă pândeau și pe care nici pe departe, atunci, nu le puteam presimți.

Aceasta am înțeles-o mai târziu, când a venit ispășirea.

Atunci însă m-a exasperat, ca o predică lipsită de tact și rostită neghiob, într-o cameră de unde nu se risipise mirosul luminărilor și al smirnei.

Începuse:

— Risipa e mama...

— Ajunge, unchiule Alec, cu aceste genealogii!... Risipa e mama... Lenea e sora...

Mi-a replicat cu asprime.

Am răspuns tăios.

Discuția s-a încheiat într-un chip brutal și teatral, pe care nu-l premeditasem nici măcar cu o clipă înainte.

Unchiul Alec își sfârșea predica:

— Când n-ai să mai ai ce mânca și când ai să te trezești singur pe lume, fără prietenii care te lingușesc astăzi, te vor exploata mâine și te vor părăsi poimâine; atunci să știi că în casa mea, așa modestă cum e, ai să găsești un pat și o farfurie întinsă la masă. Nu ți-o doresc. Dar știu că așa se va sfârși! Nu poate să sfârșească altfel... Tu care...

Am apăsat butonul soneriei. În prag, ca și cum ar fi ascultat la ușă, a apărut valetul în haina de doliu a casei.

Am întins arătătorul, cu nemărginit orgoliu de stăpân pe voința mea și pe destinele mele:

— Domnul a cerut pardesiul! Grăbește!

Unchiul Alec nu și-a isprăvit fraza. A deschis ochii mari, cu răsuflarea înecată de indignare și cu toți mușchii obrazului zvârcolindu-se într-un tic dureros. Pe urmă și-a luat pălăria cernită, a trecut pe dinainte fără să mă privească, înalt și gârbov, cu umerii apăsați de o povară prea grea pentru bătrânețea lui, acum cu desăvârșire singură.

În prag s-a biruit și s-a întors:

— Dan! Eu tot te aștept. Să știi că uit aceasta și te aștept... Patul, masa... Acum nu mă mai îndoiesc că tot la ele ai s-ajungi! Trebuie să ajungi...!

— Ce aștepti? Închide ușa! Am poruncit slugii.

Apoi, pentru mine, ca o ușurare, am rostit:

— Moșneag nebun! Cioclu maniac și caraghios!

Bietul unchiul Alec! Era un cărturar îmbătrânit între cărțile sale, absent de la tot ce se petrece în lumea cea de aievea, abia luând aminte la înfățișarea străzii și a oamenilor, când își făcea seara plimbarea de-un ceas, cu mersul lui rar și dezarticulat, de cocostârc.

Toți îl considerau incapabil să priceapă ceva din rostul vieții reale, din patimile, din suferințele, din mobilul actelor omenești. Îl socoteam incapabil să poată descifra viața cea vie, desprins s-o trăiască numai pe cea uscată, a cărților. Și totuși, citise dinainte, ca într-o carte deschisă din rafturile lui, toată linia frântă a vieții mele, cu o înspăimântătoare și profetică precizie.

M-am aplecat pe fereastra deschisă, afară l-am văzut traversând strada printre cioclii care desprindeau din ținte draperiile negre și le încărcau în furgon. S-a oprit, biruindu-se încă o dată, privind înapoi, gata să se întoarcă și să urce scările. Pe urmă, a scuturat capul, cum alungi un gând imposibil și te lepezi de o povară insuportabilă. A trecut înainte, cu ochii în pământ, fără să audă zgomotul străzii.

Am înțeles că nu-l auzea, acest vacarm al lumii exterioare, fiindcă o clipă a fost să nu-l strivească un automobil cu toate roțile frânate până la fund.

— Ești surd? Ramolitule! Strigă șoferul, scoțând capul pe portieră și înjurând furibund.

Unchiul Alec păși mai departe, nepăsător, abia respingând cu un gest al mâinii slăbănoage ostilitatea unui univers care nu-l mai interesa.

De-atunci nu l-am mai văzut niciodată.

## CARTEA ÎNTÂI.

I.

### ANGELA CU OCHI DE AZUR

— La ora cinci sunt întotdeauna acasă, dragă domnule! Dar mai bine să alegem o zi, când sunt singură... Astăzi e luni. Ce-ai spune, bunăoară joi?... Joi, la cinci...

— Trei zile... Mi se par o eternitate, doamnă.

Un deget înmănușat mă amenință în glumă:

— Flatteur! Va...!

Pe urmă, mânușa fu întoarsă până la jumătate, să lase liberă sărutului pielea goală.

— Așadar, la revedere, domnule.

— La revedere, doamnă.

Am apăsat buzele mai îndelung decât îngăduia cuviința, pe mâna parfumată și proaspătă. Mâna nu s-a retras, complice.

Lipit de ușă, i-am făcut loc să treacă. Femeia surâdea. Eu surâdeam.

Iar totul mi s-a părut deodată transfigurat, încântător, într-o divină fericire de a trăi. Ceva nelămurit și extatic, o magie dezlegase lumea de trista robie a gravitațiunii. Totul era ușor, imponderabil, aerian.

În plămâni dilatați, fericirea mă sufoca.

N-am putut înțelege niciodată, ce mizerabilă infirmitate a suprimat din instinctele omenești presentimentul.

Se spune că turmele duse la înjunghiere, înainte de a ajunge la abator, încep să lărgescă nările neliniștite; se zbat și încearcă o împotrivire. Merg sub ciomag, dar mugesc dureros, a moarte. Se spune că înaintea cataclismelor care zguduie scoarța pământului, sălbăticiunile se ascund înfricoșate; păsările cerului golesc orizontul.

Aparatele precise din observatoare n-au înregistrat încă seismele, inteligența și calculele omenești nu bănuiesc încă nimic; dar antenele fine ale instinctului animal au distins în rumoarea de toată ziua a vieții, avertismentul imperceptibil al catastrofei ce va să vină.

Eu surâdeam fericit.

În clipa aceea se decidea în nevăzutul viitorului, o prăbușire care într-o viață omenească e tot așa de ireparabilă ca un cataclism cosmic în destinul planetelor; eu surâdeam sufocat de fericire.

Nu înțeleg nici chipul naiv și rudimentar în care am rezolvat noi taina fatalității. O socotim excepțională. Prigonind arareori, ici-colo, o victimă împotriva căreia numai excepțional se înverșunează.

Dar din ce viață, oare, lipsește fatalitatea? În ce existență oricât de mărunță și oricât de banală în mediocritatea ei aparentă, nu și-a înfipt gheara să smulgă o victimă dintr-un

destin și s-o strămute în alt destin? Te-ai urcat într-un tren după ce-ai pierdut pe celălalt, iar trenul al doilea s-a rostogolit într-o prăpastie; aceasta da, numim fatalitate! Fiindcă deznodământul aci a fost imediat și violent.

Există însă cealaltă fatalitate din fiecare zi, care se insinuează perfid și trece neluată în seamă: micul eveniment divers, cu dezlegarea într-o catastrofă latentă, amânată cu zece ori cu douăzeci de ani.

Ai întârziat o clipă mai mult în fața unei vitrine; ai apucat grăbit pe altă stradă; te-ai așezat pe-o banchetă din stânga a unui tramvai; ți-ai uitat cutia cu chibrituri acasă; ți-a cerut vecinul de masă lista de bucate; ai răspuns unui necunoscut care întreba adresa unui medic. Un nimic, nici nu-l poți numi un fapt, un gest, pe care l-ai uitat în aceeași clipă. Iar nimicul acesta, fără să știi cum și prin ce misterioasă logică, dezlanțuie o înverigare de cauze și efecte invizibile, comandă el din clipa aceea destinului tău.

Puteam să intru pe altă ușă. Îmi amintesc perfect că am stat nehotărât, după ce-am aprins țigara și am cumpărat un ziar. Pe ușa aceea se înșira o familie de englezi, în costumele lor târcate de turiști, cu inseparabilele lor umbrele, bastoane, cutii cu binocluri și aparate fotografice atârinate în curea. S-au oprit să discute vociferând gutural printre dinții lor mari și lați. Astupau intrarea. Femeile consultau ghidul și despăturiseră un plan.

Țin minte figura arogant-respectuoasă a portarului așteptându-i să se decidă, cu acea privire oblică și supe-rioară, al cărei secret îl cunosc numai coloșii solemni, în uniformă de amirali, cu strălucitoare fireturi și cu pieptul tapizat de decorații, de la intrarea marilor cafeuri, cluburi, hoteluri și restaurante.

Privirea uriașului invita elocvent și sever. Turiștilor le păsa mai puțin decât de privirea oarbă, de piatră, a unui idol indian sau chinez.

Am intrat atunci în cafenea, prin ușa din cealaltă fațadă.

Fără acest episod neînsemnat, cu o întârziere sau o gra-bă de un singur minut, nu ne-am fi întâlnit poate niciodată, iar viața mea, poate ar fi fost alta.

Eram hotărât să plec în aceeași seară. N-aș fi avut pentru ce mă întoarce multă vreme. Matematic, într-un calcul al probabilităților, șansele să se încrucișeze drumurile noastre vreodată ar fi fost reduse la zero.

O familie de englezi, pe care nu i-am mai văzut de atunci și care cutreieră poate și acum continentele în straiile lor târcate de turiști, echipați cu ghiduri, binocluri și aparate fotografice, au baricadat cu insolența lor britanică o intrare așa cum pune stăpânire neamul lor pe toate strâmtorile mărilor și oceanelor.

M-au abătut din cale numai cu zece metri și m-au întârziat numai cu un singur minut. Cu mai puțin încă.

Viața mea dintr-atât s-a frânt.

Iar dâșii rânjesc cu dinții lor de cal, în celălalt capăt al planetei, cocoțați pe-o piramidă, cățărați pe-un templu indian, urcați într-o pagodă, fotografiind o caravană de cămile sau navigând pe Mississippi; rânjesc și vociferează fără remușcarea nici unei răspunderi.

Abia am împins cealaltă ușă și cineva care ieșea s-a oprit, s-a întors, m-a strigat:



— Dan! Tu aci? De când?... Ce surpriză...!

Era un cunoscut, pe care nu-l puteam numi un prieten.

Un client de curse, de baruri și de cabarete, întâlnit în țară de câteva ori, când ne-am vorbit în treacăt și ne salutăm cu îndestulă indiferență.

Aci, la câteva mii de kilometri distanță, un compatriot însemna aproape un prieten. Îmi spusese întotdeauna: domnule... Devenisem Dan!

— Dă-mi voie să-ți prezint o compatrioată...

N-am auzit distinct numele. Nici nu i-am văzut bine fața. Atât. Ochii albaștri, de o puritate celestă, care m-au inundat de lumină.

S-au întors din cale să afle vești din țară de la un proaspăt sosit ca mine. Am stat la masă, cât? Mai puțin de o oră. Atât cât a durat un ceai cu briose, și cât i-am informat despre schimbarea de guvern în perspectivă – cu intrigi vagi, pe care abia le cunoșteam, fiindcă prea puțin mă interesaseră vreodată.

Am văzut-o mai bine. Privirea albastră sub genele lungi topea ceva în mine; ceva până atunci rece și cristalic.

Am înțeles că prietenul era pentru dânsa un tovarăș întâmplător în ziua aceea. Un cunoscut fără nici un drept asupra ei, camarad de vilegiatură și de Cazino, într-o colonie restrânsă de compatrioți.

De altfel, el pleca. Ea rămânea.

Eu am rămas.

„La ora cinci, sunt întotdeauna acasă...”

A fost atât de simplu! O invitație. Un surâs. O mână mai îndelung apăsată pe buze.

O chema Angela. Ceilalți îi spuneau „Angela cu ochi de azur”.

I-am spus îndată Ange...

Există oare ochi de-un albastru mai pur ca acela și în dosul lor, o cloacă în care totul să se spurce și să se învenineze, mai fără tămăduire?

Astăzi încerc să reconstituiesc zi cu zi, cronologic, faptele, cum aş înșira mărgelile risipite, pe o ață. Și tot nu pot lămuri cum fiecare zi trecută mă mâna cu un pas nesimțit spre deznodământul inevitabil.

Acum, când ciclul e încheiat și când mai ușor ar fi deci să descopăr conspirația cauzelor și complicitatea efectelor, încă tot nu pot lămuri acoasta. Atunci, nici atât! Atunci, ghemuit pe pernele de la picioarele ei, așezat cu bărbia pe genunchi, priveam în albastrul celest, ca un câine fidel cu tot universul concentrat în ochii stăpânei.

Viața curgea tumultuoasă alături, în acel paradisiac țărm al Mediteranei, orânduit ca un vast parc, un zgomotos dancing, un febril tripou, pentru desfătul tuturor privilegiaților din cele cinci continente. Pentru mine nu mai exis-ta. Închisesem viața într-un singur nume îngânat: Ange...

Îmi amintesc că o singură dată, un singur om a încercat să mă apere de pierzanie, la

început, când ar mai fi fost încă timp.

L-am cunoscut atunci și acolo: o banală cunoștință de sezon. Era un om gras, cu gâtul scurt, cu ochii înecați de osânză. Îmi părea grozav de vulgar, și fiindcă tinerețea, zveltețea și averea socoteam că-mi dau tot atâtea superio-rități asupra lui, m-am simțit dator să-l tratez cu o zdrobitoare aroganță. Îi tăiam vorba cu glume grosolane, pe care le credeam de-o sclipitoare vervă. Iar argumentele i le respingeam cu o brutală aluzie din senin, la diformitatea lui fizică.

Părea că nu observă. Trecea peste aceste impertinențe cu un surâs blajin care mă indigna. Încă nu mai văzusem atâta nesimțire! Căci așa numeam eu blândețea aceea netulburată: nesimțire.

Într-o zi, după ce-mi slujise mai veselă țință ca întotdeauna celor mai stupide hazuri de băiețandru râzgâiat, s-a ridicat greoi din jilțul de paie și mi-a făcut semn cu țigara de foi să-l urmez pe terasă.

Am pășit după el agresiv. Nu mă îndoiam că, exasperat, se hotărâse să-mi ceară socoteală. Voiam să-i arăt că nu sunt un laș și că nu s-a născut omul care să mă intimideze.

Terasa dădea asupra Mediteranei. Un cer albastru și o mare albastră se confundau pe linia imprecisă a orizontului. În stânga Cap Martin, Menton; în dreapta Cap d'Ail, Beaulieu, după Cap Ferrat ascunsă Nisa și toată coasta de Azur, cu o sută de cazinouri, o mie de palasuri și cu zece mii de automobile și autocare, vânturând toți sătiii lumii cu toți paraziții lor.

— Poftim! M-am apropiat pieptos, să-l înfrunt.

El stătea rezemat cu spatele de balustradă. Nu ridica ochii. Privea scrumul țigării.

Întrebă:

— Rămâi mult aci...?

— Nu știu! Am strâns din umeri. Și aceasta ce te importă pe dumneata? Poate rămân o lună, poate un an, poate pentru totdeauna... Dar, încă o dată... Ce te interesează aceasta? ... Îmi imaginam că n-am de dat socoteală nimănui!

Omul ridică ochii încet, mă cântări parcă să vadă cât sunt de ușor. Pe urmă aruncă brusc țigara și vorbi repede, cu hotărâre:

— Pot spune că nu mă interesează și totuși mă interesează!... Ca dovadă că am simțit o datorie omenească să-ți vorbesc. Plec mâine... După lumea care te încon-joară, sunt sigur că nu o să se găsească nimeni să-ți spună ceea ce simt datorită să-ți spun eu. Poate din lașitate n-au s-o facă. Poate fiindcă nici ei nu văd, nu știu... Poate din complicitatea în care trăiesc toți aci... Poate din toate acestea, laolaltă!

— Nu înțeleg. Despre ce vrei să vorbești...?

Îmi puse mâna grasă pe umăr și în loc să răspundă, întrebă el:

— O iubești într-adevăr? Ori e numai un capriciu trecător?

I-am scuturat mâna de pe umărul meu.

— Cu ce drept întrebi? Dumneata nu înțelegi că acoastă întrebare e o indelicatețe pe care

nici nu știu cum s-o calific...?

Omul gras râse, zguduindu-și abdomenul diform.

— Drept! Delicateță!... Dar când e vorba să scapi un om de la înec, nu te întrebi nici cu ce drept o faci aceasta și nici n-o poți face cu delicateță. Îl apuci cum poți... De ceafă, de păr... Destul să-l poți scoate la țarm și la viață...

Făcu o pauză și nu ținu socoteală de întreruperea mea. Se aplecă și-mi vorbi rar, apăsând șoptit pe fiecare cuvânt:

— Dacă o iubești într-adevăr, în noaptea aceasta chiar, strânge-ți bagajele, urcă-te în tren. Pleacă fără să lași adresa. Fugi cât mai e timp... Ascultă-mă! Cât nu e prea târziu...

Am început să râd zgomotos, plimbându-mă până în capătul terasei și revenind. Atâta naivitate mă dezarma. Depășea ofensa. Am întrebat, bătând capătul țigării de portțigaret, cu o curiozitate înveselită, să văd până unde merge stupiditatea acestui individ gros și nătâng, ca un hipopotam:

— Și cum îți veni ideea?... Ce grad ai în „Armata Salutului”?

— În „Armata Salutului” n-am nici un grad și nici nu sunt filantrop de profesie. Iar ideea mi-a venit din cea dintâi zi, când v-am văzut alături și-am înțeles. Am înțeles că nu știi și că n-are să vină nimeni să te facă să știi... Îmi asum un rol ingrat. Puțin îmi pasă! Poți să-mi întorci spatele. Măine tot plec... Cred că nu o să ne întâlnim prea des, fiindcă lumile noastre sunt despărțite.

— Ei, spune. Ascult! L-am privit surâzând, din creștet în tălpi, cu picioarele rășchirate și cu mâinile la spate.

Mă pregăteam să mă amuz și regretam că n-am martori să asiste la execuția mea zeflemistă.

— Dumneata, tinere, te-ai întrebat de unde vine Angela dumitale cu ochi de azur? Mă cercetă în ochi omul gros. Te-ai întrebat unde te poate duce?... Înțeleg, după disprețul cu care strângi din umeri, că aceasta e chestiunea ce te-a interesat mai puțin. Totuși e bine câteodată să te uiți îndărăt, la trecutul cuiva, ca să-i cunoști viitorul... De altfel, concluziile ai să le tragi singur, eu nu-ți pot servi decât faptele. Te rog să mă crezi: faptele cele mai strict controlate. Altfel, nu mi-aș permite să le rostesc.

Am început să-mi pierd răbdarea. L-am întrerupt:

— Prea multă introducere... E ceva atât de teribil, încât e nevoie mai întâi să mă cloroformizezi?

Omul gras încruntă sprâncenele, pipăindu-și pe emisfera burții lanțul ceasornicului:

— Vrei, cum s-ar spune, adevărul brut? Iată-l ca o fișă a poliției secrete, cum de altfel și cred că e consemnat într-o asemenea fișă... La nouăsprezece ani, măritată cu un modest funcționar. După doi ani, văduvă prin deces. Bărbatul la morgă, cu un glonț în tâmplă. După șase luni, amestecată într-un scandal despre care au vorbit gazetele și unde numele i-a fost dat sub inițiale.

Poate ții minte? Un avocat care-și vindea interesele clienților... După cincisprezece ani de carieră strălucită și după zece ani de căsnicie, s-a lepădat de tot, de nevastă, de copii, de

cinste... A fost găsită în camera lui când l-au arestat. N-avea juridicește nici o vină. După un an era aci. Poate cunoști cazul bancherului Zolittis?... Nu știu câte case, nu știu câte fabrici; o bancă solidă de familie, moștenită și dusă la prosperitate de trei generații. Poate ai auzit și de crahul care a aruncat pe drumuri nu știu câte sute de deponenți, văduvele dând asalt ușilor sigilate, ridicând copiii deasupra capetelor; intervenția poliției, ciocnirile cu jandarmii și focurile de revolver. A fost unul din cele mai dramatice scandaluri financiare din ultimul timp. Crezi că-ți povestesc fantasmagoriile unui reportaj senzational?... La București îl poți vedea și acum pe Zolittis... Un fost om... Un spectru abrutizat și bărbos, cu gulerul plin de slana, dând târcoale cafenelelor și primind, cu un surâs tâmp, un ceai cu corn, de la samsarii pe care îi zvârlea pe scară, când veneau să-i propună o afacere necinstită... Îi zvârlea celălalt Zolittis, dinainte de a fi cunoscut pe Angela dumitale cu ochi de azur... Dacă îl întâlnești vreodată, oprește-l și-i șoptește numele ei în ureche... Angela cu ochi de azur! Îți garantez că vei avea un spectacol pe care, cu toată averea dumitale, nu-l poți plăti... De atunci au fost alții. Pe aceștia de aci, nu-i cunosc. Au ajuns numai zvonuri vagi. Atâta știu: Există undeva un individ. Un frate. Un fel de brută păroasă. Pe acesta îl întreține. Și acesta o completează... Acum s-a făcut nevăzut, îmi pare din motive pe care le cunoaște numai poliția discretă a unui stat ca principatul acesta de operetă, trăind din caniotă și din fărâmiturile lepădate de toți aventurierii lumii. Fii sigur însă că n-a dispărut pentru multă vreme. Și fii sigur că n-are să-apară singur. Ce nu izbutește Angela dumitale cu ochi de azur nu scapă niciodată fratelui și tovarășilor săi. E o frumoasă asociație, un superb sindicat pentru jumuli-rea imbecililor, cum nu se poate vedea și nu prospiciază decât în acest paradis al Angelelor cu ochi de azur...

Nu m-am mai putut stăpâni, cu pumnii încleștați, înaintând spre el:

— Ai terminat, domnule, cu aceste neghioabe invențiuni de roman foileton?... Nu știu ce mă oprește...

— Să pleci? Complectă omul, punându-mi mâna protectoare pe umăr.

— Să te arunc pe scări, în brânci! Am complectat eu, zvârlindu-i mâna grea de pe mine. Omul râse.

— Bagă de seamă!... Angelei dumitale cu ochi de azur nu i-ar face deloc plăcere un scandal în casa ei. De aceasta are mai ales oroare. Iubește grozav discreția! Și pentru foarte binecuvântate motive...

Spunând, omul gros se întoarse pe călcâie greoi, ca o lespede care se învârte când ai apăsat un buton secret. Intră în salon.

Eu am rămas afară, mușcând capătul țigării.

Marea era albastră. Cerul foarte albastru. Se înșira o procesie de bărci, cu pânzele înalte și zvelte. Totul era de un calm nefiresc și de o frumusețe dureroasă. Cum puteau exista oare făpturi atât de netrebnic plămădite și din ce abjectă scursoare omenească, să poată născoci asemenea mârșăvenii? Răsuflarea lor spurcă transparența pură a aerului. De ce-i rabdă natura?

Cu gura înăcrită de scârbă, am lepădat țigara stinsă, peste balustradă, în mare.

Când am intrat în salon, Ange mi-a ieșit înaintea, privindu-mă drept și loial în ochi, cu ochii ei de azur.

Surâdea nevinovat, fără nici o bănuială:

— Ce ți-a spus Faty? (Așa îl botezasem eu în derâdere, după numele unui comic obez de cinematograf, celebru în acea vreme.) Dacă te-a admonestat cumva, să știi că eu îi dau toată dreptatea, Dan! Exagerezi cu tachinările tale... Ești crud și odios, fără să-ți dai seamă... Îl faci să sufere, mai ales că...

Făcu o pauză și roși pudic, privind în pământ și răsucind între degete boabele colierului de perle pe care i-l dăruisem după cea dintâi noapte. Continuă, fără să ridice ochii umbriți de genele lungi:

— Mai ales că de cinci ani, de când îl cunosc, n-a conținut să mă asomeze cu priviri languroase... Cred că nu ești gelos? Și, mai ales, te rog să nu fii răutăcios cu el. E destul de ridicol și fără aceasta...

Cum i-am prins mâinile amândouă și cum aș fi strivit-o în brațele mele, dacă n-ar fi fost salonul plin! Angela mea gingașă și naivă și bună...

Totul se explica mai simplu decât cea mai simplă explicație. Faty era gelos. O iubea fără nădejde. Iar ca să înlăture din jurul ei pe toți cei care i-o îndepărtau, urzise și această disperată infamie. Să-i alunge pe toți. Să-i rămână lui. O femeie singură e aproape o femeie cucerită. Numai să știi a aștepta și să fii gata, când n-are pe ce umăr își sprijini fruntea.

Până aci ajunsese, canalia!

Iar Ange îi plătea această dezgustătoare lașitate apărându-l de inofensivele mele săgeți și înduioșându-se de înfățișarea lui grotescă.

M-am întors căutându-l cu ochii în salon.

Aș fi vrut să-i scuipe în față usturătoarea generozitate a Angelei.

Dar Faty își lua ziua bună. Săruta mâna unei doamne într-un jilt. Și cum se plecase, cu pantalonii întinși pe o emisferă enormă, nu știu ce m-a oprit să nu-i aplic o lovitură din plin cu talpa ghetii, să-l trimit rostogolindu-se de-a bușilea prin ușile deschise, pe scări, până în stradă.

Canalia!

II.

PAIAȚA ROȘIE

— Cucu!

Am închis cu o tresărire de bucurie robinetul dușului, să curm zgomotul apei.

— Cucu!

Era ea. Glasul ei. Am îmbrăcat repede halatul spongios și, cu apa șuroind, m-am repezit să deschid ușa.

— Ce se întâmplă cu tine, Ange?... Ce-a fost? De unde vii...?

Angela îmi astupă gura cu palma ei trandafirie

— Ce avalanșă! Râse. Cum să răspund deodată la atâtea întrebări?

Cealaltă mână mi-o trecu după gât, mă trase plecat spre ea, îmi despărți părul ud de pe frunte și mă sărută apăsător.

— Ai dormit bine, Motocel?

Ce întrebare? Toată noaptea mă zbătusem dintr-o cameră în alta, ca în tot atâtea cuști, măsurând pe acul fiecărui pendul cât de încet trec minutele. De zece ori la telefon, deșteptasem toți cunoscuții și cunoscutele, să aflu ceva. Rugasem posturile de ajutor să mă anunțe la cel mai mic accident de automobil de pe Coastă. Acum, intrasem sub peria de gheață a dușului să-mi răcoresc tâmpile dureroase și pleoapele arse de nesomn. Iar ea, ea mă întreba dacă am dormit bine...!

Avea o pălărie roz și un costum roz, feciorelnic, pe care numai o frăgezime inalterabilă ca a ei și le putea îngădui. Am încercat să-i scot pălăria. S-a ferit în lături:

— N-am venit să stau... N-am timp. Încă n-am terminat. Am trecut numai să te liniștesc, pisicuțele mic și botos.

Așa devenisem în alintările ei: Motocel, pisicuț, chou, 3 ciufulici, fidel...

— Dar ce-a fost, Ange? Ce n-ai terminat...?

Ange s-a așezat pe marginea divanului de baie, păzindu-și rochia și pantofii de apă. Ridică genele să dezvelească privirea albastră, în care am văzut ca o ceață ușoară deasupra oglinzilor: o împâclire de mâhnire.

Spuse:

— Voi, bărbații, nu puteți înțelege! În egoismul vostru n-aveți timp pentru aceasta... Ți-am lăsat răspuns că poate am să întârzii. Nu știam cât.

Făcu o pauză. Își scoase și își puse la loc mânușa. Suspină, vorbind ca pentru ea singură:

— Ah!... E prea multă mizerie pe care o uităm... Fiindcă nu o vedeam sub ochi, ni se pare că a dispărut de pe fața pământului... Și deodată... Cioc-cioc! Cu o telegramă neașteptată, mesajul unei suferințe, un scâncet, un sughiț de plâns, vine să-ți aducă aminte că mai este și altceva pe lume decât fericirea ta...

Niciodată n-o auzisem vorbind atât de grav. M-am așezat alături și i-am cuprins mâinile:

— Ange... Înseamnă toate? Ce suferință? Ce-a fost? Ce este...?

Ea dădu capul pe spate și surâse cu o urmă de întris-tare în trăsături. Știți. Un surâs cum se vede câteodată numai pe obrazul nevinovat al femeilor și al copiilor. Un surâs care nu e încă răs și care a fost parcă plâns. Nedecis. Ploaie cu soare.

Se scutură. Surâsul se șterse. Spuse, sărind în picioare:

— Eu stau de vorbă și timpul n-așteaptă... Să-ți spun în câteva cuvinte, deși acestea pe tine n-au de ce să te intereseze... Am primit ieri o telegramă. De la o prietenă foarte bună, o fostă colegă de pension. E foarte, foarte bolnavă. Pierdută! E la San-Remo și e singură... Am fost acolo, am găsit-o într-o stare inimaginabilă... Nu puteam s-o las așa, noaptea, cu

o simplă soră de caritate abia angajată... O streină. Și acum trebuie să mă întorc iar. Să aranjez ceva, să caut un sanatoriu... Încât te rog să nu mă aștepti la dejun și să nu te alarmezi dacă, diseară, întârzii... Pa, Ciufulici! Și nu face mutra aceasta consternată, care nu-mi place... Totul are să se termine într-o zi, două, cel mult trei...

Îmi trecu din nou brațul pe după gât și mă sărută apăsător, în același loc, pe frunte. S-a desfăcut să pornească spre ușă. Am oprit-o de mină, răsucind-o în față:

— Dar, Ange, acestea sunt lucruri pe care nu le poate aranja o femeie singură!... Așteaptă cinci minute să mă îmbrac. Merg cu tine...

— Nu-nu! Se smulse Ange. Aceasta nu. Cunosc cinci minutele tale... Se fac o oră. Și pe urmă, sunt lucruri în care femeile iubesc să nu se afle amestecat un bărbat. Pa! Încă o dată te rog să nu fii neliniștit, dacă întârzii...

Ușa s-a trântit în urmă. După câteva clipe, s-a auzit afară claxonul de la Hispano. Am alergat la fereastră. La volan Ange demara și schimba vitezele cu o bruschetă energică pe care nu i-o cunoșteam. Era încântătoare în hotărârea aceasta nervoasă și plină de nerăbdare să alerge mai repede în ajutorul unei prietene.

A ridicat ochii, m-a zărit și mi-a fluturat mâna în aer.

— La revedere. Nu te impacienta...

M-am întors în sala de baie. În oglindă, chipul mi s-a arătat cu o pată însângerată pe frunte. Roșul de pe buzele Angelei. Un sigil, ca o cicatrice proaspătă.

Am început să mă îmbrac gânditor, alegând cravățile. Parcă erau mai multe. Și lipsește una pe care am cumpărat-o chiar ieri... Fleacuri! Gândurile se adunară din nou, toate, numai la Angela. Discreția ei era admirabilă și totuși îmi strecurase o umbră de nemulțumire.

Ascunsese telegrama. Își vizase singură biletul de trecere, al ei și al automobilului, pentru Italia. Plecase când nu eram acasă. După cum mă întrebasestăruitor ieri, de ce nu ies să fac puțină mișcare și să iau aer, îmi părea acum că a așteptat înadins să lipsesc. Lăsase un simplu bilet cu literele zgâriate în fugă: „Poate întârzii. Nu te alarma. Nu mă aștepta. Te sărută mai lung ca întotdeauna, Ange.”

Celina, camerista, îmi răspunsese că nu știe unde a plecat și nici dacă a plecat într-adevăr, undeva, în afară de oraș. Totuși, acum îmi aminteam bine, că ieri dimineață Celina orânduia ceva în trusa stăpânei și, când am surprins-o, a închis repede capacul, căutându-și aiurea de lucru. Mi s-a părut suspectă fereala aceasta. O bănuiam că scotocește fără știrea Angelei. Chiar mă hotărâsem s-o avertizez pe Ange...

Am trecut în camera unde se aflau clădite valizele imense și numeroase ca pentru niște vagabonzi de lux cum eram noi. Trusa Angelei dispăruse. Va să zică, știa de ieri că va lipsi toată noaptea. Știa și nu mi-a spus-o. Iar între ea și servitoare exista așadar o înțelegere, o complicitate. Aceste secrete nu-mi plăceau.

N-am vrut să iau masa acasă. La restaurant am dejunat singur. Adică am încercat să dejun. Felurile se perindau abia atinse. Am deșertat sticla de vin până la fund. Ceva, un demon mic și perfid nu-și găsea astâmpăr în mine.

În după-amiaza aceea, la Cazino, am pierdut toți banii câți îi aveam la mine. Am început în glumă, eu, care nu pusesem încă mâna pe-o carte, numai ca să-mi ucid timpul și să-mi schimb o enervare pe alta. M-am uitat la ceas. Mai aveam timp să trec la bancă.

— Cât ați spus?... Cincisprezece mii? Întrebă contabilul, cercetând într-un registru. Nu mai aveți disponibil decât patru... A ridicat o sumă, doamna, ieri... Restul, până la aceste patru mii, l-a ridicat astăzi...

— A, da... Pardon! M-am prefăcut că-mi amintesc.

Și am semnat pentru patru mii, stăpânindu-mă să nu-mi tremure mâna și ascunzându-mi tremurul buzelor.

Tot pe marginea ghișeului, am scris telegrama la banca din țară, să-mi trimită urgent altă rezervă.

În stradă lumina juca straniu înaintea ochilor, iar oamenii mi s-au părut că trec în sus și în jos, râzând, conservând și sorindu-se, într-o indiferență bestială.

Nu mai puteam înțelege. Depășea orice explicație. Depozitul meu se afla încredințat în condiții prea obicinuite într-un oraș ca Monte-Carlo, unde jumătate din hibernanți fac de două ori pe zi drumul între un ghișeu de bancă și sălile de joc. Puteam să ridic eu, sau Angela, indiferent, pe o singură semnătură. Niciodată n-am întrebat-o cât. Nici n-am voit să știu. Iar suma luată de ea acum, în două zile, întrecea prețul existenței noastre, cu toată risipa, pe-o jumătate de an.

Un gând mi-a fulgerat și l-am respins îndată, ca o bănuială absurdă și monstruoasă:

— A plecat... Faty a avut dreptate!

Ce copilăros judecam încă. De ce-ar fi plecat, când totul până acum nu fusese decât un început?

Mi s-a părut drumul prea lung până acasă.

Am deschis șifonierele, cutiile cu bijuterii. Totul era neclintit. Rochiile atârnav în spezeze; înzecit curcubeu de mătase, broderii, voaluri și catifea. Niciodată nu mi-am dat scama că sunt atâtea. Colierele și inelele se aflau la locul lor, culcate pe micile catafalcuri de pluș. Nici măcar nu erau încuiate. Cum am putut să-mi închipuiesc? De ce-ar fi plecat? Era o casă din care lipsea stăpâna pentru câteva ore și nimic altceva. Dar surpriza de adineaori de la bancă? Pentru ce i-a trebuit o sumă atât de neobicinuită, și luată în două rânduri, și fără să-mi pomenească nimic? Prevedeam încă o noapte de insomnie. Și de astă-dată nu singur. Torturat de prezența acelui demon mic și perfid, care-mi sufla în ureche întrebări fără răspuns. Am încercat să citesc și am aruncat cartea după întâile pagini. Am rămas într-un cot, pe divan, față în față cu o paiată roșie de pâslă, păpușa favorită a Angelei.

Era o paiată cu obrazul zugrăvit, desigur, de un adevărat, de un mare artist... Un cap expresiv, dureros, batjocoritor cu propria lui durere, în râsul aproape uman. Niciodată n-am văzut un râs în care să străbată atâta suferință.

Îmi închipui că era opera unui emigrant rus; vreun ratat genial și muritor de foame, cum se aflau atâtea, prostituându-și unii talentul, alții conștiința, alții corpul, în acest infern de



putreziciune parfumată al Rivierei.

(Până acum mi se păruse Eden – acum începeam să numesc Riviera, un Infern!)

Stăteam într-un cot, față în față cu paița de cârpă și piele zugrăvită. Era o confruntare mută. Stranie. Și paița râdea: râdea cu râsul ei sfâșietor.

Atunci mi-am dat întâia oară seamă cât de singur mă aflu într-adevăr, într-o lume unde totul și toți îmi erau cu desăvârșire străini. Cu o zi înainte mă credeam înconjurat de prieteni veseli, vrednici de toată încrederea; admirabili camarazi, nesecate izvoare de idei, de proiecte ingenioase pentru a distruge încă o noapte, a organiza o excursie, a pregăti altora o surpriză și a pune la cale o farsă de pomină. După cele dintâi săptămâni petrecute la picioarele Angelei, revenisem treptat, nesimțit, în viața de hoinăreală și desfăt a tuturor. Pot spune că era întâia oară când mă simțeam într-o lume urzită după chipul și asemănarea mea. Toți aci aveau o zi, două, o lună, o viață întreagă de pierdut. Nimeni nu pomenea despre afaceri plicticoase, griji și obligații. Obligația era un dejun, un supeu, o reprezentație; era o întâlnire în grup pentru a pleca la Peira-Cava, la Grasse, la Cannes, la Nisa; cu vaporul în Corsica – era o noapte de mare gală, la Hotel de Paris, aci, sau la Negresco și Ruhl, la Nisa; sau la Carlton și Gallia, la Cannes; sau la Provencal, la Juan-les-Pins; acestea erau singurele griji, singurele subiecte de conversație. Cum nu m-ar fi încântat această fermecătoare societate, în care toți erau ca mine și eu eram ca toți?

Și deodată, în ceasul acela, m-am simțit părăsit și-am descoperit că n-aș afla printre toți cunoscuții, de-o seară sau de-o lună, un singur om căruia să-i împărtășesc omenește, fără umilință, supliciul lăuntric. Să aștept de la el cuvântul de reconfortare. Unul m-ar fi ascultat plictisit și m-ar fi întrerupt, să întrebe dacă m-am decis ori nu să plecăm la Peira-Cava, pentru concursurile de bob și de schi. Altul ar surâde cinic. Celălalt s-ar scuza și ar pleca repede, la o întâlnire cu o femeie din celălalt capăt al planetei, pe care a cunoscut-o aseară. Iar pentru toți, aș fi devenit în aceeași clipă un subiect de derâdere, de aluzii și de dispreț, cum nu odată ne-am mai înveselit împreună de pățaniile atât de grotești ale altora.

Eu stăteam față în față cu o paiță roșie care râdea. Râdea cu râsul ei sfâșietor.

Celina intră să pregătească patul.

— Domnul nu se duce la masă?

— Nu, Celino. Aștept...

— Am uitat să vă spun. Vă rog să mă iertați. A comunicat doamna la telefon că nu poate veni în astă-seară. Dar mâine dimineață la zece, cel mai târziu unsprezece, va fi aci. Doamna a spus că regretă foarte mult că nu erați acasă, să vă comunice aceasta direct, la telefon...

Am zvârlit paița și m-am ridicat în picioare.

— Celino!

— Domnul dorește ceva...?

— Celino, unde e doamna? De unde a comunicat?

— Domnul știe mai bine unde e. Doamna n-are niciodată obiceiul să-mi povestească

afacerile sale. La noi nu e obiceiul...

Aceasta era pentru mine, valahul.

Am scos din buzunar o hârtie de o mie, din cele patru:

— Celino, uite ce am pentru tine, dacă îmi mărturisești unde e doamna și de ce a plecat.

Celina mă privi cu o mirare impertinentă în ochi și se îndreptă spre ușă, cu mâinile în buzunările minuscule ale șorțului de dantelă:

— Domnul glumește...?

Mi-a trântit ușa. „Am s-o dau afară!” – am scrâșnit. Pe urmă toată indignarea s-a întors împotriva mea. Procedasem ca un imbecil. Ca un erou de vodevil prost, încercând să corup o servitoare, primind de la dânsa lecții. Eram sigur că Angela nu-i vorbise la telefon, că această convorbire fusese dinainte ticluită; nu mă îndoiam că încă de ieri Celina știa unde a plecat Angela și că nu se va în-toarce nici în această noapte – dar nu de la ea puteam să aflu și nu acesta fusese mijlocul cel mai bun să aflu.

M-am așezat din nou pe divan și am tras paiața în față, să-i savurez ca o băutură amară râsul ei dureros.

Paiața râdea.

Eu am plâns.

Dimineața m-am deșteptat îmbrăcat, cu hainele mototolite, cu trupul amorțit, cu capul greu după vise urâte și nesfârșite. Prin somn, toată noaptea mi-am dat seama că visul care mă chinuia era numai o nălucire absurdă și imposibilă; că e destul să mă trezesc și să dispară. Prin somn, îmi porunceam să mă deștept și să mă eliberez de tortura vedeniilor. Iar somnul mă ținea mai departe prizonier visului înăbușitor, împotriva căruia vroiam să strig și nu căpătăm glas.

Mai târziu aveam să învăț că sunt ceasuri în viața cea de aieuea, mai înfricoșate decât cele mai urâte visuri. Aveam să învăț că pentru a le uita pe acelea, pentru a le suspenda o noapte măcar, dorești să cazi într-un somn greu și nesfârșit, din care să nu te mai deștepți. Dar somnul atunci nu vine, iar deșteptarea la realitate e încă mai plină de spaimă.

Eram încă în faza când un coșmar ți se pare mai chinuitor ca viața cea adevărată.

Paiața râdea, fată în față, ochi în ochi, cu mine. I-am turtit obrazul cu un pumn. Râsul s-a strâmbat mai dureros și oribil. Pe urmă, încet, pielița umplută cu vată și-a luat forma dintâi și râsul m-a persecutat ca o mustrare: „Ce ai cu mine?... Ce sunt eu vinovată, o biată paiață de cârpă? Nu o paiață de carne și oase, cu creier și inimă și nervi, ca tine! Cu aceea ce tu numești inteligență, ca tine...!”

Am aruncat-o cu fața în jos, deasupra pernelor, să nu-i mai văd râsul. Pe urmă, am intrat în baie, sub duș, și am dut drumul robinetului de apă rece, rece, cât mai rece

— Cucu! Cucu!

Era ea. Iarăși glasul ei. Mi s-a părut întâi că e o înșelare a auzului. Dar era glasul ei într-adevăr.

Răsucind robinetul, un gând stupid, de nebun, mă încercă. Așadar e destul să intru în

baie, ca Angela să apară ca din pământ! Iar ușa am deschis-o fără tresăltarea de bucurie de ieri. Îmi hotărâsem acum cea mai mare stăpânire de sine. De tactul meu depindea posibilitatea să aflu ori nu adevărul.

— Ce-am auzit, mon petit chou?... Mi-a spus Celina! Ai dormit îmbrăcat... N-ai cinat... Ce înseamnă acestea? Așa ne-a fost vorba...?

Un sărut pe frunte. S-ar fi spus un sărut ritual. M-am privit fără voie în oglindă. Sigiliul însângerat – roșul de buze al Angelei – apăruse exact în locul unde-a fost ieri. Extraordinar cum se repetă unele scene în viață! De aceea nu știi dacă le trăiești întâia oară, ori le-ai mai trăit altădată, ori le-ai trăit în altă viață.

— Așadar, supărat, chou?

— De ce supărat, Ange? Mai ales că de astă-dată ai avut generozitatea să mă anunți, ca să nu te aștept...

— Închipuiește-ți, mon petit chou, că aseară, mai târziu, când știam că te găsesc acasă, am încercat să vorbesc din nou... A fost imposibil să obțin legătura. Aceasta o uitasem, m-am dezobișnuit de când am plecat din țară...

Cu o înfruntare între sprâncene, mă sileam să descopăr o urmă – o urmă de ce?

— În privire, în gest; o șovăială, o jenă, un tremur în glas.

Se mișca foarte firesc. Mă privea în ochi foarte senin. O urmă de oboseală dădea nu știu ce preț încă mai rar frumuseții ei acum puțin tristă, acum puțin dureroasă. Își aruncă pălăria, mănușile, cu o istoveală delicată. Trecu în cealaltă cameră. Mă chemă, cu un glas deodată grav, fără alintările dintotdeauna:

— Dan!

— Da.

— Îmbracă-ți repede pijamaua și vino aici. Repede! Vreau să mă confesez...

Când am intrat, pe pat, alături de poșetă, se afla aruncat un teanc de hârtii. De hârtii de o mie.

Angela îmi făcu loc. Îmi prinse ea mâinile:

— Dan, vreau să mă confesez. Dar cu o singură condiție!... Să-mi spui dinainte că m-ai iertat. Numai așa, Dan; numai așa Ange a ta are să știe că poate fi întotdeauna sinceră. N-are să-ți ascundă niciodată nimic... Să nu fie între noi nimic urât... M-ai iertat, da?

— Ange, încă nu știu păcatul... Am surâs pe jumătate cucerit, invocând o Providență care să aranjeze ea toate și să-mi dovedească, cu simplitate, că totul n-a fost decât o nălucire a închipuirii mele.

Ange mă plecă spre dânsa, îmi apăsă sărutul pe frunte. Bun! Încă un sigiliu roșu. Apoi coborî la buze. Mâna s-a întâlnit cu mâna ei și s-au încheștat. Când s-au desprins, eram sigur că păcatul ei, ceea ce numea ea păcat, e fără îndoială mai omenesc și mai explicabil decât cel mai ușor păcat al vreunei femei.

— Să-ți spun... (degetele ei îmi ridicau părul de pe frunte). Dar ia aminte! Ai iertat înainte de a ști despre ce e vorba...!

— Dragă Ange, e iertat, fiindcă îmi imaginez că e vorba de-un păcat care se numește așa numai în închipuirea ta... Cine știe ce copilărie!

— Nu, Dan. Nu e copilărie. E păcat... Și pentru mine e mai grav decât mi-am dat socoteală în primul moment. Dan, ți-am ascuns ceva... Când am plecat, am trecut pe la bancă... Nu e așa că tu ai hotărât că banul tău e și al meu...?

— Ce vorbă, Ange! Mai poate să existe asemenea discuție între noi?

— Tocmai... Am trecut pe la bancă ieri și alaltăieri, și am scos toți banii. Cred că n-au rămas mai mult de o mie, două... I-am luat cu mine. Credeam că am să am nevoie. Prietena mea știu că are un venit foarte neregulat, îi administrează averea niște bandiți. Și mi-am spus că poate are de achitat casă, medici, consultații, soră de caritate... Poate are nevoie la sanatoriu, să plătească o rezervă mai mare. Știi cât de feroce se poartă asemenea organizații de speculă cu bolnavii care poate durează o săptămână, poate un an... Așa am gândit, cum ai spus bine: copilărește... În sfârșit, ce să-ți povestesc multe? N-a fost nevoie de nici o centimă. Primise ea... Adică nu! Alaltăieri încă nu primise – altfel n-aș fi trecut și ieri pe la bancă să ridic în două rânduri. A primit ieri și n-a mai avut nevoie de filantropia mea. Chiar să-ți spun drept, Dan, mi-a făcut impresia că s-a ofensat, când a văzut că venisem cu o sumă atât de mare... „Te-ai gândit și la coșciugul de plumb? La vagonul mortuar?” Așa m-a întrebat... Bolnavii sunt atât de capricioși! Iată banii!... Nici nu i-am numărat. Puteam să mă duc să-i dau eu, îndărăt, la bancă... Dar n-am vrut! Țineam să mă confesez întâi. Te rog să-i depui tu. Și te rog să-i depui așa, ca să nu-i poți scoate decât tu... Nu-mi lăsa ispita aceasta sub ochi... Cazinoul – nu unul, o sută de cazinouri sunt aici. Într-o zi îmi vine în gând să trec iarăși pe la bancă și să duc banii nu pentru o prietenă bună și bolnavă, ci direct la caniota<sup>4</sup> Principelui de Monaco... Acesta a fost păcatul meu, Dan!... Spune că m-ai iertat.

Mai era nevoie de iertare? Aveam ce ierta?

Totul era simplu și totul se luminase.

— Ce ți-a făcut biata păpușă, s-o maltratezi așa? Întrebă Ange, târziu, când a trecut în cealaltă cameră.

Ridică paiața dintre perne; o puse pe genunchi. O întorcea cu fața, când la ea, când la mine.

Paiața râdea, când la Ange, când la mine.

O așeză între perne, ca un convalescent care nu se poate ține singur în capul oaselor.

Și paiața continua să râdă la amândoi, cu râsul ei mut și sfâșietor.

III.

LUME NOUA.

Un vânt molatic culese scama albă a norilor de pe cer.

A fost ca un pământuf ușor de pene albastre purtat de-o subretă îndemânatecă, să curețe painjenișul și praful, cu toate ferestrele deschise în soare.

Și dimineața sclipi triumfală.

Nici un fulg nu mai stăruia pe bolta de o străvezime cristalică. Nici o pâclă nu mai bara orizontul. Numai pescărușii se înălțau și cădeau, soseau și plecau, cu porțelanul aripilor proaspăt șlefuit în razele atât de devreme toride. Marea lucea imobilă, de mercur. Se înșirau bărci cu pânzele ascuțite și zvelte. Pe linia zării, un singur vapor.

Am potrivit luneta, răsucind, până ce l-am apropiat la o sută de pași.

Un vapor italian, de cursă lungă, spre America de Sud, cu punțile încărcate de emigranți, depărtându-se către porturile de dincolo de ecuator și ocean, Rio de Janeiro, Buenos-Aires: nume sonore, orașe fabuloase, vaste pampasuri virgine, smârcuri de friguri galbene și codri cu flori veninoase, spre care pornesc deznădăjduiții Calabriei și ai Piemontului să-și încerce un noroc himeric. Prin ochiul lunetei se vedeau mulți, tăcuți, gânditori, rezemați în neclintire cu coatele pe balustradele de fier. Priveau țărmlor patriei lor mediterane, în care hotarul Franței și al Italiei se ștergea, se confunda, în aceleași livezi de măslini și de portocali, aceleași cetăți și cimitire cu negri chiparoși pe vârfuri de munte, aceleași răsadnițe de garoafe. O fetiță flutura cu batista un semn alb și timid de adio.

Încă trei zile și vor fi în oceanul pustiu. Încă trei săptămâni și vor fi într-un continent unde numai numele și vegetația sunt de un pitoresc superb și romantic; dar unde sclavia albilor e mai cruntă ca supliciul pieilor roșii pe vremea conchistadorilor.

Am răsucit resortul zimțat și priveliștea s-a înecat într-o tremurare albastră, cu toți oamenii aceia în aspra lor nemișcare și cu fluturarea albă și tristă de batistă. Nu era o apariție ca pentru o asemenea dimineață și un asemenea ceas. O navă purtând peste mări și oceane, sub constelații necunoscute, o mizerie care nu-și mai încăpea loc acasă la dânsa.

Pe masa de pai împletit de pe terasă așteptau ziazele din țară, ca întotdeauna cu benzile nedesfăcute. Ce-mi puteau spune? Nu le deschideam nici un sfert de ceas într-o săptămână. Rădăcinile înfipite acolo n-au fost niciodată prea adânci. Câteva fibre: două morminte. Suvenirul, unei copilării alintate; o adolescență fără de grijă și fără răspundere; o tinerețe fără prietenii, cu tovarăși de bar și de curse, capricii întotdeauna satisfăcute, o indiferență distrată, pentru toată viața de larve a unor oameni cu grijile și nevoile și mulțumirile și bucuriile străine de mine și vrednice de milă, când nu erau de dispreț. Am rupt cingătoarea adresei, am deschis o foaie și mi-am aruncat ochii: Viscolul din nordul Moldovei; problema șomerilor se agravează; reducerea salariilor; întrunirea de protestare a chiriașilor: 28° sub zero în Sighetul Marmăției: trenuri înzăpezite; scarlatină la Iași; trei femei devorate de lupi; o familie se sinucide... Brr! Ce lectură ghețoasă, ce lume barbară! Îmi trimitea oare vreodată alte vești țara mea de naștere, cu trenuri împotmolite de viscol, familii care se sinucid și copii care mor de scarlatină?

Aprinzând țigara și golind ceașca de cafea, am desfăcut un ziar cu lectura mai plăcută. L'Eclairer de Nice. Aceasta da!... Au club Alpin Français. La Réouverture du Monte-Carlo Beach. Le Rameau Fleuri au Palais de la Méditerranée. Championat International de Danse. Polo de la Cote d'Azur, í Cannes. Demain: Bataille de Fleurs enfantine... Les Arrivees et les Departs. Șont arrives: Marquis de Montleon, comte et comtesse A. De Larusse, M. F. De Castro, M. B. Dumbar, M. Fuller, M-me Bennet, M. Van Dinnen, M. O. Kerpen, Mr. F. Armstrony, M. Juan di Urquia, M. Lee How, M-me Goulin, Mr. Griffith, M. Hood... Sezonul e în plin. Cele douăsprezece trenuri deșartă în fiecare zi alți drumeți, presărându-i în toate stațiile coastei de Azur, cu movilele lor de geamantane, de valize, de

cutii lăcuite de pălării, cu carnetele lor de cecuri, cu valeți și cameriste, cu automobile și cu toalete încă nedesfăcute din cutiile cu panglici ale croitoreselor celebre în trei continente. În România ies lupii la drum și călătorii îngheață în trenurile înzăpezite. Brr! Să căutăm astăzi ceva mai amuzant decât suvenirurile acestea din țara sciților și a tracilor.

— Ange! Am strigat.

— Imediat, mon petit chou! Mi-a răspuns Angela din casă.

Glasul era vesel – s-ar fi spus parfumat. Se ghicea îndată că e glasul unei femei frumoase și cochete, care în fața oglinzii aruncă ultimele retușări de alb, de negru și de roșu; se depărtează și se apropie să verifice efectul și se simte încântată de tenul din acea dimineață.

Știam ce înseamnă pentru Angela „imediat”. Cel puțin zece minute, un sfert de oră, nu arareori jumătate.

Cu palmele încrucișate sub ceafă, am început să mă legăn pe scaunul cu tălpi curbe, privind orizontul marin cu ochii micșorați între gene de atât de orbitoare lumină.

Întâmplarea de acum două săptămâni era uitată. Angela s-a mai dus de două ori la prietena bolnavă de la San Remo. Pe urmă părea că a uitat-o. Discreția m-a oprit să întreb; și poate ceva mai mult decât discreția – o gelozie nemărturisită pe tot ce simțeam că mi-ar fi putut-o îndepărta cât de puțin și cât de nevinovat: o prietenă, o carte, o plimbare singură; o bucurie, o plăcere ori o preocupare a ei, la care nu eram chemat să particip.

Paița roșie se afla aci, încălecată pe marginea unui jâlț, cum a lăsat-o Ange înainte de a pleca să se îmbrace. V-am spus că era o păpușă nedespărțită, pe care o târa din cameră în camera și o juca pe genunchi, chiar la masă câteodată, ca adineaori, când își sorbea șocolata. O rezemase încălecată pe brațul scaunului de paie. Paița își ascunsese fața în piept; cu mâinile spânzurate, avea ceva dezolat și răpus, ca un clovn asasinat în a cărui moarte grotescă publicul nu crede și-l așteaptă să zvâcnească, reluându-și meseria lui de schime și strâmbături. Am îndreptat-o rezemându-i gâtul de spătarul jilțului. Îndată mi-a răs în obraz, cu râsul acela mut, dureros și in-suportabil.

Părea că numai ea își amintește noaptea pe care am petrecut-o amândoi față în față. Iar fiindcă eu am uitat-o, de mine își râde și pe mine mă compătimește.

— Ești un prost! Un intrigant! Un calomniator!... L-am muștrat în glumă, dându-i o sfârlă peste nas cu degetul.

Lovitura ușoară îl culcă la loc cu bărbia în piept, cu mâinile de cârpă spânzurate.

— Ce ți-a făcut, Motocel, de-l maltratezi întotdeauna așa? Întrebă Ange, apărând de la spate. A treia oară te surprind... E un adevărat viciu.

Angela îl alintă și îl puse între pernele jilțului, cu-minte, cu fața la mine, ca un copil care, oricât de monstruos și de infirm ar fi, avea și el drept să se bucure de o dimineață atât de luminoasă, anunțând o zi atât de superbă. Paița râse la mare și la soare, uitându-ne pe noi.

— Ce program ai hotărât pentru azi?

Ange aștepta răspunsul. Dar mai repede decât răspunsul, aștepta exclamația mea de surpriză și de încântare. Modelul admirat ieri, în vitrina de la Gaston et Gaston, îi mula

astăzi mijlocul ei de-o tinerețe și de-o zveltețe inalterabilă. Și oricine ar fi recunoscut, că tot costumul acela de sport, alb și roșu de garoafă, croit pentru o fetiță de optsprezece ani, arăta acum înzecit mai fermecător decât pe manechinul neînsuflețit din vitrină; ceea ce se întâmplă, spre dezolarea femeilor, o dată la o mie de cazuri.

— Ei, Dan? Programul; care e programul azi? Ce-ai rămas așa?

— Să lăsăm programul, Ange! Am declarat surâzând. Lasă-mă să mă reculeg...

Era moda atunci (și o găseam foarte de spirit) să facem în orice împrejurare o figură de imbecili. Credeam aceasta foarte american; foarte în genul lui Charlot<sup>6</sup> și al lui Buster Keaton. Am suprimat deci surâsul de pe buze, și cu mâinile spânzurate ca brațele de cârpă ale paiatei, am privit costumul Angelei cu o admirație tâmpită, ceea ce echivala cu cel mai elocvent compliment.

Ange mă deșteptă la realitate cu o sfârlă de unghie roză în vârful nasului, exact cum tratasem mai adineaori paiata. Pe urmă se așează pe brațul balansoarului, trecându-mi mâna dună gât:

— Așa e că e nostim costumul? Am vrut să-ți fac o surpriză. Spuneai ieri că are să-mi vină mai bine cel cu albastru.

După o pauză:

— De altfel l-am luat și pe acela. Am cerut să-i facă o modificare și cred că până discară mi-l trimite. Știi? Trebuie să ne pregătim, căci avem de dat ochii cu adversari serioși.

De data aceasta privirea mea a fost idioată fără voie, și fără intenția de a parodia mutra semnificată a lui Buster Keaton. Nu pricepeam. Ce pregătiri? Ce adversari serioși?

— Nu știu nimic, Ange.

— Ai dreptate. Am uitat să-ți spun.

Îmi răsuci fața apucându-mă gingaș cu vârful degetelor de bărbie și mă privi în ochi, cu ochii ei limpezi și puri, de azur.

Continuă:

— Spune drept, mon petit chou!... Nu te-ai plictisit de monotonia de aci? Mai ales de lumea aceasta de aci?

— N-am observat, Ange. N-am avut vreme când să mă plictisesc. De când te cunosc pe tine, nu știu ce înseamnă aceea plictiseală.

— Flatteur!... Eu sunt mai puțin ipocrită. Îți mărturisesc, fără înconjur, că a început să nu mă mai amuze socie-tatea de aci. E prea amestecată. Prea mulți turiști. Un ramassis de bourgeois endimanchés. Et, í côté, trop de rastas! 7 Nu crezi?

— Să admitem. Dar încă nu înțeleg...

— Ai să înțelegi ușor, Motocel! Leapădă pijamaua, îmbracă haina și hai să facem un tur până la Cannes. Presimt că o să ne placă mai bine aerul și mai ales lumea de acolo. Și presimt că o să găsim un apartament mai convenabil ca acesta... Dă-mi puțin ziarul.

Deschise ziarul, căută cu ochii rubrica vilegiaturiștilor de la Cannes. După câteva clipe

mi-l întinse:

— Citește și ai să te convingi și tu.

Am citit, și m-am convins, ceea ce de altfel știam. Într-adevăr, la Cannes, mai puțini turiști cu bilet circular, mai puțini aventurieri mărunți de cazino, mai puțini jucători decavați. Doi regi, cinci regine, o duzină de prinți și principese moștenitoare, toți supravețuitorii familiei imperiale rusești, șahul Persiei, nu știu câți regi ai petrolului, ai fierului, ai bumbacului.

— Dar ce avem noi cu toți aceștia, Ange? Nu mă văd defel stând la masă cu regele Suediei și servind țigări din tabachera lui Manuel<sup>8</sup>. Îmi cunosc perfect lungul nasului. E exact cum scrie în pașaport: potrivit. Nu mi-ai văzut pașaportul? Ah! Acolo se află rezumată toată mediocritatea mea: statură potrivită, nas potrivit, gură potrivită, ambiții potrivite, venit potrivit, viitor potrivit...

Ange așteptă să sfârșesc ca un copil răsfățat; apoi îmi vorbi serios:

— Să lăsăm copilăriile, Ciufulici!... Dacă te gândești bine, ai să-mi dai dreptate. Toată lumea aceasta de la Cannes, în mod fatal atrage alta mai sever triată ca aci, unde nu este decât un tripou cu toate anexele lui, sau ca la Nisa, de care am oroare, cu toate babele, pensionarii și fostele guvernante, care vin să-și ronțăie renta meschin, economisind bucățelele de zahăr de la cafeaua cu lapte. La Cannes n-ai să stai la masă cu regele Suediei, nici cu ambasadorul Statelor-Unite... Dar o foarte ușor și natural, să intrăm în relații cu amicii amicilor lor.

— Pentru ce mare ispravă, Ange? Mă simt așa de bine!... Ne simțim așa de bine numai noi, mai ales acum, când ne-au cam slăbit cu prietenia compatrioții.

— Uf! Ești un nesuferit când începi cu argumentările tale. Fugi și-ți îmbracă haina! Eu sun să scoată mașina.

M-am supus. În definitiv la Cannes sau aci, îmi era totuna. În câteva clipe am fost gata, cu pardesiul subțire de gabardină pe braț, coborând scările împreună cu Ange.

Celina ne ieși înainte cu o telegramă în mină:

— Pentru doamna...

Îndată m-am gândit la prietena bolnavă de la San Re-mo, și m-am gândit – o mărturisesc – fără nici o îndoială – pentru soarta ei de fizică osândită irevocabil. M-am gândit cu o dușmănie răutăcioasă și surdă. O telegramă de la dânsa însemna din nou drumurile pe nevestite, nopțile Angelei departe de mine, ceasurile de atunci care au adus singurii nori tulburi, pe un cer în permanență senin.

— Ce coincidență! Rosti Angela, cu o surpriză pe care n-aș fi putut-o numi bucuroasă. Tocmai îmi telegrafiază fratele meu, Bibia, că și el a sosit la Cannes. Îmi era într-un fel dor de dânsul, deși ne-am despărțit cam supărați. Nu l-am văzut de-un an. Timpul vindecă... Imaginează-ți Motocel! Îi intrase numaidecât în cap să se în-soare cu o cântăreață de cabaret. Dar nu un cabaret cum crezi tu. O cântăreață de tavernă pentru marinari... Un fel de făptură monstruoasă și cu zece ani mai în vârstă ca dânsul. Scandalos! M-am opus. Ne-am certat... Acum sper că s-a vindecat. Dacă îmi telegrafiază înseamnă că se întoarce pocăit la sfaturile mele... Dan, dar să nu-ți închipui că e un om care poate să stea la masă



cu regele Suediei sau să servească țigări din portțigaretul lui Manuel... E. Cum să-ți spun?

— Un primitiv. Un fel de forță elementară a naturii. Nici carte n-a prea vrut să învețe. Încât n-ai să poți discuta cu el despre Paul Valéry și Claudel. Cel mult despre ultimul tip de motor al lui Citroën! Pasiunea lui a fost mecanica.

— Prea multe explicații, Ange..., am întrerupt-o prinzându-i brațul și coborând. Frații nu ni-i alegem noi. Ni-i face cadou destinul!... Ai aerul că te scuzi și că vrei să-l scuzi. Poate să fie un om care habar n-are de Paul Valéry și de Claudel și cu toate acestea să rămână un brave tipe, în orice caz, mai simpatic decât atâția admira-tori ai lui Valéry sau Claudel, pe care nu dau două parale...

Angela îmi mulțumi strângându-mi brațul. Se așeză la volan: eu, alături.

N-am ajuns la colțul străzii, în șoseaua principală, care ține țărmul mării în stâncă până la Nisa, și Ange îmi ceru o țigară:

— Aprinde-mi tu!

Am aprins-o; a tras câteva fumuri și a zvârlit-o. Mi s-a părut că nu conduce cu siguranța dintotdeauna. Era preocupată; o ghiceam monologând interior. Un domn gras, în haine cadrilate, încercă să traverseze șoseaua, după doi pași se răzgândi și sări cu o mișcare caraghioasă îndărăt.

Angela frână la o jumătate de metru. Îl invită înciu-dată:

— Poftim. Treci... Dar treci odată!

Domnul traversă, rușinat și bombănind singur, gesticulând cu un mănunchi de garoafe.

— Imbecilul! Îl ocări Angela, apăsând cu o iritare nejustificată pe accelerator. Încă un pas și era sub roate. Ai observat ce mutră avea? Leit Faty al nostru...!

Angela n-ar fi putut rosti numele lui Faty într-un moment mai nepotrivit. Poate și-a dat seama. Căci a început să mâne mai nervos și a cerut altă țigară, pe care am aprins-o distrat; pe care a primit-o și ea cu gândul în altă parte.

Numele lui Faty mi-a amintit sfaturile lui de pe terasă; bărbatul Angelei, funcționarul cu o leafă modestă, dus la morgă cu un glonț în tâmplă; scandalul de după șase luni și inițialele din ziare; bancherul Zolittis, care cutreieră acum cafenelele, ca un spectru abrutizat, cu guler slinos și cu barbă nerasă, primind cu un răs tâmp, un ceai cu corn de la samsarii zvârliți altădată pe scări... După această galerie a victimelor, omul gras și cu ochii înecați în osânză, improvizat în îngerul meu păzitor, îmi pomenise despre „individul” dispărut; fratele, brută păroasă... Așadar, fratele acesta exista? Apăruse! Aveam să-l cunosc acuși. Și chiar Angela mi-l zugrăvise anticipat, aproape în culorile lui Faty. Un primitiv! O forță elementară a naturii! Am răsucit pe nesimțite ochii și am privit mai atent la profilul Angelei. Ce cunoșteam din viața ci? Ce-mi spusese vreodată? Până și vârsta era pentru mine o enigmă. În diminețile cele mai ostenite, când ne întorceam de la cabarete și dancieruri în zori, eu aveam o figură mai bătrână și mai devastată. Eu, care nu împlinisem încă douăzeci și cinci de ani. Ea părea de douăzeci. Poate depășise treizeci și cinci, dacă m-aș fi potrivit la cronologia evenimentelor povestite de Faty.

Angela îmi simți privirea; îmi ghici gândul. Îmi aruncă o muștrare albastră printre gene,

rapidă, atât cât îngăduia atenția încordată la un drum numai viraje și viaducte, între stânci și abisul de jos al mării:

— De ce mă examinezi așa, Dan?... Am ceva pe obraz?

Din mers potrivea oglinda parbrizului, se cercetă și dânsa, surâzând îndată, mulțumită de rezultatul examenului. Frăgezimea și puritatea erau neatinse. Iar semnele pe care le căuta îi dădeau un farmec pueril: părea o fetiță necăjită și ciudoasă din pricina unui capriciu contrariat.

— Nu-mi spui? Ce-ai descoperit, Motocel?

— Te văd nervoasă, Ange... Și aștept momentul când o să zburăm cu tot cu mașină, peste parapet, în mare! Am adăugat glumind. Copiii, când se înciudează fără motiv, își sfarmă jucăriile fără explicație...

Angela se uită înainte serioasă. Acceleră să întrecă un Talbot care ne împiedica mersul de cinci minute. Când îl depăși, se destinse pe spătarul înclinat ca după o importantă victorie și îmi rosti cu gravitate:

— Să nu vorbești niciodată așa, Dan! Nu-mi place să-mi amintești... Aceasta poate să devină o obsesie și să sfârșesc într-o bună zi prin a vă împlini profețiile voastre.

— Ce să-ți amintesc, Ange? Și ce profeții? Care noi?

— Nu tu... Alții. Încă nu ți-am spus? Acum trei ani, eram o bandă, la Paris. Într-o dimineață, după ce ne-au dat afară din toate localurile, am colindat în bătaie de joc vreo cinci ghicitoare faimoase. Toate, dar absolut toate, mi-au prevestit că am să mor într-un accident, zdrobită de stânci, în mare. O iarnă întreagă am suportat toate glumele idioate pe această temă. Devenise o obsesie... Și înțelegeți, când ești la volan, e destul atât...

Făcu o mișcare spre parapetul de piatră. Jos, la două sute de metri sub noi, era rada de la Villefranche. Golf albastru de sineală, cu torpiloarele și cuirasatele albe, superb aliniat, în vederea nu știu cărei festivități navale. O clipă am crezut că facem un salt dincolo, ca în filmele truate de cinematograf.

Angela răsuci volanul la loc și izbucni într-un râs nenatural și strident, continuând:

— Vezi? E destul atât, și, cu voie sau fără voie, prezicerile ghicitoarelor se pot realiza întocmai. Chestie de o secundă!... Sunt mai ales unele zile, când nu-mi place să-mi amintești despre aceasta.

Era ceva nou. Angela terorizată de superstiții, de fatalitate, de prezicerile stupide ale chiromancienelor<sup>9</sup>. În calmul existenței noastre, am presimțit că apare iarăși o dezordine, o primejdie necunoscută, ca în zilele acelea când alerga la San-Remo și îndărăt, ascunzându-mi ceva, posedată de o neliniște, de o putere mai tare ca ea. Dar obrazul își luase seninătatea pură dintotdeauna. Îmi ceru a treia țigară aprinsă.

Automobilul nostru înainta masiv ca un tanc și suplu ca o felină, pe șoseaua bitumată lucind ca o piele de șarpe în soare; încrucișându-se în fiecare clipă cu alte mașini de sport și de lux, autocare și limuzine – cei două sute de mii de vilegiaturiști ai Rivierei ieșiți la soare ca găzele în neastâmpărat, alungându-se, întrecându-se, căutându-se, printre palmierii și grădinile înflorite. Hispanoul cu radiatorul de nichel și lacul caroseriei de

culoarea sângelui închegat, cu Ange în costumul alb-primăvăratec și cu pălăria mică în bor pe ochi, spinteca peisajul ca o gravură din prospectele revistelor mondene cu hârtie cretată: La plus brillante saison du monde; le soleil, des fleurs, un ciel constamment bleu! (Renseignements et brochures sur demande.)<sup>10</sup>

Am traversat Nisa cu Promenade des Anglais împetrișată de o plebe internațională hivernând cu tarif redus; Cannes, cu cei o mie de pui de crocodil agitându-se dezgustător în bazinele cu apă încălzită în țevi de calorifer; Antibes și Juan-les-Pins cu plaja umbrită de pinii-umbrelă. Golfe-Juan cu vilele și hotelurile cubiste; și la ora aperitivului, eram la Cannes, pe Boulevard de la Croisette, cu automobilul acostat în fața unui bar mic, ultramodern; numai piele de Cordova, nichel și lemn exotic, negru și dens ca un metal oxidat.

— Aci mi-a telegrafiat Bibia că și-a lăsat adresa! Mi-a lămurit Ange.

Cu un cinic sadism, am dorit să-l văd cât mai repede pe acest Bibia – brută păroasă – în asemenea decor confecționat pentru blazările cele mai rafinate.

Angela mă lăsă cu cartea de cocteiluri înainte și trecu direct la barman, discută ceva, intră în cabina de telefon, după cinci minute se întoarse scoțându-și mânușile cu o încetineală savantă. Ați observat vreodată ce gamă de nuanțe există în arta cu care o femeie își eliberează mâna din captivitatea unei mânuși? Odată o smulge brutal, făcând să sară nasturii și sfâșiind pielea. Sinistru avertisment pentru soț sau amant. Altădată degetele sunt scoase cu precauție, ca o catapasmă pe o rană, cu mișcări delicate și lente, cu priviri vagi în necunoscut și cu suspine de osteneală insurmontabilă. Aceasta fiindcă în sala restaurantului sau localului de ceai există o pereche de ochi, hipnotizați în adorarea unei făpturi celeste și fragile, ofensată de brutalitățile existenței terestre. Uneori mânușile părăsesc degetele energic și prompt; sunt aruncate pe masă sau pe scaunul de alături cu o neglijență disprețuitoare. Prudent este la prima ocazie să alegi un local mai puțin anost. Când mânușile rămân însă ferm decise să nu părăsească degetele și când ochii femeii încep să măsoare de jos în sus dulapurile de sticlă, mobilierul, persoana de la casă cocoțată pe pedestalul înalt și oglinzile încețoșate, aceeași prudență recomandă să-ți compui o figură dezolată, să invoci un pretext imediat și să propui altă sală de ceai sau alt bar, cerându-ți iertare că ai atras-o în asemenea tavernă în ajun de faliment, zvârlind chelnerului un bacșiș de mare duce și strecurându-te pe ușă cât mai repede, să nu te fulgere între umeri privirea asasină a casieritei. Există un limbaj al mânușilor, pe care orice bărbat îl știe și cu amară experiență l-a învățat.

Experiența mea era încă de debutant. Totuși am în-țeles că Angela e cu gândul oriunde în altă parte decât la operația meticuloasă și descompusă ca un film desfășurat au ralenti<sup>11</sup>. Trase degetele unul câte unul, pe urmă trecu amândouă mânușile prin palma strânsă, de-a lungul, reducându-le la un sul. Își privi unghiile, își potrivea inelele. Apoi păru foarte curioasă să afle dacă în palmă mai există semnul misterios, în care cinci chiromanciene au citit o moarte violentă, în accident alpino-marin. Și abia după ce termină acest îndelung examen, ridică privirea albastră sub gene – privirea care îmi topea orice rezistență și orice luciditate.

— Se întâmplă ceva plicticos, Ciufulici! De la fratele meu nici nu mă prea aștept la altceva... Imaginează-ți că nu e singur! Îmi spune că a venit cu doi prieteni și că o să

sosească aci cu dânșii... Pe unul îl cunosc. Poate ți-am vorbit? Guguf!... Om de lume, bine cunoscut, un adevărat gentleman. Pot spune că sunt foarte bună prietenă cu el! Ne cunoaștem de ani și de ani... Dar celălalt? Cine știe ce achiziție a lui frate-meu! Relațiile lui au fost întotdeauna un motiv de discuție și de neplăceri.

Din nou prea multe explicații. Exact ca adineaori, când s-a precizat la orizont existența acestui Bibia. Exact ca în diminețile când se întorcea de la prietena bolnavă.

— Ange! M-am grăbit să o scutesc de umilitoarea pledoarie, Ange, mai este nevoie de așa ceva, între noi?... Fratele tău e liber să aibă orice fel de amici. Cred că n-avem nici un drept să ne improvizăm cenzorii săi. Dacă n-o să-ți placă această achiziție – cum spui – ai să-mi faci semn. Ne ridicăm!... Pe urmă îți previi fratele să se debaraseze pe viitor de asemenea companii, când va fi vorba să se întâlnească cu noi. Pentru tine. Mie îmi e perfect egal! Nu sunt domnișoară... Până atunci să încercăm un cocteil.

Era la modă un cocteil trăsnitor, cu alcooluri foarte tari și amare, cu o stridie gelatinoasă murată în această mixtură. Am comandat o pereche și am dat paharul pe gât, cu un semn de aprobare încântată spre barmanul care aștepta complimentele unor clienți de rasă, cum ne anunța Hispanoul de la ușă, cu emailul sclipind incandescent în soare. De fapt, stridia murată începu să mi se plimbe pe esofag de sus în jos, ca mercurul dintr-un termometru apropiat și depărtat de flacără. În fine, stomacul s-a înduioșat și a primit guma dizolvată de alcooluri; am putut să privesc victorios împrejur.

Barul era tixit. Într-adevăr, o lume de altă calitate decât cea de la Monte-Carlo și Nisa.

Destul o simplă aruncătură de ochi, pe vulpile argintii, pe pantofii de șarpe și de șopârlă, pe cravățile de galușat<sup>12</sup>; intimitatea aceasta stilată și fără efuziuni de trivial gust, între oameni care vorbeau la fiecare masă în altă limbă, cu alt accent. Ange făcu semn, cerând alt cocteil. Am dezaprobat-o, surprins. Ea, atât de sobră de obicei cu alcoolul și cu șampania, veghind până în zori cu paharul pe jumătate plin numai de hatârul dansului, părea că încearcă să se reconforteze pentru o întrevvedere periculoasă.

Am încercat să-i trag farfurioara cu paharul, muștrând-o:

— Ange...!

Angela a ridicat paharul și l-a sorbit dintr-o singură înghițitură, izbucnind apoi în râsul acela nenatural și crispat, care de astăzi dimineată revenea a nu știu câta oară și nu-mi plăcea.

Desfăceam pachetul de țigări, când a răsunat glasul. Angela a tresărit, întorcându-se brusc ca o femeie speriată de zgomotul unei cești sfărâmate în țândări.

— O mie de ani pace! Rostise glasul gros.

Înainte noastră era un om scurt, lat peste măsură în umeri, cu obrazul turtit și cu mustăți cum se văd numai în albumurile de timbre poștale, pe mărcile italiene de pe vremea regelui Humberto<sup>13</sup>.

— Frate-meu! Îl prezintă Angela, ocolindu-mi privirea.

Putea fi frate al Angelei mele cu ochi de azur acest pitecantrop abia scăpat din caverne?

Omul îmi strânse mâna într-un clește de fier, ca și cum ar fi vrut să mă prevină că e

prudent pentru mine să devenim amici. Pe urmă, se întoarse și îmi prezintă, la rândul său, camarazii așteptând în picioare:

— Guguf și Eliazar!

Guguf și mai cum? Eliazar și mai cum?

Deocamdată am fost silit să mă mulțumesc cu atât. Indivizii se ploconiseră înaintea Angelei; îmi strânseseră degetele, fără să stăruie asupra făpturii mele, cu o discreție sceptică și aproape insultătoare. Mâna celui care se numea Guguf era subțire, osoasă, de o aristocratică finețe. Mâna celui care se numea Eliazar era inertă și umedă, rece ca un contact de limax.

Au tras scaunele cubiste în jurul mesei de cristal și de nichel. Guguf a lepădat garderobierei, cu un gest ostentiv, bastonul și pălăria, zvârlind mânușile în interiorul feuturului<sup>14</sup> cenușiu-deschis, aproape alb. Eliazar apucă pachetul meu de țigări, pe care nu sfârșisem să-l desfac ca să strămut conținutul în tabachere.

Aprinse o țigară și puse pachetul în buzunar.

În momentul acela nu mi s-a părut nimic extraordinar. Toată atenția îmi era absorbită de figura omului mustă-cios și spătos. Nu-mi dădeam seama ce mi se pare cunoscut în făptură, în ochi, în nu pricepeam ce. Deodată m-am lămurit. La gâtul de taur, cu gulerul turtit și răsucit, înnodată strâmb și larg, se afla cravata care-mi dispăruse acum o lună și jumătate și pentru care făcusem scandal Celinei.

IV.

GUGUF, BIBIA ȘI ELIAZAR.

Angela avea dreptate.

Pe această porțiune de doi kilometri pătrați, se aflau concentrate mai multe majestăți și altețe regale decât în două pagini ale almanahului Gotha<sup>15</sup>; mai mulți conți, baroni și marchizi, decât în romanele lui Bourget<sup>16</sup>; mai multe fantome ale Rusiei albe decât în nopțile lui Kessel<sup>17</sup>; mai mulți bancheri americani decât la New-York și mai multe glorii blonde decât la Hollywood.

Regi în smocking și regine cu părul tuns, maharajahi cu rubinele cât oul, Dolly Sisters și M. De Fouquières, prinți japonezi și foști sau viitori președinți de republică sud-americană – aceștia puteau fi în fiecare seară vecini la masa de-alături la restaurant sau vecinii la masa verde a sălilor de bacara, unde jetoanele dreptunghiulare de 20 mii de franci, ovale de 50 sau 100 mii de franci, se plimbau sub grapa crupierilor, fără emoție, ca fisele unui nevinovat joc de loton în familie. Deocamdată, până să servesc țigări din portțigaretul regelui Manuel, furni-zam pachete neîncepute noului amic Eliazar, care le rechiziționa cu simplitate și le fuma cu accente guturale de nemulțumire, fiindcă toate produsele tuturor regiilor de tabac din lume i se păreau execrabile. Am devenit amici. Adică m-a rechiziționat amic, așa cum își anexa cutiile de „Abdulah” și „Camel”.

De unde venise? N-am putut afla. De unde a legat prietenie cu un om abia coborât din peșteri ca acest Biblia? N-am putut pricepe. Ce-i apropiase pe tustrei? Era peste pătrunderea mea. Cum i-am acceptat? Deși mă hotărâsem să mă descotoroscsc din primul ceas, e încă și acum o enigmă.

În barul cubist, cu scaune și mese în piele de Cordova, nichel, lemn negru și dens ca metalul oxidat, grupul acela mi s-a părut grotesc și absurd, ca trei personaje de vo-devil. Așteptam semnul Angelei, să descopăr un pretext și să ne ridicăm. Semnul n-a venit. Am rămas până ce s-a golit barul de toată lumea alungată de ora mesei; dejunul nostru a fost de pateuri, de pesmeți sărați, de măslina verzi și cocteiluri cu stridii mucilaginoase, care circulau pe esofag în sus și în jos, fără ascensor, până ce stomacul se decidea să le primească.

Mi-au plăcut întotdeauna stridiile vii cu mirosul lor sărat și marin, de alge și de iod; aliment patrician pe lista restaurantelor, dar hrană de rând și robustă pentru mulțimea nevoiașă de la țărmul oceanelor. Însă perversiunea aceasta gastronomică, cocteilul cu moluscă murată într-un curcubeu de spirturi, mixtură bună pentru stomacurile americane și pentru cerul gurilor argășite, m-a scandalizat de la început ca o aberație deopotrivă de respingătoare ca gust, ca aspect și ca idee. Totuși am acceptat-o, ca și pe prietenii mei din acea zi. A devenit băutura favorită, cum dâșii mi-au devenit camarazi inseparabili. Prin ce monstruoasă contradicție între intenție și fapt? E treaba amatorilor de psihologie să explice. Eu încerc să reconstitui cronologic faptele fără a cuteza să le caut și o justificare.

Bibia, omul păros, a întrebat scuturându-și pipa pe marginea mesei de cristal, nichel și lemn prețios:

— Așadar, v-ați hotărât! Vă mutați aci...

Întrebarea mi se adresa mie. Am apelat la ajutorul Angelei:

— Încă nu știm nimic... Depinde de hotărârea pe care o ia Ange...

— Dacă-i vorba de Ghelica, poți să te duci și s-aduci bagajele. Ascultă-l pe Bibia!

Deveneam hamal, redus la misiunea de a transporta bagajele. Iar Ange a mea, Angela cu ochi de azur, devenise o Ghelică, diminutiv de la o Anghelică suburbană oarecare, sora unui om cu care n-aș fi dorit să mă întâlnesc după miezul nopții într-un cartier pustiu. Doamne! În ce lume intram? Cine erau oamenii aceștia?

Angela, atât de promptă în răspunsuri ferme, interveni moale:

— Nu e nici o grabă, Bibia! Avem vreme... Să găsim mai întâi un apartament. Să...

— Ce, să?... Întrerupse Bibia, scobindu-și pipa cu furculița minusculă de argint pentru măslina și scuturând scrumul rău mirositor în farfurie. Ce, să?... Ai hotărât să te muti, te muți! Sau poate se opune domnul?

„Domnul” eram eu. Și tonul dovedea că, pentru Bibia, prezumția că eu aș putea să fiu de altă părere îi părea o noutate plină de toată nostimada. Își întrerupse curățatul pipei și cu sprâncenele stufoase înălțate atât de sus încât îi mai îngustau fruntea de un deget, mă privi cu o curiozitate veselă și insultătoare.

— Eu nu mă opun defel! M-am grăbit să declar cu cele mai pacifice intenții, fiindcă în aceeași clipă mă hotărâsem să-mi rezerv altă tactică.

Aveam s-o conving pe Angela să renunțe la proiectele noastre de a petrece toată iarna pe Riviera. Plecam pe nevestite, aiurea, oriunde, cât mai departe de Bibia și de amicii lui.

Bibia însă păru foarte mulțumit de o atât de repede și docilă capitulare. Trecând pipa în

cealaltă mână, mă băt看 pe umăr cu o vigoare care m-a lipit de spătarul scaunului.

— Așa te vreau, amice! Am ghicit de la început că ai stofă de băiat bun. Ascultă-l pe Bibia!

Ceialți doi camarazi ai lui Bibia îl fixau stăruitor, să-l cheme la gesturi și la un limbaj mai potrivit decorului hipercivilizat, de nichel, cristal, piele de Cordova și lemn prețios, dur și dens ca metalul oxidat. Omul păros înțelese în felul său telegrafia mută. Desigur fusese dresat să se arate cât mai cordial și binevoitor cu mine. Își dădea seama că depășise măsura adineaori, luându-mă prea repede. Ținea cu orice preț să repare această impresie. Mă apucă deci de umăr și mă restabili în poziția verticală de pe spătarul scaunului; pe urmă mă mai trimise îndărăt cu a doua lovitură de palmă entuziasmată. M-am prăvălit și am revenit exact ca paița roșie din jâlțul de acasă.

Bibia îi asigură pe toți, privindu-i rotit:

— Presimt că avem să devenim cei mai buni prieteni. Ascultați ce spune Bibia! (Întorcându-se spre mine și răsucind scaunul cu brațul athletic, să mă vadă din față și din profil). Zici că te cheamă Dan?... Ei, bravo!... Dan, căpitan de plai, când vei avea nevoie de ceva, de cineva, de un prieten, să te adresezi lui Bibia, Bibia e omul tău!... Aceasta ți-o spune Bibia!

Apoi, după o palmă sonoră pe genunchi, de a răsunat lovitură până la Esterel și insula Sfânta Margareta, se întoarse la pipă, apucând delicat între degetele mari și păroase minuscula furculiță de argint, scobind, sfredelind și îndoindu-i dinții în tutunul carbonizat, dezinteresindu-se de prezența noastră.

Prietenii lui Bibia au tăcut un moment, stânjeniți. După un consimțământ rapid, din ochi, se întrecură să-mi dovedească altfel de simpatie și de creștere. Eliazar îmi oferă generos o țigară din propriul meu pachet, pe care îndată îl puse îndărăt, în buzunar, la adăpost sigur. Guguf se interesă de când am părăsit țara și ce cai de curse au înlocuit grajdurile lui Marghiloman și Negroponte.

Erau fără îndoială din altfel de lume decât aceea a lui Bibia, omul cavernelor. Dar o lume nu mai puțin bizară. De ce îi priveam mai atent și începeam să mă familiarizez cu chipul lor, cu portul lor, cu vorba lor; de ce îmi părea mai inexplicabilă, absurdă și misterioasă asociația între acești trei inși recrutați din trei universuri, îndeobște fără nici o comunicare între ele.

Fratele Angelei mi-a trezit o oroare fizică. Părul mâinilor, părul de pe ceafă, părul obrazului ras proaspăt dar vizibil ca o mască albastră până sub ochi, părul mustăților í la Humberto, toată această exuberanță monstruoasă a sistemului pilos mă împingea irezistibil să-l imaginez dezbrăcat de haine; scurt, lat și stufos, ca omul preistoric, legănându-se în două labe, într-o gură de peșteră, cu mâinile spânzurând până la genunchi, gata să sfarme crăci, să lovească cu securea de cremene, să se năpustească mugind. Că o asemenea făptură era fratele Angelei, că pulsa în sângele ei același sânge, că au copilărit și au crescut împreună, că se află undeva desigur o fotografie de familie, decolorată, reprezentându-i alături, el în costum de marinar și ea în costum de pension, cu guler alb și scrobite, cu breton pe frunte – îmi fu un gând odios și insuportabil. Angela mea cu ochi de azur! Biata Angela mea cu ochi de azur! Înțelegeam toată tulburarea de astăzi dimineață la primirea telegramei; neliniștea și ideile negre străbătute de presimțiri; nevoia să-mi explice

și să mă pregătească Nu era un plăcut cadou al providenței, un astfel de frate.

O priveam din când în când pe furiș, cu înduioșare; fragilă și fină, dezarmată și cu ochii lărgiți de panică; biata Angela ghemuită în scaunul din față și implorându-mi o tăcută iertare. Bănuiam drama tănuită din discreție și mân-drie. Bruta urmărind-o cu scrisori, amenințând-o, terori-zând-o cu prezența, smulgându-i banii, silind-o să-l salveze din cine știe ce răspunderi, pentru cine știe ce fărădelegi bestiale, bătându-i noaptea în ușă, alungat, flămând și des-puiat, să-i ceară adăpost, mâncare, un rând de schimburi, o cravată în locul celei sfâșiate în cine știe ce rix18 nocturn, cum fără îndoială i-a ajuns la gât cravata mea de acum. Aveam înaintea bruta zugrăvită de Faty, cu deosebirea că binevoitorul meu sfătuitor, în priceperea lui obtuză, o înfățișase pe Angela tovarășe, oarecum complice, pe când era numai o dezolată victimă. „Am s-o salvez!” – m-am hotărât. Individul venise de bună seamă să pretindă ceva, să încerce sau să repete poate a nenumărata oară, un vechi șantaj de familie. Cazurile sunt mai frecvente decât le bănu-iește lumea. Astfel de frați de obicei se îmbarcă pe un vapor și pornesc să-și încerce norocul dincolo de ocean, ca emigranții vrednici de înduioșare și ajutor, pe punțile vaporului italian de astăzi dimineață.

Bibia, senin și mulțumit, își îndopă pipa dintr-o pungă de cauciuc cu tutun negru; rășchiră picioarele; se rezemă cu ceafa pe spătarul scaunului; aprinse și infectă barul și toată coasta de Azur cu o duhoare asfixiantă, la care am răspuns cu o tuse generală și cu lacrimi în ochi. El râse pentru sine de asemenea plămâni delicați și aruncă în tavan coloane compacte de fum, cum se văd pe cărțile poștale napolitane reprezentând Vezuviul în activitate.

— E incorrigibil acest brav Bibia! Îl scuză Guguf, im-brățișându-l cu o privire de superioară și îngăduitoare simpatie. În primele momente, scandalizează!... Așa m-a ținut sub teroare o săptămână. Pe urmă, devine neprețuit cu pitorescul lui natural și fără artificiu. Recreează... Pot spune că reconfortează, ca o excursie în aer liber, în munte sălbatec, după un stagiul prea îndelung în natura aceasta de aci, periată, modificată, falsificată, torturată...

— Vorbești de Bibia? Articulă un fel de mormăit omul păros, printre dinți și pipă.

Pe urmă râse singur, privi în tavan și nu așteptă confirmare. Avea dreptate Ange! Nu era un om cu care să încingi o discuție în contradictoriu despre literatura lui Paul Valéry și Claudel. Ceilalți doi tovarăși însă se complectau formând împreună două inseparabile tomuri, puse la punct, de enciclopedie universală. Guguf cunoștea toate plajele, toate stațiunile balneare, toate stațiunile pentru sporturi de iarnă, toate cazinourile din Europa; toate partidele celebre de cărți și toți jucătorii apărând metodic pe firmamentul Coastei de Azur, să câștige sau să piardă un milion, două sau trei, și dispărând să revină când toți crupierii începeau să-i uite. Era înalt, subțire, cu figura arămie, dogorită de soarele tuturor plajelor, frumos fără îndoială și de o distincție instinctivă în mișcări, ca pisicile când traversează o curte după ploaie, pășind ocolit, oprindu-se căutând o piatră neatinsă și o insulă zbicită să nu-și șifoneze nimic din blana proaspăt scoasă de la spălătoria chimică.

La prima vedere mi s-a părut prea corect, prea parfumat, prea cosmeticat, prea cu bine alese bijuterii, prea „băiat frumos” și prea politicos pentru un om onest. Poate în altă tovarășie ar fi fost foarte naturale atâtea însușiri concentrate într-un singur exemplar de umanitate, privilegiat. Bibia pe de o parte; Eliazar, pasionatul amator de produse ale manufacturilor mondiale de tabac pe de alta, îl încadrau însă dezavantajos, ca un duce în



exil, căzut în prietenii suspecte și în camaraderii dezonorante.

Nu vreau să spun prin aceasta că al treilea asociat (și după cât am înțeles, cel mai recent), Eliazar, era nedemn de o astfel de amicitie. Dimpotrivă, o jumătate de oră a fost destul ca să simt că-i domina pe toți cu o inteligență lucidă și acidă, cu o omniștiință simultană în orice domeniu, cu un fel de dispreț zeflemist pentru toate infirmitățile altora și ale sale, cu toată acreala unui ratat de geniu. Nu se afla totuși la locul lui aci și în această companie. Hainele pătate, pălăria veche pe care o răsucise și o băgase în buzunar în loc s-o încredințeze garderobierei, unghiile netăiate și negre, părul hirsut și barba de două zile, dispă-reau când începea să vorbească. Rămăneau numai ochii mici, cenușii și metalici, examinând fața ascultătorului cu o răceală inumană – pe urmă râsul, răsucit sfârâit, ca un instrument roșu de cauterizat rănilor.

Așa sunt fostele mari speranțe ale unei generații, laureații magna cum laudae la toate concursurile, conducătorii proclamați spontan la întruniri tinerești, oratorii care zgu-duie sălile și culeg succesul grațios și fără efort, ca o floare pentru pieptul celei dintâi amante, ca să dispară apoi subit și misterios, fără urmă, cu resortul deteriorat de cine știe ce capricii ale destinului și să-i întâlnești îmbătrâniți, goliți, mizerabili, într-o cafenea de provincie, ricanând la victoria mediocrității cuminți și organizate. În această categorie l-am orânduit din prima jumătate de oră. Nu-mi închipuiam cât de îndreptățit. Nu știam cât de mult mai de departe sosea și cât, mult mai adâncă îi era scufundarea. I-am simțit privirea asupra-mi cinci minute. Nu mai mult. O privire pipăindu-mă ca pe-o stofă. I-a fost destul atât ca să-și facă o părere și să-și fixeze un fel de a mă trata, pe care n-a mai avut nevoie să le rectifice niciodată. Mi-a confiscat primul pachet de țigări și l-a pus în buzunarul lăbărțat al hainei, tixit cu ziare, cărți și broșuri, ca o concluzie a acestui scurt și decisiv examen; ca un avertisment tacit că nu mă poate afla vrednic de altceva, decât să-i furnizez mostre din produsele tuturor manufacturilor de tutun european-afro-american, să-i plătesc cocteilurile, să-l invit la masă, să-i cumpăr ziare și să-i procur cărțile alese din vitrina librăriilor, după criterii în afară de discernământul meu: romane polițienești și cărți de sociologie, manuale de mecanică și tratate de navigație, tomuri de economie politică și albumuri de artă. Existam pentru el în stricta-mi calitate de fecior de bani gata, moluscă insignifiantă și fără rezistență – atât și nimic mai mult.

Cocteilurile s-au perindat cu o viteză vertiginoasă, care a animat discuția și a stabilit o limbută cordialitate, așa cum în împrejurări normale n-am fi ajuns decât după o săptămână sau două de întrevederi și conversații convenționale asupra timpului, excursiilor, spectacolelor și curselor de cai, bărci și automobile.

Împotriva hotărârii neclintite să solidific perete de gheață între noi și aceste specimene de aventurieri, m-am trezit răspunzând amabil la toate întrebările lui Guguf; aprobând cu o scârbavnică platitudine toate rânjetele lui Eliazar; suportând fără replică, toate manifestările contondente de simpatie progresivă ale lui Bibia.

Cât timp păstram destulă limpeziciune să mă supraveghez, îmi spuneam că toate acestea le fac numai pentru Angela. Ca să-i cruț și să-i ușurez o zi care era neplăcută și fără o mutră a mea țapănă, arogantă și provotându-i alte complicații din partea brutei păroase. Ea simțise datoria să răspundă la chemarea unui frate – oricât de monstruos și oricât de respingător – dar frate; nu eu eram cel mai indicat să-i găsesc o vină. Era nevoită pentru o după-amiază să accepte și societatea pe care o târa după dânsul acest Bibia sau care îl târa

pe acest Bibia în strania și gro-tesca lor tovărășie. Însemna destul supliciu, ca să-l mai agravez inutil!... După câteva ore, împreună cu Ange, voi scăpa de acest vis rău. Ne vom despărți de Bibia și amicii săi; vom căuta ca drumurile să ne fie opuse, așa ca să nu ne mai întâlnim decât dacă vom face, fiecare porniți din direcția noastră, înconjurul globului, să ne găsim la antipodi. Aveam siguranța că, imediat ce vom ajunge acasă, Angela va fi de părerea mea, să-și ajute fratele într-un chip generos, dar definitiv – îi stăteam la dispoziție cu orice și oricât va socoti – iar noi vom trimite bagajele și pe Celina cu trenul spre o destinație necunoscută, să ni se piardă urma; ne vom urca în automobil și a doua zi, vom prânzi undeva pe șoseaua de iarnă a Alpilor, la Sisteron sau Grenoble. Chiar prudența cea mai elementară îmi impunea așadar manifestări de camaraderie voioasă și fățarnică, pentru a nu da loc la bănuieli, ca surpriza pregătită pe a doua zi să fie mai desăvârșită și sigură. Această justificare mi-o descoperisem și mă felicitam pentru diabolica-mi abilitate. Nu observam că rămân fiindcă infama tovărășie mă absorbea pe nesimțite, fluidă, ca adevăratul meu element prielnic pentru care am fost creat. Nu observam că aflam o bolnavă plăcere – reală, nu prefăcu-tă – să respir atmosfera lor cătrănită de fumul vezuvian al pipelor lui Bibia.

— Bibia are să-ți propună o afacere! Mă răsucii omul păros, cu scaun cu tot, ca să-i văd mai bine, din față, cravata mea la gâtul lui.

Și ciudat. Nu el, ci eu m-am grăbit să fixez locul și ora întâlnirii de a doua zi.

V.

## FĂRĂ MOFTURI!

— Bibia se cumintește! Anunță omul cavernelor. S-a hotărât să se facă băiat de ispravă. Un an, doi, trei, hai zece, meargă!... Dar ajunge o vârstă când se termină cu prostiile. Aceasta a înțeles-o și Bibia... S-a luat de urechi și și-a dat un picior în spate. Pe urmă s-a răsucit să se privească ochi în ochi și și-a tras un perdaf zdravăn: „Ascultă, Bibia, oprește! Oprește, fiindcă altfel nu se știe ce poate aduce ziua de mâine!” Iar Bibia s-a oprit. Gata de-acum! Se face băiat de ispravă!

Omul păros vorbea cu admirație, cu respect și cu entuziasm despre propriile sale hotărâri, ca despre eroismele unui personaj homeric. Îmi arunca în pleoape și-n nări avalanșe de fum pestilențial din pipa scurtă. Se pleca peste masă, lățit cu amândouă coatele, să-mi citească în ochi o admirație, un respect și un entuziasm cel puțin de aceeași măsură!

— Ei, bravo! Am rostit cu satisfacție moderată și politicoasă.

— Aceasta găsești tu să-i răspunzi lui Bibia? Se indignă omul hotărârilor descurajate de atâta scepticism.

Își scoase pipa dintre dinți și arătându-mă unei asistențe invizibile, cu coada instrumentului de fabricat duhori asfixiante, mă denunță cu o legitimă scârbă:

— Uitați-vă la el, ce-a înțeles acest mic găgăuță clocit în puf și crescut în mătase! Dănuț dragă, mi-ai turtit fesul!

Bibia n-avea fes. Purta un fel de caschetă cadrilată care pe alt cap putea fi luată cu oarecare bunăvoință drept o insignă corporativă de turist, dar pe tidva lui lată și enormă părea mai degrabă o uniformă a corporației de șoferi mecanici. Nu era fes ci era caschetă

turtită. Deci n-aș fi avut în orice caz ce mai turti, după cum pretindea fratele Angelei.

— Dar ce-am spus, Bibia? M-am apărat cu nevinovăție. Am aprobat și m-am bucurat. Vrei să-ți sar de gât? Ieri pe vremea aceasta nici nu ne cunoșteam...

Bibia se scărpină cu coada pipei pe frunte, sub cozorocul caschetei și mă privi cu o îndoială:

— Poate vrei să-mi dai a înțelege cu aceasta, că te-am luat prea repede? Ieri nu mă cunoșteai, și astăzi îți spun tu și pe nume?... Aceasta te-a ofensat, domnule Dan? Trebuie să cunoști că eu nu admit mofturile!... Sunt bune mofturile pentru Guguf; el stă la masă cu prinți, prinți de ăștia ruși care se găesc aci pe toate drumurile, dar pe care, oricum, i-a făcut mă-sa prinți. Dansează la Cazino cu tot felul de șandramale<sup>19</sup>. El e om de lume și la el merg mofturile. Cu Bibia, halt! Îmi place să vorbim neted.

— Neted vorbim! Am consimțit cu intențiile cele mai împăciuitoare. Nici mie nu-mi plac mofturile. Le-am lăsat la ușă, când am intrat aci.

Într-adevăr, nu mai eram la „Bar du Boeuf” unde ne întâlnisem ieri dimineată. Îndată ce sosisem din nou la Cannes, de astă-dată singur, Bibia m-a târât de acolo, să putem discuta netulburați, în această cârciumă de port, pustie și liniștită la asemenea oră. Aci nu se afla loc pentru mofturi. Mi-o dovedise și stăpânul cârciumii, care îl tutuise pe Bibia, ca pe o veche cunoștință, și mă tratase pe picior de egalitate. Bibia nu se mai scărpină pe frunte cu coada pipei. Se scărpină la ceafă, sub guler, în regiunea codrului de păr încă nedefrișat, prelungindu-i-se fără îndoială cu aceeași abundentă exuberanță, pe spate, pe piept, pe mâini, pe picioare, așa cum vegetația ecuatorială invadează victorios cea mai mică porțiune de teren unde civilizația a încercat să introducă un sistem, o ordine, o aliniere. Poate că dărâma acolo, cu coada pipei, cupola unui adăpost de termite. După ce isprăvi, trecu apendicele de os prin palma strânsă, să-l curețe... Cu oroare am recunoscut același gest al Angelei, când își strângea mânușile să le prefacă în sul; ca ieri bunăoară, după ce s-a întors de la cabina telefonică. Bibia își puse pipa între dinți cu simplitate și o clipă păru nehotărât:

— Ghelica nu ți-a spus nimic?

— Nici nu am lăsat-o să vorbească. Am preferat să discutăm între noi, bărbații... Ar fi fost ceva destul de penibil.

Bibia se arată de aceeași părere.

— Perfect! Bibia te-a cântărit de la început și el nu prea dă greș. Ești un tip! Să tratăm lucrurile de la om la om. Așa-i place și lui Bibia. Când vă mutați aci?

— Nu știu exact. Am pus o agenție să ne caute apartament. Angela e de părere să stăm deocamdată la un hotel. La Gallia sau la California.

— Bibia te asigură că aveți să stați la Carlton.

— De ce? Am întrebat mirat de această certitudine.

— De nimic. Așa crede Bibia. Are și Bibia ideile lui. Dar nu aceasta interesează!... La Carlton, la Gallia sau la California, să știi de la mine că n-am să viu să te pisez de multe ori. N-am eu mutră de Carlton și de California. Bibia e destul de simțit, ca s-o cunoască

aceasta! Nu-mi place să văd înșirați momâi țapene, în uniforme și aliniați după mărime, zgâindu-se la mine când trec. De câte ori îi văd, îmi vine să-i culc pe rând cu o labă – uite aci, la laba lui Bibia...!

Nu era nevoie să o examinez de aproape. O simțeam și mi-o imaginam prea bine, culcând o duzină de valeți și de picoli, înșirați după înălțime ca soldații de plumb.

— Carlton și California!... Acestea sunt bune pentru Guguf. Ca și barul de ieri, pe care l-a ales tot Guguf. Mie îmi place democrația! Un bistro, cum îl vezi. O cameră cu luna... Bună-ziuă-bună-ziuă! Nu se zgâiește nimeni la tine cu ochi de crap fript. Nu se repede să-ți ia pălăria din cap și gologanul din buzna. Ascultă ce-ți spune Bibia!

— Ascult! Am afirmat surâzând. Dar n-am venit, mi se pare, să discutăm acestea. Ne depărtăm de la chestie.

Bibia își trase scaunul. Se plecă să-și spună pasul confidențial, deși precauția era de prisos, fiindcă stăpânul bistroului nu putea să priceapă nimie din conversația noastră valahă.

— Tocmai! Am venit pentru altceva... Dragă Dănuț, m-am hotărât să-ți propun o afacere. O afacere de aur pentru tine, iar pentru mine o afacere care să mă facă om. Ți-o garantează Bibia, și Bibia aduce capital ceva mai multă experiență decât tine, crescut în puf și întărcat cu cafea cu lapte. Câți ani ai?

— Douăzeci și cinci! Am răspuns docil la interogator.

— Cu un an mai mic decât mine... Bravo Ghelicăi. N-are mână proastă! Unde dracu vă găsește?

Nu știu ce m-a scandalizat mai mult. Ideea că indivi-dul acesta monstruos, pe care-l socoteam fără vârstă, e abia cu un an mai bătrân decât mine? Admirația spontană țâșnită de pe buze, pentru „mâna norocoasă” a Angelei? Forma trivială în care exprimase această mirare? A fost singura clipă când am simțit îndemnul să mă ridic și să curm întâlnirea noastră. Bruta pângărea prin toate imaginea pură și luminoasă a Angelei. Prin prezența făpturii păroase și vulgare, în care recunoșteam hâd desfigurate gesturile ei. Prin gândul odios că sunt din același sânge. Prin cuvintele care o spurcau. Acum înțelegeam de ce n-a putut închide ochii toată noaptea! De ce mi-a ocolit privirea, așteptând de la mine cele dintâi vorbe de îmbărbătare! De ce mi-a cerut să nu plec, să aștept acasă și să o las pe dânsa să-și dojenească fratele cu asprimea meritată, și tot ea să cerceteze ce vrea și ce e acceptabil din pretențiile lui! N-o ascultasem, iar acum îmi primeam pedeapsa. Angela mea cu ochi de azur se painjenea într-o ceață, se deforma ca în oglinzile învălurate de la muzeul Grevin<sup>20</sup> îmi apărea pângărită de un stigmat infam – fratele acesta cu înfățișare și vulgaritate de hamal de port, călcând în copitele lui de bivol toate florile dimineților noastre divine. O singură scăpare exista. Să fug cât mai repede, dacă voiam să nu rămână pentru totdeauna, între mine și Angela, prezența obsedantă a acestui frate-gorilă.

Individul presimți ceva. Se întoarse peste masă, îmi puse mâna pe umăr și mă fixă pe scaun:

— Cred că n-ai de gând să dezertezi? Cu Bibia nu merge!... Ai să stai aci nemișcat, ai să ascuți, ai să te chibzuiești și ai să-mi dai răspunsul. Altfel, ar însemna că Bibia s-a înșelat socotindu-te un tip de ispravă și Bibia nu se înșală niciodată. N-am să-ți povestesc o

istorie lungă. În câteva vorbe ai să mă înțelegi, fiindcă te văd băiat deștept. Ți-am spus că Biblia se cumintește. Trebuie să știi că era timpul!... Halt! S-a schimbat Biblia; ne așternem la lucru și ștergem cu buretele. Ce-a fost a fost și a trecut! Uită Ghelica, uită Biblia, uită și tu, uită toți!... Te rog să afli, că este ce uita... Eu nu mă dau în lături de la faptele mele. Recunosc că am fost un ticălos!... Întreabă numai pe Ghe-lica. Ea a plătit întotdeauna oalele sparte. Carte ioc, n-am învățat. Am fugit de la școală. Armată n-am făcut. Poate n-ai știut, dragă Dănuț, că Biblia printre altele mai e și dezertor? Te șifonează că stai la masă cu un dezertor?

— De...

— Nu, de!... Cu Biblia nu merge, de! Dacă te-ai șifonat, te trimite Biblia la călătorie și te aduce scrobit în-dărăt.

— Nu m-am șifonat defel! M-am grăbit să înlătur îndată o asemenea bănuială, periculoasă pentru integritatea persoanei mele.

— Așa te vrea Biblia! Am fost și dezertor. N-am ce să-i fac... Nu era armata de mine, nici eu de armată. Am trecut granița, sunt cinci ani de atunci, și de atunci trăiesc mai mult sau mai puțin pe socoteala Ghelicăi. Cum vezi, cu tine Biblia s-a hotărât să fie cinstit. Îți spune lucrurile fără înconjur... Ghelica e fată bună! A răbdat, a plătit, m-a scos din toate încurcăturile. Mai cu voie, mai fără voie, m-a dus până aci. Acum nu mai merge. M-am judecat sin-gur și m-am condamnat!... Până când am să scot eu și sufle-tul din femeia aceasta? Tu ești un tip extra. M-ai înghițit. Vine altul, care nu înghite. Pricepi ce vrea să spună Biblia?

Pricepusem și mă uitam cu amar la cravata mea de la gâtul lui Biblia. Câte alte cravăți și de-ale cui va mai fi purtat oare omul cavernelor în acești cinci ani?

— Să trecem deci direct la chestie! Propuse Biblia îndopându-și a doua oară pipa cu degetul mare și dându-i foc. Te-am chemat să-ți propun o afacere. Este aci un garaj. Un atelier mic, douăsprezece boxe, trei pompe de benzină... Totul se poate căpăta pe un preț de nimic. O sută cincizeci de mii de franci. Treizeci de mii în mână; o sută douăzeci în rate cu garanție de bancă. Am studiat chestia. Trebuie să știi că, în materie de automo-bile și de mecanică, Biblia e rege. Aceasta e pasiunea mea. Facem tovărășie? În trei ani ai capitalul îndărăt, îți dau câștig barosan și eu rămân stăpân pe atelier și pe garaj. Mă fac om... Scapă de mine și Ghelica, scapă și Biblia de sărăcie. Bate palma și spune că s-a făcut!

Palma aștepta enormă și deschisă, deasupra mesei.

— E o sumă exagerată! Am încercat să mă apăr... Nici nu am atâția bani lichizi. Și pe urmă, eu nu mă gândesc la nici un soi de afaceri... Am înțeles să fac un serviciu. Credeam...

— Bate palma cu Biblia și spune că s-a făcut! Stărui omul cavernelor.

Îmi recapitulam socotelile din ultimul timp. De două ori cerusem sume importante din țară, peste prevederile mele. Avocatul îmi atrăsese atenția că e momentul să restrâng cheltuielile. Bănuiam că o să termin cu Biblia repede. Câteva mii de franci. Chiar zece, chiar cincisprezece. Fratele Angelei mă voia însă numaidecât comanditar în întreprinderi la care n-am visat niciodată. Biblia strânse palma goală și mă măsură cu dezgust:

— Am pierdut amândoi dimineața degeaba! Aceasta să știi că n-are să ți-o ierte Bibia niciodată... Plata! Porunci cu un aer senioral, băgând în buzunarul pantalonilor laba gigantă, care printr-o inexplicabilă minune încăpea total, ba mai găsisese încă destul spațiu să pescuiască pe fund și cele câteva jetoane de bronz reprezentând costul paharelor de bordo.

Era atât de elocvent gestul cu care m-a repezit la loc pe scaun, cu dosul palmei, când am vrut să plătesc și gestul cu care a plătit el cei vreo trei sau patru franci, ca să-mi dovedească deplina desconsiderație, încât nu mi-am putut opri zâmbetul.

Bibia îndreptă spre mine coada pipei ca o țeavă de revolver:

— Nu știi ce găsești de râs! Dacă n-ai fi tipul Ghelicăi, te-aș face basorelief pe perete... Dar de întâlnit, onorabile, să știi că ne mai întâlnim noi!

— Nici nu ne despărțim, Bibia. Ia loc și să discutăm mai calm... Eu am credința că o să ajungem la o înțelegere.

Bibia s-a așezat sceptic pe marginea scaunului, ca un om care se socoate gata plecat. S-a împins îndărăt recuperându-și locul, când a ghicit că nu era pierdută toată speranța. I-am lămurit eroarea. Mă confundase cu arhimilionarii în dolari, în lire sterline, în pesetas, pesos, fiorini, franci elvețieni, dolari mexicani, câți mișună cu miile pe coasta Rivierei. Puterile mele erau mult mai slabe. Eram un modest rentier moldo-valah, ducând o viață mai risipelnică decât îmi îngăduiau mijloacele. Primisem chiar oarecari avertisment din țară. Aceasta nu însemna că mă lepăd de propunerea de adineaori. Ceream doar timp de chibzuială, ca să văd de unde aș putea procura o sumă atât de respectabilă.

Omul păros mă bătu cu palma pe umăr.

— Atunci se schimbă chestia. Hm! Și eu care credeam!... Va să zică ai ajuns atât de repede la fundul sacului? Prost, ascultă-l pe Bibia, foarte prost!

M-am apărat cu energie, ofensat.

— Dar nu e nimic prost... Nu e ce crezi. N-am venit aci să mă ruinez. Cărți nu joc... Trăiam o viață ceva mai largă... Aci e cimitirul cartoforilor. Dacă aș pune mâna pe cărți, da, ar zbura totul poate într-o singură seară...

— Nu e nevoie să pui tu mâna pe cărți. Dacă pune altul, e tot una. Rezultatul e același. Ascultă-l pe Bibia!

— Ce vrei să spui? L-am întrebat neliniștit.

— Nimic. Are și Bibia ideile lui.

Mai mult nu i-am putut scoale. Dar ne-am despărțit amici, iar el cu făgăduiaa că în câteva zile, îndată ce primesc oarecari informații din țară, îi dau răspunsul definitiv.

Îmi deterioră clavicula cu o labă amicală:

— Sărmanul Dănuț! Nu te văd bine Ascultă-l pe Bibia... Ceea ce vrei tu să faci pentru mine, încă nu-ți dai socoteala ce înseamnă. Ești cel dintâi tip de care am milă... Bibia are să devină acuși-acuși om de ispravă. Atunci am să-ți pot spune, și ai să înțelegi, ce nu-ți pot spune acum, iar singur văd că nu pricepi!

Deocamdată nu simțeam deloc nevoie de mila omului păros. Era insultătoare.

La plecare, făcu roată în jurul automobilului, privindu-l și deschizându-i capacele radiatorului. Fluieră admirativ:

— Frumoasă tinicheaua ta! De acestea se vând pe un sfert de preț, zece pe săptămână aci, dacă știi să aștepți la vad... Adică la ușa scuturaților de la cazinouri. Ți-o spune Bibia. Când va fi s-o vinzi, s-o dai pe mâna lui Bibia.

— Eu cred că n-am să mă despart nici peste cincișase ani! L-am asigurat, dând drumul motorului. Bibia râse foarte înveselit de această pretenție, scoțându-și pipa dintre dinți să-i fie hohotul mai liber.

Pe urmă mă privi din mijlocul străzii, cu mâinile la spate, cum am pornit printre grădinile cu garoafe și glicinii.

Angela mă aștepta acasă, la Monte-Carlo, în costumul celălalt de „Gaston et Gaston”, cu alb și albastru.

— Bine că ai sosit! Îmi înconjură gâtul și-mi puse sigiliile roșii pe obraz. A telefonat de la agenție. Sunt două apartamente... Dar am anunțat că nu mai avem nevoie. Ne mutăm deocamdată la Carlton.

Despre întâlnirea cu Bibia nici un cuvânt. Pentru Angela părea o chestiune cu desăvârșire uitată. Celina împacheta bagajele.

— Ne mutăm chiar azi! Lămuri Ange.

— De ce atâta grabă? Nu ne alungă nimeni...

Angela n-a auzit.

— Nici nu ne-am interesat la hotel de camere. Dacă mă anunțai, treceam eu. Le vizitam, le rețineam. Măcar, ai întrebat la telefon? E o aglomerație, încât nu m-aș mira să ne trezim...

— Apartamentul nostru e oprit! Mă întrerupse Angela cu o nerăbdare pe care nu i-o cunoșteam. Două camere, salon, baie, cameră pentru Celina, ferestrele spre mare.

— Ange, dar când ai avut timp să te interesezi de toate acestea? Când le-ai reținut? Cine le-a reținut...?

— Ah, ce plicticos mai ești de astăzi dimineață! Parcă ești un soț. Ai început să devii anost ca un soț.

Am răsucit-o de mâini și i-am privit în ochi.

— Ce se întâmplă cu tine, Ange?

Angela ridică genele lungi să-și dezvăluie privirea albastră și limpede, cu o muștrare plină de nevinovăție:

— Ciufulici, învață că femeile au nervi câteodată. Așa, fără motiv... Mistralul<sup>21</sup> acesta nu-ți spune nimic? Ai nervi de sârmă?... Lasă-mă cinci minute, un sfert de oră, și totul are să treacă. Nu te uita așa la mine. Ești un uricios, când te uiți așa!

Deasupra valizelor, paiata roșie, rezemată de cutiile lăcuite de pălării, râdea la noi cu

râsul ei dureros și absurd. Am culcat-o cu o sfârlă în nas, din treacăt, și am sunat proprietarul la telefon, să-l anunț că de a doua zi apartamentul rămânea liber.

— Nu uita să treci pe la bancă! Vorbi Angela din cealaltă cameră.

Bine, voi trece și pe la bancă. Deși mare ispravă nu mă mai aștepta la banca de aci.

Am dat telegramă în țară și am comunicat noua adresă.

VI.

## SCHIMBĂRI LA FAȚĂ.

În holul hotelului, pe-un fotoliu de marochin culoarea havanei, am recunoscut pălăria, bastonul și mănușile lui Guguf, împreună cu inseparabilele trei ziare de sport împăturite: roz, crem, verde-pal.

Era un grup asupra căruia nu m-aș fi putut înșela niciodată. Un grup de natură moartă distribuit armonic, construit savant, colorat în fin pastel, evocând imediat și irezistibil figura, gesturile, glasul; toată făptura suplă, distinsă și cuceritoare a stăpânului absent. Să nu vă imaginați cumva că e vorba de o pălărie întotdeauna aceeași, același baston și aceleași mănuși, așa cum se identifică de la o vreme o haină cu un individ; cum bunăoară pălăria lui Eliazar a căpătat din timpuri imemorabile, desigur, ceva din personalitatea deznădăjduit boemă a omului cu limba viperină și cu buzunările tixite și lăbărțate de cărți.

Cu neputință să mi-l reprezint pe Guguf uzând o pălărie până să ia drumul atelierului de iluzorie renovare sau înfățișându-se cu mănuși care împrăștie mirosul de benzină, atât de obicinuit la logodnele și nunțile în familie cu mătuși bătrâne și unchi pensionari. Guguf, pe Bulevardul de la Croisette, trei zile în șir cu aceeași pălărie, același costum, același baston? S-ar fi prăvălit mai degrabă stâncile Esterelului în mare sau m-ar fi uimit mai puțin Maharajahul de Kapurthala părăsindu-și magnificul său Rolls și circulând cu Fordul lui Chariot.

Pe fotoliul de marochin se aflau exemplarele din acea zi, dintr-o colecție diversă și ineputabilă de pălării, bastoane și mănuși, cu o întreagă gamă dozată după vigoarea mistralului, seninul cerului, ora ceasornicului. Odată era bastonul cu mâner de fildeș; altădată de platină sau din cine știe ce dinte translucid de pește; bastonul gros de viță pentru munte sau elastic de trestie cu o simplă mo-nogramă. O dată era pălăria de feutru de un cenușiu aproape alb, altădată de culoarea florii de lucernă, uneori albastră-verzuie sau de un gri sumbru. Totuși, dintr-o sută, se deosebeau fără greș. Știai că fotoliul acela a fost rezer-vat de Guguf. Știai că se află pe undeva pe aproape, în salonul de ceai cu Nadia Vologhin, în barul hotelului cu Dickie Hood, odrasla cunoscutului fabricant de conserve din Chicago, Jonas David Hood; în sala de lectură cu Antonio della Rocca; pe terasa cu palmieri și glicinii, cu miss Eileen Russel-Leet.

Chipul cum erau depuse aceste accesorii ale eternului masculin, semănite în treacăt și provizoriu, cu toate astea fără nimic dezordonat și grăbit, sugera siguranța calmă, echilibrul lăuntric total, arta desăvârșită cu care Guguf traversa această lume plină de căpcăni și impasuri dificile, cu un pas elastic și cu o grație felină. De câte ori zăream pe un fotoliu sau pe o mesuță a holului pălăria, mănușile, bastonul și gazetele de sport (ele înșile o gingașă asortare de culori și contraste) era imposibil să-mi înfrâng admirația anticipată pentru virtuozitatea lui Guguf, când știam că va veni momentul să jongleze cu toate. L-am



văzut surprins de Nadia Vologhin sau de miss Eileen Russel-Leet pe treptele intrării ori în mijlocul holului, cu mâinile ocupate de toate aceste muniții care ar fi stânjenit gesturile naturale până și celebrului Brummel<sup>22</sup> în fața unei femei: baston, pălărie, mănuși, ziare... Guguf nu se debarasa de nimic, ignorând prezența valetului gata să ia munițiile în primire, înainta surâzător și glorios, rămânea printr-un inexplicabil miracol cu dreapta liberă să strângă mănușița blondei miss Eileen Russel-Leet în sportivul shackle-hand<sup>23</sup> englezesc sau să ducă la buze degetele Nadiei Vologhin într-un oma-giu de rafinată politețe orientală. Gesticula cu simplitate și se simțea liber ca pasărea cerului. Scotea portțigaretul plat de lac negru cu incrustații de coajă de ou, foarte la modă în acel timp, oferea abdulahurile cu capătul învelit în foaia violetă de trandafir, aprindea bricheta din același lac negru cu inscripții de coajă de ou, distribuia foc, aprindea și el, continuând să discute, să râdă, să răspundă și să povestească ultima scenă tordantă<sup>24</sup> de-aseară, la Cazino, sau anecdota auzită ieri la dejun de la pictorul Henri Do-non, nesecătuitul izvor de farse și de calambururi mont-parnasiene: portțigaretul, abdulahurile, bricheta apăreau fără să-l incomodeze câtuși de puțin, fără să observe cum s-a săvârșit această escamotare, întocmai cum jongleurii adaogă la jocul lor, după cele trei, patru, cinci portocale, încă un cuțit, o farfurie, o sticlă, un pahar și o pălărie, mânuindu-le pe toate fără o cât de imperceptibilă ezitare, prinzându-le din aer cu degete aeriene și făcându-le să se evaporeze pe rând, până ce rămân la jocul simplu și ușor de la început. Era un tur de forță vrednic de aplauze. Guguf îl săvârșea cu naturaleța cea mai perfectă, poate fără să-și dea seama, ca unele fenomene ale naturii – copiii de șapte ani executând opurile lui Mozart sau extrăgând în calcul mintal rădăcina pătrată a unui număr de nouă cifre<sup>25</sup> – în cea mai nevinovată ignorare a prodigiului<sup>26</sup> realizat.

Pălăria, bastonul, mănușile și ziarele lui Guguf îl așteptau pe fotoliu de marochin de culoarea havanei. M-am așezat alături, scufundându-mă între resorturile altui jâlț, care m-a cuprins ca valvele unei cruste marine când și-a capturat vânatul.

Eram nedormit. Știrile din țară se aglomerau, proaste. De o lună jumătate, de când mă mutasem aci, a doua oară ceream bani telegrafic. Avocatul pretindea procură pentru o nouă vânzare. Ange nu dădea nici un semn că bănuiește pricina insomniilor mele. Îmi scăpa. N-o mai recunoșteam. Aseară m-a lăsat să vin singur acasă de la Cazinou. Adică m-a expediat, cu o încruntare iritată între sprâncene la privirea care o implora. Astăzi dimineață a plecat cu racheta de tenis, fără să mă aștepte. Mă simțeam ca un cățel orfelin, bucuros să se agațe de o mamă adoptivă.

Bibia devenise invizibil. Se ținuse de cuvânt. Înțelegea prea bine că nu e locul lui aci, într-un hol unde se aliniază la cel mai mic gest șase valeți și picoli să-ți împingă un scaun, să-ți culeagă pardesiul, să ofere chibrit sau măcar să te privească împietriți, așteptând fără să clipească din gene, cu ochi de porțelan. Dacă i-ar fi culcat pe rând, cu un upercut de box, s-ar fi ridicat în aliniere, cu aceeași pasivitate solemnă și impasibilă. Avea dreptate Bibia! De aceea nu mă căutasem aci decât o singură dată și atunci numai ca să-mi dovedească și în alt chip că s-a ținut de cuvânt. Se făcea om de ispravă, cum îmi făgăduise fără să-i cer. Iar transformarea m-a umplut de stupoare.

A doua zi după ce i-am depus suma în mâna lui pă-roasă și am mers la bancă să-i garantez restul, meditam cu oarecare melancolie la netămăduita-mi naivitate. Îmi imobilizasem aproape toată rezerva trimisă din țară. Puteam socoti banii buni pierduți. O

brută ca „asociatul” meu fără voie desigur că nu născocise acest garaj-fantomă decât pentru a stoarce o sumă rotundă și nesperată, în chipul cel mai grosolan. Așteptam să aflu că a dispărut. Nu m-aș fi mirat să-mi falsifice semnătura și să ridice restul garantat la „Comptoir d’Escompte”, deplin convins că n-am să-l urmăresc. Era evident că nu se găsea la prima experiență. Cu deosebire că eu întrecusem în imbecilitate toate victimele de până acum, prin graba cu care m-am executat și prin cifre depășindu-i cele mai exagerate iluzii. Nici Angela nu și-a ascuns surpriza. Când i-am vestit cu un orgoliu oarecum eroic isprava, în loc să-mi cuprindă gâtul cu brațul rotunjit și să-și lipească obrazul de obrazul meu, așa cum mă înfiora dezmiardarea genelor mătăsoase în ceasurile noastre bune și din ce în ce mai rare, a sărit de pe taburetul din fața toaletei și a simțit nevoie să mă mai audă o dată, ca să-și creadă urechilor:

— Ai făcut tu aceasta?

— Da, Ange. O faptă bună ori o faci întreagă, ori n-o mai faci deloc.

— Ești mai... Mai... Mai copil decât te consideram.

— Se poale! Dar am dat puțință unui om să ia o cale dreaptă în viață.

Angela începu să râdă cu o sinceră milă:

— O cale dreaptă! Bibia și o cale dreaptă! Dragă Ciufulici, ești de o candoare scandaloașă! Scumpul meu frate s-ar fi mulțumit cu mai puțin. Un bilet de vapor Marsilia-Alger și subsistența pe șase luni ar fi fost prea destul. Bilet direct – cale dreaptă! După șase luni tot aci avea să se întoarcă și tot cum îl știu. Nu era simplu să mă întrebi? Acum ce-ai să crezi mâine? Ce-ai să spui?

— Ange, n-am să spun și n-am să cred nimic. Toată viața am fost de un egoism feroce. O singură dată se întâmplă să mă depășesc pe mine însumi. Și atunci, ai aerul să mă asiguri că nu puteam găsi un mai prost plasament! Cu atât mai rău!... Va fi o lecție unică și definitivă. În orice caz, mă așteptam la alt... la altă...

— Zi! Zi! La altă recompensă... La altă recunoștință. La acestea te așteptai?

Angela își descărcă indignarea pricinuită de această pretenție a mea, purtând pe unghiile trandafirii polizorul de fildeș cu o frenezie de șaiszeci de mișcări pe minut. Mi-a întors spatele și s-a așezat la loc, pe taburetul toaletei, cu o contracție elocventă a umerilor, dovedind convingerea degustată că nu are cu cine vorbi. Ciudată mulțumită! Tot ce făcusem a fost doar ca să ne aducă liniște în casă și să risipesc norii care umbreau ochii de azur ai Angelei. Mă despuiasem cu o generozitate egalând negliobia. Omul cavernelor pusese laba păroasă pe un capital care ar fi îndestulat fericirea unei familii o viață întreagă, iar vinovat eram eu! În tovărășia acestor reflecții puțin consolatoare mă aflam a doua zi dimineața, singur, în fața serviciului neatins de cafea cu lapte, când a zbârnâit telefonul.

— Vă așteaptă cineva jos...

— Domn? Doamnă?

— O, nu! Doamnă în orice caz, nu! O persoană...

După graba portarului să-mi risipească amăgirea că ar putea fi o doamnă și după ezitarea să eticheteze totuși vizitatorul cu naturala calificare „un monsieur” – am înțeles că e vorba

de Bibia. „Va să zică n-a plecat onorabilul?” – mi-a fost gândul dintâi. Cazul devenea interesant. Ce mai voia? Fără îndoială că nu se îndura să se despartă de un asemenea rar imbecil (cum mă dovedisem) și, înainte de a părăsi filonul, mai încerca o recoltă suplimentară. Atâta nerușinare îmi întărâta mânia. Am scoborât scările sub presiune, gata să explodez. Voiam, să-i plătesc lui, descărcându-mă, dezolanta ingratură a Angelei. Când am dat însă ochii cu Bibia, toată indig-narea s-a transformat instantaneu, cum cristalizează fulgurant unele lichide puse în condiții demult și savant pregătite, sub ochiul unui observator de laborator. Într-o singură clipă am fost dezarmat. Niciodată nu m-a lovit o mai irezistibilă, o mai epică poftă de râs. În fața mea înainta un Bibia de nerecunoscut. Mustățile stufoase dispăruse-ră, suprimate de brici. Tot obrazul pătrat, ras de aproape și de curând, părea golaș și obscen, ca o piesă anatomică în pielea vânăată albăstrie. Numai sprâncenele scăpaseră de masacru. Erau însă mai negre și mai teribile, făcând streăș-ină ochilor mici. Iar ca această transformare să fie mai desăvârșită, Bibia îmbrăcase un costum albastru, strâmt în umeri și scurt în mâneci: un costum albastru deschis și o cămașă de cel mai feciorelnic roz pe care a îndrăznit să-l pună pe dânsa vreodată cea mai blondă copilă în cea mai însorită zi de vară. Îl priveam magnetizat. Ne priveau cu o gravă nepăsare și portarul și cei șase valeți, toți distinși la figură și corecți în uniformele lor, ca niște personaje diplomatice travestite pentru un bal costumat.

Am întins mâna. Dar cu o modestie neașteptată, Bibia m-a cruțat de acest gest de fraternitate democratică, aplecându-se respectuos de spinarea lată cu gâtul scurt și răsucind între degetele păroase o caschetă galbenă de mătase vegetală. Am constatat că încălțase și espadrile de pânză albă cu talpa de sfoară împletită – probabil numărul cel mai mare descoperit în magazin; exemplarele gigante de reclamă.

— Ce zici? Ți place cum s-a civilizat Bibia? Mă întrebă cu un sincer și pueril orgoliu.

— Extraordinar! Am exclamat, făcând toate eforturile să-mi stăpânesc hohotul de înveselire.

— Dragul meu, mă lămuri mai departe, ca patron am văzut eu bine că nu mai merge așa! ... Bibia trebuia să facă impresie bună și clienților și personalului. Oamenii te judecă după mutră și după îmbrăcămintă. Atâta lucru a învățat Bibia în viață!... N-a pierdut lecțiile lui Guguf! De aceea mi-am ajustat mutra și îmbrăcămintea, ca să le iau piuitul la toți. Mai ai ceva de zis?

Bibia părea atât de încântat de sine, încât m-am mirat că nu se răsucește într-un picior, că nu face grații ca manechinele magazinelor de modă, salutând, parcurgând holul cu o mână în șold și cu cealaltă vânturând cascheta galbenă de mătase vegetală ca un evantai de pene de struț.

— Mai ai ceva de zis? Repetă întrebarea cu neliniște, când văzu că răspunsul meu întârzia.

— N-am nimic de spus, Bibia. Ești extraordinar! L-am asigurat cu cinism.

Pe urmă, am încercat să-l atrag într-un colț cât mai ascuns, ca să-l scot din calea privirilor. Bibia mi-a dat alte dovezi de radicală transformare. N-a vrut să stea jos în fotoliul de alături. A rămas în picioare, că să nu mă compromită prin familiaritatea prea mare cu un asemenea ins și ca personalul hotelului să-l considere ceea ce este: un patron de garaj venit să discute cuviincios chestii de afaceri cu comanditarul respectiv. N-a primit

nici țigară. Răsucind cascheta galbenă în mâinile păroase, cu manșetele cămășii roz ieșite de-un lat de palmă sub mânecile prea scurte ale hainei, m-a pus în curent cu tot ce săvârșise în douăzeci și patru de ore. Și săvârșise într-adevăr o minune. Întreprinderea se anunța mai mănoasă decât o crezuse. Luase totul în primire, schimbase o parte din oamenii de serviciu, introducea modificări; avea să lucreze el cu mâna lui, în atelier, reparațiile delicate. Nu cerea bani. Dimpotrivă, venise să-mi restituie trei mii de franci, de care nu mai avea nevoie, fiindcă obținuse oarecare reduceri. Îmi cerea o chitanță de descărcare în regulă. Am încercat să-i refuz.

Bibia m-a privit o singură dată, mai apăsător ca o sută de argumente. Îmi spuneam că e la mijloc desigur un truc, o manoperă grosolană pentru a-mi câștiga încrederea mai departe în vederea unei alte lovituri din plin. Dar n-am scăpat până ce n-am mers cu el, să vizitez garajul și atelierul, să aprob modificările și să-mi dau avizul asupra proiectelor ce urmau să intre în aplicare după experiența din primele luni. Cu mare surpriză am putut să observ că Bibia era ascultat și respectat, că știa să poruncească și că se angajase cu temei la o ispravă pe care o cunoștea. Cu toată înfățișarea grotescă și cu toată cămașa absurdă de culoarea șerbetului de trandafir, cu tot jargonul lui franco-valah și cu tot trecutul înscris în fișele poliției, inspira subalternilor încredere și o optimistă voioșie la lucru!

— Când isprăvesc cu tine și te achit până la ultima centimă, am să-i fac asociați pe toți. Bibia nu înțelege să fie un exploatator.

Vorbind, mă purta din garaje în atelier, îmi arăta cum funcționează unele aparate și pompe; îmi puneă întrebări la care nu știam ce să răspund, căci eram cu totul străin de orice îndeletnicire practică a semenilor mei. Ascultam dis-trat, dar aprobam cu o însuflețire sinceră. Mai mult decât proiectele de transformare ale întreprinderii comanditate fără voie, mă preocupa și mă încânta transformarea omu-lui. Găseam ceva înduioșător în această bravă îndârjire a dezertorului vagabond, să se înregistreze în viața nor-mală și să șteargă suvenirurile unei existențe ticăloase. Contrastul dintre chipul monstruos și brutal al lui Bibia și dintre copilăroasa sa bucurie și mândrie; dintre ideea ce mi-o făcusem despre dânsul și dintre această magică trans-figurare morală, dădea încă mai mult preț unei experiențe omenesti la care contribuiseam fără premeditare, prin sim-plu hazard, și fără nici o voie bună, prin constrângere.

Într-un ceas cât a ținut întrevederea noastră, bărbia și buzele lui Bibia s-au învîinețit văzând cu ochii. Îi creștea părul sub pielea învâpăiată de perdaf, ca firele de grâu în palma fachirilor. Când ne-am despărțit, părea nebărbierit de trei zile.

— Mai treci pe la Bibia! Îmi trimise o beza unsuroasă din urmă, de la ușa garajului.

Era diform, mai mult lat decât înalt; grotesc în haina albastră, în cămașa lui roză cu manșetele ieșind complet din mâneca surtucului, fluturând cascheta de mătase vegetală, ca pe-un peron de gară la plecarea expresului sau ca pe-un chei de port la plecarea transatlanticului – era diform, grotesc, și cu toate acestea m-a emoționat.

Din ziua aceea n-a mai apărut la hotel. M-a chemat de câteva ori la telefon, să-mi dovedească prosperitatea „întreprinderii”. Odată l-am găsit în cămașă mov, altădată albastră-pal, a treia oară în cămașă de culoarea caisei. Această predilecție pentru nuanțele suave se afirma singura lui slăbiciune, de altfel inofensivă. Și am înțeles că arbora drapelele tandre numai în cinstea mea, așteptându-mi vizita, cu obrazul proaspăt ras și

dogorit de brici.

Într-o zi când am trecut la garaj pe nevestite să-i cer o neînsemnată revizuire a motorului, l-am surprins în salopetă unsă de ulei, băgat cu fața în sus sub un automobil ridicat pe tălpi de lemn, mormăind ca un urs în vizuină, lucrând cot la cot cu ajutoarele. Mi-a pus piesa la punct în câteva clipe, a intrat în birou și după cinci minute și-a făcut apariția în costum fantezist, cu o prea frumoasă cămașă lila și cu o batistă de mătase verde spânzurând monograma ca un fanion din buzunarul de la piept. S-a oferit să ia loc la volan și să verifice în câțiva kilometri de drum, cu urechea lui, pulsul motorului.

— Dragă Dan, merge dumnezeiește, ți-o spune Bibia! Declară la întoarcere, coborându-se. Păcat că soarta lui e să rămână pe aci, în cine știe ce mâini...

— Ce vorbă e aceasta? Am întrebat. E a doua oară când îmi repeți același lucru. N-am de gând să mă despart atât de ușor, mai ales acum, când Hispanoul acesta reprezintă a șasea ori a șaptea parte din toată averea mea mobilă și imobilă.

— Tocmai! Știe Bibia, sireacul, ce spune!

Mai mult nu i-am putut smulge nici de data aceasta. Am înțeles doar că se află în raporturi foarte reci cu amicii săi, Guguf și Eliazar; iar cu Angela într-un război fățiș dintr-o pricină nelămurită.

— Ce-ți face „asociatul”? Mă cerceta în batjocură Angela, în diminețile când afla de la cameristă că m-a chemat Bibia la telefon.

— Foarte, foarte bine, dragă Ange! Niciodată n-am să pot săvârși în viața mea o faptă mai bună și nici n-am să văd o schimbare la față mai surprinzătoare.

Angela își cernea privirea printre gene și-mi replica întotdeauna cu o înciudare abia stăpânită:

— Nu te-am crezut atât de naiv! Nici nu puteam să-mi imaginez că ai să cazi la patima filantropiei. Faptă bună?... Dar, dragul meu, era mai simplu pentru mine și pentru noi amândoi, mai bine să-l știm plecat la o mie ori două mii de kilometri de aci... Și încă mai sigur, dincolo de Mediterana, la Alger, sau Tunis, sau Oran. Acolo se află destule taverne pentru oameni de speța lui.

— Dar nu cunoști nimic din ce se întâmplă, Ange, de poți vorbi așa. Bibia s-a transformat complet! Muncește, are subalterni care-l ascultă și-l respectă... Nu-l vede nimeni în nici o tavernă. Acum am toată siguranța că în doi ani are să devină stăpân definitiv pe acest atelier și garaj. Pe cât mi-a fost de odios la prima vedere, Ange, pe atât de simpatice îmi este acum. Omul e un animal plin de surprize...

Angela îmi pufnea de râs în obraz:

— Ai început să filosofezi, Ciufulici? Și toate acestea prin scumpul meu frate! Ah! Ești de un comic... De un comic!... Uită-te în oglindă! Domnul e filantrop, domnul filosofează, fiindcă într-o bună zi s-a întâlnit în viață cu un personaj evanghelic ca Bibia...

Se oprea în față și mă iscodea în ochi, iritată:

— Ce-ți spune, mă rog? Cu ce te-a câștigat atât de repede și total?

— Nu-mi spune nimic, Ange. Nu mi-a spus nimic... Mi-a zugrăvit, cu franchețea lui

simplă și brutală, toată existența de vreo zece ani. A recunoscut că ți-a stors bani fără nici o rușine, că ți-a pricinuit numai necazuri. Mi-a arătat că vrea să se facă om de ispravă... Mărturisesc că, la început, am capitulat din lașitate, fără nici o convingere, numai ca să avem liniște și să nu-ți mai văd ochii mâhniți, Ange... Socoteam că am săvârșit o prostie, fiindcă mă așteptam să-l văd dispărând a doua zi... Îți închipui surpriza, când mi-a dovedit că într-adevăr dorea să se apuce de muncă și că e în stare să intre în rândul oamenilor. E puțin lucru acesta, Ange?... Mai avea nevoie să-mi spună ceva, ca să-mi câștige o simpatie și o încredere de care la urmă se putea foarte ușor dispensa, odată ce apucasem să-i pun la dispoziție tot ce-mi ceruse?... N-avea decât să-mi întoarcă spatele! Se văd acestea între altfel de oameni, mai puțin... Elementari, ca bietul Bibia. Mai ales aci, pe Riviera, unde naufragiază toate epavele omeniești a trei continente și a nu știu câte duzini de nații...!

Sfârșeam cu emfază în glas, fiindcă într-adevăr căpătasem un real atașament pentru Bibia, naufragiatul societății salvat prin mine, fie chiar fără voia mea; și simțeam nevoia să-l apăr împotriva scepticelor presupuneri care-l calomniau.

Angela renunța, ca să revină a doua zi la aceeași discuție, în timpul cât îi rămânea liber între întâlnirile cu diferite prietene nedespărțite la partidele de tenis, de schi, de bob, de curse cu barca cu pânze sau cu motor: când aci, pe țărmul desfătărilor etern estival; când sus, la două ore distanță, în Alpii zăpezilor spulberate. Înverșunarea era inexplicabilă și ciudată. S-ar fi spus că neașteptata cumintire a fratelui vagabond, după ce o terorizase zece ani cu isprăvile lui, o contraria acum și-i părea de rău augur. Găsisem singura justificare: desigur pentru Angela, ca pentru oricine, nu era plăcut gândul că undeva, aproape de dânsa, se afla o făptură păroasă și grotescă, un frate compromițător, conducând un garaj și lucrând cot la cot cu calfele de mecanici.

Dar Bibia devenise un frate comod și discret. Nu apărea nici măcar pe ușa de dindos, ca altădată. Nu mai cerea nimic; trăia într-o lume fără nici o atingere cu universul nostru, care era al palasurilor și al cazinourilor. Iar asemenea contraste bizare se întâlneau la fiecare pas, aci, pe această Coastă de Azur, unde milionarii de anul trecut deveniseră tapeurii de club anul acesta, unde prinții ruși făceau serviciul de dansatori plătiți în cabarete, unde fostul crupier de cazinou se însura cu o latifundiară din America de Sud, unde o baroneasă austriacă răpise cu două săptămâni înainte un băiat de la ascensorul hotelului California și unde într-o singură noapte stăpânul unui Rolls devenea șofer cu leafă pe propria lui mașină, iar șoferul se instala proprietar aro-gant, cu ifose, al automobilului la care, cu o seară înainte, deschidea portiera cu șapca galonată în mână.

De două ori mi-am aruncat ochii la ceas cu nerăbdare. Pe fotoliu de marochin culoarea havanei așteptau pălăria, bastonul și mănușile lui Guguf, împreună cu inseparabilele ziare de sport; dar amicul meu era invizibil.

În hol se vântura mulțimea trepidantă dinainte de ora douăsprezece. Guvenantele întorcându-se cu copiii de la plajă, femeile grăbind să-și schimbe toaletele pentru masă, amanții ieșind la vad cu dunga pantalonilor impecabilă, soții așteptând resignați<sup>27</sup> cu ogarii rusești în lanț sau cu un peckinois în brațe, mătăsos, lăcrimos și cârn ca un dragon în miniatură din templele Asiei; mișuneală neistovită și sonoră, glasuri încrucișându-se în toate idiomele planetei, chemări și râsete, glume și ore de întâlnire, invitații și proiecte contramandate – tot tumultul vibrant al unei lumi cu patria și domiciliul în apartamentele

palasurilor, la mesele cazinourilor, în vagoanele de dormit ale rapidelor de lux, în cabinele avioanelor, pe punțile marilor pacheboturi.

De astăzi dimineată, mistralul încrețea luciul mării în valuri mărunte și zburlete. Ceva din această șfichiuială nervoasă a vântului trecuse în glasuri, în mers, în gesturi, în râsetele întretăiate de sincope, în neascultarea rebelă a copiilor, în impaciența agresivă a femeilor, în neastâmpărul câinilor cu blana electrizată și gata să-și arate colții fără pricină.

Numai valeții în neclintirea lor solemnă, cu figurile pietrificate, aliniați după înălțime, asistau impasibili la această vânzoleală, așteptând atent să ghicească o dorință înainte de a fi exprimată prin vreun semn, înaintând un pas să primească o haină, să ofere foc pentru o țigară să ia în brațe o minusculă javră alintată, să transmită un ordin. Pe chipurile lor osoase și identice nu se citea grabă, nerăbdare, inteligență, curiozitate, înveselire sau plictiseală. Reduși la rolurile de automate, puneau fără îndoială tot amorul propriu profesional în desăvârșita exterminare a oricărui reflex de viață activă, în suprimarea oricărei expresii, în morga atentă și de o insultătoare condescendență.

Privindu-i, mă gândeam la oroarea glumelor și reflecțiilor din camera lor de mâncare, la schimbul de informații și de cancanuri, la poreclele pitorești cu care desigur ne-au botezat, la culisele acestui decor și la slușeniile acestei fațade, așa cum apar din cinica zugrăveală a camenilor de serviciu cunoscându-ne toate umilințele secrete: camerista povestind până la ce distanță coboară sânii doamnei contese N., când îi scăpară din sutien-gorge; ce mască de dresuri își așterne noaptea pe obraz nevasta ministrului armean de la etajul II; ce scenă furtunoasă s-a petrecut în zori între brazilianca opulentă ca o cadână pensionară, cu peruca oxigenată și cu actul de naștere datând dinainte de proclamarea republicii, și între dansatorul argentinian, care se pretinde fiul unui plantator ruinat, de veche noblețe spaniolă din Bahia Blanca, dar până anul trecut nu era decât un băiat de serviciu la o modestă cafe-nea din Place Blanche.

Adevărata noastră față, ulcerile tănuite, lașitățile insuportabile, numai acești spioni mereu prezenți le-au pătruns până dincolo de unde ne îngăduie propriul nostru curaj să privim în noi înșine; totuși nici o tresărire de mușchi în obraz, nici o scurtă lucire de înțelegere în ochi, nu trădează disprețul și batjocura conservate prin congelare sub înfățișarea lor glacială, pentru ceasul când rămân numai între dâșii să-și împărtășească recolta descoperiri-lor dintr-o singură zi. Mă gândeam la romanul celebru al lui Octave Mirabeau: *Le Journal d'une femme de chambre*, 28 la romanul mult mai uman al scriitorului rus Ivan Șmelov, *Garçon!* 29 cam prin acel an, 1925, apărut în traducere franceză, la celălalt roman mai vechi, al lui Jean Lorain: *Hélie, Garçon d'Hotel*, 30 cu acțiunea desfășurată tocmai printre clientela interlopă a palasurilor, pensiunelor și vilelor din această Coastă de Azur, și mă întrebam dacă jurnalul Celinei ar fi oare mai puțin pitoresc și senzațional.

De șase ani era tovarășa fidelă a Angelei, n-o părăsise o singură zi, nu părea mirată de nimic, nu lăsa să străbată un singur semn de bucurie, de surpriză sau dezaprobare la deciziile stăpânei; fără îndoială că ea numai îi cunoștea viața secretă dinainte de apariția mea – acel trecut enig-matic pe care mă aflam din ce în ce mai gelos și mă rodea ca un sfredel circular de dentist într-o măsea cariată. Dar toate încercările să-i smulg ceva prin surprindere, prin amenințare sau prin ispita unor daruri generoase, cât i-ar fi asigurat o zestre și un debit de tabac (visul suprem al unei cameriste franțuzoaice, când nu râvnește

la cariera de ma-nechin, de dansatoare goală la Cazino de Paris sau de star la Hollywood); toate acestea au dat greș. Au pus între mine, rentierul valah și între ea, sluga occidentală, o distanță din toate punctele de vedere umilitoare pentru stăpân, nu pentru servitoare.

A treia oară am înălțat ochii la cronometrul electric din peretele holului, hotărât să nu-l mai aștept pe Guguf. Douăsprezece și cinci... Am scos o carte de vizită și am ieroglifat câteva cuvinte, să-i fixez întâlnire pe după amiază, pe urmă am așezat misiva în evidență, deasupra grupului de natură moartă: pălăria, bastonul, mănușile și cele trei ziare de sport: roz, crem, verde-pal. Aprindeam o țigară și mă ridicasem, când m-a oprit pe loc o scenă a cărei semnificație îmi rămânea încă ascunsă, deși inima mi-a fost străpunsă de săgetarea unei presimțiri.

În ușa sălii de lectură, Guguf și Nadia Vologhin se despărteau și se vedea lămurit că amândoi nu se îndură să se despartă. Guguf îi sărutase vârful degetelor și rostise ceva plecat asupra rusoaicei, aspirându-i parfumul sânilor strânși în haina subțire. Nadia Vologhin izbucnise în râs nervos, cum râdeau toate femeile, în această dimineață cu mistralul acidulat, dându-și capul pe ceafă și dezvelind gâtul alb-argintiu, voluptuos, ca o gușă de porumbiță după ce-a sorbit alintat picăturile de rouă din cupa unui stânjenel. Era frumoasă, tânără, misterioasă ca orice rusoaică, scăpase la cincisprezece ani din Sovietia în peripezii dramatice care umpluseră cronicile ziarelor cu cinci ani în urmă; era din familie nobilă, înrudită cu faimosul principe Yusupov, asasinul lui Rasputin, 31 se măritase cu un scoțian, se despărțise; la douăzeci de ani parcursese atâtea episoade de roman câte ar fi îndestulat douăsprezece existențe aventuroase de femeie și radia acea atracție irezistibilă și bolnavă a făpturilor slave, în același timp simple și complicate, directe și mereu nesatisfăcute, plictisite și pasionate, torturate în iubire și exaltate în nefericire, cu care Rusia țaristă furniza balurile tuturor stațiunilor balneare și climaterice din Europa înainte de 1914 și pe care Rusia roșie le-a surghiunit definitiv, dezaxate și fără nădejde, să umple capitalele lumii, să devină cântărețe de cabaret, dansatoare și croitorese, eroine de film și garderobiere de teatru, chelnerițe sau profesoare de pian, uneori prostituate de trotuar, alteori adevărate regine ale unui sezon, dominând despotice și capricios asupra celorlalți muritori de rând, ca să le întâlnești, peste trei ani, vânzând flori sau păpuși de piele la Kasbeck, la l'Ermitage, la Căveau Caucasien, la Florida, la El Garron.

Alături de Guguf, Nadia Vologhin alcătuia o superbă pereche. Și se ghicea că amândoi sunt stăpâniți de același apel imperios al trupurilor aspirându-se prin toți porii, la care rezistau încă numai din cochetărie, să prelungească un joc și să-și ascută dorința, întârziind-o cu o savantă artă a voluptății. Guguf o înfășură cu o privire magnetică de șarpe. Iar Nadia Vologhin se mlădia refuzându-i ceva, scoțându-și degetele din mâna lui, depărtându-se cu un pas și revenind să-i ofere parfumul sânilor sub nări, prea aproape, ca într-un dans oriental, fără pudoare, instinctiv și inconștient, poate venit de departe din spațiu și din timp, din sângele vreunei străbune circaziene, persiene, indiene, cambodgiene. Haina europeană părea un înveliș anacronic, gata să cadă, o crisalidă urâtă din care se va desface acuși fluturile gol și înaripat, cum zvâcnesc de după perdeaua templelor și-a haremu-rilor dănuitoare ale Asiei – continentul unde spasmul îmbrățișării e preparat cu o cucernicie de act religios și cu euritmie de lupanar.

Dar nu scena aceasta mă înțepenise în fotoliu, cu țigara stinsă și cu ochii ficși.



Nu eram singurul privitor.

La cealaltă uşă, la intrarea principală, se oprişe An-gela. Avea racheta în mână, costumul alb de tenis, pantofii cu talpa elastică de azbest. Intrase cu pasul ei zvelt şi tânăr, cu faţa luminată de soare, cu ochii dintotdeauna calzi, transparenţi şi virginali. Ochii ei de azur! Prive-liştea o oprişe brusc. Mâna cu racheta a lunecat atârnată în jos, trasă de o povară prea grea.

Toată figura s-a crispat dureros, ochii s-au stins, bu-zele s-au încreţit veştede: mi s-a părut deodată o vră-jitoare care-a pierdut puterea unui farmec, a îmbătrânit cu douăzeci de ani într-o singură clipă; una din acele incarnaţii neliniştitoare din basmele germane, ajunsă de un blestem perfid în ceasul când se aştepta mai puţin – acea mireasă de toţi adorată şi slăvită, prefăcută la altarul cununiei într-o cumătră cu chip respingător sub râul de beteală, când mirele şi nuntaşii o împung la fugă, făcându-şi cruce.

Cu acelaşi gest, ca la acelaşi semn, şi eu şi Angela, am dus palma la ochi, să alungăm priveliştea.

Ea, arătarea celor doi; eu, arătarea ei.

Şi am surâs amândoi uşuraţi, întorşi dintr-un vis rău, când am coborât mâna descoperind din nou privirea.

Guguf se despărţea în sfârşit de Nadia Vologhin.

Angela mă văzuse şi înainta surâzând spre mine, cu faţa ei de inalterabilă tinereţe dântotdeauna, cu buzele proaspete şi nevinovate, cu ochii calzi, transparenţi şi virginali.

Ochii ei de azur.

VII.

VIAȚA NU E ÎNTOTDEAUNA VEROSIMILĂ.

Prietenii femeilor se transmit de la una la alta, ca gripa spaniolă.

În ziua întâi, Angela n-a cunoscut decât o doamnă contemporană cu Sesostris, 32 cu moaştele vâpsite în farduri lucioase ca emailul, conservate desigur de cinci mii de ani pe-un fund de borcan în tainiţile piramidelor. Era o doamnă foarte respectată, fiindcă purta un nume istoric şi administra o avere evaluată în cifre astronomice. (Numai colierele schimbate în fiecare seară în jurul gâtului zbârcit şi lung, de broască ţestoasă, ar fi ajuns să plătească anuităţile datoriilor noastre de război). Dar era o doamnă foarte ciudată şi avară, jucând la cazinou mize derizorii, ca o guvernantă ieşită la pensie, riscându-şi cu degetele crispate de emoţie drojdia economiilor de-o viaţă întreagă.

Când pierdea trei fise în şir, se enerva pe privitorul din faţă şi din spate, pe vecina din dreapta şi din stânga, pe crupieri şi pe toată asistenţa inocentă, admonestându-i cu o voce cavernoasă de fonograf. Vorbea cu accent egal de străin toate limbile. Tutuia cu o egală familiaritate valetul care-i curăţa scrumiera ca şi marii-duce pe care-i ţinuse în copilărie pe genunchi. După ce-şi împlinea tributul dinainte fixat, ochea o victimă să-i asculte suvenirurile de pe vremea când demult răposatul rege Eduard al VII-lea, cu statuia la trei sute de metri alături, nu era decât un zvăpăiat principe de Galles, moştenitor al Marei Britanii şi al Indiilor, lăsând vesta cu un nasture descheiat pe burtă, manşetele răsfărânte la

pantaloni și ghetrele albe de olandă.

Angela s-a supus docilă acestui supliciu. După o lună jumătate număra o duzină de prietene. De toate vârstele, de toate națiile, de toate extracțiile și de toate capriciile.

Iar în vila octogenarei mumificate, celebră pe tot litoralul, avea intrarea liberă la orice oră, ca o nepoată crescută îndelaolaltă cu toate odraslele figurând în almanahul Gotha.

Ca să nu ne închidem asemenea uși și să nu ne interzicem asemenea relații, cu o dezinvoltură foarte în obiceiul locului, ne-am dat drept un tânăr menaj valah, consfințit în patrie de ofițerul stării civile și de sfânta noastră biserică răsăriteană și autocefală. Spre totala mea consternare însă, Angela luă foarte în serios această nevinovată impostură matrimonială. Mă considera un soț autentic și nimic mai mult. Adică bun numai pentru rolul de figurant la masă, la cazinou, la ceaiuri; redus la funcția strict conjugală de a păstra umbrela și poșeta, de a da fuga la hotel să schimbe un pardesiu, de a răspunde la telefon și de a aduce automobilul la scară, de a achita facturile și de a executa comisioanele.

Odată aceste misiuni împlinite, rămâneam liber. Prea liber. Angela dispărea în tovărășia duzinei de prieteni care o acaparaseră cu desăvârșire. Eu rătăceam melancolic, ca un cățel orfelin în căutarea unei mame adoptive. Și îmi găsisem două mame adoptive, nu una: Guguf și Eliazar.

Eliazar mă rechiziționase să-i furnizez țigări, să-i împrăpățez biblioteca nomadă și să-i servesc drept auditoriu.

Guguf era mai scump la vedere – zece minute, un sfert de oră, cel mult jumătate – dar îl aveam întotdeauna la îndemână, fiindcă locuia în același hotel, același etaj și pe același culoar. Uneori bătea în ușă dimineața, îndată după plecarea Angelei. În halatul chinezesc de mătase neagră dublat cu mătase portocalie și ornat cu o singură monogramă de fir, până ce sosea maseurul și până ce camerista îi prepara baia, venea să fumeze cea dintâi țigare și să afle care ne sunt proiectele până în seară.

Îi admiram rezistența. Noaptea, până la douăsprezece, dansa la una din nenumăratele „gale”, pentru victimele inundațiilor, pentru copiii naufragiaților, pentru refugiații ruși, pentru sinistații cutremurului din Chili, pentru concursurile de frumusețe, pentru flămânzii sau ciumații din India; de la miezul nopții până la trei sau la patru, găsea timp să piardă sau să ridice câteva zeci de mii de franci la Cazinou, la Cercul nautic, la Golf-Club, sau la unul din cercurile particulare răsărite ca tot atâtea ciuperci; la opt dimineața era odihnit, bine dispus, consultând cerul și barometrul ca să-și aleagă costumele din acea zi, gata să facă surâzător față întâlnirilor cu Nadia Vologhin sau cu miss Eileen Russel-Leet, să deșerte pe stomacul gol câteva cocteiluri cu Dickie Hood, să pornească într-o expediție pe mare, vâslind cu brațele și pieptul gol, în piroga indiană a lui Antonio della Rocca.

— Ai o sănătate de fier, Guguf! Te-aș ruga să-mi destăinui și mie secretul...

Exclamația izbucnise fără voie, din legitimă invidie, după o confruntare în oglindă, unde mi descoperisem pleoapele roșii, pomeții scofâlciți, părul pretimpuriu rărit la tâmpile.

Guguf mă examină printre ațele albastre de fum și, încrucișându-și pe spătarul fotoliului mâinile sub ceafă, surâse cu toată dantura albă și puternică:

— Chestie de temperament și de voință, dragul meu! Secretul e foarte simplu... Să nu te

alarmezi niciodată! Să nu te gândești la ziua de mâine, niciodată! Să-ți spui că în viață nu ți se poate întâmpla nimic rău niciodată, decât dacă vei capitula singur din lașitate sau din slăbiciune... Restul sunt fleacuri! Un pahar de Vichy<sup>33</sup> și un maseur în fiecare dimineață. Un duș rece... Le afli în orice broșură de educație fizică.

Privirea lui mă cântărea cu o ironie proteguitoare.

Lecția era fără folos. Prea târzie.

Mă simțeam flasc, nevertebrat, incapabil de o hotărâre energică, incapabil de o reacție. Toate slăbiciunile mele de copil crescut alintat și fără o armătură solidă a vieții: egoismul, vanitatea, capriciile, le plăteam scump la cea dintâi întâlnire cu o pasiune care-mi toropise instinctul de conservare.

Fusesem și eu învățat să nu mă gândesc la ziua de mâine, atunci când nu putea într-adevăr să-mi aducă nici o surpriză. Acum însă mă obseda cu o spaimă, îmi chinuia somnul cu vise urâte. Ziua de mâine era ziua facturilor, a notelor de la hotel, a telegramelor din țară, a unei alte vân-zări, a contului de la bancă, a accidentului stupid care să dezvăluie că am fost un vulgar impostor înfățișând pe Angela ca tovarășă legitimă, întocmai ca aventurierii cu trei pașapoarte în buzunar și cu trei identități deosebite pentru trei frontiere. Cum ajunsesem aci, era cu neputință să-mi explic. Dar cum va sfârși, o știam. Sfârșitul acesta se apropia inevitabil și plin de cutremurare. Avea să sosească în dimineața când voi fi silit să mărturisesc Angelei – ca într-un ultim capitol de roman senzațional și ca într-un ultim act de melodramă răsuflată – că nu-mi rămâne decât costul biletului de tren să mă întorc în țară, sau prețul unui revolver din care ajunge un singur glonț, pentru a încheia răfuiala mea cu viața. Banal deznodământ. Epilog reeditat de o mie de ori pe an, în acest cimitir al decavațiilor.

Guguf strivi țigara în farfurioara de metal și se ridică:

— Să-ți trimit maseurul? Zguduie-te puțin! Scutură-te! Fă ceva!... De ce nu joci cărți?... E o terapeutică admirabilă. Orice e mai bine, decât viața aceasta vegetativă.

Am surâs cu un sentiment umil de inferioritate:

— Guguf, pentru așa ceva mi-ar trebui rezistența ta sau măcar veniturile tale...

— Parol? Veniturile mele?... Dar ești nostim de tot, dacă-ți imaginezi că primesc câștiguri ca tine... Dau telegramă și trec pe la bancă? Aceasta ai văzut? Ai înțeles? Și aceasta crezi?... Ar fi prea simplu și n-ar mai avea nici un haz. Veniturile ți le creezi singur, dragul meu!... Numai proștii și leneșii ronțăie dintr-o moștenire ca șobolanii care și-au făcut casa într-un șvaițer.

— Vrei să spui că schimbând trei costume pe zi, dansând la Cazino până la miezul nopții, ținând un banco și flirtând cu Nadia Vologhin, lupți crunt pentru existență, Guguf?... Mă socotește prea imbecil, ca să te cred...!

— Ești, cum să spun? Ești un naiv, dacă încă n-ai pri-ceput. Lupt pentru existență cu armele de aci. Și fii sigur că e o luptă mult mai feroce decât oriunde. Aci nu afli de la nimeni cruțare. Nici nu-ți este permis să acorzi nimănui cruțare. Devori sau te devoră!

Guguf rostea aceste declarații antropofage, cu glasul lui onctuos și zeflemist, care mai târziu avea să le pecetluiască un înțeles mai sinistru. Acum mi se păreau flecare

lăudăroșenii, născocite de un privilegiat al destinului, ca să-și justifice un trai frivol și prea fără de surprize. Să lupte – cu cine? Împotriva cui? Totul i se oferea.

Continuam să surâd, stupid și neîncrezător, admirându-i statura înaltă și zveltă, ochii catifelati, obrazul arămiu dar proaspăt, părul negru-albastru, despicat de cărarea impecabilă, chiar așa cum se afla acum, cu capul abia ridicat de pe pernă după cele patru ore de somn; – toate mișcărilor elastice și feline, care nu îngăduiau imaginea nici unui efort.

— De ce mă privești așa? Întrebă, înfășurându-și cordonul de mătase cu canafuri de fir. Ți se pare neverosimil? Viața nu e întotdeauna verosimilă... Acum mă aflu într-o pasă bună. Măine poate să vină o pasă rea, cum au mai trecut. Tot secretul e să nu șovăiești atunci! Să nu cruți nimic și pe nimeni... Vino la mine să-ți dau îndărăt romanul de aseară. Am încercat să-l citesc. Imposibil... N-am nici timp, nici răbdare, pentru asemenea anemice fantezii. Prefer să trăiesc romane, nu să le citesc și să cad în extaz ca tine. Te asigur eu – e mai amuzant și mai palpitant...!

Am traversat culoarul după Guguf, în camera cu masa de toaletă tot atât de încărcată cu pomezi, apă de păr, foarfece, pile, perii și ustensile, ca toaleta unei femei. Mi-a dat romanul cu semnul înfipt la a cincea pagină, de unde îl ostenise imaginația plicticoasă și banală a auto-rului.

Smochingul de aseară și cămașa de mătase erau aruncate pe divan. Alături aștepta costumul din acea dimineață, gata orânduit, cu cămașa, ciorapii, cravata și pălăria asor-tate după limpeziciunca cerului și indicația barometrului.

Două cufere Innovation, enorme, înălțate în picioare, cu curelele desfăcute în evantai, adăposteau hainele care nu încăpuseră în garderobul dublu. Pe amândouă se aflau lipite etichetele colorate ale hotelului Miramare din San-Remo.

— Ai stat la San-Remo? M-am mirat, fără nici o intenție. E plăcută societatea de acolo?

— La San-Remo? Ce te face să crezi că am fost la San-Remo? Se întoarce Guguf, deodată serios, cu o dungă între sprâncene.

În aceeași clipă însă, îmi surprinse linia privirii asupra etichetelor de pe cufere și continuă cu nepăsare:

— Am stat o singură noapte, anul trecut. Mi-a lăsat o impresie funebră... Poate fiindcă a plouat toată noaptea, poate fiindcă am aflat că sunt niște sanatorii de tuberculoși pe aproape. Nu aprinzi o țigară?

Cu îndemânarea-i acrobatică și cu neputință de înregistrat decât într-un film au ralenti, a scos portțigaretul de nu știu unde și-a aprins țigara nu știu când, oferindu-mi flacăra mică. În timpul cât aprindeam, am simțit ochii cercetându-mă stăruitor. Voiam să mai întreb ceva. Citisem în ziarele locale că hotelul Miramare de la San-Remo a fost inaugurat de-abia la începutul acestui sezon. Dar o bătaie în ușă îmi opri întrebarea pe buze.

— Intră! Invită calm, fără să se întoarcă, examinându-mă mai departe, să-mi descifreze gândul nerostit.

Era Mahmud, maseurul negru; un sudanez uriaș și superb, lat în spate și strâmt în șolduri, ca basoreliefurile egiptene.

Guguf păru încântat de această intervenție, care punea capăt unei discuții nedorite. Îmi făcu semn de înțelegere veselă și complice, muștrând negrul cu o prefăcută severitate:

— Ai întârziat, Mahmud! E a treia oară. Am să te amendez sau am să-mi caut alt maseur. Nu mai merge! Dă carnetul să-ți însemn amenda.

— Muțič, nu este nevoie de amendă. M-am amendat singur, mușič! Am jucat toată noaptea belotte cu șoferul de la Ahmed ben Djarrir-Pașa. Iar acest cicălos mi-a câștigat ulcima șentimă, mușič, ulcima țentimă!

Mahmud nu părea defel disperat, după râsul alb care-i întindea gura până la urechi.

În fiecare noapte își pierdea agoniseala din ziua trecută, în cafenele ticăloase de port, iar dimineața ar fi avut și el nevoie de un maseur, să-l pună pe picioare, după ceasurile de nesomn și paharele de whisky falsificat. Aci toți jucau, de la șoferi până la agenții de poliție secretă și de la stăpâni până la valeți; unii în cluburi cu smochingul obligatoriu, alții în taverne cu obloane trase, după rang și după pungă. Și toți împărtășeau filosofia lui Guguf: după o pasă rea vine alta bună – singurul secret e să-ți spui că în viață nu ți se poate întâmpla nimic rău, decât atunci când capitulezi singur, din lașitate sau din slăbiciune.

— Așadar, fără șansă și astă noapte? Îl iscodi amuzat Guguf.

— Muțič, până la douăsprezece câștigam toși banii de la cicăloșul acela. Opt sute cincizeți frânți, muțič. Pe urmă l-am împrumutat cu două șute franși și mi-a luat ulcima șentimă mușič, ulcima țentimă!

— Trebuia să te ridici la douăsprezece, Mahmud! Era mai cuminte și astăzi aveai opt sute cincizeci de franci în plus.

— M-am gândit la asta, muțič, aji dimineață. M-am gândit și mi-am dat cu pumnii în cap, ca un proșt șe sân. Întotdeauna am mintșe bună numai dimineașa, mușič! Dară nu fatșe nimic. Până la sfârșit banii totși la mine au să se întoarcă, mușič. Țunt puți la casa de economie. Deputi cu protțent, muțič.

— Mahmud, îl sfătui Guguf surâzând, cu o sceptică experiență, ascultă-mă pe mine! La cărți să nu alergi niciodată după banii tăi. I-ai pierdut, ia-ți adio! Caută altul, cu alți bani și cu economiile lui, Mahmud.

Pe urmă, deschide ușa de la baie, din prag, mă arătă sudanezului.

— Deocamdată am să-ți predau un client nou. Are nevoie să-i pui în mișcare sângele și să-l faci de șaptesprezece ani.

— Muțič, Ahmed ben Djarrir-Pașa mi-a promiț o decoracie, Țemiluna de Țumbuctu cu cordon, atât dje frumos l-am încinerit cu mâinile mele, muțič! Mă asigură Mahmud, arătându-mi mâinile cu degetele lungi și cu palma trandafirie, ca de maimuță. La dișpoziție, mușič! Fixați ora ți întțepem țervițiul! Acum, muțič? Măine djimineată, mușič?

— Bine, Mahmud. Am să fixeze zilele acestea. Poate mâine, poate poimăine...

Nu mă simțeam în stare nici de atâta încordare a voinței, să-mi hotărâsc o jumătate de oră pentru un masaj înviorător.

— Unde luați masa? Întrebă Guguf din baie, Maxim's? Eduard? Ambasadori?

Era inutil să răspund, fiindcă nu eu hotăram. Angela sosea întotdeauna cu o modificare de ultimul moment, în program. Mahmud își lepădase costumul sumar și în pielea goală, încins cu un șervet, veni să închidă ușa după mine. Pielea neagră și uleioasă împrăștia un miros animal. Puternic și rânced.

— Muțič, întțepem mâine?

Am făcut un gest indecis cu mâna în care țineam romanul restituit de Guguf, fiindcă ficțiunile autorilor de romane i se păreau mai prejos de viața cea reală și palpitantă. Mahmud a tras zăvorul. Pentru Guguf începea o zi plină, de, luptă feroce” cum pretindea el. Pentru mine o zi fără nici un rost și fără nici o speranță, de cățel orfelin.

M-am îndreptat spre cealaltă mamă adoptivă. La Eliazar. Pe acesta știam că n-am să-l găsesc nici în baie, nici așteptând maseurul, nici alegându-și costumul și cravata după culoarea cerului și buletinul meteorologic.

Într-o cameră de mansardă cu tavanul oblu și cu fereastra ca un capac de tabachere. Eliazar își alesese cartierul general la un hotel cu luna, vechi și murdar, din dosul Azilului Evanghelic. Camera era nemăturată cu săptămânile. Pe lângă pereți, jos, direct pe podea, se în-șirau vrafuri de cărți: dicționare și tratate sociale în toate limbile, manuale de matematici și de navigație, romane polițienești și atlasuri. Iar spațiul liber între pat, lavoar și această bibliotecă fără rafturi era presărat de capete de țigări, cutii goale cu toate firmele manufacturilor de tabac european-americo-africane, chibrituri arse, hârtii mototolite și pătate de grăsime, în care au fost înfășurate scrumbii, felii de mortadela<sup>34</sup> și de șuncă, brânză și legături de ridichi – dejunurile lui Eliazar, mizere și sinistre, de șomer cu patru diplome academice.

Știam că îl aflu în pat, cu fața în sus, legănând picior peste picior un papuc cu talpa descusută și atârând numai în vârful degetelor, citind o carte de la distanță, cu mâna întinsă, în pozițiile cele mai incomode și chinuitoare la care îl condamnau ochii presbiți. Niciodată însă n-aș fi putut ghici dinainte dacă volumul din acea zi avea să fie un manual de anatomie descriptivă, un tratat de algebră sau un roman englezesc de Edgar Wallace. Pentru el, toate prezentau același interes. Citea opurile de mecanică sau de trigonometrie cu pasiunea celui mai senzational foileton, completându-și și verificându-și teoremele în minte, fără să pună mâna pe hârtie și pe creion. Se afunda în lectură ca în paradisul artificial al unui narcotic, pentru ca îndată ce revenea la realitate să rânjească dușmănos vieții, ca un câine jigărit și proletar, capturat în cușca hingherilor.

Cu cât îl cunoșteam mai bine, cu atât mai enigmatică îmi apărea amicitia lui cu Guguf și Bibia, așa cum sosi-seră în grup absurd și ridicol, la Bar du Boeuf, în cea dintâi dimineață. Nimic din înfățișare, din inteligență, din preocupări, din port, din lumea de unde veniseră și spre care se aflau fiecare atrași nu îndreptătea această legătură. Era inexplicabil cum se putuseră întâlni vreodată, la intersecția unor drumuri aducându-i din trei puncte cardinale opuse. Întrebarea mă obsedase de la prima lor apariție. Acum taina devenea mai insondabilă, fiindcă mai bine îmi dădeam seamă că prăpastia între dâșii nu era numai aparență, la port, la înfățișare și nivelul lor de edu-cație. Trăiau în trei lumi diverse. Au fost creați pentru trei lumi de contrast. Bibia, bruta elementară, atins de pocăință și de grația divină, după o existență de vagabond la peri-feria societății. Guguf, strecurându-se unduios și alintat în lumea cea mai complicată a privilegiatilor de destin; flirtul Nadiei

Vologhin; prietenul intim al lui Antonio della Rocca, floare a diplomației italiene; inițiator și mentor al lui Dickie Hood, odraslă de multimilionar în dolari, cu un Lincoln și un Rolls în garaj și cu iahtul legănându-se ancorat în port. Eliazar, în fine, boem hârsut și vindicativ, în război cu tot universul, dar lucid ca un chirurg și îndopat de carte, să opună piept specialiștilor celor mai în curent din cele mai contradictorii ramuri enciclopedice: ingineri și sociologi, navigatori și istorici literari, strategii și bacteriologi. De unde veneau? În ce ceas s-au întâlnit și ce i-a legat indisolubil? Ce comunicare subterană și invizibilă exista între aceste trei exemplare de umanitate, pe care viața normală îi ține îndeobște la distanță să nu se întâlnească niciodată, așa cum evoluează aștrii pe cer în orbitele lor precis calculate să nu se încrucișeze în vecii vecilor?

Din ziua întâi, nu i-am mai văzut împreună. Aș fi avut drept să cred că a fost un simplu accident. Un capriciu al întâmplării, care i-a apropiat ca trei compatrioți pe un pământ străin, într-o gară de tranzit, făcând să dispară pentru câteva ceasuri barierele dintre indivizi și dintre ierarhiile sociale. Dar pomeneau despre amintiri comune și intime. Se tutuiau ca vechi camarazi. Fără să-și încalce teritoriul unde și-au reluat fiecare locul firesc și predestinat, Bibia la garajul din Avenue Selvoza, Guguf la Carlton și Eliazar în hotelul mizerabil din dosul Azilului Evanghelic; fiecare era în curent cu faptele și intențiile celorlalți doi, cunoștea unde-au fost și care le-a fost bilanțul zilei; păreau că se află permanent în contact prin antene nevăzute și mai sensibile ca priceperea mea, deși eu îi întâlneam în fiecare zi și eram un confident gata să le pun la dispoziție toate ceasurile mele de pierde-timp, cât Angela mă lăsa să vagabondez ca un cățel orfelin. Observasem atât doar. Nici Guguf, nici Eliazar nu arătau cel mai mic entuziasm la schimbarea la față a lui Bibia. Ca și Angela, păreau indignați de naivitatea mea și de pretenția individului păros, cu cămășile roz, portocalii, bleu-ciel și lila, să se facă „om de ispravă”. Ghiceam ceva mai mult decât neîncrederea. Un fel de ostilitate, ca pentru un trădător care-și reneagă un legământ și-și leapădă în drum camarazii. Iar această îndârjire, abia temperată de exclamații ironice și de mirări inocente, era încă una din ciudățeniile prieteniei lor bizare.

Bizare?

Poate era o prietenie mult mai firească și simplă, de cum o complica închipuirea-mi exaltată. Eu nu devenisem oare al patrulea amic? Nu simțeam nevoia să-i văd în fiecare zi? Nu-i căutam? Nu găseam foarte normal să mă despart de Guguf la Carlton? Să urc scările murdare și pu-trede până la mansarda lui Eliazar? Să trec la garajul lui Bibia ca să constat ce culoare suavă de cămașă a mai desco-perit în spectrul solar?

La Monte-Carlo fugeam de compatrioți. Mă descotoroseam repede de dâșii, deși cei mai mulți erau de o vârstă cu mine, din aceeași lume, cu aceleași amintiri și prietenii bucureștene. Aci, m-am aglutinat în tovărășia unor inși care la Bar du Boeuf mi se păruse că alcătuiesc cea mai grotească assortare de specimene umane, dar care, în aceeași zi, m-au absolvit fluid în atmosfera lor, ca prin acel sortilegiu din cartea împrumutată lui Guguf și restituită fiindcă lui nu-i spunea nimic nou.

Era un roman exotic. Din familia romanelor lui Joseph Conrad, Somerset Maugham, Fauconier<sup>35</sup> și Ford Madox Ford<sup>36</sup>. Și zugrăvea înfricoșător de logic și minuțios cum ar fi spus Guguf – înfricoșător de „verosimil” – declasarea europeanului în insulele Pacificului. Debarcă ferm hotărât să reziste moliciunii din aer și să pună strat izolator între civilizația

lui scorțoasă și torpoarea indigenilor. E scrobit de prejudecăți și principii. E aproape antipatic prin disprețul și mila pe care o arată europenilor veniți înaintea lui și din punctul său de vedere pierduți, înghițiți de nisipurile mișcătoare, declassați, lipsiți de demnitate, abrutizați. După cinci ani, un camarad în călătorie de plăcere, intrigat că nu i-a mai dat semne de viață, abate iahtul din cale și acostează în insula Pacificului. Descind toți, femei și bărbați, zgo-motoși, veseli, în haine albe, cu aparate fotografice și umbrele, chicotind, întrebând... Un indigen le arată cu degetul locuința eroului.

— Cum, o colibă? Se miră toți. Ce-o mai fi și asta?

Și pornesc într-acolo.

Bungalovul civilizat e alături, dar e părăsit. În coliba de papură, eroul scorțos, pionierul principiilor ferme și sacre de civilizație, îi întâmpină în costum sumar, alături de o tahitiană tot atât de despuiată. Un copil scâncește atârnat într-un leagăn de frânghie. Altul, gol și murdar, se târâie pe jos într-un roi de muște. Ce caută străinii aceștia, aci?

Să-l lase în pace!

Regretă ceva?

Ce glumă! N-are ce regreta! Fericirea lui era aci. Un străin, un trecător nu poate s-o înțeleagă... Iar când, în aceeași zi, foștii prieteni se depărtează cu iahtul alb, con-sternați și tăcuți, nici nu are curiozitatea să iasă în pragul colibeii și să-i privească pornind spre civilizația lor ordona-tă, scrobită și mumifiată de principii și prejudecăți. Îi com-pătimește. El îi compătimește: omul în care n-a mai supra-viețuit nimic din codul principiilor docte și sacrosancte.

Romanul zugrăvea cam această poveste, după cât se spune foarte comună dincolo de tropicul Cancerului, în puzderia insulelor de coral, cu ghirlănzile de cocotieri oglindindu-se magic în albastru lagunelor. Acum o săplămână, când am sfârșit cartea, mi s-a părut patetică și „verosimilă”, dar numai pentru o anumită viață, de sub o anumită latitudine, undeva, departe, dincolo de mări și oceane, la celălalt capăt al lumii. În dimineața aceasta descopeream însă că, într-o formă mult mai subtilă și perfidă, ne aflăm cu toții, oriunde, sub puterea unui asemenea sortilegiu. O chemare a abisului ne pândește la fiecare pas. Destul cea dintâi șovăială, cel dintâi lunecuș, ca să ne cuprindă torpoarea, să o acceptăm cu o bolnavă voluptate și pe urmă să privim cu indiferență cum dispare pe linia orizontului iahtul alb, spre o lume care ni s-a închis.

Prietenii aceștia noi, sosiți nu știu de unde și mergând nu știu unde, mă izolau de restul universului.

Cu un an în urmă, aș fi izbucnit în hohot de râs dacă mi-ar fi prevestit cineva la plecarea din țară, cu planurile mele mediocre de fecior de bani gata, că aveam să isprăvesc atât de curând și atât de nerod, ca o fantoșă jucată pe ață de-o mână invizibilă, într-un scop necunoscut.

Nu fusese nevoie să ajung în Malaezia.

Intrasem în descompunere aci.

VIII.



## LECȚIE LA MUZEUL OCEANOGRAFIC.

Din obicei, fără să-mi dau seama, am încetinit pașii și m-am oprit la debitul de tabac.

Vânzătoarea îmi surâse ca unei vechi cunoștințe. Într-adevăr, de acolo furnizam de o lună, în fiecare dimineață, țigările lui Eliazar.

— Astăzi ce mai dorește domnul? Gitane? Camel? Abdulah? Lucky-Stricky? Chesterfield? Xantia? Ariston's? Kedive? Turmack? Sultane? Natașa?

Desigur mă socotea un maniac sau un imbecil colecționar de țigarete. Epuizasem toate mostrele manufacturilor de tutun americano-asiatico-africano-europene, fiindcă Eliazar le găsea execrabile pe toate.

Ne-am uitat amândoi fără mari speranțe, la rafturile tixite de cutii multicolore, să descoperim ceva inedit.

— Încercați acestea... Țigarete englezești lansate acum: Șaliapin. Toți clienții le laudă. Poate rămâneți la ele.

Nu exista nici o ironie în invitația amicală a vânzătoarei. Dar suna batjocoritor pentru mine, care știam că Eliazar, după cele dintâi fumuri, are să întrebe cu scârbă de unde am mai născocit și aceste otrăvuri, înadins ca să-l asasinez.

Am pus în buzunar cutia cu noul produs al regiei englezești și am trecut peste drum, la hotelul lepros, cu scările mucedu.

La bătaia-mi timidă în ușă, Eliazar răspunse cu un hârâit agresiv. Era tocmai cum mă așteptam să-l găsesc. Întins pe pat cu fața în sus, picior peste picior, clempă-nind papucul atârnat în vârful degetelor și ținând la dis-tanță, cu mâna întinsă, un tom enorm.

— Bine că veniși! Mormăi fără altă introducere.

Pe urmă îmi făcu semn să nu-l tulbur, fiindcă termină îndată. Tăie foaia cărții barbar, cu latul palmei, parcurse sfârșitul capitolului și închise volumul, ridicându-se în capul oaselor, cu părul cărunt zburlit și cu picioarele atârdate în ciorapi de-o culoare îndestul de dubioasă.

— Bine că veniși! Am gust de plimbare astăzi... Ce face afară? Plouă, soare, vânt?

Prin geamul încețoșat de murdărie, răspunzând într-un perete grunzos și hâd, nu se deslușea dacă e senin sau înnourat. Lumina zilei străbătea întotdeauna lividă, ca într-o celulă de temniță. Iar Eliazar nu avusese fără îndoială vreme sau curiozitate, să cerceteze cum arată cerul.

De multe ori citea încă dinainte de zori, căci somnul lui era scurt și torturat de vise urâte, întrerupt și pidosnic: se culca la douăsprezece ziua, se deștepta la miezul nopții; nu știa dacă ora șapte de pe ceasornic însemnează șapte de dimineață sau de seară; pleca la teatru când se deschideau magazinele.

Într-adevăr, în tavan, atârnat în sârma neagră, ardea încă de astă noapte becul electric, mortuar și sinistru, ca un ochi sanghinolent în capsula de sticlă opacă de praf și de urmele muștelor.

Am răsucit butonul (ceea ce n-a adus nici o schimbare în înfățișarea macabră a camerei)

și am raportat buletinul meteorologic:

— Nici ploaie, nici nori... Senin și vânt ușor dinspre Italia. Se apropie primăvara...

Vorbeam despre primăvara de pe continent, nu cea de aci, eternă, unde se ajung din urmă fructele și florile pe același portocal și unde numai platanii despoiați de frunze și numai zăpada de sus, de la Peira-Cava concursurilor de schi și de bob, la șaizeci de kilometri cu automobilul și la o mie cinci sute de metri înălțime, aminteau că ne aflăm încă la sfârșit de iarnă cu viscole și troiene, cum vesteau telegramele că s-au împotmolit trenuri pe Bărăgan și în Carpații moldo-valahi.

Eliazar rânji, schimonosindu-mi entuziasmul de crainic al primăverii:

— Ce mai noutate! Se apropie primăvara!... O știam aceasta fără să mi-o spui. Altfel, nu s-ar pregăti de drum păsările călătoare.

— Adică? Am vrut să înțeleg.

— Adică pleci tu, plec eu, pleacă Guguf, plecăm toți...

— Dar încă n-am hotărât nimic... Unde să plec?

— Ce te interesează unde?... În două-trei săptămâni n-are să mai fie nimeni aci, decât turiștii cu tarif redus, până la celălalt sezon, de vară, băi, helioterapie, talasoterapie și alte moftoterapii. Nu-ți surâde o călătorie pe Mediterana cu iahtul nătlăului ăluia de Dickie Hood?... Corsica, Baleare, Valencia, Malaga, Gibraltar, Maroc, Algeria, Tunis, Tripoli, Alexandria, Cipru și așa mai departe.

— Nici nu gândesc! Am protestat cu toată convingerea Pe Dickie Hood îl cunosc prea puțin... Și nu mă gândesc defel la o asemenea...

— Este nevoie s-o gândești tu? Mă întrerupse Eliazar. Destul s-o gândească alții...

Rostise această sentință fără să-i dea prea mare importanță, ca o chestiune știută și închisă definitiv. Era preocupat deocamdată de rezultatul altei operații. Scăpase papucii jos, printre capete de țigări și printre hârtiile mototolite. De pe marginea patului, cu picioarele atârinate, îi căuta cu vârful ciorapilor perforați pipăind în gol, ca orbii înainte de a coborî pe pământul ferm.

Mi s-a părut caraghios întru totul contrastul dintre croaziera cu iahtul lui Dickie Hood (Corsica, Baleare, Valencia, Malaga...) anunțată cu atâta siguranță ca o plimbare pe care mi-o oferea el cu generozitate de nabab mistuit de spleen, și dintre ciorapii aceia găuriți, duhoarea de fum acru și rece, toată murdăria și mizeria încăperii.

Dar m-am abținut să fac vreo reflecție. Nu doream să-mi atrag o urgie din senin. Ca să îndrept conversația în altă zonă, m-am plecat să citesc titlul cărții. Grosse Männer de Ostwald.<sup>37</sup>

— Imbecilul! Mormăi Eliazar, bătând pagina deschisă, cu dosul palmei. Imbecilul!... Auzi? „Nu există de fapt genii nenorocite, decât în cazul când le-au lipsit calitățile personale necesare, în special perseverența și capacitatea de concentrare”. Aceasta e tot? ... Dar coaliția societății? Dar conspirația mediocrității? Dar accidentul?... Imbecilul!...

— Iartă-l și tu! I-am luat apărarea lui Ostwald, glumind. După cât îmi pare, nu se referă decât la savanți, la profesori, și aceasta din punct de vedere al carierei strict universitare,

în facultățile lor din Germania.

Eliazar zvârli volumul și-i făcu vânt cu piciorul, întrerupându-mă răstit:

— De când ai idei și de când ai începui să-ți dai păreri? Ostwald al dumitale poale să fie un mare chimist, ceea ce nu-l împiedică să rămână un mare imbecil. Dar tocmai fiindcă e chimist, nu-i este permis să ignore imponderabilul exterior, un detaliu imperceptibil, care decide soarta celei mai bine pregătite experiențe... „I-au lipsit calitățile personale necesare, în special perseverența și capacitatea de concentrare?” Comod a spune, dacă societatea ar fi o crescătorie de genii, ca o clocitoare sistematică, unde ouăle sunt ținute la aceeași temperatură și puii hrăniți cu alimentele dozate în săruri; unde fiecare obstacol e prevă-zut și fiecare accident e prevenit... Atunci da, destinul unei creaturi excepționale depinde de perseverența și puterea de concentrare, de calitățile personale și de nimic mai mult, de nimic străin... Dar când societatea îi e ostilă de la înce-put, când pândește să suprimе asemenea! Supărătoare ex-cepție; când abia așteaptă o șovăială cu un fel de ură, ca să o dea la fund, fiindcă îi tulbură alinierea ei comodă de mediocrități, ce au de-a face aci calitățile personale, perse-verența și capacitatea de concentrare? Imbecilul!

Dușmanul lui Ostwald nimeri în sfârșit papucii cu vârful degetelor și coborî în ei, cu o vădită satisfacție de triumf. Se ridică și începu să se plimbe prin camera cu tavanul oblic, măturând din treacăt cu talpa cutiile goale de țigări și hârtiile cu pete translucide de grăsime.

— Acesta e domnul Ostwald al dumitale! Se opri amenințător cu mâinile înfundate în buzunarul surtucului îmbrăcat peste cămașa lungă de noapte.

Cum n-aveam nimic personal cu Ostwald „al meu”, m-am așezat foarte senin pe marginea patului, cu pla-puma sleită și cu perna vânăță, arsă de scrumul țigarilor. Cu asemenea explozii eram deprins. Astăzi, imbecilul era Ostwald. Ieri, canalie și parazit fusese nu știu ce om politic sau diplomat. Mâine, ignorant și mistificator avea să fie cine știe ce inginer sau sociolog, după cartea pe care avea s-o zvârle cu egală indignare, deși avea s-o devore cu egală pasiune.

— Nu răspunzi nimic? Mă întrebă batjocoritor.

— Nu răspund nimic, am declarat umil.

— De altfel, bine faci! Ce poți să răspunzi? Ce pot să răspundă larvele? Adică tu, alții o sută de milioane, cinci sute de milioane?... Ce e cu țigarile? Azi n-ai nici o țigară?

Supus, am scos cutia intactă din buzunar.

Eliazar o răsuci pe o parte și pe alta, cu precauția bănuitoare a unui om care mănuieste un explozibil necunoscut și suspect.

— Ce mai sunt și astea? De unde scoți tot soiul de ticăloșenii?... Mă rog, aci nu se poate fuma o țigară ca lumea? Ca Regalele noastre dinainte de război... Ca Intim-Club, Carmen-Sylva, țigările de Iași... Ce cunoști tu? Pe atunci, pariez că te hrănea papa și maman cu orez cu lapte și tapioca. Spune că nu te hrănea cu orez cu lapte și tapioca! Mă somă eu dispreț, ca și cum mărturisind acest regim alimentar, aveam să-mi recunosc o infamie vrednică de oprobiul întregii omeniri.

— Când a izbucnit războiul, împlinisem cincisprezece ani și fumasem cele dintâi Regale și Intim-Club! Am protestat cu orgoliu, de depravat precoce... Dacă nu-ți plac țigaretile acestea, să trimitem jos să cumpere altele. Sau fumează de la mine, Turmack.

Întindeam cutia mea începută. Eliazar o respinse cu superbie. Desfăcu banderola pachetului de „Șaliapine”, aprinse și trase câteva fumuri cu atenția concentrată. Se încruntă și tuși.

— Hm! Mă așteptam! Din ce în ce mai prost... Parcă ți-ai pus în gând să mă asasinezi! Se oțărî la mine plin de indignare. Acestea sunt cele mai idioate țigări pe care le-am fumat vreodată! Ceai, zeamă de smochine, opiu, fân, orice, numai tutun nu!

Totuși confiscă pachetul în buzunar și continuă să fumeze, pufnind și încrețindu-și buzele, nările, sprâncenele, de scârbă și scandalizare.

Cât timp vorbea, fiindcă gesticula mânios, fiindcă trepida ca o oală care-și saltă în clocot capacul, mă intimidă mai puțin. Mai întâlнисem asemenea inși, veșnic și zgomotos indignați pe orânduielele universului. Dar ghiceam că la Eliazar e numai o mască adoptată, o rețetă comodă, un fel voit de a fi, un rol.

Se înregimentase de bună voie în categoria boemilor ratați și pitorești, pe care îi accepta cu toate curiozitățile lor teribile în aparență și inofensive în fond. Asemenea nihi-lism fanfaron, de cafenea, ieftin și expansiv, nu înfățișează nici o primejdie, nu e luat de nimeni în serios.

— E adesea un bilet de trecere, ca să deschidă toate ușile și să permită, sub un aspect de francheță morocănoasă, toate familiaritățile. Un „tip” – cum se spune în limbajul cafenelei bucu-reștene: „o hahaleră”. Un tip simpatic tocmai prin agre-sivitatea neostenită, prin volubilitatea imprecățiunilor, prin acea fără de jenă brutală, spărgând monotonia linsă a bunei-cuviințe. Astfel de copii teribili până la bătrânețe țin astăzi locul nebunilor și bufonilor de la Curțile regale din veacul de mijloc; își îngăduie totul fără să offenseze pe nimeni, fiindcă nimeni nu-i consideră altceva decât niște nebuni și bufoni, cu responsabilitatea redusă. În fiecare familie, există un unchi sau un văr; în fiecare cerc, un fost camarad de școală sau de armată; în cele mai ermetice și pretențioase saloane, un musafir adesea invitându-se sin-gur; un flagelator răzbunându-se de nereușita lui personală în viață, de ratarea sau numai de simplul nenoroc, cu o vervă urzicătoare care trece în revistă prospicierea<sup>38</sup> și suc-cesul celorlalți. Nimeni nu se supără; mulți îl caută; toți îl întrețin. E piperul în bucate. E animatorul banchetelor prea copioase și lăncede. Lui i se iartă haina lucioasă în coate, cravata strâmb înnodată, coafura hirsută, ca și limbajul ghimpos. Tutuiește excelențe și tapează chelnerii cu un pol.

Eliazar se identificase desăvârșit cu rolul.

Dar bănuiam ceva mai neliniștitor și profund. Sub mâinile iscate din senin, sub

gesticulațiile și vociferările consumate în vid, pândeau pirotind o voință lucidă și de altă calitate. O amenințare latentă. O ură mult mai tenace și dospită de mult, pe tot ce înseamnă izbândă, confort, prosperitate, noroc, pe toate îndestulările vieții, pe societatea organizată ca și pe individul privilegiat de soartă – o ură răzbunătoare și iremediabilă, așteptându-și ceasul să erupă asupra oricărei victime ispășitoare oricât de nevinovată, așa cum minele de război mai rătăcesc și acum purtate de curenții oceanelor să arunce în aer o barcă de pescari sau un vas cu emigranți sau un transatlantic de lux, cu o monstruos de egală indiferență în alegerea victimelor.

Ceva se petrecuse, dureros și irevocabil, cine știe când, cine știe ce, în viața lui misterioasă și zvârlită din orbita normală. Ceva care îi întreținea și acum o dușmănie neîmblânzită pe oameni și pe alcătuirile omenești; o dorință însetată și crudă, să vadă totul năruindu-se în juru-i, tăvă-lindu-se abject în noroi, umilindu-se, dezvăluind turpitudini și ulcerate pustuloasă, acolo unde nimeni nu bănuia decât noblețe și puritate. În lecturile gazetelor, îl bucurau până la exaltare crimele cele mai odioase și scandalurile politice cele mai extravagante.

Îl pasionau ca niște spectacole reconfortante; îl înviorau ca un vaccin proaspăt de viață.

Destul să-i vadă sclipirea ochilor cenușii și să-i aud pumnul izbind cu satisfacție răutăcioasă deasupra ziarului despăturit, ca să înțeleagă că în coloanele răsfățate sub un titlu senzațional a descoperit un nou fapt scelerat, o crimă mai absurdă ca altele, o cădere mai înfricoșată a unui idol popular: prinț sau fruntaș politic, mare artist sau filantrop slăvit, savant sau erou de război.

— Hehe! Citește, te rog, ce scrie coala...!

Râsul mut îi acompania lectura, privirea sură apăsa asupra-mi, până ce ajungeam la ultimul rând:

Un tată și-a violat fiica, au conviețuit în același pat câțiva ani, au ucis împreună pruncul incestului. Un atașat militar și-a vândut documentele secrete ale patriei. Fata unui diplomat a fugit cu șoferul. Sora Kaiserului s-a măritat cu un luptător de circ. O fetiță de opt ani a turnat gaz și a dat foc buncii paralizate, ca să nu-i mai audă predica plicticoasă din fiecare dimineață. Un călugăr con-damnat pentru sodomie. Un fost ministru francez urmărit pentru falsificare de CEC. O școlăriță otrăvindu-și sora din gelozie.

— Hehe! Ce zici de asta?

Instinctul precis îi conducea ochii presbiți să descopere de la prima zvârlitură tot ce un ziar aduce mai monstruos document în această arhivă cotidiană a criminalității, a ruinărilor, a dezonoarei și a infamiei.

— Hehe!

Privirea cenușie sfredelea atroce, mă silea să-i ocolesc ochii. S-ar fi spus că mă simțeam și eu complice la toate aceste acte, solidar cu toți acești pirați sau numai naufragiați ai societății, răspunzător pentru fărâdelegile lor.

— Hehe! Poate vrei să-mi pretinzi că nu ești capabil de așa ceva? N-ai avut încă prilejul! Ți-a lipsit poate curajul... Ești însă altceva? Este cineva altceva? Așteaptă cea dintâi ocazie și atunci poștește să stăm de vorbă. Ne cunoaștem noi! Vă cunosc pe toți.

Cuvintele nu erau niciodată rostite. Dar le citeam în privirea metalică, în surâsul tăcut, în curiozitatea feroce cu care ne urmărea mișcându-ne în jurul lui, atunci când păstra o indiferență disprețuitoare, între două explozii de indignare fățarnică – atunci când nu-și juca rolul, ci rămânea numai el, cel adevărat, încărcat de-o putere rea, așa cum sunt încărcate pungile cu venin ale viperei la rădăcina dinților. Hehe! Ne cunoaștem noi. Vă aștept, când va sosi ceasul...!

— Îmi pari slăbit. Ai nevoie să schimbi aerul! Spuse Eliazar, uitându-se la mine prin oglinda prăfuită și învălurată, în timp ce-și răspăluia ghimpii bărbii, cu un Gillette datând de la primul brevet al aparatelor de ras.

— Mi-a pomenit și Guguf despre așa ceva! Am recunoscut cu oarecare îngrijorare.

— Ți-a spus și Guguf? Pufni omul cu jumătate de obraz sângerată și cu cealaltă muiată în frișca. Guguf e un imbecil, prea încrezut în sine și prea mulțumit de sine ca să vadă ce se petrece în jurul lui. Ți-a spus-o, fiindcă intenționa ceva... Poate te-a întrebat și de ce nu vrei să joci cărți? Poate îi era teamă Că nu ești dispus la plimbarea cu iahtul lui Dickie Hood?... Pariez!

— Nu paria, fiindcă o dată ai să câștigi și o dată ai să pierzi. Pariu nul! E drept că m-a întrebat de ce nu joc cărți... M-a sfătuit chiar să încerc, ca o terapie foarte recomandabilă.

Eliazar râdea mut, urmărindu-mă prin oglindă.

— Și pe urmă?

— Pe urmă, nimic. Nu mi-a spus nimic despre plimbarea pe Mediterana. Încât al doilea pariu tot l-ai fi pierdut.

— Ai răbdare. Am să-l câștig mâine, poimâine, peste trei zile cel mult... Trebuie să cunoști că între mine și el e o mare deosebire. El este un jucător incorigibil. Are patima și trufia hazardului. Nu poate rezista... N-are răbdare. Tot ce prepară calm și logic într-o lună ori într-un an, ruinează într-o singură noapte. Se visează trăgând sforile marionete-lor, dar el singur e ridicolă marionetă, jucată pe sfori... Cu el poți paria... Se poate întâmpla să piardă. Cu mine nu! Pariurile mele sunt întotdeauna sigure. Te povățuiesc să iei notă... Putem merge. Am poftă de-o plimbare până la Monaco. Ce zici de muzeul oceanografie? Nu l-am văzut de-un an.

— Fie și muzeul oceanografie! Am consimțit. Să întreb mai întâi dacă nu mi-a lăsat Ange vreun răspuns la hotel și dacă n-a luat dânsa cumva automobilul.

— Pariez, rânji Eliazar cu neîndurare, că n-a lăsat nici un răspuns și că azi n-are nimeni nevoie de automobilul tău!

— După cele ce mi-ai spus, nici n-ar mai fi nevoie să trec... Cum pariurile tale sunt întotdeauna sigure.

Surâdeam, sfârșind fraza cu un gest vag și silindu-mă să iau „pariul” lui Eliazar în glumă. Dar doream din tot sufletul să nu fie adevărat. Doream să găsesc la hotel un răspuns de la Ange. Doream să găsesc automobilul scos din garaj, pentru o plimbare cu vreuna din prietene. Tustrei acești amici prea aveau întotdeauna dreptate. Prea cunoșteau hotărârile mele, când eu încă nici nu le bănuiam. Și prea știau ce are să mi se întâmple mâine ori

peste un ceas, ori peste o lună, când firul destinului nu e în puterea nici unei mâini omenești să-l joace.

Eliazar mă privea cu ochi curioși, ca pe un șoarece pus sub globul mașinii de făcut vidul, la experiențele de fizică, atunci când biata vietate captivă începe a simți că se petrece ceva anormal și încă nu pricepe ce.

— Hehe! Ai nevoie să schimbi aerul! Pe mutra aceasta n-are să dea nimeni nici cinci centime peste un an.

Continuând să se înveselească în rânjete de acest pronostic, Eliazar aprinse o țigară din țigările mele, își îndopă buzunarele cu tipărituri și răsuci cheia la ușă.

Avea dreptate. La hotel nu mă aștepta nici un răspuns. Iar automobilul nu-i trebuia nimănui, toată ziua.

M-am urcat la volan cu o ațâțare dușmănoasă pe șoferul nevinovat care-mi scosese mașina din garaj, pe portarul cu surâsul de-o dezgustătoare servilitate profesională, pe vameșii înșirați după înălțime, pietrificați în aroganța lor impasibilitate. Eliazar se tolăni alături, cu aerul unui prin-cipe sau miliardar incognito, îmbrăcat în straie dezmețate de boem, numai pentru a figura într-o farsă de carnaval. Era într-adevăr uimitoare siguranța plină de dispreț cu care, spre deosebire de Bibia, intra oriunde, se simțea la îndemână oriunde, se răstrea la chelneri și porunca la vameși, impunea prin intimidarea tuturor și trecea drept un original, înveșmântat cum se înveșmânta și purtându-se cum se purta, dintr-o pitorească defidare a obșteștilor orân-duieli. Rolul acesta îl juca întotdeauna cu aceeași artă desăvârșită. Nimic mai comic, decât individul cu straiele dihocate pe el, așteptând foarte calm, cu o mână în buzunarul spart, să-i servească foc Dickie Hood, odrasla lui Ionas David Dood, senator de Illinois și al treilea fabricant de conserve din Chicago, în ordinea capitalului evaluat în dolari cu șapte și opt cifre în coadă.

E drept că Dickie Hood îl considera la rândul său un fel de geniu universal: filosof, tehnician, sociolog și economist, croit pe-o măsură prea mare pentru mica Europa. Convingerea o căpătase de la prima cunoștință, când Eliazar pronunțase un scurt rechizitoriu al industriei americane de conserve, slujindu-se chiar de exemplul procedurilor din uzinele „Jonas David Hood et Co Ltd.” ca și cum ar fi cules datele la fața locului; pe urmă îl sfătuisă să aplice o ingenioasă modificare la motorul iahtului, aprobată întru totul de mecanicul surprins și cucerit de competența acestui fals profan (îl crezu imediat un specialist deghezizat în cine știe ce tăinuită intenție de spionaj) iar pentru încununare, exaltase doctrina lui Monroe, 40 mai înverșunat ca un american de cel puțin cinci generații, împrutând compatrioților lui Dickie Hood că, din bleg umanitarism și din moliciune, își împing continentul lui Americo Vespuccio la pierzanie. Toate acestea debitate volubil, în limba și cu accentul de acasă, din Chicago – căci Eliazar era neîntrecut în talentu-i de poliglot – îl intimidase complet.

Dickie Hood, pastă informă, vlăjgan, bălan și lălău, ignorat și vanitos, alcoolic și cartofoar, sosise în Europa să se șlefuiască și să viziteze muzee, cetăți, catedrale, biblioteci; vestigiile unei civilizații fosile, unde edificiile se măsoară în timp, cu secolele, în loc să se măsoare în spațiu, cu etajele, ca în patria-i de peste Atlantic.

Abia ajuns, renunțase la itinerarul turistico-educativ. Descoperise ceva mult mai interesant și fantastic: un paradis unde regimul sec e necunoscut, unde șampania e

autentică și se poate consuma în public la orice oră din zi și noapte, unde cocteilul nu e confecționat din extract de surcele, gămălii de chibrituri, sos de muștar și pingele de ghetete fermentate. Se așternu serios pe lucru, ca să câștige anii pierduți sub regimul bootleggerilor<sup>41</sup> din patrie. Dimineața își inaugura ziua cu un cocteil. Seara o încheia cu al treizecilea, ridicat de subsuori în ascensor și condus până la pat de amici ocazionali și caritabili.

În această lume, se simți onorat de prietenia răstită a lui Eliazar. Trei zile și trei nopți povestise companionilor de la toate barurile din Cannes, că a aflat un geniu total și ignorat, a cărui formulă n-ar putea fi reprezentată decât prin Edison + Lincoln + James<sup>42</sup> + Poe + Ford<sup>43</sup> = Eliazar.

Eliazar îl asigură că, din partea sa, Dickie nu prețuiește nici cât un baton de chewing gum...

Acest dispreț transformă admirația lui Dickie Hood în cel mai plat extaz. Odrasla fabricantului de conserve din Chicago nu găsisese încă pe nimeni să-i spună atât de neted în față că e un nătărău și nimic altceva. Asemenea excepție îi impuse și fu decisivă. De la al șaptelea cocteil, Dickie jura că nu pleacă îndărăt peste Atlantic fără Eliazar. Îl implora să-i acorde grația unui răspuns la invitație. Europa e prea neîncăpătoare pentru un astfel de om. Într-un singur an, Eliazar putea ajunge acolo orice-i pofteste fantazia: directorul uzinelor paterne sau profesor la Universitatea din Columbia; editor de ziare în patruzeci de pagini sau creatorul unui nou tip de automobil.

Eliazar îl privea cu ochi cenușii și reci, scârbit, fără să-l asculte.

— Știi ce este acest Dickie, în definitiv? Mă întrebă Eliazar din găvanul capitonat de lângă volan, scoțându-și pălăria și lăsând vântul să-i răcorească fruntea înaltă și lucie.

— Un alcoolic! Am răspuns repede, fiindcă acesta era diagnosticul precis.

— Lasă alcoolismul. Făcând abstracție de alcoolism, Dickie este exact o replică a ta, pe dimensiunile ame-ricane

— Mersi!

— Te supără? Rânji Eliazar.

— Îți imaginezi că în orice caz nu mă flatează.

— Totuși așa este... Aceeași lipsă de voință a odraslei de bani gata; aceeași vanitate nejustificată; aceeași pasivitate... Numai că toate, la tine, sunt în miniatură, pe măsură europeană; mai mărunț, pe una românească!... Nu ești nici atât de imbecil ca el; nici atât de milionar ca el; nici atât de alcoolic ca el... De altfel, aci ai făcut un mic schimb de vicii. El a ales cocteilul și cărțile; tu ai optat pentru fustă. Mă întreb însă, care din doi se poate lăuda cu o afacere mai bună?... Altceva ce v-ar mai deosebi?... Lectura? Nu contest! Ești un băiat citit, dacă aceasta ți-a folosit la ceva, cândva...

— Mersi!

— Iarăși te supără? Continuă Eliazar să-și dezvelească răutăcios colții. Pe urmă, vă mai plângeți că n-ați găsit în viață nici un amic să vă spună o singură dată adevărul! Numiți prietenie o oglindă care vă arată flatați și vă ascunde realitatea... Dickie, în privința



aceasta, îți este superior. Când îi spun că e anost ca o cutie de corned-beef 44, o crede pe jumătate. E un animal mai direct și mai puțin complicat... De aceea sunt sigur că instinctul de conservare are să-l salveze până la sfârșit. Încă jumătate de an, un an; încă două-trei carnete de cecuri, încă o mie de cocteiluri, încă două duzini de bancuri deschise... N-au să-l coste mult, căci îl costă în dolari și uzina continuă să înjunghie cei 5000 porci pe zi, fie că a pierdut pe amân-două tablourile, fie că a dat 9 pe față. Pe urmă un avertis-ment din partea cocteilurilor... O criză de ficat, sau de rinichi, sau un început de ulcer la stomac... Într-o bună dimineată, fără adio și fără la revedere, ai să afli că și-a încărcat automobilele, are să-i dispară iahtul din port, iar după o lună ai să citești în a 24-a pagină din Chicago-Tri-bune că Dickie Hood a preluat conducerea uzinelor părin-tești, a suspendat masacrul porcilor pe o jumătate de an, ca să transforme utilajul, modernizându-l conform ultimelor perfecțiuni tehnice... Aceasta e toată povestea!... La mili-oanele lui Jonas David Hood au să se adauge automat milioanele triplate, cvadruplate, ale lui Dickie Hood, chiar dacă bietul Dickie va fi supus toată viața la regim de lapte și de piureu de spanac. Totul are să reentre în ordine! În modul cel mai idiot, ca după chipul și asemănarea unor vulgari fabricanți de conserve. Dar în ordine... În ordinea lor. Pe când tu!... Mă întreb ce minune aștepti să se întâm-ple cu tine peste un an, poate peste mai puțin, poate peste mai mult? Nu-mi mulțumești, că mă gândesc și la aceasta?

Eliazar nu se răsucii să-mi vadă fața și ochii. Poate știa că privirea îmi era painjenita de ceață. Peste un an? Peste mai mult? Aveam eu curaj să mai scrutez un viitor atât de depărtat?

Adineaori, mă socoteam superior lui Dickie Hood; asemănarea cu el mă ofensase chiar în paradoxele cinice ale acestui ratat care-mi fuma țigările și mi le plătea cu rânjete. Acum era limpede. Pentru odrasla fabricantului de conserve din Chicago, toată viața de aci va fi mâine un episod fără prea mare importanță și fără consecințe, prostii inofensive ale tinereții, un vaccin care să-l apere de pro-stiile viitoare. Pentru mine sfârșitul era aci. La picioarele Angelei. Al patrulea compars în amicitia Guguf, Bibia și Eliazar.

— Hehe! Ce ți-a refuzat ție viața? Ce te-a împiedicat s-o folosești altfel? Ce te împiedică să mai încerci acum...?

Apăsam acceleratorul până la fund. Automobilul spinteca aerul ca un bolid, încrucișându-se cu alte bolide, lăsând în urmă alte bolide, pe șoseaua lucioasă în soare, săpată în stâncă, arcuită deasupra mării albastre, printre palmieri și grădini de portocali, grilajuri îmbrăcate cu glicinii și straturi de garoafe bătute, cum înfloresc divin numai pe această coastă de azur.

— Hehe! Cursa spre abis! Superfilm de patru mii de metri? Rânji Eliazar.

— N-ar fi mai simplu? Am repetat gestul Angelei de acum o lună jumătate, mișcând imperceptibil volanul și aproape atingând parapetul de granit. O singură întorsătură și... Și. Și. Și. Nu te temi?

Eliazar, tolănit pe perna spătarului, cu fruntea înaltă linsă de vântul răcoros, nu-mi acordă nici o privire și nu se arată defel alarmat.

— Hehe! Orice ești capabil să faci, în afară de aceasta. Te cunosc bine!... Orice ai să accepți, dar ești prea laș ca să îndrăznești aceasta.

Rânjetul îmi scrâșnea în urechi. Dar n-am răsucit volanul. Avea dreptate. Mă cunoștea mai bine decât mă cunoșteam. Orice aveam să accept... Chiar ceea ce încă nu bănuiam. Ceea ce el știa, aștepta, cu recea curiozitate a unui observator privind cum șoarecele prins sub globul de sticlă al aparatului de făcut vidul începe a se zbate alarmat fiindcă a simțit că se pregătește ceva înfricoșător și nepricepând ce.

— La nevoie, ai să te poți angaja șofer. Văd că ai învățat să conduci destul de onorabil! Constată cu o firoasă bunăvoință Eliazar. Dacă te adresezi lui Bibia din vreme, să te inițieze și în puțină mecanică, ți-ai asigurat o carieră de rezervă, mai durabilă și mai sigură ca aceasta precară, de rentier. Bagă de seamă, însă... Cât mai e timp! Cât mai e timp pentru tine și pentru bruta de Bibia. Nu vă văd nici pe unul prinzând rădăcini unde sunteți... Ar fi o soluție. Te-ar angaja de-o pildă amicul nostru Dickie Hood. Hehe! Ce zici? Ar fi ceva nostim de tot...

— De ce mă torturezi? Am implorat ca un copil cuprins de deznădejde. Ai vrut să ne bucurăm de soarele acesta. Și eu nu-ți ceream altceva, decât să mă lași să uit. Crezi că e plăcut să știi cum se apropie scadența zi cu zi...?

— Hehe! Trebuie să te deprinzi! Să te deprinzi cu ideea... Pasul acesta dintâi e greu. Pe urmă totul ți se pare firesc și acceptabil!... Nu bănuiești cum cele mai teribile căderi îți par cu vremea firești și acceptabile!

Eliazar repetă ca pentru dânsul numai, fără rânjetul de adineauri:

— Cum cele mai teribile căderi îți par cu vremea firești și acceptabile! Ciufulici! Omul e un animal dezgustător de adaptabil. Astfel femeile ar înnebuni când ajung în casele de prostituție și bărbații s-ar spânzura când ajung în temnițe. Dar câte înnebunesc? Câți se spânzură?... Hehe...!

Rânjetul îi dezveli din nou dinții ascuțiți și tari, inegali, cu vârful caninilor, lovindu-se într-un clănțanit intolerabil.

Se îndreptă de spinare pe perna spătarului, fiindcă ne apropiam.

La Muzeul oceanografic, am coborât direct, la Acvarium. Eliazar îmi făcu semn să aștept. Vorbi ceva în șoaptă cu un gardian. Omul dădu din cap, arătând că a înțeles, strecură bacșiful în buzunar și cu cele cinci degete rășchirate, ne asigură că peste cinci minute, nu mai mult, vom fi serviți precum dorim.

În bazinele cu pereți de cristal se aflau orânduie de jur împrejur, în elementul lor, fabuloasele exemplare din fauna mării, cu care principele caniolei de la Cazino, își răscumpărare față de știință, o parte din sinistra reputație de pescuitor al cadavrelor de sinucigași.

Pești de forme fantastice; subțiri ca pumnalul, lățiți ca discuri lunii, triunghiulari și sferici; albaștri și roșii, violeti și portocalii, punctați și tigrati; crustacei cu armurile ghimpoase și moluște în care se disting organele ca la aparatul de radioscopie: păianjeni ca nasturii de onix, de argint, de aur, și anemone superbe în străvezia lor fragilitate; splendide crizanteme vii, crini și bujori, zambile și fragede flori de cais, deschizându-se și închizându-se pe crengi de coral ramificate; plutitoare umbrele minuscule legănându-se în irizații fosforescente; stele de mare culcate ca stemele domnești pe catifeaua nisipului; meduze contractându-și pulpa și scoici desfăcându-și valvele; filamente atârânăd ca o

beteală a apei; crabi și omari, și languste mișcându-se solemn în zale ca samurarii medievali ai Japoniei; bijuterii delicate de sidef, de ametist, de rubin, de smaragd, de mărgean, de opal, cu sonore numiri mitologice – toate acestea le mai văzusem și de alte ori, aci și la Acvariul celebru de la Neapole. Era o lume ireală, o armonie de culori și de forme, o suplețe nobilă de mișcări, de care ochiul nu se satură niciodată.

Am început să le contemlu iarăși, cot la cot cu mulțimea răsfoind ghiduri și cataloage.

Eliazar, cu mâinile în buzunar, privea în tavan, dezinteresându-se de această magie.

Nu pentru atâta venise.

Îmi atinse umărul și mă chemă la despărțământul caracatițelor.

Prin deschiderea de sus a bazinului cu vitrină, paz-nicul dăduse drumul unei victime – nu știu ce altă vietate marină, sprintenă, transparentă și muiată în toate nuanțele curcubeului. Mulțimea se îmbulzi îndată, să urmărească spectacolul cu lacoma ei cruzime.

Nici n-a existat luptă. Nu. Nici n-a fost rezistență. Nu.

Punga urâtă și ghemuită în stânca artificială a început să se miște încet. A deșirat fără grabă un tentacul, două, trei, toate opt – a înaintat până la mijloc, într-un fel de dans hidos și totuși de o fascinantă eleganță în oroare, a înfășurat prada în brațele vâscoase, a înnodat-o, trăgând-o la sine și totul s-a petrecut mai simplu și mai odios decât în așteptările asistenței.

Se citea pe toate figurile un fel de dezamăgire. Toți se socoteau înșelați. Prea s-a sfârșit repede. Prea n-a fost nimic.

Degetele lui Eliazar îmi prinseră brațul, unghiile se înfipseră crispate în carne.

— Ai văzut ceva mai superb? Mai precis? Ah! Canalia! Ce artă, ce siguranță!... Nici o mișcare de prisos, nici un gest necalculat... Canalia!

Era întâia oară când îl auzeam pe Eliazar admirând cu glas tremurat de emoție ceva perfect și divin în orânduielile universului. Am întors ochii la el; el și-a desfăcut unghiile din braț. Își ștergea nădușeala de pe frunte, îi palpitau nările subțiri, dar nu-și desprindea privirea de la vitrina de cristal.

Monstrul gelatinos se retrăgea la loc, sătul și lenevit, ghemuindu-se în oribila-i placiditate.

— Încă! Scrâșni Eliazar. Așteaptă!

Într-adevăr nu se terminase.

Gardianul, probabil după cum fusese mai dinainte înțelegerea, dădu drumul la altă victimă. Și altă caracatiță, din alt bloc de stâncă, unde n-o observasem, confundată cu mușchiul și cu algele vinete, începu să se miște cu aceeași calmă siguranță, împingându-și încet eșarfele tentaculelor cu ventuze, deschizându-se ca o infernală floa-re carnivoră, dintr-o lume înăbușitoare, de vis rău.

N-am mai privit prin geamul de sticlă. N-aș mai fi putut suporta înc-o dată spectacolul.

M-am uitat la chipul lui Eliazar. În ochii lui și pe obrazul lui, tot atât de lacom și crud, se înregistra fiecare fază a dramei dinlăuntru.

Dar ce spun eu?

Chipul său, cu ale sale crispații de voluptate, era un spectacol încă mai plin de spaimă.

IX.

## ITINERAR MEDITERANEAN

„Corsica, Baleare, Valencia, Malaga, Gibraltar, Maroc, Alger, Tunis, Corfu, Cipru și așa mai departe...”

Cât de precis, ca pe o hartă de navigație, mi-a indicat Eliazar, cu trei săptămâni înainte, pelerinajul nostru mediteranean, cu fiecare popas, în fiecare port! Și cât de lucid îmi cunoștea voința putrefăcută<sup>45</sup>, când m-a asigurat că nu mai era nevoie să hotărâsc eu și să gândesc eu, de vreme ce gândesc și hotărâsc alții!

Orice pariu ar fi câștigat, după cum mă avertizase, fiindcă pariurile lui se dovedeau încă o dată odios de sigure.

Poate mai existau alte pariuri, pe care nu le rostea, încheiate cu el însuși, așteptându-le la soroc, ca să-și verifice din simplă curiozitate o experiență feroce: una, sau zece, sau o sută. Acestea n-are să le știe nimeni, niciodată. Alcătuiau viața lui secretă, ferecată cu șapte zăvoare, sigilată cu șapte peceti.

Pentru noi, ne rezerva rânjetul hărăgos: Hehe! Sau izbucnirile pitorești de mânie, rechizitoriul hiperbolic, apucăturile bruște, cutia de țigări confiscată, toată parada de ratat fanfaron și de flagelator inofensiv. Eu singur între toți însă cunoșteam acum că înfățișarea aceasta dezvăluită și boemă, cu verva-i agresivă și cu tirania-i morocănoasă, alcătuiau numai o astfel de armură, sunând înadins a tinichea și văpsită înadins cu culori stridente, ca să ascundă o realitate mult mai cruntă și devastatoare.

Eliazar cel adevărat îmi apăruse în fața vitrinei de la Acvarium. Era omul care-și pierduse întâia oară sincer stăpânirea de sine, trăgându-se și înfigându-și unghiile crispate în brațul meu, când jivina hâdă începuse să-și încolăcească tentaculele în jurul unei prade fascinate și fără putere.

— Ai văzut ceva mai superb? Mai precis? Ce artă! Ce siguranță!... Nici o mișcare de prisos, nici un gest necalculat...!

Participase la învăluirea monstruoasă și calmă ca impasibila fatalitate; se identificase cu această victorie a slujeniei și a întunericii asupra unei inocente victime, întrupând grația și armonia și noblețea creației. Ca să afle o voluptate în asemenea triumf al ororii și beznei, ce beznă și ce deznădăjduită oroare ascundea pirotind în afund?

Eliazar n-a mai făcut niciodată aluzie la vizita de la Muzeul Oceanografic din Monaco. Dar uneori, când îi simțeam ochii cenușii fixați asupra unuia dintre noi și când pupilele se lărgeau într-o ațățare de bucurie mută, înțelegeam că a descifrat ceva ce încă nu știam să văd – un tentacul înaintând imperceptibil și spăimos, încă o parcelă de lumină cucerită de beznă.

Trei luni a durat călătoria noastră pe mare, cu po-pasuri în porturi albe, cu nopți înstelate și cu dimineți însorite, pe plaje cu nisipul fierbinte și blond.

Oricând altădată, ar fi însemnat împlinirea unui vis romantic, dezmiertat de imaginația

copilăriei mele răsfățată-n lecturi.

Corsica, Baleare, Valencia...

Briganzii și vendeta, frondeurii<sup>46</sup> baleari din armata lui Hanibal, Valencia del Cid, cu livezile de portocali și bățile ei nebune de flori: Mediterana lui Ulise, și a Feniciei, și a Romei, și a Cartaginei, și a Veneției, și a piraților sarazini.

Au fost trei luni de supliciu.

Pretutindeni, ochii metalici ai lui Eliazar vegheau prezenți și neîndurați, examinându-mi descompunerea lentă. Fără acest martor și fără privirea aceasta, mi-aș fi îngăduit cel puțin o amăgire. Mi-o interzicea însă bucuria avidă din clipa când ochii lui treceau de la Angela la mine; de la ea, la Guguf; de la el, la Nadia Yologhin; de la Dickie Hood, la Angela.

Sclipirea se aprindea în pupile pe măsură ce înainta de la unul la altul, ca și cum de la fiecare sorbea o mai proaspătă tărie de viață. Ce descoperea la toți? Ce exista încă invizibil pentru noi și de-o demonică încântare pentru dânsul?

Am plecat la începutul lui martie. Nici n-am cutezat să încerc o împotrivire. Încă o telegramă din țară, încă un ordin de vânzare – penultimul după cum m-a vestit avocatul – încă un carnet de cecuri pentru băncile Orientului și Levantului. Angela arăta un neastâmpăr și o voioșie copilărească. O săptămână cât au ținut preparativele, am fost din nou fericiți, ca în timpurile dintâi.

— Ce zici de pălăriile acestea, Ciufulici? Și de toaleta aceasta de seară? Și de costumul acesta alb...?

În porturile de popas, palasurile, restaurantele și dancierurile sunt aceleași oriunde; abia cu un vag surogat de culoare locală și cu alt accent în franțuzeasca internațională a chelnerilor. Iar pentru aceste nopți, pentru cele treizeci de plaje, pentru atâtea excursii, cum mai putea să fie suportabilă oare garderoba demodată a unui sezon expirat? A înțeles-o aceasta și Ciufulici, și Ciufulici a fost din nou fericit o săptămână. Ochii de azur ai Angelei au ațipit toate îndoielile, au alinat ceasurile de nesomn și de panică.

— Ciufulici, spune drept, dacă ar fi să alegi între mine și Nadia, ai sta la îndoială?

— Nadia! Cine se gândește la Nadia?

— Totuși s-a gândit cineva, de vreme ce merge cu noi...

Am început să râd.

— Dar ești absurdă, Ange! Suntem invitații lui Dickie, nici nu ne-am urcat pe bord, și iată că am și început să-i discutăm gusturile și să-i contestăm dreptul de a-și completa lista după pofta lui. Nadia...

Angela îmi astupă gura cu palma trandafirie:

— Nu-mi vorbi și tu despre Nadia!... A devenit plictisitoare toată povestea aceasta... Nu fac un pas: Nadia! Nu intru într-o casă: Nadia! Nu începe cineva să-mi vorbească: Nadia!

I-am desprins mâna de pe buze, sărutând-o din vârful unghiilor până la cot. Pornirea aceasta împotriva Nadiei Yologhin nu-mi plăcea. Era o dovadă de iubire. O irita prezența ei. O irita din pricina mea: se temea pentru mine.

M-am apărat cu ipocrizie:

— Ange, mai întâi n-am început să vorbesc eu despre Nadia... Tu m-ai întrebat. Eu am răspuns. Și pe urmă, nu pricep ce te-a făcut s-o iei în pripă, așa, din senin. Vă știam prietene foarte, foarte bune...

— Prietenia femeilor! Rosti Angela cu scepticism.

— În orice caz, are și ea drept acum, să exclame măcar cu tot atâta dispreț: prietenia femeilor! După prietenia pe care i-o arăți de cinci minute, o plâng dacă-și face cumva vreo iluzie...

— Nu e nevoie s-o plângi tu. Are cine s-o consoleze.

M-am ridicat într-un cot, suspinând cu o resignare, în intenția mea, foarte comică:

— Știu! Am oftat. Are cine s-o consoleze. Din nefericire...

— Ce vrei să spui cu asta? Mă întrebă Ange, cu o imperceptibilă încruntare între sprâncene.

— Nimic nou. Ceea ce vede și știe o lume întreagă. Guguf...

Am terminat cu un gest de admirație și de dezolare, menit să înlocuiască orice comentariu și să ațâțe gelozia Angelei; fiindcă îmi mărturiseam, atât de sfruntat, o atât de calculată și vădită după judecata mea pizmă pe norocul amicului meu Guguf.

Angela așteptă. Efectul meu era ratat. Așteptă fără nici un semn de scandalizare. Nu gelozia mea putea să-i provoace un dram măcar de gelozie. Ce se petrecea în mine și cu mine, era lipsit de orice interes.

— Ei, ce e cu Guguf? Întrebă cu indiferență. Știi ceva de la el?

— Mai este nevoie să știi ceva de la Guguf? El e prea discret ca să-și divulge aventurile... Deși de data aceasta discreția lui, oricât ar fi de lăudabilă, nu mai poate să apere secretul lui Polichinelle...<sup>47</sup>

Am tăcut amândoi un timp.

— Ange! I-am apucat mâinile târziu, cuprins de remușcare. E cea mai mare stupizenie, dacă-ți imaginezi că m-am gândit vreodată la Nadia... Pentru mine nici nu există. Uită-te în ochii mei și spune că nu poți crede că eu... Că Nadia... Că între noi... În fine...

Angela surâse cu o tristețe venită de departe și își dezveli privirea albastră, de sub genele răsucite și lungi.

— Bine – bine! Te cred și fără atâtea jurăminte. Nici nu era vorba despre aceasta. Nici nu mă gândeam la tine...

— La Nadia atunci? M-am grăbit din spirit loial și cavaleresc să-i iau apărarea. N-ai dreptul, Ange, să bănuiești aceasta. De o lună jumătate, de când o cunosc, o singură dată nu m-a provocat cu o privire, cu o vorbă, nu m-a încurajat măcar în glumă... Orice poți să crezi despre dânsa. Dar nu e o femeie care să se amuze flirtând cu bărbații prietenelor...

Angela îmi astupă din nou buzele cu latul palmei:

— Oprește, Ciufulici! Ești de-o candoare! De-o candoare... Ai fost născut să fii soț.

Apropo! Ne-a adus pașaportul. S-a făcut și aceasta.

Am răsucit pașaportul pe o față și pe alta, cu o legitimă curiozitate. Era cum îl făgăduise Eliazar. Nu lipsea nimic, fotografii, semnături, sigilii, vize.

— Dar e un fals Ange!... Suntem trecuți aci soț și soție. Oricine poate să ne tragă la răspundere.

— Cine? Aș vrea și eu să-l văd, cine e acel oricine! Strânse din umeri Angela. Pune-l în buzunar și caută să nu-l pierzi...

Femeile n-au avut niciodată prea dezvoltat simțul de respect al legii și nu prea cunosc teama de răspundere pentru călcarea legii. Dau totul pe socoteala destinului. Indiferența inconștientă a Angelei îmi păru așadar deopotrivă de firească și de scuzabilă. Dar eu?... Eu știam ce înseamnă un pașaport fals, și totuși l-am primit după această slabă împotrivire, l-am pus în buzunar și i-am purtat grijă să nu-l pierd.

Ideea venise de la Eliazar. Numai ei trei, Bibia, Guguf și Eliazar, cunoșteau adevărata noastră situație. Ne înfățișasem tuturor celorlalți drept un tânăr menaj în bună orânduială cu registrele stării civile. Pentru Dickie Hood, pentru Nadia Vologhin, pentru cele o duzină de prieteni și trei duzini de cunoscuți nu mai puteam da îndărăt. În călătoria cu popasuri în treizeci de porturi și în opt țări, pașaportul era un document de treizeci de ori indispensabil. Adică pașapoartele... Al meu pe un nume, al Angelei pe altul. Deci i-am împărtășit lui Eliazar această îngrijorare, agățându-mă de un asemenea obstacol binevenit ca să pot renunța la plimbarea de alții voită și de alții hotărâtă. Eliazar a strâns din umeri ca și Angela adineaori. Mi-a cerut pașaportul cel adevărat; astăzi îl preschimbase cu acesta mincinos.

Poate la simplitatea cu care îl acceptasem, se gândea în dimineața plecării, când ne-a întâmpinat pe punte cu o metalică sclipire de satisfacție în ochi. Capitulam și acum. Știa că am să primesc orice; că întrucât mă privește, toate pariurile lui nu mai pot da greș niciodată.

Își modificase și dânsul ceva din identitate. Dar era o remaniere mult mai inofensivă. Își înlocuise pălăria cu o șapcă albă de căpitan de bastiment; lepădase hainele de culoare incertă și de venerabilă vârstă, ca să îmbrace un costum mai arătos, deși nu mai puțin antic și cu buzunările nu mai puțin lăbărite. Târâse un geamantan de pânză roș-cată, jerpelit și fără încuietori, încins cu o curea încrucișată ca un mizer bagaj de emigrant. Acestea toate nu l-au îm-piedicat să se instaleze în scaunul de doc cel mai conforta-bil, să-și rezerve hamacul prins la cel mai bun loc, să dea el ordine stewardului, sfaturi căpitanului și să împartă pa-chete de țigări mateloților – bineînțeles din țigările noastre.

Mai impunătoare fusese lada de cărți. Cadoul lui Dickie Hood. Eliazar avea să-i samene conținutul în mare, volum după volum, pe urmele lui Ulise, în capul sirenelor invizibile, pe măsură ce fiecare lectură avea să le dovedească nevrednice de raftul unei biblioteci.

Trei luni, iahtul „Eros” a făcut înconjurul Mediteranei, navigând aproape de țărmuri; când austere, calcaroase și tragice în grandoarea promontoriilor fortificate cu creneluri; când încărcate de vegetație luxuriantă și multicoloră, ca o vitrină de florărie.

Ne deșteptam dimineața într-un golf de o curbă elegantă și voluptuoasă, cu marea neclintită de sidef și cu malul festiv pavoazat de trandafiri și oleandri, de mimoze și

iasomii, de garoafe și cactuși.

Ancoram seara în porturi tixite de catarguri și carene, abia deschizându-ne trecerea printre bricuri și goelete, vapoare bătrâne și negre sosite din mărilor Indiilor, tartane și balancele, corăbii grecești ca triremele frescelor antice, purtând la pupă statui poleite și numele unei zeități din Olimp.

O dată marea era de cobalt. Altă dată era de indigo.

Uneori soarele asfințitului scăpăra pe un promontoriu de profir roșu, într-o atmosferă lividă și prăfoasă, ostilă și violentă. Alteori arșița nămiezii juca miraje de oglinzi răsturnate, deasupra unui țărm cu livezile de măslini și lămâi, de eucalipti și agave, coborâte până la tivul de velur al nisipului.

Marsilia, poarta orientului, cu statuia Fecioarei binecuvântând depărtările apelor de pe înălțimea Catedralei Notre-Dame de la Garde. Barcelona luminată de ghirlănzile lampadelor ca într-o veșnică sărbătoare nocturnă. Neapole cu craterul Vezuviului fumegând roșu în coastă. Truștele ne-au primit cu mulțimea lor împetrișată și zgomoasă cu aceleași modulații de cânt, cu aceleași dialecte muzicale, vocalizate, improșcând jerbe de imagini și risi-pindu-se într-o mimică extravagantă, care dramatiza vân-zarea unui pieptene de bagr și aduna zece spectatori pasio-nați la târgul unui colier de mărgean. Tustrele se răsfățau în soare scânteietor și într-o mare splendidă, apăreau din larg într-o feerie de arhitectură și de vegetație subtropicală-lă; erau cetățile de basm și de vis, de romane și de remi-niscente literare, de mandolină și de chitară. Tustrele, când pășeam mai adânc în cartierele vechi, ne dezvăluiau ulce-rele ascunse și triste, populația viermuind în mizeria sordi-dă, cumătrele cu sânii fleșcăiți și cerșetorii ologi, ulițele în-guste unde n-a pătruns soarele niciodată, clădirile leproa-se, gunoaiele fermentând în praguri, porticele umede, spe-luncile abjecte, bordelurile de marinari, fetițele de zece ani oferindu-se cu dezgustătoare indiferență animală, pentru un tarif repede redus, în lire, în franci sau pesetas.

Dickie Hood lepăda pumni de monedă pe trotuarele jengoase, arunca în aer o ploaie de nichel, de argint și de bronz, desfătându-se cu hohote guturale de răs la încăierarea copiilor goi și pârliti de dogoarea solară.

Eliazar născocea alt joc, mai puțin inocent. Alegea din pumn o monedă de argint și o înfidea în gunoi, în lăturile străzilor, în excrementele câinilor:

— Culege-o de aci! Și nu cu mâna, cu dinții!

Copilul nu știa ce să creadă. Privea cu îndoială, apela la noi să-i fim într-ajutor.

— Nu vrei? Bine. Pleacă. Vino tu!

Și se găsea întotdeauna, nu unul, ci zece, să îngenunche în balta cleioasă, întrecându-se între dânșii și zgâriindu-se, pentru a smulge mai repede cu dinții din murdărie, banul sclipitor de argint.

— Hehe!

În ochii unui asemenea copil, am văzut odată o ură mai teribilă chiar, decât aceea din ochii lui Eliazar când se credea neobservat.



Copilul își ștergea buzele cu dosul palmei: se cunoștea că abia își poate stăpâni un spasm de vomitare. Strânsese mai întâi pleoapele să nu-l podidească plânsul. Când se simți stăpân, ridică privirea la Eliazar și n-o mai desprinsese. Parcă voia să-l țină minte pentru totdeauna, ca să-l aștepte mai târziu, până la sfârșitul vieții, și să-i plătească această dintâi spurgare și umilință.

Ochii lui Eliazar s-au încrucișat cu privirea aceea. S-au confruntat și s-au străpuns. Iar cel care a plecat întâi ochii în pământ a fost Eliazar, nu copilul.

— Hehe! Rânji. Ai și învățat să urăști, jigodie? Aceasta îmi place... N-ai să uiți de-acum în veci vecilor, și mă bucură că ai învățat-o de la mine... Haide, vino aci! Ține de aci.

Întindea pumnul plin de monede.

Copilul îi zvârli în obraz banul cules cu dinții din scârnavia străzii, îi întoarse spatele și, cu fruntea rezemată în perete, izbucni într-un plâns care-i zguduia pe el cămașa albastră și sfâșiată.

Am vrut să mă apropiu, să-l dezmiard și să-l împac; să-i cer iertare pentru toți.

Eliazar mi-a prins mâna și mi-a retezat calea.

— Lasă-l! Mai târziu are să-mi mulțumească mie, nu ție!

Apoi făcu semn unui taximetru.

Cerceta dinainte adresa tuturor temnițelor și pleca singur, să ducă ocnașilor un balot enorm de tutun, plătit de astă dată de dânsul, nu de Dickie, de Guguf ori de mine. Era singura oară când nu ne cerea nimic rânjind; singura oară când la întoarcere ne uita pe noi, ca să privească undeva, depărtat și absent, dincolo de universul ostil.

Nadia și Angela soseau mai târziu, odată cu închiderea magazinelor, încărcate de pachete, cutioare, coșuri, flacoa-ne; nerăbdătoare să ne exhibeze achizițiile, să ne afle părerea, să mai încerce, pe deget, la gât sau pe braț, inelul cu montură exotică pe care n-au să-l poarte niciodată, brățările cu incrustații de email de care se vor plictisi a doua zi, colierele de chilimbar, mărgean, bagr sau cristal de stâncă; tot ce pentru ele însemna „culoarea locală”. Căci pentru orice femeie, fiecare oraș de pe glob e situat într-o altfel de planisferă, ignorată de noi; marcată pe hartă cu altfel de semne convenționale ignorate de cartografi, după specialitățile de bijuterii și mătăsuri, de blănuri și ciorapi, după strălucirea vitrinelor și faima croitoreselor; tot așa cum, pentru Dickie Hood, harta politică a Europei era înlocuită prin una a specialiștilor de vinuri: Valdepanasul spaniol, vinul de Aragon și de Priorata, de Rioja și Ali-cante, jerezul, malaga, moscatelul, manzanilla sau amontillado; vinurile Italiei, albano și frascati, capri și lacrima Christi, fallmo și vino santo al Calabriei, muscatul de Siracusa și nasco, vinul Sardiniei cu parfum de tockai și cotnar.

Ne întorceam în port sau la hotel să schimbăm vesmintele de seară; ne prindea ora trei sau patru după miezul nopții într-un dancing cu jazz, șampanie și cocteiluri; Guguf dispărea la un Club sau un Cerc, să revină într-o jumătate de oră, fără să-i putem ghici de pe obrazul veșnic surâzător și amabil dacă a pierdut sau a câștigat zece ori douăzeci de mii de franci, de lire sau de pesetas; pe Dickie, cu plastronul cămășii sifonat și cu șuvița de păr căzută pe ochi, îl conduceam la ieșire, mai mult sau mai puțin de subsuori; iar a doua zi dimineața plecam mai departe, într-o lumină triumfală, pe o mare străvezie unde se vedeau

peștii în adânc, vâslind cu indolență grațioasă a estampelor lui Hokusai.

Valencia del Cid, cu parfumul de iasomie și aroma de portocale; noaptea de atunci cu semiluna agățată pe mătasea cerului ca un vechi suvenir al stăpânirii maure; suspinul chitarei și vântul întorcând deodată miasma umedă a orezăriilor, ca să ne scuture ca un fior lugubru de putreziciune...

Pe urmă au fost cetățile moarte ale Africii: ruinele romane și cartagineze, cetățile islamului invadate de nisi-puri, măcinate de vânturi arzătoare, scăldate în lumina albă ca zăpada – scheletele lumilor dispărute. Terme și temple romane, circuri și piscine sleite, necropole creștine din veacurile dintâi, mormintele de episcopi și moscheele cu mozaicuri arabe: cât le-am dorit, cum le-am visat!

Cât le-am dorit, cum le-am visat, altădată, în anii puri ai adolescenței!

Pelerinajul atât de dorit, atât de visat; pelerinajul acesta era acum numai un supliciu.

Nici acolo, nici spre sfârșitul călătoriei, când ne-am apropiat de stâncile cretoase ale Greciei, incandescente sub cerul de cristal, nici la gurile Nilului, nicăieri nu m-a părăsit privirea intolerabilă.

Au fost nopți înstelate, când înfășurat în pardesiul subțire, rămâneam singur pe punte, ca să nu le aud glasul lor dinlăuntru: râsul alcoolizat al lui Dickie, râsul Angelei, vocea lui Guguf, cântecul la clavier al Nadiei. Credeam că uit. Mă scufundam în vasta pustietate albastră, calmă și legănată în balansul valurilor.

O stea a căzut în mare. Alta. Și calea lactee, în zaimful ei luminos, mai avea încă de unde scutura un milion de milioane de stele...

Credeam că uit.

Umbra se înălța neagră lângă mine, sosea fără să-i aud pașii îi simțeam mai întâi ochii sfredelind întunericul albastru. Și numai după aceea, îi auzeam glasul.

— Hehe! Aci erai? Ce noapte! Nu? Ce mare! Nu?... Când te gândești că e destul un singur pas deasupra balus-tradei... Haide! Lasă gândurile acestea de sinucigaș; nu sunt pentru tine. Vino cu noi... Te cheamă Dickie. Te cheamă Angela... Angela ta cu ochi de azur. Hehe!

Ah! Râsul acela împlântat întotdeauna ca două lovituri repezi și sigure de cuțit: hehe!

Pe drumul întoarcerii, într-o seară cu vânt parfumat dinspre țărmul Siciliei, a căzut asupra noastră un stol ostenit de rândunele. Pe punte, în cabine, în sala de mâncare, pe frânghii și pe barele de alamă, pretutindeni au pus stăpânire, cu foșnetul lor mătăsos de aripi, cu piuitul lor slab și îmblânzit.

S-ar fi spus că pentru o singură dată, între făpturile acelea sperioase și pline de mister și între noi s-a încheiat un armistițiu. Se lăsau prinse în pumn, dezmiardate cu degete ușoare, scânceau cristalin și ne priveau neînfricoșate, cu ochii lor mici și lucioși, negri ca mărgelele negre.

Erau rândunelele noastre de acasă. A doua zi aveau să pornească spre cuiburile lor, de la noi, aducând cu ele primăvara pajiștilor.

Am dus trupul mic din palmă la obraz, să-i simt alintarea dulce a penelor și bătaia

ostenită a inimii. M-am întors s-o apropiu și de obrazul Angelei. N-avea ce face cu dânsa. Ținea alta în palmele ei făcute cupă. Și Dickie Hood...

Dar se pot spune acestea? Se pot spune, când ai avut lașitatea să le suporti?

Oricât de repede m-am răsucit la loc, să-mi păstrez amăgirea că nu văd și că nu știu; am simțit apăsând asu-pră-mi privirea lui Eliazar. Și am înțeles din cruzimea aceea lucidă a ochilor că el cunoștea de mult ceea ce a fost pentru mine la început numai o vagă bănuială și devenise acum o siguranță atroce.

Eliazar aruncă volumul sfârșit în mare. Răsturnat pe scaunul de pânză, îmi făcu semn:

— Hehe! Ce fel de țigări ai astăzi, Ciufulici?

Pasărea a căzut din mâna mea, grea ca o pasăre moartă.

X.

VILA AZUR-EDEN.

La începutul călătoriei noastre, cea dintâi noapte am petrecut-o la Toulon, port militar vestit prin viermuiala fantasmagorică de marinari și soldați coloniali, de turiști și de hamali, de negri și indochinezi, de arabi și de creole, de văcsuitori de ghetete și negustori ambulanți, de apași și ofițeri; port celebru în Franța și în toată Mediterana, pe toate mările și oceanele, prin casele cu felinarul roșu și perdelele trase, închizând mostre feminine de toate rasele și culorile, de toate națiile și graiurile, pentru soldații și gradele lor pe mare și uscat.

La Șanghai, la Canton, la San-Francisco, la Liverpool și la Yokohama, la capul Tasmaniei și în insulele Marchize, la Brăila și la Buenos-Aires, pretutindeni unde se întâlnesc doi mateloți sau doi căpitani de vas este cu neputință ca din primul ceas și de la al treilea pahar, amintirile lor să nu se întoarcă la tavernele Toulonului, la femeile lui: japoneze cu ochi oblici și piele lucie, englezoaice albe ca zăpada, negrese cu părul încâlcit ca sârma de frecat parchetul, italience cu sânii opulenți, spaniole gata să-ți scoată ochiul cu o scoică la cea dintâi ofensă, țigance și vieneze, rusoaice și suedeze, indiene și circaziene, toată recolta de carne vie din cele cinci continente mânăta în țarcul abatorului de aci, tot așa de organizat ca uzinele firmei „Jonas David Hood and Co Ltd.” din Chicago.

După masă, Eliazar m-a rechiziționat:

— Mergi cu mine. Inventezi un pretext și pleacă. Mergi să vedem cățeaua.

— Cățeaua?

— Da. Cățeaua. „La chienne”. Așa-i spune toată lumea aci. E o celebritate pe tot litoralul. N-ai citit cartea lui Michel Georges-Michel, Nouvelle Riviera? 48 Hehe! Pe ce lume trăiești?

Nu citisem cartea lui Michel Georges-Michel, cronicarul cel mai la modă al Rivierei și succesorul cel mai de duh al lui Jean Lorrain<sup>49</sup>. Dar am mers după Eliazar.

Pe drum m-a lămurit despre ce e vorba. Poate un caz numai de domeniul doctorului Freud. Poate ceva mult mai lugubru și crunt.

„La chienne” era o femeie încă tânără, cu un cap superb și fascinator de meduză, crescută

în cel mai aristocratic pension de călugărițe și purtând un nume foarte cunoscut în lumea finanțelor și a politiciii. Bogată, frumoasă, tânără, adulată, cu hotel particular aproape de Etoile, cu zece servitori la poruncă și cu lojă la Operă, n-ar mai fi avut nimic de cerut vieții, care-a primit-o de când a deschis ochii în culcuș de puf și mătase. După al doilea an de măritiș, o anonimă binevoitoare o informează că bărbatul o înșela în dreapta și în stânga, cu prietenele, cu femei de pe stradă, cu fata din casă, cu figurante de teatru, cu vânzătoare de magazine. Nu i-a trebuit mai mult de-o săptămână ca să se convingă că scrisoarea nu mințea. A cumpărat un revolver să-l împuște și să se împuște, ca orice banală dramă conjugală. Pregătise totul. Îl aștepta... Dar așteptând a găsit ceva mai bun. O răzbunare mai cruntă... A închis revolverul în sertar, a consultat un amă-nunțit ghid al Parisului, pe care până atunci îl ignorase. A șters urmele lacrimilor, cu pudră și roșu, pe urmă a plecat să se ofere la diferite case de rendez-vous; faimoasele case pentru femeile de la ora cinci. Și fiecărui client, după ce se îmbrăca, îi restituia banii: „Îl cunoști pe X?... Ai auzit de el?... Deputatul, armatorul, directorul șantierelor de la... Eu sunt nevasta lui. Oricând vrei să mă vezi, dă-mi un telefon. Nu uita; adresa noastră e strada... Numărul telefonului e: Etoile atâta și atâta... Mai caută prieteni. Cât mai mulți prieteni...!”

Doi ani a așteptat să vină bărbatul la ora cinci și s-o ucidă. N-a venit. Din lașitate, sau din dezgust, sau din re-muşcare, n-a venit.

Atunci „la chienne” a plecat în porturile unde armatorul și directorul șantierelor era încă mai cunoscut, s-a angajat în casele cu felinar roșu pentru soldați și marinari. Michel Georges-Michel o găsisse la Marsilia. Acum se strămutase aci, în portul cel mai activ în asemenea mese-rie, unde nu exista șomaj, zi și noapte.

— Hehe! Ce zici de asta? Numai o femeie putea să descopere așa ceva! Adevărată cățea! Hehe!... Am ajuns.

Un marinar beat, numai în tricoul vărgat și în șalvarii largi, cu gâtul și cu brațele tatuate, se împleticea coborând scările. Se rezemă de perete și ne făcu un semn cinic, de admirație și de încurajare:

— Vă duceți și voi?... Nu pierdeți ocazia. O! E teribilă cățeaua... Mie unul, mi-a...

Sfârșitul s-a pierdut într-un sughiț.

Femeia ne aștepta în ușă, cu părul ei superb inelat încadrându-i figura cu ochii lungi și verzi, într-o adevărată coafură de meduză mitologică.

— Intrați mai repede! Haideți, că n-am timp de pierdut...!

— Cățea! Îi rosti Eliazar în urechi, în loc de ziua bună, ca și cum ar fi cunoscut-o de când lumea.

— Căine! Îi răspunse femeia surâzând flatată, ca și cum l-ar fi cunoscut de când lumea.

Pe masă se afla un vraf de ziare și reviste ilustrate. În rame răspândite pe toate mesele și agățate în toate ungherele, o puzderie de fotografii: același ins, în haină de solemnitate cu decorații atârând la reverul fracului și cu marele cordon al legiunii de onoare peste plastronul scro-bit; în uniformă de ofițer combatant; la un dejun câmpesc alături de amfitrioana noastră de astăzi, dezmiardându-i mâna; la un birou și între lucrători într-un decor de șantier naval. Deasupra patului același portret, mărit, în ramă groasă de lemn

exotic.

Surâsul de pe toate aceste fotografii, sigur de sine, satisfăcut și scrutând orgolios viitorul, era sinistru în camera cu ustensile de igienă intimă, rânjite în evidență, profesional.

— Bărbatu-meu! Îl recomandă repede și triumfală femeia, temându-se poate să nu ne scape povestea. Ați auzit de el? Deputatul, armatorul, directorul șantierelor de la... Fără mine, era acum ministru... Uite-l și aci, și aci, și aci...

Spunând, răvășea ziarele și revistele ilustrate. Acestea datau mai de curând. După ce știuse... Un om căzut, cu ochii scufundați în găvanul orbitelor, cu râsul stins, cu o apatie sfâșietoare în figura devastată.

— Hehe! Se miră cu încântare Eliazar. Așadar domnul aceasta, și aceasta, e unul și același? Bravo!... Câți ani au trecut între ăsta (arătă portretul solemn din perete) și ăsta? (arată fotografiile mizerabile din ziare și reviste). Cât ți-a trebuit să-l aduci aci?

— Patru ani! La 8 mai se împlinesc patru ani, răspunse femeia cu o precizie de dată istorică.

— Hehe! Cătea!

— Haha! Câine!

Se vedea bine că se simțeau din același sânge și că se apreciau.

Eliazar nu se mai sătura privind, confruntând fotografiile, respirând lacom, cu nările subțiri, mirosul animalic și respingător.

— Și el ce face?... Știe...?

— Îi scriu în fiecare zi. Îl anunț câți. Am un carnet și îi însemn pe toți! Răspunse cățeaua cu un râs răgușit, de dezmăț, băătură și boli.

Începu să-și lepede capotul cu flori roșii și negre.

— Nu rămâneți amândoi?

Am fugit.

Eliazar a rămas.

În ușă m-am ciocnit de alți doi, care așteptau fumând ca la un ghișeu închis: un tiralior senegalez și un marinar cu o pată oribilă în obraz, de arsură sau de vreo necunos-cută boală tropicală.

Am cumpărat în drum, de la o librărie, cronicile lui Michel Georges-Michel. Nimic nu era născocit. Cu diferența că Michel Georges-Michel căuta o explicație – isterie, viciu sau altă etichetă patologică – acolo unde nu exista nici o explicație; cu diferența că el mai spera să apară într-o dimineată soțul și s-o culce cu un glonț, sigur de verdictul de achitare al juraților, pe când eu știam că nu se mai poate. Că dacă n-a făcut-o din ziua dintâi când a știut, n-are s-o mai facă niciodată.

Atunci mi se părea josnic și laș, un om care s-a resemnat să trăiască asemenea oroare. Acum găsesc mai logic și poate eroic. Omul acela ispășea ceva. O justiție monstruoasă, dar o justiție. El fusese vinovatul. Femeia numai se răzbuna, tot așa cum nu-mi amintesc

ce ducesă din veacul de mijloc, când și-a ucis rivala, a închis cada-vrul în sicriu de sticlă și l-a așezat în picioare, în camera de dormit, lângă pat, ca în fiecare dimineață, ea cu desfăta-re, bărbatul cu groază, să constate descompunerea hâdă. „La chienne” născocise o răzbunare mai savantă și mai drăcească. Atât și nimic mai mult.

Eu nu ispășeam nici o vină, n-aveam de plătit nici un păcat, Angela nu-mi datora nici o vindictă (decât poate pentru crima că o iubeam orbit și total) – totuși am învățat să accept zi de zi un chin și o scufundare fără nădejde, mai crâncenă ca a armatorului solemn și decorat, din portretul cu rama lată de deasupra patului de bordel. Acela știa, dar nu vedea. Nu era osândit la prezența de fiecare ceas. Se afla înlocuit prin fotografiile multiple, dar inani-mate. Ochi morți de carton. Tortura lui era abstractă și îndepărtată: putea s-o respingă, putea s-o ignore.

Eu știam, vedeam, asistam; fără tăria nici unei împotriviri, fără curajul să mă smulg și să fug.

, Eros” ne-a adus îndărăt la Cannes.

Bulevardul Croisettei era deșert, palasurile închise, restaurantele mute. Se făceau pregătiri pentru sezonul de iulie, august și septembrie, în vreme ce oaspeții obișnuiți se călătoriseră spre Paris, spre Elveția, spre plajele de nord ale Oceanului: Biarritz, Deauville, Dinard, Saint-Jean-de-Luz, Saint-Malo.

Am plecat după dâșii. Ne-am întors peste șapte luni, în decembrie, când la Paris se stingeau becurile electrice la zece dimineața și se aprindeau la trei după-amiază, într-o ceață umedă și fuliginoasă, cu miros înăbușitor de ulei și benzină, în tusea de agonie a fizicilor.

Acum nu mai aveam nici un drept să aleg eu locul de ședere, hotelul sau vila, cum îmi puteam da cu un an în urmă cel puțin iluzia. Acum singura mea avere era auto-mobilul și o rămășiță de cincisprezece mii de franci – mai era tovărășia la garajul lui Bibia. Dar ce naiv mai putea crede în așa ceva? Și cine mai pomenea acum de numele lui Bibia?

Avocatul din țară făcuse un drum până la Paris, să se descarce de socoteli și să-mi predea procurile. Nu și-a permis să se mire de graba cu care am dus la sfârșit, o ispravă unde alți moștenitori pun cel puțin câțiva ani de laborioasă inventivitate. Umilit de această discreție încărcată de imputări, l-am asigurat că e în cea mai mare greșală dacă își imaginează că am împrăștiat în patru vântuții banii ceruți de atâtea ori telegrafic. Îi plasasem aci. Intrasem în întreprinderi serioase. Mă servisem de sfaturile și de influența amicului meu Dickie Hood. (Poate cunoștea firma din ziare? Fiul lui „Jonas David Hood & Co. Ltd.”).

Mințeam de mântuială, cu atât de puțină convingere, încât nici el n-a mai simțit nevoia să mă felicite, nici eu să mai insist.

Și totul s-a încheiat după vechea orânduială moldovalahă, a strănepoților de mari-logofeți și de vornici, de hatmani și spătari, pe care nu-i primesc slugă nici fostele lor slugi.

Eu mai eram încă stăpân.

În resemnata mea năruire, promisem și această josnicie din urmă, numai să nu mă alunge Angela, ca un străin netrebuincios și netrebnic.

Pentru ochii lui Dickie Hood, rămăsesem soțul de pe pașaportul falsificat.

Poate un asemenea amănunt dădea altă savoare, de adulter, unei cuceriri care ar fi pierdut altfel tot farmecul și ar fi însemnat o aventură banală. Eu eram soțul. Eram imbecilul. Mă bucuram de privilegiul atențiilor și simpatiei pe care o arată întotdeauna amantul soțului înșelat.

Angela descoperise ea vila, o vilă întreagă, o angajase, făcuse prețul; eu plătisem chiria pe întreg sezonul. Dar plătisem cu banii de la ea. Nu întrebam mai departe de la cine.

Când mi-am mușcat buzele, s-a așezat pe genunchi și mi-a despărțit părul de pe frunte, să-mi pună sigiliul roșu al sărutului.

— Să nu întrebi nimic, Ciufulici! Să nu spui nimic! Îmi dau seama acum. Te-am ruinat... Nu știu cum a fost... Tu ești de vină. Da-da! De ce te uiți așa la mine? Tu ești de vină! Nu mi-ai spus-o niciodată. Nici nu mi-ai dat a înțelege măcar. Noi, femeile, trăim într-o ignoranță absurd-dă a acestor detalii. Când ne dăm seamă, e prea târziu. Dar pentru mine și tine, nu e prea târziu. Vom repara totul. Se va repara totul... Avem să economisim. Avem să punem laoparte și, când se va termina sezonul, plecăm undeva retrași, să nu ne știe nimeni.

Avem să economisim! De unde! Cu ce preț?

Totuși acceptam și aceasta.

Ochii Angelei, ochii ei de azur, îmi topeau orice încercare de împotrivire. Și m-am dus să plătesc și să semnez contractul.

Se numea Vila Azur-Eden. Douăsprezece camere cu șase încăperi de baie două holuri imense, priveliște la mare, grădina până la țărâm, cu stânca retezată direct în valuri, patruzeci de palmieri înșirați de jur împrejur, rondurile de garoafe și de petunii, chioșc, radio, plaja noastră și o sută de mii de franci chirie pe trei luni, cu tot cu grădinar, servitori, bucătar, tacâmuri. Se putea desco-peri ceva mai nimerit pentru un om cu singura avere cincisprezece mii de franci în buzunar, o dată pentru totdeauna, și fără nici o profesie până la sfârșitul vieții?

Firește, l-am invitat pe Dickie Hood la noi. Și pe Eliazar. Nadia n-a putut să renunțe la apartamentul ei de la Carlton. Și nici Guguf. Dar sunt în fiecare zi la noi și în fiecare seară, după ce se termină reprezentațiile de la Cazino, după ce Guguf pierde sau câștigă câteva fise de zece mii de franci.

După ideea lui Dickie, am făcut o provizie de vinuri și de șampanie în pivniță, mărcile și recoltele cele mai faimoase. După ideea lui Guguf, am făcut o provizie de cărți de joc, de sabouri50, de jetoane, pentru partidele inofensive, de distracție, când conversația lânțezește și nu găsim altceva mai inteligent ca să ne omorâm timpul.

Eliazar a ales camera cea mai strâmtă și mai întunecoasă. Servitorii casei spun că n-a fost locuită niciodată. Aceasta nu-l împiedica pe Eliazar să se simtă mai mulțumit ca oriunde și mai ales nu l-a împiedicat să-i dea, în trei zile, exact același aspect cu al încăperii de la hotelul lepros din dosul Azilului Evanghelic. Cărți și ziare înșirate direct pe podea, de jur împrejurul pereților. Cutii goale de țigări, mucuri arse, chibrituri și hârtii mototolite: în trei zile totul a intrat în ordine. Eliazar nu dă voie nici unui servitor să intre, încuie ușa cu cheia și zvârle cărțile nevrednice pe fereastră afară, în rondurile cu garoafe și mimoze.

Servitorii îl cred un savant și un inventator. A mai locuit odată, la Vila Azur-Eden, un tip tot așa de ciudat, rectorul unei universități din Anglia, căruia a venit să-i facă vizită acasă regele Suediei. Încât pentru dânșn, era sigur acum că dacă va intra pe poartă regele Suediei, sau al Danemarcei, sau maharajahul de Kapurtala cu mustățile lui de tigru, sau Rajkumar Vyavsinh de Rajpiula, sau maharajahul Baroda, muritorul cel mai bogat de pe planetă – două sute de milioane franci francezi rentă – sau exregele Manuel al Portugaliei; era sigur deci, în cugetul lor, că vizita va fi pentru Eliazar, nu pentru noi.

Deocamdată n-a intrat pe poartă nici un maharajah și nici măcar un prinț rus dintre amicii atât de numeroși ai Nadiei. Suntem numai noi, între noi. Ca într-un ade-vărat eden.

N-a sunat la ușă, să intre, nici Bibia. Mi-a trimis un răspuns să vin la el, să-l caut eu. Îl uitasem, cum îl uitaseră sau păreau că-l uitaseră toți. M-am dus fără grijă. Știam că nu poate să-mi ceară nimic. Bibia m-a întâmpinat într-un prea frumos costum de culoarea cafelei cu lapte, cu o cămașă de culoarea stânjeneului și o cravată superbă: roșie cu buline verzi. Ras proaspăt, cu obrazul dogorind încă de arsura briciului, dădea cele mai evidente semne de prosperitate. Mi-a prins mâna în laba-i enormă și, după ce mi-a zguduit-o să mi-o scoată din umeri, m-a prins de după gât și m-a îmbrățișat frățeste. Pe urmă, m-a îndepărtat cu amândouă mâinile de umeri, să mă examineze de la distanță ca pe un manechin. Încruntă sprâncenele și își împinse cascheta pe ceafă, cu un bobârnac.

— Nu-mi place! Declară. Nu-mi placi defel. Te-ai jigărit rău. Ți-o spune Bibia!

Am strâns consternat din umeri. Ce puteam să fac?

— Și Bibia are să-ți mai spună ceva. Sunt sigur că tot așa te-ai jigărit și la pungă. Îndrăznește să-i spui lui Bibia că nu!

A doua oară am răspuns mut. De astă dată clătinând consternat din cap. Ce puteam să fac?

Bibia ridică pumnul păros, pentru care n-ar fi ajuns toată provizia de paste depilatorii a unei drogherii, și amenință undeva în nevăzut, spre Vila Azur-Eden.

— Ah! Ghelica! Ghelica! Bibia te-a avertizat și n-ai vrut să înțelegi!... Și domnul Guguf! ... Și domnul Eliazar! Are să vă prindă odată Bibia aci în palmă, pe toți, și uite ce-are să rămână din voi!

Palma se lăți întâi imensă, să-i cuprindă pe toți, pe urmă pumnul se strânse gigant, să-i suprimă pe toți, pe urmă îi lepădă la pământ, îi călcă cu talpa și Bibia își șterse palma asudată de fundul pantalonilor culoarea cafelei cu lapte.

— Sfârșitul are să fie acesta! Ți-o spune Bibia!

Asigurarea lui Bibia nu m-a consolât cu nimic, deși acum pricepeam atâtea din cele ce zădarnic îmi dăduse să înțeleg anul trecut.

— Mă urăsc toți, îmi destăinui Bibia prinzându-mi brațul, fiindcă m-am lepădat de dânșii și m-am hotărât să mă fac om de ispravă!... Acum știi ce-am vrut să-ți spun și de ce te-am anunțat să te păzești?

A treia oară am confirmat fără glas.

— Așadar, dragă Dănuț, ai ieșit tuns, ras și frizat? Mașina o mai ai?



— Uite-o! Am arătat spre capătul străzii, unde o adăpostisem la umbră.

— Tot e ceva! Dacă lași să ți-o mărite Bibia și dacă pleci cu banii de pe ea, cu ce am să-ți dau eu acum și cu ce am să-ți trimit în țară, încă mai e ceva.

Am început să râd stingherit;

— Nu plec, Bibia. Rămân aci!... Și nu vând Hispanoul.

Pentru moment, n-am nevoie...

Bibia ridică ochii și mă privi lung. Înțelegeam reproșul și m-am mirat că a găsit atâta delicatețe să nu mi-l azvârle în față, brutal.

— Atunci e altceva! Declară cu simplitate. Deși Bibia ți-ar spune că nu faci bine ceea ce faci... N-ai stofă pentru aceasta. Haide, să-ți arăt isprăvile mele... Cum văd, mă pot lăuda cu ceva mai bun decât tine...!

Într-adevăr, isprăvile lui Bibia erau uimitoare și vrednice de toată lauda. Lărgise atelierul, adusese aparate noi, adăugase încă douăsprezece boxe la garaj.

— Asta a făcut Bibia, în vreme ce tu făceai ce făceai. Acum haide și în birou, să-ți arăt socotelile.

Bibia avea și un birou. Ținea și registre. Era ziua minunilor. Mi-a citit cifre, facturi și devize, din care n-am priceput nimic. A scos și un carnet de cecuri. M-am șters la ochi să alung amăgirea. Bibia a desprins stiloul de la buzunarul hainei l-a răsucit și a ezitat înainte de a scrie.

— Zece mii, îți ajung?

— Nu înțeleg, Bibia.

— Zece mii de franci, îți ajung deocamdată? E tot ce pot să-ți dau, fără să ne încurcăm socotelile noastre. Trebuie să știi că am amortizat partea de capital din anul acesta în doi ani, dacă merge cum am pornit-o, ne achităm complet și ai să-ți poți ridica neatinsă garanția de la bancă. Asta ți-o spune Bibia. Iar partea de câștig pe anul acesta, e de opt mii de franci... Îți avansez încă două, să fie zece! Ar fi fost cincisprezece sau douăzeci, dacă nu făceam, ceea ce ai văzut. Te rog încă o dată să cercetezi devizul și facturile.

Bibia îmi împingea sub ochi facturile și devizele, cu o preocupare de om care nu vrea să se afle bănuț de cine știe ce incorectitudine sau măcar de risipelnică gospodărie. M-am prefăcut că le studiez cu atenție, deși nu pricepeam nimic.

— Ei? Întrebă nerăbdător. Ce zici de Bibia?

— Extraordinar! De necrezut, Bibia!

— Când ți-am spus că mă fac om de ispravă, însemna că vreau să mă fac om de ispravă! Acesta e Bibia, dacă ții să-l cunoști... Să mai știi ceva, încă... Eu sunt un fel de sălbatic! Nu știu să mă port ca Guguf nici să vorbesc ca Eliazar. Dar când vei avea ceva, când ai să fii la strâmtoare, să vii la mine și să nu te duci la dâșii. Ceea ce ai făcut pentru mine n-a făcut nimeni. Bibia nu uită!... I-am cerut altădată Ghelicăi. Mi-a dat cinci sute sau o mie de franci și m-a alungat să nu mă vadă în ochi o lună. I-am cerut lui Guguf... Atâta cât pierde sau câștigă într-o seară. Mai ales cât câștigă, fiindcă nu e el omul acela să piardă,

decât când dă peste un maestru mai repede la mână ca el...

Nu înțelegeam. Bibia îmi citi nedumerirea din ochi și începu să râdă gros, bătându-se pe genunchi cu palmele.

— Ei bată-te să te bată! Va să zică tot nu cunoști cine e domnul Guguf? Uită-te la mine!

Bibia, cu mâinile lui enorme și păroase, parodie gesturile onctuoase ale lui Guguf, când cu pălăria, cu bastonul și cu ziaarele între degete, mai găsește cum să scoată portțigaretul din buzunar, să-l deschidă, să ia o țigară și să aprindă cu bricheta. Parodia era grosolană și neizbutită dar era destul de elocventă.

— Asta e! Portțigaret, țigară, brichetă și pe deasupra dacă vrei: as, rigă, valet – sau opt și nouă, după joc! Bineînțeles, aceasta unde se prinde și cu cine se prinde. Nu la Club, nici la Cerc. Ți-o spune Bibia... În familie, când găsește bobocul de jumulit... Nenorocirea lui e că tot ce câștigă la sigur așa (și iar parodie gestul cu portțigaretul, bricheta și țigara) pierde tot la sigur, la Cazino și Club. Are boală de joc! Asta e. Ți-o spune Bibia.

Mi-am șters fruntea de sudoare. Doamne, în ce lume intrasem? Cine erau oamenii aceștia?

— Și Ghelica... Tu n-ai simțit nimic? Tot n-ai înțeles?

— Ce e cu Angela? Bibia, te rog să-mi spui, ce mai e cu Angela?

Bibia se uită la mine, se uită peste mine, în perete, păru că se hotărăște să mai adauge ceva, dar își luă seama și declară scurt:

— Nu e nimic... Ce să fie! Acum să terminăm. Mă așteaptă clienții... Așadar, zece mii, îți ajung?

Bibia apucă neîndemânatic stiloul, și cu litere grosolane, zgâriind în colțul peniței, iscăli cecul la banca unde eu nu mai aveam nici o centimă.

XI.

OMUL ÎNTUNERECULUI.

Dimineața îl auzeam pe Dickie, fluierând ca în codrii Mississippilor și dând drumul la toate robinetele din baie, la dușuri și la țevile de aburi, într-o catastrofală dezlănțuire de cataracte.

Cântecele lui erau, firește, americane și negre.

Mai ales negre.

Câteodată, când robinetele muțeau, îl acompania Mahmud, corectându-l cu severitate:

— Nu ața, muțič Dickie! Ața zbiară numai gorila de Congo când o lovește glonțul la fundul pantșalonilor.

— N-ai să-mi dai tu lecție de muzică, specimen de negru infect! Se mânia Dickie în glumă. Dacă ți-ai fi permis să vorbești așa la noi, în America, zburai pe geam de la al patruzecilea etaj și nu-ți mai rămânea bună pielea nici de cizme.

— Muțič Dickie, eu sunt negru de Țudan. Ți tata meu a fost marabut. Sunt negru de Africa, nu de America; foțt sclav. Întrebați pe muțič Dany! Eu sunt liber, muțič Dickie!

Bietul Mahmud, chiar găsisese el pe cine să întrebe ce înseamnă un om liber!  
Dickie continua să cânte fals, iar sudanezul nu putea tolera această impietate.  
— Nu ața, muțič Dickie! Din nou, muțič Dickie!

It had to be you  
It had to be you  
I wander'd around  
And finally found  
The somebody who  
Could make me be true.

Vocea lui Mahmud răsună superbă în cabina cu pereții de porțelan și majolică, vibrând ca într-o cutie de rezonanță, ca în instrumentele din patria sa, grave și plângătoare. Vocea lui Dickie avariata de alcool și respirația uzată de droguri osteneau repede. De aceea o întorcea îndată pe fluier, unde ca toți englezii și americanii era un adevărat virtuos.

În muzica aceasta îmi era deșteptarea la vila AzurEden. Alături, din pat, Angela fredona în surdină acompaniind:

And even be glad  
Just to be sad  
Thinking of you  
Wonderful you  
It had to be you...51

— De ce ai gemut toată noaptea prin somn, Ciufulici? Făceai atât de urât, încât eram să te deștept...

— Nu am oare de ce geme, Ange?

— Iar începi? Mă întrerupse Angela, astupându-mi gura cu palma ei roză și parfumată. Lasă toate acestea...

Thinking of you  
Wonderful you  
It had to be you.

Ușa se deschidea fără protocolara bătaie de avertisment. În prag apărea Mahmud, dezbrăcat la piele, numai cu un scurt pantalon de baie, șuroind de apă și ștergându-și obrazul cu brațul musculos.

— Muțič Dany, trecetți la rând!

— Nu fac masaj astăzi, Mahmud...

— Muțič Dany, am ordin de la muțič Dickie. Nu potț să vă laș! Aide! Hup-hup!...  
Curadj, mușič Dany!

— Mahmud, înțelege o dată! Mă doare capul. Am adormit la trei, după miezul nopții...

— Tocmai, muțič Dany. Am ta vă iau toatșe așește deșcânteșe rele ale dușmanilor, cu mâinile mele, muțič Dany... Am ordin ta vă ridic în spate și să vă fac masaj dacă nu vreți de bună voie. Am ordin. Execut!

Mahmud se apropia de pat, gata să mă umfle în spate precum mă avertizase. Angela râdeau cu hohot. Cum putea sta oare așa, dezvelită, cu nepăsare, în fața gigantului acestuia negru, care o privea cu ochii lui de sălbatic abia debarcat din pădurile Sudanului? Angela râdea. Eu n-aveam încotro. Mergeam după Mahmud. Pe urmă treceam în camera lui Dickie, să bem cel dintâi pahar matinal de whisky. Apoi sunam la telefon pe Nadia și pe Guguf, ca să aflăm dacă nu s-a modificat nimic din proiectele de aseară. Și totul se petrecea fără grijă, ca în cea mai fericită vilă Azur-Eden, din câte au fost și sunt.

Firul vieții de anul trecut se înnodase la loc. Angela își regăsise o parte din cele douăsprezece prietene. Unele dispăruseră; apăruseră altele. Eu eram scutit până și de grija telegramelor din țară, de acum zece luni. Nu mai aveam ce cere. Nu mai aveam ce aștepta. Aceasta nu mă împiedica să plătesc pentru sezon chiria care ar fi ajuns în țară să cumpăr o casă, unde să mucelesc obscur până la bătrânețe, nu mă împiedica să am invitați și să ne trezim în fiecare dimineață cu invitații. În garajul vilei abia încăpeau roată lângă roată cele trei automobile; al meu și cele două ale lui Dickie. În port iahtul se legăna, cu motoarele sub presiune pentru orice capriciu. Viața era încă frumoasă Trăiască vila Azur-Eden!

Că am ajuns să mă împac cu asemenea existență e fără îndoială de condamnat și de dezgust, dar cât este de explicabil! Zvârcolirile de rezistență s-au potolit zi cu zi. A fost o scufundare treptată. Lupta mai răspundea doar în gemetele prin somn. Ziua, orice conștiință murise. Am pomenit despre sortilegiul malaez. Mai găsisem și altă explicare. Mi-o puse sub ochi Eliazar.

Era cartea unui necunoscut: Quatremčre-Disjonval. Cartea unui condamnat la temniță grea, de prin anul 1780. Se numea: Asupra descoperirii raporturilor constante între apariția și dispariția, munca și repausul, rezistența și suprafața pânelor de păianjeni de diferite specii și între variațiile atmosferice. Titlu obscur, dar carte plină de învățăminte. În douăzeci și cinci de ani de carceră, autorul, în lipsă de altă îndeletnicire, s-a pus să studieze singurele vietăți care-i țineau tovărășie. Păianje-nii. I-a observat în meșteșugul de a-și țese pânze, a con-semnat raporturile dintre lungimea și rezistența acestor pânze și dintre schimbarea timpului. Ajunsese să citească în activitatea lor, mai sigur ca în indicatorul unui precis barometru, apropierea furtunilor și a vânturilor, a ploilor și a zilelor de beau-fixe<sup>52</sup>. Și l-a pasionat într-atât micul său univers, încât după douăzeci și cinci de ani, când și-a ispră-vit osânda, n-a mai voit să se despartă de celula și de pă-ianjenii lui. A cerut grația să i se prelungească la perpetui-tate condamnarea, ca să-și continue în tihnă studiile.

Eliazar, el îmi aruncase cartea pe masă, îndemnându-mă:

— Citește! E ceva mai puțin idiot decât toate operele așa-zise clasice, care se recomandă în școli. Fabre?... Fabre e un imbecil și un farsor pe lângă acesta!... 53

Observațiile ocnașului m-au pasionat mai puțin. M-a consolât însă ingeniozitatea subtilă, sofismul inconștient pe care și l-a creat Quatremčre-Disjonval, ca să poată suporta cei douăzeci și cinci de ani de celulă într-o împăcare atât de desăvârșită, încât, la expirarea

pedepsei, libertatea și lumea de-afară, reală, îl atrăgeau mai puțin ca lungimea, grosimea și rezistența ațelor lui de păianjen.

Avea dreptate Eliazar. Omul e un animal odios de adaptabil. Adaptabil până la lașitate și eroism; până la martiraj și cinism.

O consolare suplimentară îmi mai acordase Angela. În treacăt, ca un amănunt de puțină însemnătate, mă informase că banii cu care am plătit chiria vilei Azur-Eden veneau de la Guguf. Un împrumut fără termen. Rezultatul unui banco de bacara, de zece minute... Deci nu proveneau de la Dickie.

Eram atât de naiv, ca să mă mulțumesc cu atât și eram atât de căzut, ca să mă încânte atât. Ca și cum nu știam în sfârșit ce înseamnă lecțiile lui Guguf: „Tot secretul e să nu șovăiești. Să nu cruți nimic și pe nimeni... Devori sau te devoră!” (Lecție ilustrată mai târziu de acrobația stângace, dar elocventă, a lui Bibia: Vrei as? Vrei damă? Vrei rigă? Vrei valet? Vrei nouă sau opt...?) Ca și cum accesul acesta spontan de generozitate amicală nu avea un înțeles mai simplu și un mobil mai vădit! Eu împrumutam asociației o firmă onorabilă. Eram un latifundiar moldo-valah. Un fel de Dickie Hood, fiul lui „Jonas David Hood & Co. Ltd.”, pe măsura și în valuta europeană. Țineam casă deschisă. Invitam și aveam invitați. Angela făcea onorurile de gazdă cu tot prestigiul unei soții legiuite, cum dovedea și pașaportul nostru fals care ne legase acum zece luni ca o modestă arvună a dezonorărilor viitoare. Toate erau în bună rânduială și într-o logică indestructibilă. Dickie Hood putea să mă bată protegitor și cu simpatie zgomotoasă, cu latul palmei pe umeri, Dany era un soț imbecil dar nu un soț venal. Iar Ange, Ange a mea cu ochi de azur, îi tolera iubirea pentru mutra lui bleagă și decolo-rată, pentru ochii lui păianjeniți de alcoolic precoce și pen-tru glasul lui duhăvit de whisky și de cocteiluri explozibili-le, nu pentru dolarii firmei „Jonas David Hood & Co. Ltd.”.

O! Totul se afla pregătit și pus în scenă, cu o diabolică preștiință care mă depășea. Și încă nu cunoșteam adevărul întreg. Îl dibuiam; dar eram departe să ghicesc ce mână neîndurată juca aceste marionete, câte minciuni mă mai înconjurau încă și ce-mi pregătea viitorul acceptat apatic și pândindu-mă crunt.

În anii adolescenței m-am pasionat și eu ca oricare copilandru pentru o anumită literatură reprezentată prin cele două romane faimoase: Dama cu camelii<sup>54</sup> și Manon Lescaut<sup>55</sup>. Pe urmă, cu vârsta m-am lepădat de eroii fără eroism și de amanții fără amor propriu, de acel văicăros Armand Duval și de acel poltron Des Grieux, împăcați atât de ușor cu toate umilirile și dezonorându-se cu o atât de romantică fanfaronadă. Femeia și iubirea nu-mi păreau scuze îndestulătoare. Erau literatură. Acum viața se oferise cu o feroce revanșă să-mi dovedească, pe a mea proprie experiență, că literatura e într-adevăr mai prejos de neverosimilul realității. Că fantezia romancierului și a tragedienilor e paralizată de prejudecata absurdă să nu se depărteze cumva de logică, de media statistică, de-un nivel standard al banalităților acceptate, în vreme ce viața sfarmă la fiecare pas, fără efort, cu o sfârlă de deget, toate barierele construcțiilor logice și de-o bleagă cuminenie.

Imaginația literatorilor?

— Ce tristă și mediocră larvă, târându-se fără aripi pe-o dâră mocirloasă, întotdeauna aceeași, atunci când viața zbenguie alături, își râde de drumuri bătute, nașcocește în fiecare clipă ceva inedit și neverosimil, desfide silogismul banal! Dama cu Camelii și

Manon Lescaut, Armand Duval și Des Grieux! Ce literatură calduță ca apa de vară, ce intimidată grijă să se scuze, să se explice, să-și pledeze propria lor cauză, să obțină iertarea și mila lectorului!

Dar când s-a înfipt o pasiune în carne, când te posedă și roade ca un cancer, mai este nevoie să explici, să ceri absoluțiunea? Și când ai trăit-o aceasta, când ai trăit-o cu sângele tău, și cu viața ta, și cu scrâșnetul tău, și cu pierzania ta, ce mizerabilă superstiție, să te întrebi dacă va mai părea și altora verosimil sau nu!

Am recitat în această noapte paginile de până aci ale spovedaniei mele. Cu un creion roșu, am suprimat fără cruțare toate episoadele unde îmi mărturisesc ceasurile noastre intime: zvârcolirile mele la picioarele Angelei, sfâșierile și împăcările, spectacolul unei pasiuni abisale. Ce interes pot avea acestea? Pentru spasmul iubirii, amanții trag pologul patului sau măcar perdelele ferestrei.

Văzută de afară și de alți ochi, îmbrățișarea lor e întotdeauna grotescă și respingătoare.

Nu refuzăm oare imaginea totuși inevitabilă a spasmului din care ne-am născut?

E o oroare firească și secretă; o pudoare instinctivă.

Pentru a purifica însemnările acestea de asemenea supliment de umilință, am retezat toate paginile de exaltare și de dezolare, de scrâșnire și de voluptate: substanța pasiunii care mă ținea încleștat de Angela. Acum chiar, când toate sunt atât de departe și moarte, când viermii au sfârșit datoria lor înfricoșată de a prefăce carnea aceea arzătoare sub sărut și ochii aceia de azur într-un stârv colcăind în putreziciune: acum chiar, când e de atâtea ori moartă, pen-tru carnea mea, pentru amintirea mea, pentru ura mea alinată în iertare – și încă nu sunt cu desăvârșire eliberat.

Am înțeles-o în această noapte, recitind caietul de față. De câte ori penița lunecase la ceasurile noastre unice, cu pologul patului tras și cu perdelele coborâte, irezistibil vârful metalului s-a înmlădiat și paginile au tresăltat de alt ritm – am simțit dogoarea lor năvălindu-mi obrazul.

Credeam că-mi spovedesc o pasiune răcită, cu tot dezgustul de mine și cu toată îndârjirea pe amintirea Angelei, împinsă până dincolo de mormânt, așa cum anahoreții primului creștinism își dezveleau ulcerele trupului și ale sufletului scormonindu-le cu unghiile, ca să-și răscumpere prin umilire, și durere, și pocăință, păcătoșia vieții nevrednice de unde veneau. Dar penița se mlădiase, trădându-mă. Se arcuia voluptuos în amintirile dezmiardărilor. Le evoca să le mai trăiesc o dată, nu ca să le resping de la mine cu scârbă.

Aceasta am descoperit astă-noapte și de aceea am șters tot ce zugrăvea devastarea pasiunii, din care am ieșit mai pustiu ca un peisaj calcinat de incendiu, fără ca focul să fi purificat nimic.

Suprimarea acelor capitole nu poate să păgubească înțelegerii.

Nu este nevoie să descrii neapărat un foc, dacă rămâne mărturie pustiul lăsat în urmă de acel foc.

Focul în sine e un spectacol fantast și magnetic. Mulțimea se adună mai mult să privească decât să dea ajutor la stins. E o desfătare festivă, inoportun turburată de țipetele victimelor și de gesticulația lipsită de eleganță a deznădăjduiților.

Dezastrul adevărat, în toată oroarea, apare atunci când a sfârșit ultimul tăciune și s-a lătit întunericul lugubru.

Viața mea, căderile mele, toate capitulările și mărturia acestui caiet; mizeria tristă și fără nădejde în care mă târăsc sunt tăciunii focului după ce-a mistuit. Mai este nevoie să răscolesc din cenușă și zgură flacăra care a ars? S-o lăsăm adormită.

S-o las acolo unde-au putrezit, cu viermi cuibăriți în globuri, ochii de azur ai Angelei!

Atunci îmi topeau orice împotrivire.

— Ciufulici vezi că avem invitați la masă. Dacă pleci, să nu vii târziu!... Eu lipsesc o oră, o oră jumătate. Hai mergi, Dickie?

— Încă un pahar de whisky și sunt la ordine, Angelo cu ochi de azur!

(Îi spunea și el acum: Angela cu ochi de azur!)

Dickie turna sifon în paharul de whisky; al patrulea de azi dimineață! Angela, rezemată de bara grilajului, balansa un picior în gol, scuturând scrumul țigării în mare.

— Nu sta acolo, Ange! Am rugat-o.

— Ce fricos ești, Ciufulici! De asta ai un cap care seamănă câteodată cu iepurii de mosc...!

Dickie începu să râdă foarte înveselit, rectificând:

— Iepure de Australia! Acum îmi dau seama cu ce seamănă Dany și nu-mi aminteam. Cu iepurii de Australia!... Mai ales când privește ca acum...

Nu știu dacă iepurii de Australia au priviri de asasini, dar sunt sigur că privirea mea, dacă ar fi avut putere, l-ar fi electrocutat pe loc, cu paharul de whisky la gură.

Angela continua să balanseze piciorul, cu spatele deasupra mării. Stânca era înaltă de treizeci de metri, marea cu blocuri dedesubt: bara prinsă între doi stâlpi de granit îmi păru un prea fragil și nesigur trapez pentru gimnastica riscantă a Angelei. M-am ridicat de pe jilțul de pai și am mers lângă ea, s-o cobor ca pe un copil neastâmpărat.

— Uf! Ce poltron te-ai făcut, Ciufulici!... Dickie, hai sau te las aici!

Au plecat amândoi. Eu am rămas cu Eliazar. Priveam după dâșii. Eliazar mă privea pe mine.

— Hehe! Citește colea ceva nostim! Rosti, când Ange și Dickie nu se mai văzură.

Îmi întinse ziarul. Am tras scaunul sub umbrela vărgată dintre palmieri, să caut puțină umbră, fiindcă soarele era orbitor în reverberațiile de dimineață ale mării. Numai după aceea, am început să citesc.

Un fapt divers, cum mă așteptam. Unul din sinistrele fapte diverse care făceau desfătarea lui Eliazar. Patruzeci de rânduri, nu mai mult. O sinucidere.

„Ieri dimineață, în camera sa din str. Chanzy 43, etaj IV, a fost găsită în nesimțire, scăldată într-un lac de sânge, locatara Jacqueline Bertin, de profesie croitoreasă. Sinu-

cigaşa şi-a pus capăt zilelor cu un glonţ de revolver în cerul gurii. După avizul medicului legist, moartea a fost instantanee. O scrisoare adresată procurorului, precizează ca mobil al acestei hotărâri funeste faptul că, de trei luni, Charles Bertin, şofer, soţul defunctei, actualmente domiciliat în str. Forest 118, a părăsit-o pentru a trăi în concubinaj cu numita Odeta Fonsçque, croitoreasă. Chemat la anchetă, Charles Bertin a recunoscut că într-adevăr a părăsit domiciliul conjugal din septembrie a.C. Fiindcă nu mai putea suporta prezenţa soţiei sale, desfigurată de o cicatrice teribilă, care, pornind de la frunte şi distrugând complet ochiul stâng, se prelungea pe întreg gâtul şi pe ambii sâni. Ceea ce este curios în această afacere o că sinucigaşa a fost desfigurată chiar de soţul care o părăsise acum trei luni. Anul trecut, Charles Bertin, de curând căsătorit, era foarte gelos pe Jacqueline. Gelozie nejustificată, deoarece tânăra femeie, frumuseţe celebră în tot cartierul, îşi adora soţul şi era de o fidelitate exemplară. Totuşi, Charles Bertin provoca zilnic scene violente la care adeseori interveneau vecinii, până când într-un acces de gelozie bestială a desfigurat-o, turnându-i în timpul somnului pe figură un flacon de vitriol de 250 gr. Cazul a ajuns înaintea juraţilor de Sena, la începutul acestui an. Dar faţă de declaraţiile favorabile ale Jacquelinei Bertin, care s-a prezentat în instanţă să ia apărarea atentatorului, verdictul juraţilor a fost negativ. Achitat, Charles Berlin a continuat să locuiască împreună cu victima sa. În cea mai perfectă armonie, dând semne de pocăinţă şi înconjurând-o cu toate atenţiile. Vecinii erau mişcaţi de această schimba-re. Charles Bertin declara că îşi iubeşte acum soţia mai mult ca înaintea barbarului atentat, fiindcă ştie că Jacqueline nu mai poate plăcea nimănui şi nu se mai teme să i-o răpească cineva. Când deodată, în luna septembrie, fără să fi survenit nimic nou, Charles Bertin părăseşte domiciliul conjugal şi se stabileşte în str. Forest 118, cu numita Odeta Fonsçque, fostă prietenă şi camaradă de atelier cu sinuci-gaşa. Jacqueline Bertin trăia în ultimul timp într-o mizerie cumplită. Din pricina rănii fusese concediată de la atelier. Aspectul respingător al nenorocitei alungase şi puţina clientelă personală. La interogatoriul sumar de astăzi dimineaţă Charles Bertin a confirmat cu cinism, că şi-a părăsit soţia fiindcă era prea urâtă şi îi provoca repulsie fizică. Procurorul a autorizat înmormântarea”.

— Hehe! Ce zici? Nu e admirabil? O sluţeşti şi pe urmă o părăseşti fiindcă e prea urâtă şi-ţi provoacă repulsie fizică! Se bucură Eliazar, luându-mi ziarul din mână şi împăturându-l cu îngrijire. Aceasta face pereche cu altceva, ce mai e aci. Soră de gemene.

Scoase din buzunar portofelul jerpelit şi slinos, desfăcând o tăietură veche de gazetă.

— Ascultă şi asta.

Povestea era aproape aceeaşi, cu o mică variantă de figuraţie şi detalii. La un început de incendiu – o explozie de lampă cu benzină – un logodnic s-a repezit să-şi salveze logodnica ameninţată de flăcări şi să stingă focul. Logodnica a scăpat neatinsă, eroul s-a ales cu o arsură slujindu-l pe toată viaţa. Deznodământ: după şase luni, fata desface logodna şi se căsătoreşte cu prietenul victimei, care asistase la începutul de incendiu fără să aibă curajul de a interveni. Alt glonte, de astă dată în tâmplă.

— Hehe! Rânji Eliazar. Acestea merg la colecţia mea

— Sinistră colecţie! Am murmurat.

— Sinistră? De ce sinistră? E viaţa... Regret că nu m-am gândit mai de mult. Aş fi tipărit şi eu o carte. O carte de împărţit gratis la şcoală. Fără nici un comentariu! Numai faptele



tăiate din ziare... Concluziile să le tragă singuri junii lectori. Să învețe din vreme ce e aceea eroism, sacrificiu, și cum se plătesc.

Eliazar privi un timp depărtarea incandescentă a mării, calmă și vastă. Pe urmă, repetă încet:

— Eroism, sacrificiu, bravură! Îți aduci aminte, la Neapole?... Îți aduci aminte, numele localităților de la poalele Vezuviului, pe țărm, în drumul spre Sorrento? Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata... Nume sonore, care mi-au obsadat toată copilăria. Îmi imaginam orașele romantice, vile splendide în decor paradisiac, stâlpi de marmură și porfir, fântâni și havuzuri, nestemate înșirate pe mătasea unui colier. Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata!... Și ai văzut ce sunt? Aglomerații hidoase de căsoaie înnegrite de fum, murdărie și gunoaie, fabrici de macaroane cu paste înșirate să se zvânteze la ferestre. Hehe! Colierele de nestemate! Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata! Coliere lipicioase de macaroane în bâzâială de muște... Iată ce se ascunde sub magia cuvintelor! Tot așa și acestea: eroism, sacrificiu, bravură... Hehe! Uite unde duce sacrificiul, eroismul, bravura! „Uite cu ce plătește viața eroismul, sacrificiul, bravura!

Cu dosul palmei, Eliazar bătea ziarul și tăietura cu faptul divers.

Rosti răstit:

— Ce țigări ai?

Aprinse – și după un timp:

— Mai cunosc încă o întâmplare... Una știută numai de trei oameni pe lume; de doi lași și de un imbecil, care a crezut și el în eroism, sacrificiu, bravură... O întâmplare vrednică de acest dosar. Chiar întâmplarea indicată să inaugureze volumul... De ce te uiți așa la mine?

— Nu mă uit nici într-un fel... M-am apărat moale.

— N-ai de ce să te uiți! N-am să-ți spun numele imbecilului. Nici numele celorlalți doi! Vorbi Eliazar cu iritare.

Apoi rânji, urmând:

— De altfel e o întâmplare prea veche. Au uitat-o toți, în afară de unul: în afară de imbecil! Au uitat-o până și ceilalți doi; cu toate că eroismul, bravura și sacrificiul imbecilului e prețul prosperității lor de astăzi; cu toate că un singur semn de deget i-ar scufunda de unde să nu-i mai ridice nici o amnistie din lume! Hehe! Sunt siguri că imbecilul n-are s-o facă...

Eliazar zvârli țigara în nisip. O strivi cu talpa. Aprinse alta. Am observat că-i tremura mâna. Întâia oară vedeam aceasta și atât a fost destul să-mi ascută atenția.

— Ți-am spus că e o întâmplare veche. De peste douăzeci de ani... Exact de douăzeci și cinci de ani! Întâmplarea unui prieten al meu... Era atunci un tânăr căruia viața nu-i refuzase nimic. Inteligență, talent, echilibru interior, două-trei diplome culese în joacă, toate succesele. Un ade-vărat exemplar de rasă! Așa cum se naște unul la un sfert de veac să salveze memoria unei generații. Poate exista o singură porțiune vulnerabilă în armură: Orgoliul! Prea mult orgoliu... Dar aceasta face bine la un tânăr de douăzeci și patru de

ani, cu viitorul deschizându-i toate drumurile înainte, într-ales: știință, politică, barou, carieră, uni-versitate... Hehe! Toate drumurile. Ce imbecil, ce admira-bil imbecil, prietenul meu! A ales pe acelea care nu duceau nicăiri. Bravură, eroism, sacrificiu!... Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata... Mațele macaroanelor întinse pe drugii, la soare și roiurile de muște!... Aceasta rămâne din toată magia cuvintelor... Dă-te aci, mai la umbră; altfel ai să te alegi cu o migrenă pe toată ziua.

M-am supus. Înțelegeam că puțin îi pasă de migrena mea. Cerea să schimb locul, ca să nu-i pot vedea fața și ochii.

— Hehe! Povestea s-a început cu o femeie. Întotdeauna în istorii de acestea descoperi la origine o femeie. Prietenul meu, admirabilul imbecil, s-a îndrăgostit așadar de o fetișcană oarecare... Cunoști speța? Circulă în cinci-zeci de mii de exemplare. O frumusețe banală, o inteli-geță banală, o ambiție banală, proiecte banale... Una din acele fetișcane insignifiante și mediocre care doi-trei ani par seducătoare prin tinerețea lor de găsculiță și n-au alt ideal decât să se mărite cu un bărbat exact pe măsura lor: inteligență banală, ambiție banală, proiecte banale. Un tovarăș comod, alături de care să treacă braț la brat prin viață și cu care să împartă așternutul în pace și onor, spre înmulțirea populației cu o jumătate de duzină de odrasle croite tot după chipul și asemănarea lor mediocră. Prietenul meu, sublimul imbecil, o iubea cu toate acestea, altfel!... Voia s-o înalțe până la dânsul, s-o smulgă din destinul ei inexorabil, s-o facă tovarășă și părtaşă la victoriile lui, care i se ofereau atunci oriunde și-ar fi îndreptat, ochii vulturești, aproape fără efort... Animalul!... În orgoliul lui, își închipuia că poate să învețe să zboare, o biată găsculiță de ogradă, care s-ar fi mulțumit cu un simplu gânsac... Dar o iubea și iubirea i-o transfigurase. O iubea și, cum cere buna rânduială a vieții, dânsa se îndrăgostise de altul. Își găsisese idealul. Era unul pe măsura ei. Incarnația mediocrității; o larvă, un vierme. Un vierme, și pe deasupra prieten cu eroul nostru. Un vierme, iubind-o și el, cum se caută și se găsesc viermii între dâșii. Nu se poate contesta. Fuseseră creați unul pentru altul! Din aceeași plămadă inconsistentă, turnați în același tipar, cum fabrică umanitatea câteva milioane pe an, să se găsească și să se perpetueze la rândul lor, până în vecii vecilor. Imbecilul nostru s-a revoltat, a suferit, s-a zvârcolit; pe urmă a găsit prilejul să aplice în sfârșit rețeta de eroism, de bravură și de sacrificiu, care după judecata lui imbecilă și orgolioasă însemna a se depăși pe el însuși. S-a dat în lături și le-a înlesnit idila. A mers cu sacrificiul și cu abnegația până la rolul de interpret față de familiile respective; în ziua nunții le-a ținut lumânarea. Și animalul era mândru, fiindcă „se biruise”! Hehe!... Nu e întâia oară, când orgoliul frânge gâtul unui imbecil...!

Eliazar se ridică și pași până la țărmul mării. De sus, de pe stâncă, privi departe, ceva nevăzut. Cu fruntea boltită și înaltă, cu părul cărunt, cu profilul subțire și tăios în radiația luminii părea că scrutează orizontul să descopere o navă care n-avea să se mai întoarcă niciodată, ca naufragi-ații neștiuți de nimeni într-o insulă în afară de căile tuturor bastimentelor Era altul. Umanizat. Fără rânjetul dintotdeauna. Dar uitarea aceasta de sine ținu scurt. Se întoarse rânjind:

— Hehe! Râse, așezându-se la loc, în jilțul de pai. Așa, e că până aci nu s-a petrecut încă nimic anormal? Un fapt divers. Nu merită nici măcar onoarea unei informații de trei rânduri în ziar. Ce s-a întâmplat? Un imbecil a iubit o femeie, femeia a iubit pe altul, imbecilul s-a sacrificat fără surle și tobe. Ce mare isprava? În clipa aceasta se consumă

măcar un milion de asemenea fapte diverse și tâmpe. Povestea s-ar fi sfârșit astfel aci și totul ar fi intrat în ordine. Dar ți-am spus că sinistrul imbecil nu era plămădit din lutul comun!... Lui trebuia să i se întâmple ceva excepțional. Trebuia să plătească altfel. Deci povestea cea adevărată abia începe. Hehe! E o poveste mai puțin banală... Junii căsătoriți au plecat în voiaj de nuntă, au expediat imbecilului ilustrate cu salutări cordiale din Veneția, lacurile italiene: Como, Maggiore, Garda și așa mai departe... S-au întors voioși și gângurind ca porumbeii cei mai fericiți de pe lume. I-au adus cadou o cravată, un vraf de albume și o pereche de butoni... Ceea ce înseamnă că eroismul, bravura, sacrificiul nu rămăneau complet nerecompensate! Pe urmă, totul a intrat în făgașul obișnuit. Imbecilul cu eroismul, bravura și sacrificiul, avea tacâm la masă o dată pe săptămână. I se acordase această gratie să asiste la așa zisa fericire, mediocră și animală, a femeii iubite și a scumpului său prieten. Un an a fost fidel la postul de observație și un an a fost confidentul amânduror. Ca să se consoleze, se înverșunase în cealaltă viață de afară, își cheltuia toată energia doborând obstacole, cucerind victorii: îl aștepta o catedră universitară, i se pregătea un scaun de deputat... Discursurile lui de atunci stârneau admirația și invidia; studiile lui tipărite în cele mai ermetice publicații de specialitate erau discutate elogios în toate cercurile savante: imbecilul se înălța cu o viteză amețitoare! Exista în această nerăbdare și îndârjire poate și o ațâțare ascunsă. Dorința nemărturisită, voluptatea acră să arate femeii ce a pierdut; unde ar fi înălțat-o dacă s-ar fi lăsat purtată de el. Femeia nu observa nimic. N-o interesa nimic... Se simțea foarte fericită în îndeplinirea ei mediocră. Hehe!... Larve și alt nimic! Crezi tu că viermele și-a ridicat vreodată ochii la zborul vulturului? Crezi că are de ce-l invidia?... Aceasta e numai literatură. Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata! Viermele e foarte mulțumit de existența lui de vierme și nu dorește altceva, fiindcă nici nu are noțiunea unui altceva.

Eliazar se răsuci și mă cercetă cu atenție, sfredelindu-mă bănuitor cu ochii cenușii. Am crezut prudent să-mi alcătuiesc o figură de ascultător stupid, care nu face nici o legătură mai subtilă și mai depărtată decât o voia vorbitorul. Altfel, știam că Eliazar e în stare să-și curme povestea lui – ceea ce cunoșteam acum: spovedania lui.

— Hehe! Continuă, liniștit de înfățișarea-mi complet abrutizată. Hehe!... Cu toate acestea, chiar viermii, așa cum se mulțumesc ei cu fericirea lor de viermi nu sunt puși întotdeauna la adăpost. Există o ispită, un sâmbure de dezordine... Cine știe ce! Chiar pentru viermi, există neprevăzutul... Într-o dimineață, soțul apare în biroul imbecilului nostru, cu ochii înroșiți de nesomn, cu părul vâlvoi. Cade pe scaun și începe să se bată cu pumnii în tâmple. Se nenorocise! Săvârșise ceva ce nu iartă legea și oamenii... Un fals. O ticăloșie meschină și absurdă. Unul din acele delict de mână a doua, mediocre ca el, dar care ajung ca să zdrobească o viață. Primul sentiment al amicu-lui nostru a fost o satisfacție de calitatea cea mai ordinar omenească. O satisfacție de care îndată s-a rușinat... Femeia putea mai bine acum, în sfârșit acum, să-și dea seamă pentru cine îl schimbasesc!... Ți-am spus însă că s-a rușinat îndată de acest triumf, pe-o măsură prea mică pentru el. Era un orgolios!... S-a biruit și aci. Și a început să consulte coduri și jurisprudențe – să-i caute o portiță de scăpare. Aceasta a fost dimineața. După amiază a sosit femeia. Hehe! O femeie nu merge pe multe drumuri în chestiuni de acestea. Se trânteste la pământ, geme, plânge, se târâie în genunchi. Nu era vorba numai de dâșii, de onoarea lor: mai așteptau și un copil; un copil care va purta toată viața un nume dezonorat. Hehe! Între cele șapte păcate capitale, orgoliul e pus pe undeva pe la coadă... E totuși cel

dintâi păcat, păcatul inițial, originea celorlalte! Scăpare nu putea fi... Delictul era evident, săvârșit cu pre-meditare, dar nătâng – așa ca să nu-l mai cruțe nici o lege și nici o jurisprudență din lume. Iar femeia se târa la pământ și plângea...

Eliazar rămase cu țigara în mână, suspendată, privind scrumul sur. Privind scrumul fără să-l vadă, căci n-a lepă-dat țigara decât când focul i-a ars degetele.

— Hehe! Acesta a fost tot secretul... Femeia se târa la pământ și plângea. Ce putea să săvârșească imbecilul nostru mai bun? A ridicat-o, i-a șters lacrimile, i-a adus un pahar cu apă, a asigurat-o – până aci merge orgoliul!

— Că va lua asupra lui fapta pe care n-o săvârșise, ca să-i salveze bărbatul, fericirea, dezonoarea numelui și celelalte. Ai mai văzut așa imbecil? Hehe! Și ce vedea cu aripi de vultur... Iată-l devenit vierme! Te asigur că a fost unul din cele mai senzaționale scandaluri de acum douăzeci și cinci de ani. În ziarele de atunci... Dar ce importă aceasta! Imbecilul mai avea o speranță. Avea atâta încredere în bravură, eroism, sacrificiu, încât își spunea că orânduiala tainică a vieții, acea justiție immanentă, n-are să tolereze sacrificarea lui până la sfârșit. Mai spera să-l absolve! Uita cu ce sete se repede mediocritatea să sfâșie și să calce în picioare o vietate a spațiilor înalte, căzută retezat din zbor, tocmai când triumful ei începea să capete o aroganță provocatoare!... A fost un proces din cele mai palpitate. Și s-a încheiat cu un verdict care restabilea dreptul mediocrității satisfăcute. Șase luni și o zi. Atât cât să-l scoată pe imbecil, definitiv, din circulație. Ai citit cartea pe care ți-am dat-o?

— Asupra descoperirii raporturilor constatate”?

— Exact! Imbecilul nostru n-a avut când se familiariza cu studiul păianjenilor. Nici nu i-ar fi îngăduit orgoliul. Îi ajungea conștiința bravurii, a eroismului, a sacrificiului Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata! Șase luni și o zi a trăit în închisoare, în această sublimă companie. Se bi-ruia. Se socotea supraom. N-avea nevoie de reabilitarea legilor și oamenilor. Îi depășise!... Când a ieșit din temniță, călca triumfal ca un principe întors din exil, așteptând acla-mația mulțimii, nu plecat și umil ca un simplu condamnat de drept comun ce era!... Hehe! Crezi că povestea s-a ter-minat aci? N-ar avea nici un haz! N-ar servi încă nici o morală...!

— Ce mai poate să fie? Am întrebat fără să-mi dau seama, înainte de a-mi reține nerăbdarea pe buze.

Eliazar n-a simțit din glasul meu că înțelesesem. Era captivat de propria-i istorisire.

— Ce să mai fie? Deznodământul logic. Bravură, eroism, sacrificiu! Aceasta a fost... Recompensa, cum stă scris în buna rânduială omenească. A ieșit așadar din temniță, pășind ca un prinț întors din exil. A bătut la ușa prie-tenului. Plecat!... A bătut la ușa altor prieteni, Aceia nu erau plecați, dar l-au primit în picioare și nu l-au invitat să ia loc. Ia aminte! Avea două surori măritate. L-au primit stânjenite, iar unul din cumnați s-a găsit binevoitor să-l sfătuiască să dispară pentru un timp... Și dacă e posibil să-și schimbe numele, căci mai avea două surori încă nemăritate și dezonorate de numele unui pușcăriaș... Aceștia din urmă aveau cel puțin o scuză. Nu știau. Îl puteau socoti vinovat. Dar prietenul? Dar femeia? S-au întors și l-au primit ca și ceilalți, în picioare. L-au primit cu atât de sinceră jenă, ca pe un autentic răufăcător abia eliberat din temniță, încât a început și el să se îndoiască dacă mai era nevinovat sau nu... Aceasta e tot! Restul are mai

puțină importanță. Poate imbecilul, cu eroismul, sacrificiul și bravura, a ascultat sfaturile binevoitoare și a plecat din țară. Poate și-a schimbat numele. Poate a mai avut ocazia să mai intre apoi în temniță, de astă-dată pen-tru delikte reale, căci totul îi era acum indiferent... Prietenul e mi se pare ministru, sau așa ceva. Doamna e mama a vreo trei sau patru copii, crescuți firește în cultul eroismului, al bravurii și al sacrificiului... Ce importă? Ordinea e restabilă. Viermii s-au cuibărit și prospiciază în culcușul lor de viermi... Iar celălalt? Celălalt duce război pe undeva, bravurii, eroismului, sacrificiului. Celălalt a trecut la inamic. Plătește!... Pentru doi, plătește tuturor! Hehe! Ți-a plăcut povestea mea?

Am făcut un gest vag cu mâna.

Eliazar se întoarce spre mine, răstindu-se cu eternul lui rânjet:

— Hehe! Și ai fost așa de nătărău să crezi ceva din toate elucubrațiile acestea? Nu vezi că ți-am povestit un subiect de roman polițienesc, de film, de mai știu eu ce?... Ceva care s-ar numi bunăoară „Omul întunericului”. Nu e o idee? Să-i propunem lui Dickie să prezinte prin vreun amic al lui scenariul la Hollywood. „Omul întunericu-lui...!”. Dă-mi o țigară și nu te uita la mine cu ochii aceștia de pește mort. Haide! Iar Turmack? Ai să mă asasinezi cu ticăloșiile tale de țigări...!

Eliazar aruncă peste balustradă, în mare, cutia. Dar cuvintele lui sunau fals, a tinichea. Agresivitatea contrafăcută nu mă mai putea înșela. Înțelegeam în sfârșit.

Știam în sfârșit.

Tutunul dus cu mâna lui la toate temnițele din drum. La camarazii lui, ocași. Ura neistovită pe tot ce-l înconjoară. Scena de la Acvarium. Bucuria cruntă la toate căderile și la toate spectacolele de oroare. Lăcomia care-i dilata nările subțiri când respira aerul din camera prostituatei de la Toulon. Voluptatea ațâțată, când n-avea astâmpăr să rămână mai repede singur, numai cu dânsa. Câine! Cățea!

Și ceva foarte de departe încă. O colecție de ziare vechi, din pod, de la noi de acasă. Colecția tatei, unde păs-tra toate debaterile proceselor senzaționale în care pleda și el uneori, ca un avocat amator ce era. Îmi aminteam turbure. În pagini galbene și sfărâmicioase, ca frunzele presate între foi de cărți se afla consemnat și procesul acela. Într-adevăr, unul din cele mai pasionate ale timpu-lui. O carieră anunțându-se glorioasă, curmată inexplicabil și crunt... Dar cum se numea? Cum se numea eroul acestui proces? Adevăratul nume am să-l aflu vieodată? Iar ciudat, printr-un capriciu al memoriei, îmi aminteam alt nume. Numele unui amic al acuzatului, elogiât de reporterul judiciar pentru depozițiile călduros favorabile, dar din nefericire de-o stângace și vădită generozitate. Îmi amin-team bine. Toți lăudaseră asemenea gest. Un om care nu-și părăsește prietenul în primejdie nu se vede în fiecare zi. Aceasta a cucerit simpatia publicului – nu pentru acuzat, firește, ci pentru martorul caritabil și brav. A fost chiar și originea unei popularități creștând. Îmi aminteam bine. Leonte Stăncescu e a treia oară ministru. În ajunul plecării l-am zărit la teatru, în lojă. Un domn înalt și robust, cu o rumeneală de plină prosperitate în obraz și purtând cu o evidentă distincție fracul. Iar doamna Amelia Leonte Stăncescu, în mare decolteu, cu dublul șirag de perle și cu șuvița de păr alb ca o cochetărie mai mult, surâdea vaporos sălii cu o grație de arhiducesă.

Mi-am înăbușit toată drojdia de lașitate, și eu, Ciufulici, moluscă molâie și vâscoasă, am

rostit rar, apăsător:

— Pe Leonte Stăncescu l-am văzut acum doi ani la teatru. Poartă fracul cu o deosebită distincție. Și doamna Amelia Leonte Stănceseu se ține încă foarte bine... Nu știu dacă suvița de păr alb...

Cât de nerod mă grăbisem și cât de puțin îl cunoșteam! Eliazar își căpătase stăpânirea din totdeauna. Poate un fragment de secundă i-a tresărit țigara între degete. Poate a fost numai o părere. Desigur a fost numai o pă-rere. Căci întinzându-și picioarele, cu tocurile în nisip, Eliazar, lungit pe scaun, mă întrebă cu indiferență, căscând:

— Cine sunt indivizii despre care-mi vorbești? N-am auzit de dânșii... De douăzeci de ani, eu nu mai citesc nici un ziar din țară.

Pe urmă, râzând deodată feroce și amenințându-mă. Cu degetul:

— Hehe! Ciufulici! Îți amintești caracatița de la Acvarium? E o lecție pe care te sfătuiesc să n-o uiți.

Am plecat capul.

Era un avertisment și o osândă.

Eliazar nu-mi ierta nici mie că l-am înțeles; nu-și ierta nici lui că mi-a dat prilej să-l înțeleg, într-un ceas când îl biruise slăbiciunea confesiunilor. Un om ca dânșul mai ales aceasta nu iartă. Nu-și iartă.

Dar de plătit pentru amândoi ajungea să plătească unul singur.

Eu.

XII.

AS, RIGĂ, DAMĂ, VALET...

Pleoapele mi se lipeau de somn.

Cu o încordare încăpățânată, mă sileam să nu-mi scape bărbia în piept, așa cum se văd moțâind la ziuă decavații cluburilor, tufliți în fotolii sau rezemați cu coatele pe masă, tresărind și continuând prin vis o partidă himerică în care recuperează tot ce-au pierdut, cu dobânzi înmiite, în serii fabuloase și menite să devină istorice.

Ziua fusese încărcată. Dimineața, Ange, ca niciodată mă târâse la tenis; după amiază drumul în grup cu iahtul lui Dickie până la insula Sfânta Margareta; pe urmă concertul; rondul de noapte la Bar du Boeuf, la Romanos, la Pergola – și pretutindeni, prea multă șampanie. Prea multă șampanie.

Iar acum partida aceasta stupidă de cărți!

Dickie o voise.

La Pergola, la a nu știu câtea butelie de nu știu ce grande-cuvée<sup>56</sup>, se simțise ofensat de tonul superior și zeflemist cu care Guguf îl sfătuia să nu pună mâna niciodată pe cărți, fiindcă joacă mai prost ca o cizmă. Poate ar fi suportat asemenea mărinimie umilitoare, dacă nu s-ar fi aflat de față Nadia și Ange. Dar amorul lui propriu, ațâțat de atâtea cupe de șampanie, nu-i permitea să suporte o inferioritate proclamată cu atâta dispreț înaintea unor

femei. În toate se considera un as. La polo, la tenis, la schi; nu conducea oare Rollsul cu 100 pe oră în viraje acoperite pe Grande Corniche? Nu luase premiul întâi la cursa de amatori de la Monte-Carlo? Nu bătea el recordul maximu-lui de pahare de whisky deșertate în minimum de timp?... De ce s-a apucat oare Dickie vreo dată, să nu-i distanțeze pe toți, lăsându-i în urmă, într-o jalnică și ridicolă înfrân-gere? Și venea să-i arunce mănușa, cine? Guguf, bietul Guguf, care la toate partidele de cărți de la noi, la vila Azur-Eden, pierdea ca o mazăre! Să poftească și să încerce!

— Dickie, ascultă-mă pe mine! Joci ca o cizmă. Întreabă și pe Dan, întreabă și pe Eliazar!... Întreabă pe Nadia și pe Angela...

Congestionat și cu ochii tulburi, Dickie făcuse semn chelnerului să-i desfunde altă sticlă de șampanie, pe care s-o golească în picioare, până ce se îmbracă femeile și până ce trage mașina la scară.

— Să mergem acasă, domnule Guguf, și să vedem cine joacă mai prost ca o cizmă! Dar nu joc în nasturi ca până acum: să pierzi sau să câștigi câteva mii de franci... Joc serios! Haha!... Ce-au să mai râdă toți mâine dimineață, când au să afle că Guguf s-a decavat complet, până la ultima centimă, să-și vândă fracul, smochingul și cele de două ori câte douăsprezece costume de haine! Pe urmă, domnule Guguf, după această lecție, am să-ți fac cadou un mic tratat de joc de cărți. Se găsesc broșuri la toate chioș-curile... Să le studiezi serios și să te prezinți la examen. Atunci da! Poate avem să vorbim altfel!

Așa am plecat acasă. Pe Nadia am lăsat-o la hotel. N-a vrut să meargă.

— Păcat! Repetă Dickie. Păcat, Nadia Ștefanovna Vologin, că nu mergi să asisti la masacrul inocentului! Te înțeleg însă... O femeie sensibilă nu poate suporta emoțiile unei execuții capitale... Am să-i las cravățile și bastoanele. Nu sunt atât de crud să-i despreciez colecția. Încolo? Ai să afli mâine dimineață, Nadia Ștelanovna, ce-a rămas din Guguf, din sărmanul Guguf!

Guguf surâdea calm; iar Dickie, cuprins de înduioșare, îl îmbărbăta ca pe-o victimă predestinată fatal și ire-vocabil uzinelor „Jonas David Hood & Co. Ltd.” Regreta și el lecția pe care era silit s-o aplice unui prieten lipsit de modestie. Dar n-avea încotro... Guguf îl provocase. Infatuarea aceasta împinsă până la insolență se cuvenea pedepsită exemplar.

Acasă, am scos cutia de fise și pachetul de cărți nedesfăcute. După dorința lui Dickie am desfumat o sticlă de whisky și am mai pus una la îndemână, de rezervă. Destul ca să culce la pământ un șampion al regimului umed, ceva mai rezistent ca bietul Dickie Hood. Servitorii dormeau. Trei după miezul nopții. Nu știam unde să caut sifon.

— Nu e nevoie! Mă opri Dickie. În astă-seară beau sec. Nimic nu mă reface mai radical, ca cinci-șase doze de whisky sec.

Spunând, își umplea paharul ras.

Ange se urcase la culcare. Eu moțăiam. Nu eram de nici un folos. Nici nu m-ar fi primit Dickie să mă ating de cărți. Jucam – după avizul lui – mai prost chiar decât Guguf, ceea ce însemna ultima treaptă a derâderii

— Dany! Așează-te lângă mine să înveți jocul! Îmi făcu loc cu bunăvoință protectoare.

Cu așa profesor ai să începi a pricepe și tu ceva! Dar fii atent; la jocul acesta hazardul e 10 la sută și jucătorul 90 la sută.

Eliazar se dezinteresa complet de peripețiile meciului, își alesese un colț de salon, sub lampa gigantă de alabastru, și tolănit într-un jilț, cu picioarele urcate pe masă, citea concentrat un manual de trigonometrie superioară.

Bărbia îmi luneca în piept. Glasurile se depărtau stinse. Chipurile se înecau în fum. Tresăream când ajungea focul țigării la degete. Îmi frecam ochii să mă desmeticesc și să-mi dau seama ce caut aci, lângă acești doi oameni îmbrăcați în smoching, cu piepții albi de mătase, zvârlindu-și cărțile cu o gravitate care îmi părea comică și era sinistră.

Dickie Hood tăcuse. Nu mai râdea, nici nu-i mai făgăduia lui Guguf o lecție ca s-o țină minte până la sfârșitul vieții. Își turna singur și își mușca buzele.

Guguf era tot atât de proaspăt și radios la figură ca dimineața, când ieșea din baie și de la masajul lui Mahmud.

— Dany! Mi se pare că tu ești acela care-mi porți ghinion moțâind! Adu-mi încă o sticlă și du-te la culcare.

Am schimbat sticla deșartă, cu alta plină. Nu m-am dus la culcare. M-am întins pe un divan, în camera de alături.

Când m-am deșteptat, amorțit, mijeza de ziuă în fereastra violetă. Se auzeau glasuri. Un râs. Pe urmă iarăși tăcere. Până la ușă am pășit în vârful degetelor.

Cărțile erau aruncate pe jos. Guguf, în picioare, cu mâinile în buzunări, cu țigara în colțul gurii, aștepta ceva, iar Dickie, așezat pe scaun, cu coatele lățite pe masă, scria ceva.

Râdea:

— Sunt beat mort, Guguf!... Nici nu pot să iscălesc... Aceasta e ceva foarte nostim!... Am uitat să iscălesc.

Scria, rupea și mototolea hârtiile. Le-am recunoscut după format și culoare. Foi din carnetul de cecuri.

Guguf aștepta nepăsător, cu răbdare de pedagog, urmărind peste umăr cum elevul se trudește să deseneze tremurate cele dintâi litere ale alfabetului. În jilțul său, Eliazar, cu picioarele pe masă, lăsase cartea pe genunchi și privea întocmai ca mine. Dar cu alți ochi. Cu totul alți ochi.

— Nici așa nu e bine, Guguf? Întrebă Dickie, cu deznădejdea naivă a unui copil care nu izbutește să împlânzească severitatea profesorului.

Rupse foaia și o ținu la distanță. Recunosc singur:

— Ai dreptate! Să mai torn un pahar și să prind putere. Aceasta e ceva foarte nostim! Am uitat să mă iscălesc... Dar Guguf, te rog să nu spui la nimeni! Să rămână între noi... Să nu știe nici Nadia, nici Angela, nici Dany... Nătărăul acela de Dany!

O clipă îl stăpâni numai această grijă:

— Ai auzit, Guguf? Dă-ți cuvântul tău de onoare că n-are să știe nimeni... Nu vreau să râdă toți, cu nătărăul de Dany în frunte, fiindcă n-am fost în stare să mă iscălesc.



Guguf își dădu cuvântul de onoare. Dickie se calmă, recunoscător. Scurse fundul sticlei de whisky, bău și prinse curaj. Se așternu la lucru cu energie. Întâi făcu semne cu penița în aer, deasupra hârtiei, să-și rememoreze parafa; când crezu că a găsit, se lăți cu coatele pe masă și începu să caligrafieze încet, schimonosindu-și obrazul și mușcându-și buzele, de o atât de încordată atenție. Într-ade-văr, așa cum era, cu șuvițele de păr fără culoare căzute pe frunte, cu ochii sleiți și cu trăsăturile buhăvite, nu făcea nici o onoare dinastiei „Jonas David Hood & Co. Ltd”. Un copil bătrân, vicios, degenerat și iresponsabil.

Peste umărul lui, ce lucid, tânăr, zvelt și de altă rasă părea Guguf! Părul pieptănat lins, luciu și cu reflexe metalice, profilul precis, ochii ageri, nu se resimțeau defel de noaptea pierdută, de fum, de băutură și de emoția devastatoare a jocului. Cum își încovoiasă gâtul subțire să urmărească exercițiile caligrafice ale lui Dickie, amintea eleganța șarpelui veninos, înălțat din ierburi și curbându-se deasupra cuibului cu pasărea magnetizată.

— De data aceasta, nu mai ai ce spune! Rosti Dickie triumfal, lepădând stiloul.

Desprinse cecul și îl admiră.

— Mai spune că nici acum nu e bun! Ține-l, dragă Guguf... Dar să știi de la mine!... Cu norocul acesta nu te mai întâlnești toată viața. Diseară am să-mi iau revanșa. Ascultă-mă pe mine. Joci ca o cizmă...!

Guguf ținea cecul cu vârful degetelor, la distanță, cu un evident dispreț.

Rosti mărinos:

— Acum, dragă Dickie, cred că ți-a servit lecția... Te-am lăsat înadins să mergi până la capăt... Să pierzi, să iscălești cecuri: să-ți închipui că te-am luat în serios. Ia-l îndărăt! N-am ce face cu el. Dacă l-aș primi, ar însemna că te fur. Tu n-ai observat că tot timpul am jucat în glumă? Față de mine, joci ca un copil...

Dickie se ridică, indignat. Dar căzu la loc, pe scaun. Verticala și echilibrul erau două recorduri la care renunța la ora aceasta. Își exprimă indignarea de jos:

— Guguf, Guguf, norocul te face vanitos... Ai câștigat; să-ți fie de bine! Însă te înșeli dacă îți imaginezi că mă poți trata ca pe-un copil pus sub interdicție. N-ai drept să mă umilești. Am pierdut, plătesc! Plătesc, fiindcă sunt sigur că diseară am să-mi iau revanșa... Altfel cu mine nu merge... Știu că-ți convine! Să povestești tuturor: „Haha! Caraghiosul de Dickie! Joacă atât de idiot că mi-a fost milă de el. I-am dat banii îndărăt...!” Guguf, te somez să pui cecul în buzunar și să-l încasezi chiar astăzi... N-am nevoie de nici o lecție! Am să-ți dau eu o lecție... Diseară am să-ți dau... Am să-ți dau eu lecție...

Ultimele cuvinte se pierdură cleioase. Dickie adormea. Guguf împături cecul și îl puse în portbilet. Se uită la ceas. Desigur calcula cât mai este până la deschiderea ghișeurilor.

— Cât? Întrebă Eliazar, zvârlind cartea și înălțându-se din jâltul de sub lampă.

— Douăzeci de mii.

— Dolari?

— Firește.

— Hehe! Ți-am spus eu. Cu dolari e mai simplu. Se pierde noțiunea cifrelor...

Guguf își căuta pardesiul, pălăria, bastonul, mănușile. Din vestibul, cu gulerul ridicat să acopere piepții cămășii și gulerul de smoching, se întoarse:

— Acum du-l tu la culcare, Eliazar... Peste o jumătate de oră încep să se deștepte servitorii. Somn bun!

Închise ușa. Eliazar se apropie de Dickie și îl zgudui de umeri:

— Haide, onorabile! Pentru cât ai plătit, ai drept să dormi într-un pat mai confortabil...

Dickie deschise ochii tulburi, implorând:

— Lasă-mă...

— Nu se poate. Treci la culcare! Hehe! Ce crezi că aci suntem la tripou, să dormi cu coatele pe masă? Haide, curaj!

Moștenitorul prezumtiv al firmei „Jonas David Hood & Co. Ltd.” se frecă la ochi, întinzându-se și căscând:

— Unde-i Guguf?... A plecat?

— Dar ce crezi că mai avea timp să te admire cum dormi? Ești foarte urât când dormi, Dickie. Parol! Nu face cineva să te privească nici pentru douăzeci de mii de dolari...

Dickie căută sticla. O scutură. O așează la loc, cu decepție, fiindcă era goală.

— Măcar de-aș avea un pahar de whisky... Cu un pahar de whisky sec mă refac la sigur, Eliazar! Ți-o spun eu din experiență...

— Bine, te cred! Rosti plictisit Eliazar. Altădată, vom da dispoziții să ți se păstreze o sticlă pentru refacerea de dimineață. La cea dintâi ocazie, ai să fii servit ca un prinț de Porcopolis. Acum dă-mi brațul și hai la culcare!

Cu o sfortare eroică, Dickie se descleștă de pe scaun, în picioare, de la înălțime, universul îi păru cu totul instabil. Se clătină și râse singur:

— Se învârte al dracului, Eliazar!... Tu ești un tip admirabil! Ești un adevărat amic. Fără tine, eram să dorm aci și să mă găsească servitorii... Să râdă Angela și nătărăul ăla de Dany!... Pe tine am să te iau la noi, în America. Lasă-mă să te sărut, Eliazar... Tu ești un geniu necunoscut. Lasă-mă să te sărut, Eliazar, altfel mă culc aci, jos...

Eliazar se lăsă îmbrățișat, întorcând obrazul cu dezgust. Dickie își aduse aminte:

— Numai de n-ar povesti Guguf la toți... Să râdă Nadia Ștefanovna și Angela... Și mai ales nătărăul de Dany!

— N-avea nici o grijă! Îl asigură Eliazar. De altfel, la cea dintâi ocazie, ai să-ți iei revanșa.

— Asta ți-o garantez, cum te văd... Dă-mi brațul. Prea se învârtea! Cu un whisky m-aș fi refăcut complet... Ți-o spun din experiență!

Eliazar îi dădu brațul. Au urcat amândoi scările, Dickie împleticindu-se, Eliazar împingându-l și trăgându-l, după cum o lua înaintea sau amenința să cadă îndărăt.

Acesta a fost începutul.

Au urmat alte nopți, la fel. Totul fusese organizat cu o savantă și răbdătoare preștiință. Amiciția dezinteresată de aproape un an. Angela slujind muscă în undiță. Eu garantând onorabilitatea firmei. Vila închiriată cu banii lui Guguf – capital indispensabil al întreprinderii. Și cutia de fise cu pachetele de cărți, pentru partidele inocente în care Guguf pierdea, mai întotdeauna, o mie sau două de franci. Chiar refuzul lui Guguf de a locui cu noi își avea rostul. Răspunderea cădea numai pe mine.

Dickie era oaspetele meu. Nimeni n-ar fi putut spune vreodată că Guguf s-a instalat vecin de cameră să-și supravegheze de aproape prada. Dickie era cel care îl invita cu stăruință să-și ia revanșa, iar revanșa i-o doza Guguf, exact în limita necesară, să nu-i scape din mână și să nu bănuiască nimic suspect.

Scena cu refuzul cecului fusese o lovitură de grație pentru vanitatea ulcerată a lui Dickie. Nu o uita și nu o ierta! Nici un moment nu se gândise că, dacă Guguf ar fi vrut într-adevăr să-i dea o lecție mărinimoasă, era mai simplu să rupă atunci cecul în bucăți, în loc să-l restituie cu o morală atât de umilitor generoasă, încât să nu poată fi primit... Au urmat alte nopți. În două săptămâni, șapte sau opt. Angela se urca să se culce. Eu moșăiam. Eliazar, sub lampa de alabastru, cu picioarele urcate pe măsuta de cristal, citea cu sânguința unui maniac al cabinetelor de lectură, în aparență străin și nepăsător la tot ce se petrecea. Dar știam. Acum știam cine poartă ațele tuturor marionetelor, deși nu cunoșteam încă întru ce sfârșit.

După ce plecau în zori, mă strecuram în așternut lângă Angela. Dormea liniștit, cu surâsul ei nevinovat prelungindu-se și în somn. Eu dormeam chinuit de visuri înfricoșate. Gemeam și mă răsuceam scaldat de sudoare. Îmi puneam mâna pe umăr un agent de poliție, întotdeauna același, mustăcios și cu un ochi sașiu:

— În numele legii, ești arestat!

Săream cu strigăt înăbușit în gâtleej...

— Muțič Dany trettetți la rând!...

Era numai Mahmud. Mâna lui Mahmud zguduindu-mă de umeri. Iar în baie se auzea cântecul lui Dickie:

Thinking of you

Wonderful you

It had to be you...

Sudanezul clătina din cap, cu sinceră compătimire.

— Nu știu șe este cu muțič Dickie! Cântă din țse în țse mai falș. Așesta e un adevărat scandal. Fatșe progres pe dos!

Într-adevăr, bietul Dickie făcea progres de-a-ndaratele. Nu-i pria deloc aerul Europei. Cânta din ce în ce mai fals, cu glas din ce în ce mai hodorogit de fum, de whisky, de nopțile nedormite și poate de o exasperare foarte firească a nervilor. Oricât de nepăsător zvârlea semnătura, pe un cec, cifrele se adunaseră destul de rotunde. Desigur, acolo, în birourile sale de la Chicago, bătrânul Jonas David Hood va fi început și el să mestece cu mai puțin calm ghiomotocul de chewing-gum, când primea cablogramele cerând alt

depozit de dolari, la o anumită bancă de pe Coasta de Azur.

Încheierea acestui episod n-a venit cum se arăta în visurile mele de spaimă:

— În numele legii, ești arestat!

Destinul îmi acorda încă o păsuire.

Deocamdată, deznodământul a fost mai simplu, și fără îndoială, providențial. M-a cruțat de ceasul inevitabil când Dickie Hood avea să înțeleagă și ar fi putut să ne ceară în numele legii socoteala. Soluția cealaltă, providențială, a adus-o poșta într-o dimineață. O telegramă lungă cât o notă diplomatică. Jonas David Hood își chema în termeni imperativi odrasla cu primul vapor. Experiența europeană îi ajungea pentru debut. Iahtul putea să rămână aci. Bătrânul avea de gând să traverseze și el Atlanticul, ca să vadă cu ochii lui, ce-a putut să-l rețină pe Dickie atâta vreme și pentru ce desfătări făcuse iama în atâția dolari.

— Are și el drept la experiența europeană! Rânji Eliazar. Hehe! Ce zici, Dickie?

Dickie era nefericit. N-avea poftă de glumă. Dădu ordin să-i împacheteze bagajele, îmbarcă cele două automobile, bău ultimele sticle de șampanie, jucă ultima partidă cu Guguf, iar într-o dimineață l-am condus în grup, cu alai, la trenul care îl ducea direct la Havre. Dickie lăcrimă.

De la fereastră îi strigă lui Guguf:

— Îți dau întâlnire la anul! Am să-mi iau revanșa la anul!

Guguf păru insensibil la această amenințare.

— Și pe tine, Eliazar, te aduc în America la anul!

Eliazar nu păru nici el prea mișcat de această perspectivă.

În schimb ce străngeri de mână, ce fugă după vagon, când s-a mișcat trenul!

Cu toții am rămas fluturând batistele pe peron.

A fost o despărțire înduioșătoare!

— Hehe! Rânji Eliazar, apucându-mi brațul. Până la revanșa animalului acestuia de Dickie, te asigur că avem să asistăm la alta, aci... Repede-repede! Acesta e cel mai interesant caz pe care îl observ eu de doi ani...

— Care caz?

— Cazul lui Guguf. Hehe! Pregătește totul cu o răbdare, pot spune cu o artă de păianjen când își țese pânza... Știi: „Asupra descoperirii raporturilor constante în apariția și... Etc., etc...” Pe urmă, tranc! Când ar trebui să se liniștească asigurat pe o viață întreagă, păianjenul nostru sparge singur pânza, o face mototol și se lasă mâncat de muște... Hehe! Puțină răbdare!

Eliazar nu-mi mai vorbea cu rezerva învăluită de mai înainte. Îmi vorbea net, ca unui complice. Dar devenisem oare altceva?

Pentru moment am răsuflat.

Plecarea lui Dickie mă scutea de remușcarea din fiecare dimineață și mă elibera în același timp de o prezență, altfel odioasă. Prezența lui lângă Angela. Nu-mi lămuresc nici astăzi simțămintele contradictorii din această epocă. Îl uram pe Dickie, fiindcă avea tot dreptul să mă socotească un simplu soț încornorat: „nătărăul de Dany!” Îl compăttimeam fiindcă îl știam victima bleagă a complicilor mei – complici fără voia, dar cu asentimentul meu. Eram răzbunat într-un fel. Dar îmi repugna asemenea răzbunare. Și mai ciudat! În primele zile, m-a bucurat această plecare care aranja totul. Pe urmă am început să-i simt lipsa. Am început să-l regret.

Vila Azur-Eden intră în tăcere. Eliazar se retrase ca un păianjen – ca adevăratul păianjen – în camera lui cu mucuri de țigări, ziare mototolite și vrafuri de cărți clădite lângă perete. Aștepta acolo. Ce aștepta? Râsul lui: hehe! Nu făgăduia nimic bun. Angela mi-a dăruit câteva zile de calmă fericire, câteva nopți... Dar am jurat să nu pomenesc aci despre nopțile noastre. Mi s-a părut că totul mai poate fi încă reparabil. Am mers cu amăgirea până acolo, încât i-am propus să ne alcătuim altă viață. Vindeam Hispanoul, eliberam vila, ne retrăgeam undeva, într-un ungher al Franței, să trăim un an măcar de viață tihnită și discretă, de fericire totală.

Angela începu să râdă, strângând din umeri:

— Dar, Ciufulici, ce s-a întâmplat să-ți dea în cap asemenea absurditate? Tocmai acum? ... Ce ne alungă de aci?

Era adevărat. Nu se întâmplase nimic. Banda noastră prospicia. Cine ne alunga? Poate Vila Azur-Eden mai era încă utilă. Poate un Dickie Hood mai exista încă, pe undeva, pe aproape.

Deocamdată, Guguf s-a instalat la Cazino, la una din mesele unde fusese numai pasager de un sfert de oră. Bancurile lui au făcut senzație. Și pierderile lui la fel. În anul acela, jocurile de la Cazinoul din Cannes au fost ilustrate de câteva partide celebre. André Citroën pusese pe o singură carte două milioane de franci și-i pierduse mai fără emoție de cum ar pierde uleiul un Citroën-Six 12 cv.

— Doly Sisters câștigaseră într-o singură seară un milion jumătate. Sindicatul Zografos – cei trei greci asociați pentru arvunirea bancurilor cu un capital de cincizeci de milioane ca în orice întreprindere comercială – intrase într-o pasă neagră. Un englez necunoscut se așezase la masă, pierduse și el peste două milioane, plecase modest, cu țigara de foi în colțul gurii, fără ca nimeni să-i fi aflat vreodată identitatea adevărată, căci s-a descoperit a doua zi că-și semnase înscrierea în club pe un nume fictiv. Fisele ovale de o sută de mii de franci, dreptunghiulare de cincizeci de mii, modestele fise rotunde de douăzeci de mii, alergau pe postavul verde ca nasturii de plapumă în jocul copiilor.

Guguf se amestecase în această luptă a rechinilor de ape adânci și ieși în curând jumulit de solzi. Aci arta lui de prestidigitator nu avea căutare iar cecurile lui Dickie nu avură lungă viață.

Catastrofa s-a anunțat într-o seară. Am cunoscut-o prin gura Angelei.

A intrat palidă și nervoasă, Fără altă introducere, mi-a hotărât:

— Trebuie să vindem numaidecât Hispanoul tău! Guguf ne-a împrumutat o sută de mii de franci. Are nevoie de dâșii... Nevoie urgentă. Până mâine la douăsprezece să-i

restituim banii... Tu cât mai ai?

Am scos portbiletul și am numărat. Acum purtam toată averea la mine. Angela i-a numărat și ea repede, cu dexteritate de casierită.

— Numai atât ți-a rămas? Mi-a aruncat o privire plină de reproș.

— Numai atât!... Am confirmat cu umilitate.

Mi s-a părut că e gata să-mi facă o percheziție corporală. Poate credea că mai păstrez undeva o rezervă ascunsă.

— În fine! Lasă-mi ăștia și fugi la Bibia!... El are să-ți vândă mașina în condițiile cele mai bune. Sper că de atât măcar e capabil.

— E seară acum... Nouă ceasuri! Am încercat să obțin o amânare.

— Ce are a face? Cu atât mai bine! Poți discuta cu el în liniște. Și mâine dimineață are tot timpul liber, să se ocupe numai de aceasta.

Angela vorbea cu autoritate de comandant care nu admite să i se discute ordinele. Iar în neastâmpărul ei de acum recunoșteam ceva din neastâmpărul de anul trecut, când plecase fără știrea mea, dar ridicând banii mei de la bancă, să-și ajute prietena bolnavă de la SanRemo.

L-am găsit pe Bibia dezbrăcat de haină, în camera lui de la garaj și atelier.

Mânca. O sticlă de vin roșu, o jumătate de pâine; un șervet întins pe jumătate de masă. Mezeluri, brânză, iar la un aparat cu benzină sfârâind o friptură.

Își ceru el scuze, că l-am surprins asupra faptului. Îmi mărturisi, stânjenit:

— Vezi și tu, Bibia trebuie să facă economie... Și face economie! Slavă Domnului, aceasta n-a stricat nimic aci.

„Aci” era brațul voinic, cu mușchii enormi, încordați sub cămașa portocalie, ca să-mi arate că regimul de meze-luri și de economie n-a alterat nimic din forța-i herculeană.

L-am rugat să termine întâi. Am răsfoit, așteptând, un catalog de automobile și de piese, rezerve, motoare și alte detalii tehnice.

Ca orice om simplu, Bibia mânca încet, cu o gravitate de rumegător. Nu avea conversație la masă. Se alimenta.

— Ei? Ce veste-poveste? Mă întrebă, ștergându-se cu colțul șervetului la gură.

I-am spus vestea-povestea. A deschis ochii mari Pe urmă i-a închis, să se izoleze din univers și să examineze situația cu toată concentrarea cuvenită.

— Rău! Declară. Semn rău. Ți-o spune Bibia! Ne așteaptă ceasuri grele, Dănuț. Dacă a intrat Guguf în pasă rea, trebuie să ne așternem toți pe brânci pentru el.

— Până la o limită! Am precizat. Îi datorez o sută de mii de franci. Îi restitui. Mersi și n-am cuvinte!

Bibia mă privi cu milă:

— Dar Ghelica! Ghelica tot așa spune!

— Ce are de a face Angela cu pierderile lui la cărți?

— Are a face mai mult decât îți închipui tu! Ți-o spune Bibia! Te credeam mai deștept...

— Fiindcă nu sunt, deștept, dragă Bibia, ajută-mă tu să pricep.

— Ai răbdare! Te asigură Bibia că ai să pricepi singur, în curând, fără să te mai ajute nimeni. Dacă a intrat amicul nostru în pasă neagră, ai să pricepi de n-ai să fii bucuros... Acum să lăsăm acestea. Ești cu mașina aci?

— E afară...

— Și actele, legitimațiile, tot?

Am scos și actele.

Bibia le cercetă. Se declară satisfăcut îmi puse laba păroasă pe umăr:

— Bietul Dănuț! Îți aduci aminte ce ți-a spus Bibia acum un an?... Nu e nevoie să joci tu cărți și să te decavezi tu, dacă este altul s-o facă. Bibia știe întotdeauna ce spune!... Acum du-te și dormi liniștit! Mâine la zece, primești banii. Are să fie suma cea mai zdravănă care s-a scos vreodată aci pe mașina unui decavat. Ți-o garantează Bibia! Dar tot Bibia pune o condiție: ai să lași la mine zece mii de franci. Rezervă! Se anunță vremuri grele și e bine să ai o rezervă. Nimic nu se știe ce mai poate fi... Ascultă-l pe Bibia!

Când am ieșit afară, am întors capul, să nu văd automobilul de care mă despărteam.

XIII.

ACI MIROASE A LICHIDARE.

Din nou paița roșie.

Nu știu unde stătuse ascunsă și nu știu de unde a apărut. O uitasem. Iar acum din nou îmi râdea în față dintre pernele divanului, cu râsul ei straniu și sfâșietor. Am întors-o cu obrazul la perete, cu nasul roșu în pufurile de mătase. Zurgălăul din moțul scufiei sună slab și trist clătinându-se, ca un clopoțel melancolic de la săniile copilăriei, când se depărtau ireal, în zărilor ninse și albe. În zărilor albe... Mai exista undeva oare, ceva pur, virginal, neîntinat, ca zăpada aceea albă-sclipitoare de-atunci?

Totul era spurcat și hâd.

Cum s-o mai fac și aceasta?

Angela îmi hotărâse cu neîndurare. Acum chiar, într-o jumătate de oră, aveam să mă duc la Bibia, să-i spun că desfacem „tovărășia” noastră, că trebuie să vândă tot, să lichideze, să rezilieze, să-mi restituie banii și să-mi elibereze garanția de la bancă – sumă pe care aproape nici n-o mai socotisem a mea. Eram obligați măcar gestul acesta pentru Guguf. Ne dăduse dovadă de prietenie când nici nu-i cerusem, ne împrumutase discret și fără condiții. De ast-dată, se afla el la strâmtoare. În douăzeci și patru de ore plătea sau îl aștepta dezonoarea.

La început am râs: Guguf și dezonorat! Dar privirea Angelei m-a străpuns ca o lance și râsul pe buze mi-a înghețat. Ah! Știau să privească și altfel ochii ei de azur; iar eu când am rezistat vreodată bății poruncitoare din vârful pantofului? De unde mai găsisem nesimțirea și curajul să râd? Aveam de ales. Mâine nu-mi rămânea decât să plec, cu

boarfele mele, ca un servitor alungat, dacă nu eram vrednic să împlinesc pentru Angela cu ochi de azur nici atât! Așa m-a știut întotdeauna: egoist și poltron. Iar mâine ușor va descoperi altul, mai puțin egoist și poltron.

Mai aveam de ales? Mi-am luat pălăria și am mers pe drumul cel mai lung, ocolind și întârziind clipa, ca un om care duce sentința de moarte altui om.

Bibia n-a bănuț la început. În salopeta de doc maro, unsă de ulei și funingine, ieși ca un urs din bârlog de sub mașina ridicată pe platforma cu șine a revizuirilor. Se legănă scurt și enorm, ștergându-și sudoarea cu mâneca și îmi întinse laba mormăindu-mi un voios bun-venit, fără de nici o presimțire.

Împărți dispoziții ajutoarelor:

— Nimeni nu pierde vremea așteptându-mă! Treci tu, Julot, și continuă!... Și tu, Charlie, până la amiază, fii gata cu supapele! Ne-am angajat mâine seară să predăm jucăria scoasă din cutie; o predăm scoasă din cutie!... Bibia a spus că plătește primă – douăzeci de franci și un litru de pinard<sup>57</sup> de cap – Bibia se ține de cuvânt. Din urmă, ne ajung comenzi pentru o lună... Hai, la asalt, copii!

Se vedea bine că Bibia se simte mândru față de mine, fiindcă îl găseam vrednic la datoria lui de patron, după cum era mândru de biroul unde m-a invitat să-l aștept.

După cinci minute deschise ușa, spălat, pieptănat și cu o cămașă de suava culoare a florilor de măcieș. Abia atunci citi în figura mea stânjenită și plată semnul de catastrofă. Îmi reteză introducerea. Se îndreptă direct la sertar, răsucind cheia și scoțând carnetul de cecuri:

— Știa el Bibia ce spune! Așa e că am făcut bine când ți-am rezervat zece mii de franci? Ajung? Dacă ai neapărat nevoie, mai putem adăuga două sau trei mii. Atât! Mai mult nici o centimă. Tot pe gârlă se duc... Crede-l pe Bibia!

Și începu să scrie. L-am oprit. I-am lămurit brutal, cu tot curajul adunat în câteva vorbe, pentru ce am venit și ce-i cer.

N-am văzut niciodată un obraz mai brusc golit de sânge. Nu mi-am închipuit niciodată că un colos capabil să doboare un bivol cu pumnul se poate clătina pe scaun atât de repede răpus cu praștia unor imateriale cuvinte.

Scăpase tocul din mână. Îl ridică și, fără să-și dea seama, numai fiindcă era cel dintâi obiect care-i cădea sub degete când sângele a început a pompa din nou în inimă, sfârâmă tocul ca bățul unui chibrit. Privi la așchii și privi la mine. Părea tot atât de mirat de ceea ce-i săvârșiseră degetele fără conștiința lui, ca și de ceea ce-i rostisem eu, probabil în aceeași eclipsă a conștiinței.

Încercă să râdă. (Ce biet răs milog, implorând amăgirea!).

— E o glumă proastă, Dănuț! Mai avem încă două luni până la întâi aprilie... Și acestea sunt lucruri pe care nici în glumă nu trebuie să le...

Nu l-am lăsat să sfârșească. I-am repetat cât de puțin îmi arde și mie de glumă în ceasul acela. I-am spus tot: hotărârea neclintită a Angelei, termenul până a doua zi, condiția să aleg între plecare și executarea poruncii.



— N-ai să faci aceasta!... Nu poți să faci tu aceasta lui Bibia.

Glasul tremura rugător.

M-am ridicat de pe scaun și m-am dus la fereastră, întorcându-i spatele, să nu-i văd privirea

— Bibia, trebuie s-o fac! Recunosc că e laș, că e urât, că e monstruos, dar trebuie!

Se sculă și el de pe scaun, veni lângă mine și mă răsuci de umeri, cu fața la dânsul, ochi în ochi.

— Dănuț, ascultă, Dănuț! Tu știi ce înseamnă aceasta pentru Bibia?... Să mă întorc din nou la toate? Știi tu măcar de unde am venit aci și ce mă așteaptă? Ascultă, Dănuț, n-ai să- i faci aceasta lui Bibia!

— Nu pot! Trebuie.

— Și dacă nu vreau? Dacă nu mă supun?

— Există mijloace de constrângere, Bibia. Tu le știi.

Le-am enumerat. Mă dăscălise bine Angela!

Bibia îmi dădu drumul de umeri. Pumnii uriași căzură neputincioși de-a lungul trupului. Înclină grumazul cu vinele umflate, ca și cum l-ar fi apăsât toată povara și deznădejdea lumii. Când a ridicat capul, din ochi îi șuroiau lacrimi:

— Atunci de ce m-ai lăsat să încep?... De ce m-ai lăsat să văd că se poate trăi altfel...?

Încleștă pumnul și amenință în gol:

— Iar toate acestea din pricina lor! Toate fiindcă nu i-am turtit cu pumnul fotografia lui Guguf, atunci când mai era timp și merita. Și celuilalt, care stă și rânjește!... E ade-vărat, Dănuț. E drept!... Bibia trebuia să plătească o dată. Tu ai fost singurul om de pe lume care m-ai ascultat fără să-mi râzi în obraz, m-ai crezut și m-ai ajutat. Iar eu am fost o canalie! În schimb, am fost o canalie. Am tăcut, ți-am ascuns, te-am lăsat să crezi...

— Ce să mai cred, Bibia? Am înțeles tot, știu tot: pentru mine nu mai există nimic nou și, după cum vezi, primesc toate. Orice...

— Primești și asta, Dănuț? Ascultă... Guguf nu e ce crezi tu... Un prieten, un tovarăș. Nu e nimeni un complice. Pentru Ghelica, e stăpânul ei. Face ce vrea din ea. Fiindcă îl iubește așa, ca să omoare pentru el, să fure, să se târâie la picioarele lui... Ai înțeles și aceasta...?

Am înclinat capul. Era greu acum s-o înțeleg și aceasta?

— Îți aduci aminte anul trecut? Când te-am întâlnit întâia oară, purtam la gât o cravată de-a ta. După aceea mi-am dat seamă... Știi cum a ajuns la mine? A ajuns atunci când am venit la Ghelica, tot pentru Guguf... Eram gol, rupt, scăpasem din închisoare, în Italia, unde am spart capul la doi marinari, într-o bătaie, într-o cârciumă, la Genova. Abia am ieșit și abia am dat ochi cu Guguf; nici nu m-a lăsat să răsuflex... L-am găsit la San-Remo. Era în pasă rea, ca acum. Și când e în pasă rea, Guguf își pierde tot cumpătul și nu cruță pe nimeni. Nu omoară el, nu fură el – cere altora s-o facă. Ghelicăi, mie... M-a trimis să-i spun ei, să vină numaidecât cu bani. Avea nevoie de capital... El a fost atunci prietena

aceea bolnavă de la San-Remo. Am venit gol și rupt!... Ghelica mi-a aruncat o hârtie de cinci sute, o cămașă de-a ta – nu mă încăpea, am aruncat-o – o cravată, o batistă... Pentru Bibia, atâta era prea destul! Restul a fost pentru Guguf. Și au fost bani cu noroc... A doua zi s-a refăcut. Nu mai avea nevoie de banii tăi. Ți i-a adus îndărăt. Avea nevoie de tine. Așa hotărâse Guguf... Hotărâse după planul celui alt, cel care rânjește... Acela îi poartă acum pe toți. Acela ne poartă acum pe toți... Până ce l-am cunoscut pe dânsul, mai era într-un fel sau altul de trăit... Nici Guguf nu îndrăznește atâtea, nici Ghelica nu se nemernicise atâtea... Ni l-a scos piază rea înainte, la Lausana, în Svitera. În închisoare. Acum doi ani și jumătate. De atunci a luat el sforile. Înainte le trăgea Guguf. Acum joacă și el după cum îl poartă celălalt... Și nu știu ce vrea; nu știu ce vrea Eliazar cu rânjetul lui. N-are nevoie de nimic, n-are nici o patimă, nu bea, nu joacă, nu l-am văzut uitându-se după nici o femeie; rânjește și ne împinge pe toți să împlinim ce-i poruncește lui pofta. De ce?... Mă întreb de ce?... Bibia n-a înțeles niciodată de ce... Ascultă, Dănuț! Acum, când știi, n-ai să-l arunci pe Bibia înapoi, de unde a scăpat. Ai să scapi și tu... Lasă-i! Leapădă-te de dânsii. Fugi!... Am să-ți trimit eu undeva bani, în fiecare lună. Ți-o jură Bibia. Locul tău nu e aici... N-ai ce căuta lângă Ghelica. Mai ales acum, când e înnebunită, fiindcă Guguf de un an a lăsat-o pentru rusoaică... Nu mai vrea să știe de dânsa. O folosește numai. Și Ghelica e în stare să săvârșească orice, să asasineze, să prade, să se culce cu toată lumea, ca să-l aducă înapoi la ea... Ascultă, Dănuț! Eu o cunosc. Nu știi ce are să-ți mai ceară mâine și poimâine, numai ca să-l câștige îndărăt... Spune că n-ai să-i faci aceasta lui Bibia!

Bibia găfâia, înceându-se și întovărășindu-și cuvintele cu gesturi scurte, boxând icnit o sută de vrăjmași care reveneau la loc, în picioare. Fără îndoială nu vorbise niciodată atât de mult și atât de fierbinte. Bietul Bibia, credea că e destul aceasta ca să mă convingă! Din tot ce spunea, n-am reținut decât o singură știre nouă și pentru mine îmbucurătoare. Am ascultat-o cu lăcomie. Între Angela și Guguf nu mai era așadar nimic. Se scuturase de dânsa, pentru Nadia. Numai o folosea. Ce importă că o folosea? Ce importă că el putea să-i ceară orice și că Angela avea să săvârșească pentru dânsul orice? Destul că lui nu-i mai trebuia ca amantă, ci numai ca unealtă. Destul că mi-o lepăda, generos, mie. Mâine, peste o lună, peste un an, avea să-mi rămână numai mie, numai a mea!... Înțelegeam acum deznădejdea Angelei, când am făcut primul drum aci și când a răsucit volanul spre parapetul prăpastiei. Presimțirea rea, amintirea ghicitoare care i-a profețit o moarte zdrobită în mare și stânci; toate erau fiindcă atunci, întâia oară, ghicise că Guguf îi scapă. Și scena din holul de la Carlton! Toate se lămureau. Și vanitatea mea nătângă și ridicolă, când am crezut că e geloasă pe Nadia din pricina mea! Ce importă? Atât era sigur și plin de îmbucurare. Guguf o lepăda. Mi-o lepăda mie.

Mâine, peste o lună ori peste un an, avea să-mi rămână numai mie, avea să se elibereze de fascinația lui, să și-l smulgă din carne, și umilită, înfrântă, ca o convalescentă după o boală grea cu febră și delir, avea să-și rezeme fruntea de pieptul meu, să găsească alinare numai la mine.

Până atunci, delirăm eu.

Totul era să câștig timp. Să nu mă alunge mâine. Să câștig timp și încă o dată să se convingă că orice jertfire pentru el e faptă zădarnică, în vânt.

Sărmanul Bibia! Își imaginase că dezvăluindu-mi această ultimă umilință pentru un

bărbat, intolerabilă și lașă, mă vindeca pentru totdeauna cu o chirurgie brutală. Dar mai eram om? Mai eram bărbat?

Dându-mi o nădejde la care nici nu mai cutezam să gândesc până adineaori, Bibia își pronunțase singur osânda definitivă. Am privit la ceas și am glăsuț cu nepăsare:

— N-am timp să ascult toate acestea. Nu mă interesează. Măine la douăsprezece, te rog să te prezinți cu suma întreagă. Așa cum am văzut că-ți place ție socoteala exactă până la ultima centimă. Altfel? Cunoști că există și alte mijloace de constrângere. Nu mă sili să recurg la ele!

Întăia oară, de un an încoace, vorbeam și eu cuiva ferm și energic.

— La revedere! Măine la douăsprezece.

Și mi-am luat pălăria.

Bibia rămase pe scaun, cu obrazii în pumni.

Îmi strigă ceva din urmă. Nu m-am întors.

După-amiază, l-am văzut pe fereastră venind la Angela. Parlamenta în ușa cu Celina, care avea ordin să nu-l primească, după cât se ghicea din discuția lor aprinsă. M-am ascuns după perdea să nu mă zărească. Bibia dădu camerista la o parte lipind-o de ușor, intră trântind ușa grea de stejar de se cutremură toată vila Azur-Eden. Dar n-a ținut mult întrevederea. După un sfert de oră Bibia trecea îndărăt pe aleele de sub palmieri, cu cascheta crem de mătase vegetală în mână, ștergându-și sudoarea de pe frunte cu o batistă de culoarea miezului de harbuz. Din mersul împleticit și răpus, am înțeles că nici de la dânsa nu căpătase o îmblânzire, o amânare, păsuirea să aranjeze altfel, cum desigur mai era cu puțință.

În schimb, îmblânzirea a fost pentru mine. Seara am rămas numai noi doi la masă; eu și Angela. Sub lumina intimă a lămpii, ne aflam ca la începutul unei tihnite și eterne luni de miere. Angela îmi prinse mână, își dezveli privirea de sub genele lungi și frizate – ochii ei de azur. Ce însemnătate mai aveau toate și toți? Ce-mi pasă dacă buzele ei căutau pe buzele mele sărutul altuia? Îmi era destul. Ca un cerșetor, mă învățasem demult să mă mulțumesc cu firimiturile și să rămân recunoscător pentru rămășițele lepădate de alții.

Dar toată noaptea s-a repetat același vis chinuitor, dinainte de plecarea lui Dickie Hood. Un agent de poliție, mustăcios și sașiu, punându-mi mână pe umăr:

— În numele legii, ești arestat!

Iar mâinile mele erau pline de sânge și la picioarele mele zăcea întins de astă dată cadavrul lui Bibia, cu un cuțit înfapt în inimă până în plăsele.

— În numele legii, ești arestat!

A doua zi, înainte de douăsprezece, când cercetam ceasul din cinci în cinci minute cu neliniște (vine? Nu vine?), Bibia intră în hol, cu un plic galben și cu un registru subsuoară. Nu mă privi în ochi. Nici nu se așeză jos.

Eliazar își pusese cartea pe genunchi și cu picioarele pe masă, scufundat în jâlț, ne privea.

— Aci sunt socotelile și aci banii! Te rog să cercetezi și să numeri.

Am cercetat de formă, fiindcă prea puțin aș fi înțeles din coloanele cifrelor, duble. Numărătoarea a fost ceva mai îndelungă.

— Acum iscălește aci. Ai primit tot, nu-ți mai datorez nimic, ți-am plătit câștigul până la centimă, nu mai ai nici o pretenție.

Am iscălit. Am vrut să-i strâng mâna enormă, păroasă și bravă:

— Bibia, iartă-mă! Tu știi că nu eu...

Bibia nu mi-a întins-o. Mi-a întors spatele.

Ușa grea a bubuit, de s-a detunat toată vila Azur-Eden.

— Hehe! Necheză râsul lui Eliazar... Știi că începuse să mă scandalizeze individul acesta? Îți imaginezi, bruta! Îl apucase și pe el onestitatea, bravura, eroismul!... Poate mai voia să pună și bani la casa de economie pentru bătrânețe! Hehe! Totul reîntră în ordine, Ciufulici. Ce mai stai? Ia banii și fugi sus. Îți pot garanta că Angela ta cu ochi de azur te așteaptă cu pălăria în cap, în fața oglinzii, pe taburet.

Într-adevăr, Angela mă aștepta în fața oglinzii, cu pălăria în cap, pe taburet.

— Ei? A venit?... Spune repede: a adus?

Am aruncat plicul cu teancul de bancnote. S-a repezit să mă cuprindă de după gât, să mă sărute, învârtindu-mă și mușcându-mi buzele.

Pe urmă ea a plecat și eu am rămas.

Am fămas față în față cu paița roșie, care-mi râdea dintre perne, cu râsul ei uman și sfâșietor.

O săptămână nopțile noastre au fost din nou ca în timpurile dintâi. Era carnavalul, baluri costumate, bătaii cu flori și concursuri de dans, de frumusețe, de costume, de tot ce putea născoci antreprenorii desfătului și risipei de pe întreg litoralul. Iluminații și lampioane, fanfare și retrageri cu torțe, care alegorice, jazz și farandole, regate și serbări nautice.

Era un carnaval nebun.

— Hehe! Rânji Eliazar, într-o dimineată. Mi se pare că amicul nostru Guguf a intrat din nou în grațiile Fortunei<sup>58</sup>, adică ale as-rigă-damei-valetului. Două seri în șir a făcut ravagii la Cazino. Bagă de seamă: la Cazino!

Aceasta însemna: bagă de seamă, noroc autentic, nu corectat.

— Cu atât mai bine! Am spus.

— De ce cu atât mai bine? Mă întrebă Eliazar, continuând să rânjească.

— Poate de acum are să se învețe minte...

Și mă gândeam: poate are să-mi restituie banii și eu am să-i dau lui Bibia.

Eliazar nu se gândea însă la aceasta. Avea ideile lui.

— Hehe! S-o întrebi și pe Angela ta cu ochi de azur, dacă e cu atât mai bine...!

— Adică...

— Adică așteaptă! Nu m-aș mira să aflăm într-o bună dimineată că Nadia Ștefanovna și cu Guguf au dispărut cu destinația necunoscută.

— Cu atât mai bine! Am repetat, încleștând unghiile în brațele fotoliului, de emoția sângelui cald, năvălit în obraji.

Într-adevăr, era deznodământul cel mai fericit. Fericirea. Angela îmi rămânea numai mie.

— Te încântă perspectiva? Mă sfredeli cu ochii Eliazar, ghicindu-mi bucuria. Hehe! Mai ai răbdare... Totul e numai o presupunere. Se poate întâmpla să asistăm și la alt deznodământ. Suntem în plin carnaval!

Pe urmă, fără nici o legătură:

— L-am zărit ieri pe Bibia. Hehe! A scăpat de cămășile lui croite în mătase de curcubeu... A scăpat și de crăvățile cu buline fistichii. Întoarcerea completă la natură! Nici tu guler, nici tu cravată! Un simplu buton, ajunge. Libertate deplină... Hehe! Era mi se pare cam beat Bibia al nostru și dădea târcoale vilei cu un marinăr tot așa de lat ca el. Un marinăr care mergea ca un crab... Nu-i doresc lui Guguf să se întâlnească față în față cu Bibia, la o oră târzie din noapte. Nu i-aș mai garanta integritatea fotografiei. Hehe! Mi se pare că suntem la ultimul act... Mi se pare că o să ne despărțim curând, Ciufulici! Am să-mi strâng hârtoagele în geamantan și am să mă strămut aiurea, unde mai este nevoie de mine și mai am ceva de făcut. Aci miroase a lichidare... Nu simți?

Nările subțiri adulmecau văzduhul cu o voluptate rea, ca atunci când respira atmosfera înmiasmata și lubrică din camera femeii de la Toulon, „la chienne”.

— Ce țigări ai? Iarăși porcării de ăstea? Caută. Nu se poate să nu mai fi rămas havane de la scumpul nostru Dickie...

Avea dreptate Eliazar. Dickie Hood ne lăsase o întreagă provizie. Am adus o cutie. Eliazar a ales una și a aprins. Pe urmă, cu picioarele urcate pe masă, m-a privit prin fumul albastru cu o scârbă simpatică, așa cum privești o larvă curioasă:

— Tot a lăsat un suvenir plăcut Dickie... Tu n-ai să lași nici atât. Încolo? Păcat de tine... Ești un nătărău simpatic și inofensiv, exact ca el. Bineînțeles, pe măsura europeană! Rectifică imediat. Ai să dispari și tu, ca și el. Cu o experiență europeană, ca și el. Dar ce folos, dacă experiența n-a făcut nimic din voi? N-ai învățat nici să urăști. N-ai fi capabil, nici să răzbuni. Ești o moluscă. Rămâi o moluscă... Hehe! Cât mai folositoare i-a fost experiența copilului de la Neapole!... Îți amintești? Acela caie a scos moneda de zece lire cu dinții, din scârnă de capră. Acela, da! Îți aduci aminte privirea? Niciodată nu m-a privit cineva așa!... Acela are să știe să urască și să plătească... Tu? Biet Ciufulici, jumulit... Pregătește-ți bagajul și fii gata. Miroase a lichidare și mirosul meu nu mă înșală niciodată...!

Apoi, ca să-mi arate că audiența s-a terminat și că nu mai prezintă nici un interes, a deschis cartea de pe ge-nunchi și înălțând-o la distanță, a început să citească. Pe coperta de pânză flexibilă era scris cu litere poleite: Codul criminal al Franței.

Am trecut din cameră în cameră. Am încercat și eu să citesc. Zadarnic. Avertismentele sibiline ale lui Eliazar, departe de a mă îngrijora, îmi strecuraseră neastâmpăr în sânge.

Plecarea lui Guguf cu Nadia, dispariția lor cu adresă necunoscută, ar fi fost dezlegarea cea mai providențială pe care putea să mi-o trimită destinul. Angela îmi rămânea. Cum va fi viața noastră de mâine, de peste un an, nu știam lămurit. Nici nu voiam să gândesc. Destul să-mi rămână numai a mea. Pe urmă, vom ști amândoi să ne refacem o viață, chiar fie din rămășiți și din scrum.

Noaptea însă, fără nici o pricină, îmi apărea agentul de poliție, mustăcios și sașiu, punându-mi mâna pe umăr:

— În numele legii, ești arestat!

Încolo cu visurile acestea stupide!

XIV.

PRIVEA ÎN CERUL FEERIC CU OCHII EI DE AZUR.

M-am trezit din somn cu impresia că dincolo, în baie, se aude zgomotul cunoscut al tuturor robinetelor dezlănțuite de Dickie și cu senzația că i-am auzit cântecul:

And even be glad

Just to be sad

Thinking of you

Thinking of you

It had to be you

Am surâs la amintire. Bietul Dickie era departe acum. După admonestarea paternă de rigoare, pocăit și reamericanizat, desigur că în clipa aceasta mestecă un ghiomotoc de chewing gum, visând nostalgic la buteliile din frapiera de la Pergola, la recordurile lui așa de repede uitate de toți, la experiența europeană... A lăsat puțin sânge sub scalpul lui Guguf. Dar pentru capitalul și rezervele uzinei „Jonas David Hood & Co. Ltd.” a fost un simplu vaccin preventiv. Poate avea să se mai întoarcă la anul. În orice caz cumițit, după o mai matură meditație și renunțând să mai dea anumite lecții unor prieteni atât de buni ca Guguf. Totuși prin somn am auzit atât de limpede cântecul lui!

It had to be you

It had to be you

I wander'd arround

And finally found

E clar acum. E cert, Era cântecul lui Dickie, însă era glasul lui Mahmud.

M-am ridicat în capul oaselor, căscând. Ce putea să caute, la ora aceasta, Mahmud? El vine numai dimineața. Și acum e cinci după-amiază. Ne-a dat întâlnire aci Guguf, să-l așteptăm, ca să aducă invitațiile pentru balul costu-mat de diseară. Gala în beneficiul refugiaților ruși: opera Nadiei... Citeam. Ce carte citeam? Mi-am aruncat ochii, să-mi amintesc titlul. Citeam și am ațipit. Dar cântecul îmi sunase aievea în ureche, nu era amăgire de vis, ca mâna pe umăr a agentului de poliție, mustăcios și sașiu, și ca glasul acela cavernos:

— În numele legii, ești arestat!

M-am ridicat. Mă intriga o iluzie a auzului atât de halucinantă. Am căutat în baie. În cealaltă cameră. În a doua... Când am deschis ușa, am rămas pietrificat, în prag.

În brațele lui Mahmud gol, Angela goală. Amestecul acela de piele albă și neagră, încleștarea de brațe și de picioare împletite! În cel mai urât vis, mi s-a arătat vreodată ceva mai monstruos, ca o înnodare de viermi?

M-am repezit cu un strigăt. Mahmud a și fost în picioare în aceeași clipă. Și tot atunci, m-a lipit de perete, fixat cu mâna lui musculoasă, ca într-o menhină:

— Fii calm, muțič Dany! Țâi ță-ți exșplic, mușič Dany!

Mă zvârcoleam, scrâșneam ținuit, gânganie în ac, și cu toată oroarea, ca în orice paroxism al nervilor, al furiei și al deznădejdei, în urlatul meu se amesteca un râs nebunesc. „Fii calm, muțič Dany! Țâi ță-ți exșplic, mușič Dany!” Scena depășea în grotesc orice închipuire. Iar brațul lung al lui Mahmud mă ținea să-mi mistui clocotirea, suspendat ridicol în vid. Ah! Ce vrednic spectacol pentru ochii cenușii ai lui Eliazar, pentru rânjetul lui Eliazar: hehe!

Angela se înalță din pat în pielea goală și, fără nici o pudoare, veni în fața mea, punând mâna pe umărul sudanezului.

— Nu mai fi caraghios și nu mai zbiera! N-ai înțeles că n-a fost pentru tine? Îți imaginezi că-mi pasă de mutra ta? Uită-te în oglindă... O sută ca tine, nu prețuiesc un Mahmud!

Și îl bătu tandră, cu recunoștință, pe umăr, cu palma ei alb-trandafirie.

Sudoarea sudanezului cu mirosul rasei, greu și amețitor, îmi năvălea în nări.

Angela râse:

— Ți-ai închipuit că, dacă am dorit să mă găsească aci cineva, tu erai acela? Imbecil! Triplu imbecil!

Se răsuci pe călcâile goale, merse la ușă, învârti cheia și după aceea sună.

Nu pricepeam ce vrea.

Mahmud schimbase o mână amortită pe cealaltă și apăsându-mă cu toată puterea, repeta grotescul lui:

— Fii calm, muțič Dany! Nu fatțe nimic, muțič Dany!

Fii calm! Mă zvârcoleam din picioare, zvârlindu-i cu vârful ghetelor în burtă, cercând să-l mușc și să-l zgârii. Mahmud râdea cu gura până la urechi de comicul acestei neputințe. „Am să-l împușc! Am să-i împușc pe amândoi”. O bătaie ușoară în ușă.

— Tu ești, Celina?

— Da, doamnă.

— Domnul Guguf a venit?

— Da, doamnă. E jos, în hol.

— De ce nu l-ai trimis imediat aci, cum ți-am spus?

— I-am spus că doamna îl așteaptă. Domnul Guguf a răspuns: bine! A vorbit la telefon cu doamna Nadia Vologhin, pe urmă a început să citească reviste. De două ori i-am amintit că doamna îl așteaptă. Nu puteam să-l trimit cu sila, la doamna! Încheie Celina cu un început de impacientare.

Angela păru contrariată de rezultatul dialogului prin peretele ușii.

— Spune-i să se urce imediat! Spune-i că mi-e rău... Că s-a întâmplat ceva! Haide, Celino, repede!

— Bine, doamnă.

Celina plecă din dosul ușii. Angela răsuci la loc cheia, deschizând. Rosti, trecându-mi pe dinainte și privindu-mă cu milă și dispreț, în poziția mea demnă de filmul cel mai hilarant:

— Efectul e ratat... Dar tot contez pe nervii matale, dacă nu sunt complet de mucava.

Pe urmă se trânti în pat, cu mâinile sub cap, fluierând.

Guguf bătu la ușă.

— Intră!

Intră și rămase pe loc, plimbând cu uimire ochii de la unul la altul. Era un spectacol să uimească și omul cel mai flegmatic de pe lume.

— Dă-i drumul! Porunci Angela lui Mahmud.

Sudanezul îmi dădu drumul. Dar, liber, nu mai aveam ce face cu libertatea. Toată spumegarea se mistuise în ridicol.

— Domnul Dan m-a surprins în brațele lui Mahmud. Adică, pot recunoaște, ceva mai mult decât în brațe! Și acum găsește cu cale să facă tapaj! Rosti Angela în chip de explicare, făcându-și vânt și ridicându-se dintr-o mișcare pe marginea patului.

Spunând, privea țintă la Guguf.

Guguf strânse din umeri:

— Și pentru atâta m-ați deranjat? Aceasta e o chestiune a voastră, de familie. Vă privește personal.

Și făcu un gest să se întoarcă, pe ușă.

— Aceasta găsești tu să-mi spui! Îi tăie calea Angela. Nu înțelegi? M-a găsit aci, pe patul acesta, cu Mahmud... Culcată cu Mahmud! Nu-ți face nimic asta?

Guguf râse cinic:

— Întotdeauna am crezut că Mahmud e un bărbat ideal pentru anumite femei. Te pot felicita de alegere. Și pe tine, Mahmud, de asemeni.

— Muțič Guguf, muțič Dany! Datțimi voie să mă exșplie!

— Haide, Mahmud, caută-ți hainele. Îmbracă-te și pleacă! Nu mai ai nici un haz! Îl concedie Angela.

Pe urmă își trase și ea o haină de mătase pe mâneci și veni lângă Guguf:



— Va să zică îți este tot una? Dickie, nățăraul acesta de Dan, Mahmud?... Guguf! Îți este tot una?

Guguf înțelese ce voia Angela și, cu cel mai perfect calm, scoase porttigaretul, bricheta, aprinse țigara și îi aruncă fumul în nas, zâmbind:

— Dragă Angela, de data aceasta ai greșit. Ești în întârziere cu trei-patru ani. Atunci, da! ... M-ar fi impresionat neplăcut o surpriză așa cum ai vrut să-mi oferi astăzi. Acum? Precum vezi, mă lasă rece. Ba chiar ți-am spus: te felicit de alegere. Ți-am aprobat întotdeauna gusturile tale exotice... Restul vă privește pe voi, amândoi.

Încă o dată îmi tresări gândul: „Am să-i împușc pe amândoi! Adineaori „amândoi,, însemna Angela și Mahmud. Acum „amândoi” însemna Angela și Guguf. Dar am priceput îndată că e un gând străin de mine. Nu eram capabil nici de atât. Lupta era între dâșii. Eu rămâneam în afară de dezbaterile lor. Eu eram amantul cu aprobarea lui Guguf. Amantul util, care plătește și se lasă despuiat, ca Dickie. Angela alegând altceva, un negru ca Mahmud, care nu mai însemna un amant util, ci pasiune și plăcere totală, a ei, pentru mușchi, carne și voluptate, își închipuise că va zgudui ceva din fosta iubire, măcar din gelozia, măcar din vanitatea lui Guguf.

Guguf o privea impasibil și ironic, aruncând șerpi de fum și amuzându-se la arabescurile lor.

Angela râse cu un scrâșnet de cristal sfărâmat.

— Aceasta a fost tot? Întrebă.

— Nu, Guguf! N-a fost tot. În astă-seară de-abia are să fie tot... Ai puțină răbdare. Aveți puțină răbdare, tu și Nadia ta.

— Ce vrei să spui? Întrebă Guguf, tot așa de nepăsător, dar pentru o ureche fină, cu un imperceptibil început de atenție.

— Vreau să spun că în astă-seară, îți pregătesc altă surpriză, Guguf. Ție și ei... Te-am avertizat. De-un an aștept și rabd, Guguf! Ai făcut tot ce ai vrut din mine. M-am târât, m-am vândut, am suportat în carnea mea apropierea băloasă a unor stârpituri ca Dickie și ca acesta de față, așa cum mi i-ai impus tu. Cum ai vrut tu și pentru ce ai vrut tu. Adu-ți aminte, Guguf!... Orice mi-ai cerut, m-am supus. Ca să mă arunci acum pentru ea!... Crezi că nu știu ce-ai pregătit? Nu știu că sunteți gata, cu pașapoartele voastre de plecare, cu vizele biletele în buzunar? Cu pașaportul tău fals, pe nume fals!... La aceasta nu te-ai gândit! Haha! Nu mai sunt bună?... Nu mai ai nevoie de mine... Poți poza în mare senior, fiindcă din nou ți-au dat cărțile respirație... Acum zece zile erai, mi se pare, altfel! Atunci zbârnâia telefonul. Și anul trecut. Și de atâtea ori... Și toată infamia cu Dickie Hood, ca să-ți spun numai de acele mai proaspete... Acestea nu le știe Nadia ta! Am să am grijă în astă-seară să i le spun... Ca s-o previn ce-ar fi s-o aștepte și pe dânsa. Dar fii sigur, Guguf, am eu grijă s-o păzesc de aceasta... Nu pentru ea! Pentru mine... Am grijă s-o fac să fugă de tine și, până atunci, să te țin pe tine aci. De ce te uiți? Nu crezi?... Mă cunoști puțin... Tu m-ai învățat. Tu mi-ai vârat ideea aceasta bine, aci, aci, adânc! Aci, adânc!

Angela ciocănea cu degetul în frunte.

În haina de mătase neagră, învelită până la gât și acum ascunzându-și trupul gol, înaintă

până lângă Guguf, ochi în ochi, înălțând bărbia:

— Tu m-ai învățat! Mi-ai pus aci, ca un sigil, semnul tău. Semnul nostru: Devori sau te devoră! Nu te-ai temut că am învățat-o prea bine aceasta? Devori sau te devoră!... Crezi că este nevoie de altceva?... Ridic telefonul și anunț cel dintâi post de poliție. Numai două vorbe să spun și am spus destul ca să nu te mai poți mișca de aci, doi, trei, cinci ani. Poate mai mult, Guguf!... La aceasta nu te-ai gândit? Mă socoți așa de lașă ca să n-o fac, fiindcă la plată am să fiu și eu părtaşă, cum am fost și la faptă?... Aceasta ți-a fost greșeala, Guguf! Există o margine de unde totul îți devine indiferent. Am să plătesc eu... Dar ai să plătești și tu. Și Nadia ta n-are decât să te aștepte, cum te-am așteptat eu. Îți aduci aminte? ... Eu te-am vrut așa cum ești, așa cine ești. Așa cum nu te știe nimeni, în cele două-trei vieți ale tale, cu nume schimbat și cu pașaport schimbat, cum schimbi cravățile! Nadia ta iubește un alt tu, mincinos, pe care l-ai arătat cum ți-a plăcut și pe care am fost atât de răbdătoare până acum s-o las să-l creadă că e cel adevărat... Crezi c-ai să scapi? Bagă de seamă! Am învățat de la tine: devori sau te devoră... Așa e că ți-am fost elevă bună?

Cum îl iubea! Cum îl iubea! În toată mânia și scrâșnctul ei, era o frumusețe pe care nu i-am cunoscut-o, fulgerătoare.

Palid sub pielița arămie, de o paloare cenușie de mulatru, Guguf asculta scuturând scrumul țigării într-o nepăsare stăpânită cu toată voința. Dar degetul care scutura scrumul țigării tremura și surâsul ironic exista numai în intenție.

Se încovoiasă în fața ei ca un șarpe veninos, dar ca un șarpe care va mușca de data aceasta de frică.

— Aceasta mai aveam încă să te previn, Guguf. Mi se pare că nu mai surâzi atât de ironic... Învăță-te! Încă puțin și ai să te întorci tot la mine. Ai să fii nevoit să te întorci tot la mine... Eu am să te primesc și așa cum ești. Suntem de-o măsură. Ne cunoaștem, Guguf; până în fundul răunchilor, ne cunoaștem, Guguf!

— Te-am lăsat să vorbești Angela, ca să mă amuz până la sfârșit cu basmele tale, încercă Guguf un început de ofensivă.

— Nu așa! Nu așa! Cunosc asta!... Tot tu m-ai învățat. Vrei să câștigi timp? Nu mai ai cum, Guguf. Aci nu mai hotărăști tu, cum ai hotărât până acum. O singură dată pun eu condiții și hotărăsc eu.

— Te ascult, Angela! Rosti Guguf, cu tonul unui om care vrea să se amuze la pretențiile extraordinare ale unei fete apucată de o furie capricioasă.

— Lasă tonul acesta. Îl cunosc. Să-l păstrezi pentru Nadia ta, în astă seară. Pentru Nadia ta din ultima seară... Vrei să mă ascuți? Iată!... Invenezi în astă seară un pretext. Orice... Uite, îți las libertatea să invenezi orice pretext. Și o anunți pe Nadia ta că mâine dimineață trebuie să mă însoțești pe mine pentru douăzeci și patru de ore... Până la Marsilia, până la Lyon. Unde vrei... Venim apoi de la bal: eu și tu, venim aci, dormim aci. Plecăm mâine dimineață de aci... Și ne întoarcem peste o jumătate de an. Peste un an. Să văd dacă Nadia ta te așteaptă până atunci!

— Și cu Dan ce facem? Întrebă glumind în silă Guguf și arătându-mă cu vârful țigării, ca pe-un obiect.

— Lasă-l pe Ciufulici... Ce facem cu el? Am să-i port eu grija? Ai să-i porți tu grija?... A trecut de vârsta când avea nevoie de guvernantă. Lumea e mare. E loc și pentru el, după cât spațiu ocupă!

— Mersi! Am găsit și eu prilejul să plasez un cuvânt.

Angela mă fulgeră cu privirea și nu găsi de cuviință că merit mai mult, pentru cât spațiu ocupam eu în lume și în dezbaterile lor.

Pe urmă se întoarse la Guguf:

— Îți citesc în ochi. Am învățat să-ți citesc în ochi, Guguf... Crezi că ai câștigat timp? Te înșeli, dragă Guguf! Am luat toate măsurile mele. Fii sigur! Acum ești tot atât de legat cum te-ar fi împachetat cu zece frânghii Mahmud, aci, la picioarele mele. Ascultă ce-am hotărât!... A fost vorba să ne întâlnim în astă seară la Carlton, ca să plecăm împreună de acolo. Nu! Aveți să veniți amândoi, tu și Nadia, să mă luați de aci. Și în fața ei, am să-ți spun că am primit o telegramă și că trebuie să mă însoțești neapărat, mâine, la Marsilia, la Lyon, unde alegi tu... Uite, pretextul l-am găsit! Chestii din țară. Un act de semnat la consulatul nostru: eu și Ciufulici pe deoparte, tu pe de alta. Nimic mai firesc. Îl luăm și pe Ciufulici cu noi și-l lăsăm pe drum. Tu ai să fii de acord în fața Nadiei, ai să admiți și ai să fixezi tu ora trenului. Mergem la bal. Ne amuzăm, Guguf, nebunește... Am o poftă nebună de răs, de dans, de viață... Ne întoarcem în zori aci și adio Cannes, pentru șase luni, pentru un an!... Observi?... Sunt generoasă cu tine. Îți dau așa posibilitatea să lași regrete în urmă. Nadia să-l regrete pe cel care îl credea ea: nu să-și amintească cu dezgust ele cel care ești tu... Altfel? Ia aminte, Guguf! Altfel, dacă încerci să evadezi, un singur telefon te oprește la toate frontierele. Aceasta o știi... Și până atunci, pleacă și-ți pregătește bagajele. Eu dau ordin acum Celinei. Încă o dată să-mi fii recunoscător. Îți dau posibilitatea să pleci onorabil! Să-mi fii încă recunoscător, că am așteptat și am suportat până acum... Puteam s-o fac aceasta de mult. Mai credeam că ai să te întorci singur. Până mai adineaori, aci, în brațele lui Mahmud, încă mai credeam că ai să te întorci singur... Haide! Sărută-mi mâna, Guguf, fiindcă am fost atât de generoasă... Și la revedere!

Angela înălță mâna la buzele lui Guguf.

— Dar, Angelo, toate acestea sunt...

— Nu sunt nimic!... Am hotărât, Guguf! Hotărâsc și eu o dată! Lasă-mi plăcerea! Și încă ceva... Dacă la opt nu ești aci, cum am fixat, știi ce invenție dezagreabilă pentru oameni ca noi e telefonul și telegraful! În cinci minute, toate gările, toate șoselele, toate porturile au să fie împănate, toată plasa întinsă să pescuiască o pradă așa de prețioasă și neașteptată ca tine!... Ar fi pentru Nadia ta un episod emoționant. Imaginează-ți, când are să te ridice cu gabrioleta<sup>59</sup> la mână de lângă dânsa! Are să înceapă experiența din prima zi... Ce zici?

Angela se opri și micșoră ochii, scormonind în gândul lui Guguf. Citi ceva și adăugă zâmbind:

— De altfel, ca să te apăr de asemenea tentație regretabilă, dragă Guguf, am și pentru aceasta o soluție... Cum ajungi la hotel îmi dai un telefon... Poți să comunici orice și-o veni pofta, nu importă. Numai să-ți aud glasul. Și tot așa, din sfert în sfert de oră... E mai sigur! E cum te-aș avea legat aci, la picioare... Încă o dată, la revedere!

Angela îi flutură mâna sub buzele lui Guguf, cu un surâs batjocoritor de victorie.

— Dacă e așa, prefer să viu mai devreme, Angela!... O anunț pe Nadia să ne caute aci. Dau ordin la hotel să-mi împacheteze bagajele și vin îndată ce termin toate acestea. Într-o jumătate de oră, am să fiu aci, Angela... Te scutesc de controlul ridicol cu telefonul, Angela!

Atât găsisese Guguf să răspundă.

Angela îl privi cu o dungă între sprâncene, surprinsă și poate alarmată de o victorie atât de ușoară. Capitula prea repede Guguf, prea fără împotrivire, cu o docilitate suspectă.

— Cu atât mai bine, Guguf! Am știut eu că domesticirea n-are să-mi ceară mult timp... Puțină energie! De-vori sau te devoră!

Guguf surâse sinistru:

— Exact, Angela. Devori sau te devoră! Fiecare la rândul său!

Guguf a plecat.

Angela s-a dus să-și îmbrace costumul.

Eu am rămas pe marginea patului, care mai păstra încă dezordinea pernelor și a așternutului, mărturia încheștării cum i-am găsit: Mahmud și Angela cu ochi de azur. Spasm de membre albe și negre, încolăcite, res-pingătoare, împreunare tot așa de monstruoasă ca a unei femei cu o maimuță.

Din față, de pe divan, dintre pufurile de mătase, paiața roșie râdea la mine, cu râsul ei tragic și sfâșietor.

Aer. Afară la aer!

Am coborât scările împleticindu-mă, să ies afară la aer.

Am căzut pe o bancă, în fundul grădinii Azur-Eden cu obrazii în palme, cu coatele pe genunchi.

De data aceasta totul era sfârșit.

Nici o nădejde.

Pentru dâșii nu însemnasem nimic. Nici măcar nu se osteniseră să mă invite afară, ca pe Mahmud care-și terminase misiunea. Fusesem un obiect neînsuflețit: o prezență ignorată, nevrednică de o luare aminte și de vreun fel de cruțare. Fusesem contactul bălos, cum îl rostise Angela cu scârbă; eram bagajul de semănat undeva în drum: lumea e destul de încăpătoare pentru cât spațiu ocupă Ciufulici.

Cum o uram! Cum îl iubea!

Cu obrazii în palme am plâns.

Deasupra, palmierii vilei Azur-Eden își resfirau frunzele crestate, parfumul violetelor și al micșunelor și al garoafelor plutea legănat de adierea crepusculară. Cântau păsări. Departe, pe linia orizontului, printre palmierii decorului tropical, se topea în pâcla albastră-viorie o navă albă.

Nimic nu se întâmplase. Viața continua, Ciufulici avea să fie semănat mâine, undeva pe drum. Pentru cât spațiu ocupă, lumea era prea vastă.

M-am ridicat de pe bancă târziu. M-am îndreptat spre locul nostru; terasa de deasupra stâncii, mesuța și scaunele de pai împletit, bara unde se rezema întodeauna Angela, fumând țigara deasupra abisului și legănând piciorul în gol.

Adineauri, venind, mi s-a părut că era plecată acolo umbra lui Guguf. A fost o părere. Nu e nimeni. Am pus mâna pe bară, să privesc vaporul de departe, scufundându-se în ceața marină. Bara s-a clătinat sub degete... Dar luminile vaporului s-au aprins brusc, la un semn; colier de licurici înșirați în amurgul violet. Am admirat priveliștea, care mâine are să-mi fie atât de departe; poate pentru totdeauna pierdută! Și n-am dat atenție amănuntului straniu că bara se clătina sub degete...

— Hehe! Râse la spatele meu Eliazar. Se anunță o noapte superbă!... Ce zici, Ciufulici...?

M-am răsucit speriat. Nu-i auzisem pașii. Nici pașii lui Guguf.

Eliazar s-a răsturnat în rocking-chair, urcându-și picioarele pe masă, și mi-a cerut răstit o țigară. Guguf arcuise gâtul subțire deasupra unei roze și-i aspira parfumul. I-am admirat cu invidie eleganța de șarpe și calmul perfect. Așadar venise, se supusese și nimic pe chipul lui nu trăda umilință sau ură, sau deznădejdea unei capitulări fără eroism! El mirosea parfumul trandafirului roșu. Îmbrăcase fracul: zvelt și înalt, cu obrazul bronzat și cu părul lucind negru-albăstrui, era Guguf cel din totdeauna, jucătorul impasibil de rasă, sportivul distins, dansatorul fără pereche, arbitrul tuturor eleganțelor, invitatul tuturor seratelor, răsfățatul superb a două sezoane la Cannes. Nimic nu trăda adevărata lui față – aceea care nu-i scrisă în nici un pașaport, ci poate numai în fișa vreunui serviciu antropometric. Aspira parfumul și surâdea unui gând depărtat și agreabil: surâsul vag al oricărui dintre noi, când un parfum de floare evocă dorinți și suveniruri nostalgice. Atâta calm nu mai putea fi lași-tate și resignare. Un biruit și un resignat nu surâde așa lumii, trecutului, viitorului, parfumului, florilor. Era un calm neliniștitor.

Eliazar răsuci butonul luminii și aprinse lampadarul terasei. Globuri trandafirii, albastre și violete, cu sticla lăptoasă, distribuite ca niște fructe bizare în palmierii cu frunzele curbe. O lumină dulce, ireală, de scenă și de feerie, dozată discret, fără violență, în penumbra, ca să transfigure decorul: unul din farmecele vilei Azur-Eden.

În trunchiul palmierului mai erau trei butoane de fildeș. Trei butoane de sonerie.

— Niciodată n-am știut, care de unde-s! Spuse Eliazar privindu-le cu atenție, ca și cum atunci își descoperise ignoranța aceasta și îl surprindea foarte. Ciufulici, ia spune tu: acesta, dintâi?

— La Celina.

— al doilea?

— La camera servitorilor.

— al treilea!

— La grădinar.

— Așadar: Celina, servitori, grădinar! Recapitula Eliazar. E bine să le știi toate. Hehe! Niciodată nu știi pe lume prea multe...

Pe urmă se întoarse la loc, tolănindu-se în scaunul cu tălpile curbe și prinse să se legene sorbind aerul cu nările subțiri într-o voluptuoasă întindere a brațelor, să cuprindă văzduhul, cerul, stelele începând să clipească. Nu-i mai văzusem fericirea aceasta decât în ceasurile pline de oroare: la muzeul oceanografic; în camera femeii de la Toulon, la chienne; la Neapole, când copilul a cules banul de argint din murdăria de capră și l-a privit după aceea cu ura lui teribilă!

— Hehe! E-o noapte superbă. Și recunosc, da, proprie-tarul vilei Azur-Eden a dat dovadă de cel mai perfect gust, când a pus luminile acestea de feerie și de melodramă, în locul unor becuri stridente, de vitrină și de bâlci, cum e terasa de la dreapta și de la stânga... Ciufulici, ai citit asta de aci? Pipăi buzunarul, fără să scoată cartea. Păcat că n-ai să ai timp de-acum să mai citești. Ai să ai altă ocupație... Sunt memoriile faimoasei domnișoare Mars60, actrița. Mi-am adus aminte, apropo de lumina aceasta de feerie. Am găsit acolo ceva foarte bun. O exclamație sinceră. Auzi? „Comme nous jouerions mieux la comédie, și nous tenions moins à être applaudis!”<sup>61</sup> Aplauzele! Acestea sunt moartea comediei de scenă. Nici un artist nu rezistă ispitei!... Pe când, hehe! În viață, fiindcă nu aștepti de la nimeni aplauze, fiindcă nu joci comedia pentru aplauze, cât mai ușor e s-o joci desăvârșit! ... Ce zici, hehe! Ce zici, Guguf...?

Guguf înaintă din umbră, în lumina dulce și artificială a lampadelor, fu de acord, scoase din buzunarul de la spate portțigaretul plat, bricheta, ne oferî la toți, aprinse și privi elegiac marea care se afla acum cu desăvârșire învăluită în noaptea albastră.

Atunci am văzut-o venind pe Angela din capătul aleii. Era îmbrăcată în costumul de bal. Un costum vaporos, copiat după un tablou de Watteau<sup>62</sup>. Roz, luminos, aerian, supranatural – așa cum numai frumusețea suplă și inalterabilă a Angelei cu ochi de azur ar fi cutezat să îmbrace. O pălărie minusculă, ca un disc cu flori mărunte, prinsă pe o ureche cu șnur de mătase, îi dădea o înfățișare mai jună și cochetă, de-o ștrengărie vrednică de veacul marchizelor care se jucau de-a păstorițele. Mergea repede, sprinten, avântat... Își recucerise fericirea. Venea spre fericire.

Când ajunse, ne privi pe toți, cu ochii ei luminoși de azur. Îi scăpăra în pupile triumful. Râse, sonor:

— Huu! Ce ursuzi mai sunteți cu toții aci! Parcă v-ați adunat la un prohod... Am poftă în astă seară de veselie, de dans, de viață... Viața e încă veselă, hola! Încolo cu mutrele acestea posace!

Ne respinse cu gest de oroare exagerată pe toți, amenințându-ne cu degetul ridicat și răsucindu-se în vârful pantofilor de atlas alb, cu tocurile roșii.

Cum o adoram! Cum o adoram!

— Guguf! Vino și sărută aci, în semn de pace!

Cum o uram! Cum o uram!

Guguf se aplecă zvelt ca un șarpe și coborî sărutul de pe frunte, pe buze.

Cum îi uram!

— Acum, cine-mi dă o țigară? Și ce-i cu Nadia? De ce nu vine Nadia?

Guguf nu răspunse de ce nu vine Nadia. Făcu un semn vag de ignoranță. Dar oferi portȝigaretul; dădu foc brichetei. Angela aprinse și se îndreptă spre locul ei, pe bara de deasupra prăpastiei, unde își fuma ea întotdeauna țigara, cu piciorul suspendat în gol. Chiar dacă nu mi-aș fi adus aminte că s-a clătinat bara adineauri sub degetele mele și încă aș fi înțeles din privirea lui Eliazar. Privirea aceea deschizându-se larg și lacomă.

Am vrut să strig. Unghiile lui Eliazar s-au înfipt în mâna mea:

— Hehe! Așadar mâine, dragă Ciufulici, vei fi semănat pe drum, undeva, la Marsilia... la Lyon...!

Era nevoie de altceva, ca să-mi înăbușe strigătul și să tac? Să urăsc și să tac!

Eliazar se îndreptase în scaunul-leagăn, aproape plecat înainte, așteptând cu privirea avidă. Cu privirea de la Acvarium... Unghiile lui îmi sfâșiau carnea, crispate. Guguf arunca fumul țigării, cu ochii întredeschiși și cu surâsul crud, pe care abia acum îl înțelegeam.

Am strâns pleoapele.

Iar strigătul, strigătul n-a fost al meu, nici al Angelei, nici al celorlalți doi: a fost al Celinei, al grădinarului, al servitorilor, alergând, năpustindu-se, înălțând mâinile și îngenunchind pe marginea verticală a prăpastiei.

De unde au sărit toți? S-ar fi spus că erau chemați înadins să asiste și că așteptau undeva, în umbră!

Întrebarea m-a fulgerat și am uitat-o. Eram și eu în genunchi, cu ceilalți, sondând întunericul.

— Este o scară aci!... Răcnea grădinarul învârtindu-se într-o parte și alta. Era o scară aci...

— Și o lampă! O lanternă... Aduceți o lampă!... Ssst! Tăceți...

Toți am plecat urechea. A fost numai o părere. Nu se mai auzea nimic. Nici un geamăt. Marea și alt nimic.

Înainte de tuturor, Celina își dădu drumul cu bravură, agățându-se de stânci și de rădăcini. Pe urmă veni grădinarul cu scara. Eliazar îmi descleștă unghiile din braț, cum nu mă eliberase nici când am căzut jos, în genunchi, privind cu înfricoșare și cu speranță în întunericul apelor cu clipotul ritmic în stâncă.

Acum se descleștară ca ventuzele jivinii sătule de la Acvarium.

Noi așteptam un semnal de jos. O lanternă în sfârșit! Am coborât-o pe sfoară... Pe urmă lumina s-a plimbat de ici-colo. Strigau. De două ori au strigat, cu mâna pâlnie la gură. Au găsit-o. Cu fruntea în nisip, plângeam. Au găsit-o și a urcat-o grădinarul pe brațe... Capul se legăna, atârna cu pălărioara minusculă, încununată de flori.

Au întins-o jos, pe nisip, în lumina de feerie a lampadelor, în costumul vaporos și roz. Nu o udase apa.

Căzuse pe blocul de bazalt. Și nu avea nici o rană. Numai șira spinării se dezarticulase, ca o păpușă cu resortul rupt. Jar roșul artificial din obraji și de pe buze dădea o înfățișare

amăgitoare de viață, de somn, de vis.

Celina îngenunchease deasupra. Grădinarul îngenunchease deasupra. Și eu mă târam s-o clatin, s-o deștept, să-i dau viață din viața mea, pe buze.

Guguf împărțea ordine:

— La telefon, medicul! La telefon, procurorul! La telefon, poliția!

De ce spunea Angela că, pentru oameni ca ei, telefonul e o invenție mai mult dezagreabilă decât utilă?

Grădinarul, în genunchi, povestea:

— Am auzit sunând... Veneam... Venea și Celina... Veneau toți... Doamna se îndrepta cu țigara în gură, la blestemata aceea de bară... S-a rezemat să se urce și n-am mai văzut-o... Dacă domnul Dany, sau domnul Guguf, sau domnul Eliazar, ar fi fost aproape, ar mai fi putut poate s-o prindă de mână... Dar erau la cinci metri; blestemata de bară!... Întotdeauna am spus doamnei să nu se urce pe blestemata aceasta de bară!

Cât era de simplu și de lucid calculat! Toți ne aflam la cinci metri distanță și existau cinci martori s-o declare, înainte de a-i fi întrebat cineva... Că-i chemase soneria fără nici un motiv, se găseau o sută de explicații și se puteau inventa o sută de motive. Nici nu se mai gândea nimeni să știe, de ce anume fuseseră chemați.

Plângeam, și o mână m-a smuls deodată, rostogolindu-mă.

Bibia.

Bibia cu părul vâlvoi, fără guler, prăvălindu-se peste trupul Angelei, strângând-o în brațele lui vânjoase, culcând-o la loc, întrebând-o, gemând:

— Ghelica! De ce-ai făcut tu asta, Ghelica?

Capul mic al Angelei se clătină pe nisipul blond – se opri – ochii de azur priviră sticloși și reci în lumina de feerie, sus în cerul cu stele...

— A căzut de pe balustradă, domnule... Repetă cu tenacitate de maniac grădinarul. Veneam și am văzut-o urcându-se... Deodată n-am mai văzut-o... Blestemata de bară. Domnul Guguf era aci, la cinci metri, cu domnul Eliazar și cu domnul Dany...

Bibia mai rămase numai cu un picior în genunchi, ridicat pe jumătate, privindu-ne pe toți, pe rând...

— Domnul Guguf era aci?

Se ridică de tot, merse până la stâlpii unde fusese înfiptă bara. Se aplecă, cercă și, când se întoarse, nu veni la mine, nici la Eliazar. Se îndreptă direct la Guguf.

Guguf îngălbeni sub pielița bronzată, așa cum devin palizi mulatrii, verde-cenușiu.

Am văzut ridicându-se pumnii uriași și prăvălindu-se ca două ciocane. Pe urmă nu s-a mai văzut nimic, în vălmășeala servitorilor agățați de brațele lui să-l oprească, Îi scutura pe toți din spinare, își elibera mâinile, și în tâmplele omului căzut izbea metodic și icnit, cum învățase el, cu ciocanul.

— Hehe! E timpul să te faci nevăzut, Ciufulici... Bruta aceasta are să strice toate



socotelile noastre... Haide! Șterge-o! Dispari!

De ce-mi porunca Eliazar cu atâta autoritate și de ce m-am supus? Nici acum nu știu de ce m-am supus.

Am plecat cu capul gol. Nimeni nu m-a întrebat. Nimeni încă nu avea grija mea. Nici nu m-a văzut nimeni ieșind pe poartă.

Am plecat și am mers, am mers, am mers... Întâi pe bulevardele mișunând de mulțime în lumina festivă a car-navalului, printre limuzine cu plafoniera aprinsă purtând femeile costumate pentru gala de la Cazino; pe urmă pe străzi întunecate și necunoscute, mai departe, în munte, pe-un drum pe unde n-am mai fost niciodată. Am mers, am mers... Cu un fel de furie, fugind de mine. De celălalt eu, rămas acolo, la vila Azur-Eden... Am mers toată noaptea, iar zorile m-au prins în munți pietroși și aspri, fără vegetație, într-o ploaie mărunță și ghețoasă. Am căzut pe marginea șoselei, extenuat, cu fruntea în palmă. Am stat așa mult, cu spinarea încovoiată în bătaia vântului și a stropilor, tremurând de frig, de spaimă, de osteneală, de drum, de viață, de tot...

O cariolă cu două roate și cu un cal fantomatic s-a oprit cu scrâșnet de frâne. De sub coviltirul de pânză udă a scos capul o bătrână, cu pălăria neagră a femeilor din părțile acestea. Mi-a strigat ceva. I-am făcut semn să mă lase în pace. A coborât.

Era o bătrână mică, adusă de spinare, uscată ca toaca și cu obrazul brăzdat de crețuri adânci și negre, ca miezul de nucă mucigăit.

— Nu sta în ploaie! Cum ai ajuns aci?... Ce cauți aci?

— M-am rătăcit... Am îngăimat. Am venit cu niște prieteni și m-am rătăcit... Au crezut că am plecat înainte și s-au dus...

— Și unde vrei să mergi?

N-am știut ce să răspund. Bătrâna, cu codirișca biciului în mână, m-a privit cu iscodirea bănuitoaie a vârstei, pe urmă se vede că i-am inspirat încredere sau milă. A venit aproape și mi-a rostit cu blândețe:

— Uite! Casa mea e acolo! (Arătă cu biciul o casă pătrată și sumbră, sub stâncă, în perdeaua sură a ploii). Casa mea e acolo. Haide să te încălzești și să mănânci ceva. După-amiază are să stea ploaia... Poți angaja o căruță... Trec autobuze.

Am refuzat cu energie:

— Nu! Îți mulțumesc. Nu pot să merg. Stau aci. Acuși plec. M-am odihnit și plec.

Bătrâna deveni și ea deodată tot atât de energică:

— Lasă prostiile acestea tinerești... Se plătesc scump. Pe feciorul meu l-am pierdut tot din pricina unei ploi. L-a prins pe drum. O pneumonie și gata! Sunt douăzeci de ani dc atunci. Nu face nazuri. Urcă-te și hai! Am pâine proaspătă, am brânză, am vin... Dacă îți lipsesc banii, nu-ți cer plată. Are să fie pentru sufletul feciorului meu. Hai!

M-a târât de mână, ca pe-un copil încăpățânat.

— Hue, Patouche!

O coadă de bici pe spinarea gloabei, câteva învârtituri de roate, câteva zgâlțâituri.

Am ajuns.

Bătrânica mi-a scos vin, mi-a fiert ouă, mi-a servit brânză și pâine caldă. M-a văzut moțâind cu cotul sprijinit în masă și mi-a întins așternut curat, mirosind a cimbru și sulfină... Vorbea și vorbea! Ce spunea nu-mi amintesc tot. Auzeam depărtat și confuz. Despre feciorul ei. Îl chema Mathurin și era tamburinar vestit... Mi-a arătat fotografia lui Mathurin cu tamburina; o fotografie decolorată, de bălci... Pe ea o chema Hortensia. Mama Hortensia. Mi s-a plâns de biruri grele. De străinii aceștia, englezi și ameri-cani, care-au stricat obiceiurile țării, au adus năravuri urâte și dezmăț. Cum nu vorbeam cu accent, mă credea fără îndoială francez de undeva, din nord, și mă întreba dacă n-are dreptate să se plângă de această pacoste. Întâia oară îmi dădeam seama că, dincolo de colonia noastră, a veneticilor, întinsă ca o erupție sifilitică pe tot litoralul, în vile, palaturi, danciguri, cabarete și cazinouri, exista altă viață, a indigenilor, obscură, mizeră, cu rădăcini adânci în piatra acestor stânci; toți vorbind cu aceeași disprețuire și ostilitate ca mama Hortensia despre noi, metecii<sup>63</sup> tripourilor de pe țarm.

Dar toate sunau foarte departe și-mi erau foarte indiferente. Prezentă până la halucinație era Angela, cu ochii de azur deschiși în lumina feerică, reci și immobili, spre cerul cu stele.

Îmi curgeau lacrimile pe obraz.

Mama Hortensia râse cu blândețe:

— Plângi după prietenii care te-au lăsat pe drum?... Cum ți-ai închipuit că pot crede așa ceva!... Am înțeles îndată. Ai venit la plimbare cu logodnica sau cu iubita... V-ai certat... Și ai vrut să te vitejești. Tinerețea numai de prostii de acestea se ține. Tot așa și Mathurin al meu... Haide! Culcă-te... Dormi. Somnul aduce gânduri mai cuminți. După patru ceasuri de somn, ai să te deștepți cu altă hotărâre... Ai să fugi la ea, să nu te ajungă nici pasărea cerului... Tinerețe-tinerețe! Tinerețe-nebunie! Crezi că nu stă și ea acum, te așteaptă și plânge?

Mama Hortensia m-a învelit și a tras storurile. M-am trezit după-amiază. N-am mai avut răbdare să aștept, să ascult. Repede-repede, să plec cât mai repede!

— Ți-am spus eu! Mă aprobă bătrânica. Te înțeleg. Fugi la ea. Te așteaptă. N-o lăsa să plângă...

Din ușă mi-a făcut semn de bun drum...

Și am mers, am mers, am mers...

Mă atrăgea fără putere de împotrivire; încă o dată, să o mai văd încă o dată, Angela mea cu ochi de azur.

Spre seară am intrat în oraș. N-am ajuns însă la Vila Azur-Eden. La colțul străzii a apărut un om mustăcios și sașiu.

Îl recunoșteam. N-am încercat să fug. M-am oprit. S-a oprit.

Omul mustăcios și sașiu din visurile mele cele de spaimă mi-a pus mâna pe umăr și mi-a rostit, fără ostilitate, aproape cu regret, ca unei cunoștințe vechi și ticăloșite:

— În numele legii, ești arestat!

CARTEA A DOUA.

I.

## HOTEL ȚIBICHI.

Omul cu mâna de fier bătut de câteva ori în capacul cutiei.

În întuneric, cu un țuit ascutit de panică, șobolanii au dat buzna la găurile lor, în toate ungherele. Pe mâini, pe piept, pe obraz, i-am simțit trecând cu burta lucioasă și umedă, grași, grei și totuși cu o viteză de acrobați.

Scârba atingerii mi-a alungat somnul. Știam că nu mai e mult până la ziuă. Când omul cu mâna de fier începe să bată în cutie, e un semnal tot atât de exact ca sirena unei uzine deșteptând lucrătorii.

În cotlonul ei, baba cea surdă, spălătoarea de cadavre, se răsuci, tuși, gemu și prinse a se văieta de vătămătură.

Numai Țibic, dezvățatul, sforăia fără grijă sub țoale, în somnu-i superb și total, de copil.

Afară clipotea monoton ploaia de noiembrie. Era o curgere fără sfârșit și fără nădejde, ca și viața noastră, a larvelor omenești din acest subsol.

Prin gaura strâmtă, de sus, frigul pătrundea umed până la oase. Începu să pătrundă și o lumină murdară, o lumină posomorâtă și sepulcrală, ca într-o pivniță lugubră de morgă.

Omul cu mâna de fier vorbea singur. El nu vorbea decât singur. Pe urmă scotoci în cutia de scândură, desfăcu foșnind niște ziare, începu să mestece și se auzi un gălgâit dintr-un gât de ulcior. Din pricina lui se înădăiseră șobolanii aci. Adusesse cutia goală de zahăr și o prefăcuse în dulap de provizii. Căra cârmojuri de pâine, resturi de brânză, pește de mult putrezit și aruncat. Acolo era de-pozitul lui, de care nu ne atingeam nimeni, până ce-au dat șobolanii și au început să se ia la întrecere cu dânsul.

Omul cu mâna de fier îi vâna. Pot spune că se dovedea un vânător iscusit. Avea o armă pe care noi n-o aveam. Cârligul de fier cu două cângi îndoite la vârf, ținându-i loc de braț. Se târa noaptea, când îi simțea înlăuntru, întotdeauna aproape de zori, își ținea răsuflarea și ridicând cangea, lovea fără greș. Știam deci că și astăzi, acuși, la lumină, vom găsi unul cu capul sfărâmat și cu intestinele scoase. Omul cu mâna de fier nu-și ștergea sângele sleit de pe cârlig, nici nu arunca stârvul afară. Aștepta să-l aruncăm noi. Eu sau Țibichi.

Nu știam cum îl cheamă, nici de unde a venit. De altfel nu știam nimeni, aci, nimic despre nimeni.

Numai baba cea surdă și știrbă ne povestea istorii sinistre din viața ei de scaldătoare de cadavre.

De trei luni viețuiam în caverna aceasta de troglodiți. Moșneagul cu mâna de fier, numai de două. Dar el își alesese locul cel mai bun, el mormăia ca o gazdă ursuză și el se uita la noi dușmănos, ca la niște uzurpatori.

Era un subsol de casă dărâmată, cu pavaj de ciment și fără de uși, fără geam în fereastră. O casă supusă alinierii, în centrul orașului, aproape de chei. Toate etajele fuseseră date jos, pe urmă din cine știe ce pricină lucrările au rămas părăsite. Acum totul era plin de moloz și pământ. Scăpase numai subsolul acesta de bucătărie, cu plita și cuptorul surpat, cu ușile smulse, dar cu un acoperiș unde nu pătrundea ploaia. N-am descoperit eu adăpostul. Nu

aveam ochi atât de isteți. L-a descoperit Țibic. Îl ochise de mult, pentru zile grele.

Până în august eu descoperisem altceva. Sala de așteptare de clasa a III-a, la gară. Veneam înainte de miezul nopții, alegeam un loc pe o bancă și până dimineața dormeam cu oasele muncite și frânte, printre țărani și lucrători, zarzavagii și precupeți, femei cu legături, soldați, ordonante și slugi în concediu. Un portar anunța din când în când trenurile; vecinul de alături, soldatul cu lada ostășească din față năvăleau pe ușă speriați din somn ca șobolanii de adineauri cuprinși de panică.

Eu eram călătorul care nu pleca nicăieri. Îmi făceam loc mai larg și când deschideam ochii dimineața, în dreapta și-n stânga, în față și-n spate, toți figuranții se aflau schimbați. Plecaseră cei de azi-noapte; acum așteptau alții să plece. Eu eram călătorul care nu pleca nicăieri.

De la o vreme, am înțeles că mai găsisse și altcineva ideea unui asemenea hotel gratuit. Aveam un tovarăș. Un copil dezmățat, cu hainele ferfeniță, cu o șapcă prea mare pentru capul cât un pumn, cu o iluzie de pantofi de dril în picioarele goale. Un copil obraznic și fără astâmpăr, iscoditor și cu toată inteligența adunată în ochii negri și mici. Știa să-și cucerească locul cel mai bun, într-un colț de bancă, ca să se poată ghemui între spătar și perete. Dacă îl găsea ocupat, se instala modest, cerea voie la o bătrână sau la un soldat, se prefăcea în cinci minute că adoarme și treptat își lărgea culcuș cu coatele, vorbind și gemând într-un vis mincinos. Călătorii se înduioșau, îi îndreptau capul căzut, câteodată o femeie îl alinta, plângându-l cât e de singur, mic și rufos. La spatele ei, copilul scotea limba. A treia oară m-a recunoscut și mi-a surâs amical. Mă înțelesese și dânsul. Eram tovarăși.

La sfârșitul lui august însă, fidelitatea noastră eroică la post a fost remarcată și de alții. Iar ca la toate orântuilele omenești, a fost interpretată injust și recompensată ingrat într-o seară, portarul însoțit de gardistul de serviciu ne-au somat cu asprime să dăm seamă unde călătorim și ce bilete avem. Răspunsurile n-au prea părut satisfăcătoare.

— Circulați! A sunat ordinul. Și să nu vă mai prindem cumva pe aci, c-apoi...!

Am circulat, cu melancolic și fără destinație. Din urmă m-a ajuns copilul. Declară optimist, consolându-mă:

— Al dracului sticlete! Vedeam eu că de două seri se uita cam așa... Am scăpat ieftin! Cu parșivii ăștia, puteam s-o pățim și mai rău...!

Pe urmă găsi momentul să se prezinte:

— Pe mine mă cheamă Țibic. Țibic-Țibichi, tot una e.

Mai merse alături, rășchirând picioarele să se țină de pasul meu. Pe calea Griviței, ne-am oprit ca doi izgoniți din Paradis, care nu știi încotro s-o apuce.

Țibic se lovi peste frunte, sub șapca lui pentru un cap de măsură dublă, lăsată înapoi pe ceafă și sprijinită-n urechi:

— Stai! Am găsit!... Hai cu mine, că am găsit! Cu-nosc eu un hotel clasa I, nu a III-a! Hotel Țibichi, pot să-i spun!

Am mers după el până la chei, la clădirea aceasta dărâmată. El luase acum conducerea și

eu mergeam după el.

— Ai chibrit?

N-aveam. Țibic îmi mărturisi cu francheță un început de dispreț:

— Va să zică nu fumezi...?! Ce fel de bărbat ești, șefule?... Eu fumez! Dar am rămas tocmai în astă-seară fără chibrit. Nu face nimic!... Așteaptă aci. Intru eu întâi să cercetez cum stă chestia.

Își dădu drumul prin întuneric, pe povârnișul de lut și moloz, de unde au fost scoase scările.

Reveni după câteva minute:

— Prost, șefule! Ocupat! Ne-a luat altul înainte. Nu știu ce dracu e... Bărbat? Femeie?... Am pipăit cu piciorul și cu mâna. Era ceva care a început să facă urât...

Țibic circulă trei pași la dreapta și trei pași la stânga, pe trotuar, cu mâinile în buzunările pantalonilor curgându-i în vine, cu șapca pe ceafă. Agitația lui dovedea că nu se lasă bătut atât de ușor. Într-adevăr, rosti amenințător:

— Adică, mă rog, ce? A luat cameră cu chirie?... Are contract?... Apoi cu mine nu merge așa! Ce mârâie, și ce face urât? Slavă Domnului, loc este să doarmă zece!... Unde încape dânsul sau dânsa – dracul să știe dacă-i bărbat ori femeie!

— Încăpem și noi. Șefule, așteaptă un minut și-ți aduc eu chibrit, să vedem cum stă cazul!

A dat fuga la o cârciumă cu regie, s-a întors cu chibrituri. Am intrat; vietatea din Țoale s-a întors cu spatele glăsuiind ceva – și de atunci ne-am instalat.

Loc era într-adevăr pentru zece. Eu am ales colțul de sub fereastră. Țibic celălalt ungher, din față. Dimineața am făcut cunoștință cu tovarășa noastră do apartament. Baba cea surdă; spălătoarea de cadavre. Nu s-a mirat de prezența noastră. Nici nu ne-a întrebat de unde venim, cât timp avem de gând să-i ținem companie. Socotea totul foarte firesc în lumea celor vii și poate foarte indiferent. O preo-cupau mai mult morții. Ne-a vorbit chiar din acea dimi-neăță despre sutele de cadavre pe câte le-a scăldat ea de douăzeci de ani, de când i-a trecut meseria aceasta o soră mai mare, care-a murit și dânsa, la rândul ei, și cu care și-a inaugurat cariera, scăldând-o. Când afacerea merge bine, câștigă cincizeci, o sută sau două de lei – îi bea și pe urmă așteaptă și rabdă. N-are decât doi dinți; nu poate mesteca, de aceea se ține mai mult cu băutura decât cu mâncarea.

Un pact tacit s-a stabilit între noi. Fiecare ne-am delimitat domiciliul. Spălătoarea de cadavre avea boarfele ei, poate perini și giulgiuri de morți. A doua zi am avut și noi Țoalele noastre, aduse de Țibic, Dumnezeu știe de unde și cum.

Ieșeam din vizuină odată cu dimineața. Ne împrăștiam în viața noastră secretă și indiferentă celuiilalt. Reveneam seara și ne strecuram ca dihorii. Totul era să nu aprindem lumină și să nu atragem atenția din stradă că ruina aceasta e locuită.

Baba pândeia morții ei, în cartiere mărginașe, unde se bucura de un evident prestigiu profesional.

Țibic pleca fluierând liber și fără grijă, ca pasărea cerului îmi oferea câteodată țigări și

fructe, bucăți de friptură învelite în ziar, cornuri calde și covrigi cu susan. Era descurcăreț, lăudăros, palavragiu; dar de-o generozitate promptă și fără gând ascuns. M-a clasat îndată în categoria vagabonzilor lipsiți de vlagă și de inițiativă, stângaci, duși de apă, incapabili de bine și rău – așa cum eram. I-am provocat simpatie și milă; la zece ani se sim-țea în stare să mă ia sub protecție. Mă luase, și se achita cu succes. În zilele mele de foame, îmi potolea el lihneala, cu bunuri aduse în sân, în buzunările largi, în foi unsu-roase de ziar. Primeam. Demult mă învățasem să primesc orice, de la oricine. Demult eram un mort, așteptând doar să-mi ajungă cadavrul pe mâna spălătoresei bețive și surde.

În septembrie, ne-am trezit cu un oaspete nou, nepoftit și morocănos. Omul cu mâna de fier intrase fără să se anunțe, îmi strămutase boarfele mele în alt colț; l-am găsit fumându-și pipa, cu o lumânare aprinsă și înfiptă în gura unui clondir. Un mormăit a ținut loc de bună seara. Am stat jos și-l priveam. Era bărbos, roșcat, chel ca o bilă, cu fruntea socratică și îmbrăcat în zdrențe epice, cu două surtuțe puse unul peste altul, cu două veste; întreaga garderobă. Cangea de fier ținea locul brațului drept și fără îndoială în același accident își pierduse și laba piciorului, cu montul învelit în peteci. Mai târziu aveam să-i recunosc pasul de departe, pe trotuar, noaptea, sosind. Un pas sonor de gheată, pe urmă unul mut, de cârpă, și iarăși pasul sonor.

Acum îl priveam și nu găseam curajul energic să-i spun să stingă lumina. A apărut Țibic și a pus el ordine. A înțeles dintr-o aruncătură de ochi și nu s-a arătat defel surprins de sosirea unui nou locatar la hotel Țibichi. Recunoscuse el singur că e loc pentru zece, nu pentru trei câți eram.

— Sal'tare, Șefule! Rosti cu simplitate afectuoasă.

Omul cu mâna de fier răspunse în barbă ceva ininteligibil, ridicând ochii firoși și sunând cârligul pe ciment.

— Bine-bine! Mormăie ce vrei... Deocamdată stinge asta... Cred că n-ai nici un interes să aduci poliția aci. Așa e regulamentul hotelului nostru.

Spunând, Țibic suflă în luminare. Omul cu mâna de fier mormăi iarăși, lovind cangea în pavajul sonor. Dar nu mai aprinse lumina. Vedea și el că dreptatea e întreagă de partea lui Țibic. Și de atunci n-a mai aprins-o niciodată, nici nu ne-a mai vorbit ceva. Venea, pleca; adusesse lada de scânduri, o îndopa cu provizii dezgustătoare la vedere și dospind a miasme putrede; se trezea noaptea să mănânce și să vâneze șobolanii; ne deștepta și pe noi în zgomotul cârligului de fier lovind cu detunătură în pereții cutiei. Se depărta pe trotuar cu pașii oribili: unul sonor, altul moale, de cârpă. Și ne lăsa nouă grija să aruncăm afară vânatul: șobolanul cu botul sfărâmat și cu măruntaiele scoase. În jurul cutiei se aflau numai bălți de sânge închegat.

Câteodată vărsăm.

Afară începură camioanele și tramvaiele; în dreptul ferestrei apăreau și dispăreau picioarele trecătorilor zvâr-lind stropi; învățasem să reconstituim omenirea numai după aspectul membrilor de la genunchi în jos: un oltean, un pensionar cu galoși, o fetiță de școală, o ordonanță, o femeie bătrână, un ofițer, un rândaș... Și alții și alții. Sute și sute de picioare.

Priveam înfășurat în boarfele umede, fără curajul să mă ridic, pătruns de frig, toropit de

indiferența unui animal muribund de bătrânețe. Dar omul cu mâna de fier era gata de drum. Răsturnă cutia cu provizii cu gura în jos, își adună Țoalele în ungher ajutându-se cu cârligul de fier, împinse cu piciorul înfășurat în cârpe șobolanul mort și plecă cățărându-se pe povârnișul de moloz, fără să rostească nimic. El nu vorbea decât singur. În ploaie, pe trotuarul ud, se depărtară pașii cu ritmul desperecheat: un pas sonor, celălalt moale, de cârpă.

Tăcere. Ploaie. Lumina lividă, ca într-o pivniță lugubră de morgă.

Știam că din boarfele ei mă privește cu ochi sticloși spălătoreasă de cadavre. Poate mă cerceta să vadă cam ce fel de cadavru aș arăta. Ea cunoscuse tot soiul de cadavre. Niciodată nu aveam curajul să mă uit la mâinile care-au spălat, zgâlțînând atâtea stârvuri Țepene – tot ce rămâne dintr-un om, dintr-o femeie, dintr-o iubire, dintr-o viață.

— Maică, spunea spălătoreasă de cadavre, când se întorcea să-și clocească rachiul, maică, mă zgâiesc și eu ca o proastă la oamenii care trec pe stradă și-mi vine să râd!... Toți îs fuduli și gonesc care mai de care... Ce mai haine scumpe! Ce mai privesc de sus, din droșcă și din otomobil!... Pe urmă, în mâinile aieste, în pielea goală, toți îs ca unul și unul ca toți... Pe mine acum cinci ani m-a alungat o cocoană de la casa ei... Mersese rău treaba toată vara... Nici tu un mort... Cerșeam, că nu mi-i rușine; ce să fac dacă nu mai murea nimeni? Am intrat să cer de pomană și numai ce m-a dat cocoana afară și numai ce a început să Țipe la mine: „La muncă! Zicea. La muncă, nu la pomană!” Era mândră cocoana și frumoasă nevoie mare! Zic eu: „Păi munca mea, cocoană, n-o cunoști și nu Ți-o doresc să ai nevoie de munca mea!” Iară cocoana mi-a trântit ușa în nas și argatul m-a dat afară de spinare. Pe urmă, maică, (nu pleca, stai să ascuȚi!), pe urmă, iacă numai ce vine iarna și numai ce-mi spune una din cunoscutele mele, zice, du-te că este de lucru pentru dumneata în strada cutare și numărul cutare... Mă duc! Și cine era, maică? Cine mi-a dat mie de lucru? Cocoana cea frumoasă și mândră de n-o mai încăpea lumea. Spălam și schimbam apele și ziceam: Nu era mai bine, cocoană, să nu-mi dorești mie așa lucru? Iară ea cobâlȚaia din cap așa și așa, în dreapta și-n stânga. Zicea că nu! Poate că-i plăcea, maică...!

Acum baba se răsucește, geme, tușește în cârpele unsuroase care au fost poate ștergere de morȚi. Se pregătește să plece. Mă prefac că dorm. Dar cu dânsa nu merge. Îmi spune când e gata:

— Iată, maică, îȚi las aicea un pol... S-au făcut șapte poli. Știu c-ai să mi-i dai odată. Lasă, nu mai spune că nu-i primești... În viață de nu s-ar ajuta oamenii! Că după ce ajung în mânele aieste ale mele, n-au ce face nici cu binele, nici cu răul! Ia-i, maică!... În toamna asta mi-o mers mai din plin ca pe vremea războiului, când mureau oamenii de boli și de foame ca muștele... Am ochite pe azi două locuri... O fată gata-gata era aseară să-și dea sufletul. Trag nădejde că acum trebuie să fie gata... Și, atuncea, Ți-oi mai da un pol, să se facă opt, maică!

A plecat astfel și spălătoarea de morȚi, în ploaia mocnită și fără sfârșit și fără nădejde, ca viața noastră de larve omenești, de aci.

Abia a ajuns în stradă și Țibic a sărit în picioare.

— Aferim, șefule! Se bucură pentru mine, luând polul de jos și jucând cu el fluturat între degete. Pe azi ești asigurat!... Când am văzut că se scociorăște cotoroaȚa în colȚul

batistei, am înțeles îndată că iar a apucat-o milostivirea... Hai! Sus, șefule! Să te onorez cu o țigară pre cinste, că eu m-am dus...

Din spărtura care ținea loc de ușă, se întoarse, să-mi aducă aminte ceva ce nu mă gândisem:

— Știi, șefule? Se cam îngroașă treaba. Dacă după ploaia asta dă zăpada, ne-am ars! Înghețăm aci ca șobolanii...

Cuvântul îmi aminti existența șobolanului de pe ciment. Se plecă, îl luă de coadă, și îi făcu vânt în sus, pe fereastră.

— Paștele și Cristosul și Panaghia lui de ciung, cu vânătoarea și cu lada lui, că ne-a împuțit hotelul!... Uită-te ce fac eu pe lada și pe bufetul lui!

Țibic întoarse lada cu fața în sus, se deschise la unicul nasture de la pantalonii în vine și stropi proviziile omului cu mâna de fier, parodiind pe viu și pe realitate, o anumită fântână celebră dintr-o piață flamandă.<sup>65</sup>

— Na! Iată ce fac eu pe lada și pe bufetul lui!

Iarăși fu în ușă și de acolo îmi aminti iarăși:

— Trebuie să ne pregătim de iarnă, șefule! Să ne căutăm alt domiciliu, fiindcă s-a isprăvit cu hotelul nostru. Hotelul lui Țibichi e de vară, de băi pentru boieri, fără sobă. Am să ochesc eu altceva... Sal'tare, șefule!

Singur. Tăcere. Ploaie. În oase umezeala a început să mă doară ca măduva putrezită.

M-am târât afară. Undeva. Oriunde. În ploaia câinoasă și fără sfârșit.

De doi ani aceeași viață, din ce în ce mai afund scufundată.

Ce mai speram? De ce mă mai târâiam încă?

Întâi m-a înșelat... Măcar o mulțumire neghioabă. Atunci când jurații Alpilor-maritimi m-au achitat... Totul fusese dezvelit în lumina cea adevărată. Am rămas pentru toți o victimă, complice fără știință, un imbecil și alt nimic. Am ispășit singura vină pentru pașaportul fals: pedeapsă socotită în lunile de prevenție, după care m-au expedit cu jandarm la spate, peste frontieră, în douăzeci și patru de ore. Biblia a plecat și el, ceva mai departe, la Guyana, să plătească pentru toți. Numai el m-a apărut cu o generozitate disprețuitoare, când ne aflam alături pe banca acuzaților. A plecat să plătească cu douăzeci de ani de muncă forțată capul lui Guguf, strivit în pumni și sub călcâi, ca un cap de șarpe veninos ce-a fost. Pe Eliazar nu l-a mai văzut nimeni. S-a mistuit fără urmă, ca demonii de pe scenă în ultimul act, înghițiți de trapa cu fum și pucioasă. E poate undeva foarte aproape sau poate undeva foarte departe, continuându-și misiunea jivinei cu odioase tentacule de la Muzeul Oceanografic din Monaco.

Iar eu am ajuns unde sunt. Am căzut atât de jos, încât am bătut și la ușa unchiului Alec. Veneam prea târziu. Unchiul Alec fusese cruțat de satisfacția crudă să-și vadă cât de adevărate i-au fost profețiile. Se odihnea și el de doi ani în cavoul familiei, după ce poate cadavrul i-a fost spălat de baba cea surdă, care mi-a dat adineauri un pol să mănânc din prețul scâldărilor de cadavre. Iar averea puțină și-o împărțise unchiul Alec pentru ospătării și aziluri de noapte, unde eram și eu câteodată client.



Pentru un fost pușcăriaș, chiar absolvit de crimă: pentru un fost pușcăriaș fără nici o meserie, născut în viața de trântor și cu vlagă de moluscă, nici o ușă nu se mai deschide și nici o pâine nu se mai poate câștiga cu nici un fel de muncă. Sunt vagabondul cu obrajii scofâlciți și cu ochii de mort, prelingându-mă ca un câine al nimănui pe lângă ziduri, tremurând când un sergent de stradă mă fixează mai stăruitor, mirosind la ferestre de bucătărie aburii calzi să-mi țină de foame, primind pomana spălătoarei de cadavre și mila unui copil zdrențaros. Câteodată mă opresc la vitrine, așa cum se opresc vagabonzii. Vitrine de băcării, de șuncării, vitrine de prăvălii cu ghete, cu haine și cu mătăsuri. Privesc; privesc și trec. În zilele ploioase ca aceasta, când se aprind fațadele cinematografelor cu becuri festive, contemplan afișele multicolore de filme cu priveliști de pe Coasta de Azur: Monte-Carlo, Nisa, Cannes, San Rafael. Un vagabond alături de mine, un frate, se întoarce câteodată și-mi spune ca unui frate necunoscut:

— Hei, când te gândești că sunt pe lume și de acestea!

E adevărat. Când te gândești că mai sunt pe lume și de acestea...!

Odată, m-am întâlnit față în față cu Faty.

Era pe bulevard; s-a întors. M-a privit lung din urmă. Poate m-a recunoscut. Poate a crezut că a fost numai o părere.

Și altă dată...

S-o spun și aceasta?

Era chiar la început, când ajunsesem în țară, trimis cu banii consulatului. Îmi vândusem celălalt rând de straie – atunci mai aveam încă unul – și cu o lăcomie animală intrasem în cea dintâi cafenea să mă hrănesc. Un ceai, două: un corn, două, și pâine și brânză și șuncă. Mă toropise mulțumirea străină de mine, a animalului din mine, sătul. Deodată am ridicat ochii. Vecinii de la masa de alături, doi misiți pistruiți și slinoși, vorbiseră tare.

— Iarăși vine să cerșească aci calicul ăla de Zolittis!

— Fă-te că nu-l vezi! Întoarce capul...

Au început să vorbească foarte aprins între dânșii. Eu priveam. Priveam ca la un alt eu, într-o oglindă.

Omul cu barba de-o săptămână, cum sunt eu acum, cu hainele slinoase, cu gulerul cenușiu și cu un nod de sfoară, în loc de cravată, cum sunt eu acum; omul acela își târa pașii în ghete fără ciorapi, de la o masă la alta. Nu spunea nimic. Se oprea, privea cu ochii în gol, cu un surâs tâmp. Aștepta. Când îl alungau, trecea alături. Și așa de la o masă la alta, alungat de la un misit la altul, în gălăgioasa cafenea de lângă Bursă. Alungat de misiții pe care îi zvârlise odinioară pe scări celălalt Zolittis, când era om.

S-a oprit și la masa mea.

I-am spus să ia loc. M-a privit tâmp, a surâs tâmp. Nu credea. Poate nu înțelegea. Am tras scaunul și i-am arătat să ia loc. S-a așezat pe margine, rezemat într-un băț de corn. Mirosea a sudoare, a nespălat; așa cum miros eu acum. Stătea și surâdea tâmp.

— Ce ai dori, domnule Zolittis? Ceai, cornuri, cafea cu lapte...?

Omul ridicase ochii cu o tresărire scurtă de mirare și inteligență, numai când a auzit că-i mai spune cineva „domnule”. Pe urmă, a crezut că-mi bat joc și a privit din nou în gol.

Am comandat eu pentru el. L-am urmărit cu o lăco-mie plină de înfricoșare cum molfăia, cum se ștergea cu podul palmei, cum suga fundul paharului, cum mânca fărâmiturile.

Un fost om. Alt eu.

Am încercat să vorbesc, să-l întreb ceva, să-i scot un cuvânt. Stătea neclintit, pe marginea scaunului, cu privirea deșartă, cu surâsul idiot. S-a ridicat și a trecut din nou de la masă la masă.

Un băiețaș îmi întindea o gazetă. Mi-a fulgerat un gând irezistibil și crud. L-am chemat:

— Vezi domnul acela? Cerșetorul acela? Uite, ai cinci lei aci, dacă te duci la el, îi spui să-și aplece urechea și când se apleacă, îi șoptești încet: „Angela cu ochi de azur!”

Băiețașul mă privea nevinovat și neîncrezător:

— De ce să fac asta? Ce înseamnă asta...?

— Ce-ți pasă ție? Uite, ai cinci lei! Ți-i dau dinainte.

Ispita îl hotărî:

— Cum să-i spun: Angela cu ce?

— Angela cu ochi de azur.

— Angela cu ochi de azur! Repetă el. Angela cu ochi de azur.

Se duse, cum l-am învățat, îl opri, îi șopti în ureche... Unghiile mele căutau în marmura mesei un loc să se înclește. Omul a gemut o dată, a răcnit, a ridicat bastonul și s-a prăbușit jos, pe spate. Copilul a fugit. Toată lumea s-a adunat să privească. M-am ridicat și eu să privesc.

Zolittis, cu fața în sus, cu spume la gură, se zvârcolea în spasm epileptic, cu ochii peste cap, amenințând gâfâit ceva, strigând bolborosit ceva.

A fost o faptă nebunească și feroce, fără îndoială. Dar aveam nevoie de ea. Mi-a dovedit că totul e cu desăvârșire mort. Pe mine amintirea Angelei nu mă făcea nici să tresar. E ceva din altă viață. Mort. Mort. Mort.

Când m-am întors în dimineața aceea și când mi-a pus mâna pe umeri agentul de poliție mustăcios și sașiu, veneam adus încă de puterea cea veche. Mă atrăgea aceeași putere, ca și cum n-ar fi fost suspendată de moarte. Două zile, trei, cât au ținut cercetările, nu-mi păsa de întrebări și răspunsuri. O aveam numai pe ea înaintea, în rochia vaporosă după tabloul lui Watteau, roză și supranaturală, cu ochii ei de azur deschiși în lumina de feerie spre cerul cu stele.

Nu m-au dus să mă confrunte cu cadavrul ei gol și întins pe lespede, la morgă.

M-au cruțat de acest supliciu, fiindcă Biblia din cel dintâi ceas m-a scos de sub învinuire.

Astfel îmi rămânea numai imaginea de atunci, în costumul vaporos, roz, supranatural, cu ochii ei de azur. O adoram încă. Plângeam încă.

Și deodată puterea cea rea s-a destrămat. M-am simțit liber. M-am simțit indiferent. Am înțeles că au pus-o în pământ. De acolo nu-mi mai venea, nici o chemare. Nu mai avea nici o putere.

De atunci numele ei, amintirea ei, imaginea ei, ochii ei de azur nu-mi mai spun nimic. Nu mai tresare nimic. Mort, șters – neantul.

N-aveam de ce să cad zvârcolindu-mă în spasm de epilepsie. Nu mai exista nici într-un suvenir de ură măcar.

Un cadavru eliberase alt cadavru.

Prin ploaia câinoasă de noiembrie, cu spic de zloată și fulgi, în dimineța turbure și sepulcrală, mergeam fără nici o țintă, printre oameni dușmănoși și grăbiți sub umbrele, pe străzi urâte, pășind peste bălți: vaga-bondul care se prelinge pe lângă ziduri, cum își caută câinii schilavi și muribunzi un adăpost de agonie.

După un ceas, poate după două, poate după mai multe, pătruns până în oase de apă, clănțănind de frig, am intrat într-o cafenea de birjari și de salahori, să mă încălzesc cu un ceai plătit din pomana spălătoarei de cadavre.

M-am așezat la o masă de lângă soba de fier, așa cum mă așez întotdeauna acum, pe marginea scaunului, ca orice vagabond care se așteaptă din moment în mo-moment să fie alungat fără nici o pricină, numai pentru mutra-i suspectă. Am deșertat ceaiul, l-am plătit; am văzut că mi-a mai rămas rest încă de unul, l-am cerut și pe al doilea. Era o zeamă calduță și vânătă, cu un gust coclit: o ceașcă hidoasă cu flori și o linguriță de fier ruginit. Dar era o băutură caldă – ce fericire nespusă! Și soba mă dogorea de la spate – ce dulce toropeală!

Ca să-mi prelungesc fericirea aceasta, am început să citesc un ziar lepădat pe masă. O foaie, cealaltă, și mica publicitate, morții și anunțurile: tot, numai ca să mai am drept să rămân. De două ori, jupânul a venit să șteargă masa cu o cârpă sleită, privindu-mă cu asprime. Ocupam locul cel mai bun. Eram gata să mă descleșt resemnat și să pornesc din nou în zloată și frig, fără țintă, când de-odată mi s-a părut ceva ciudat în ultimele anunțuri de la mica publicitate. Le-am recitit, în ordine cum erau. Într-adevăr, n-am văzut niciodată o împerechere mai bizară de anunțuri, ca acelea: „Mecanic specialist în lucrări delicate, caută urgent.

Coppelius, Tăbăcărie, 18., „Pianist cunoscând și vioara, caută urgent Coppelius, Tăbăcăriei, 18., „Coafeză, caută urgent Coppelius, Tăbăcărie, 18., „Anatomist eventual student medicină, caută urgent.

Coppelius, Tăbăcărie, 18., „Om de serviciu, caută urgent Coppelius, Tăbăcăriei, „Pictor-desenator specializat în arta decorativă și costume, caută urgent Coppelius, Tăbăcăriei, 18.” „Profesor de dans, eventual bun amator, caută urgent.

Coppelius, Tăbăcărie, 18., „Croitoreasă pentru lucru acasă după comandă, specializată în costume de stil, caută urgent Coppelius, Tăbăcăriei, 18.”

## II.

### COPPELIUS.

În strada Tăbăcăriei 18, n-am ajuns cel dintâi.

Era o coadă în ploaie cu fulgi, ca la brutăriile cu bo-nuri de pâine din timpul războiului. Și un amestec de chipuri și porturi, tot așa de paradoxal.

Pălării largi în bor și lavalier, straiul unsuros de mecanic și bondița de rândaș bucovinean; impermeabilul de mătase ceruită al coafezei și geanta doldora a studentului în medicină; pălărioara modistei înfiptă ștregărește pe ochi și paltonul destrămat al nefericitului fără vârstă și fără noroc, profesorul de dans privind cocoșește și ftizicul zgribulit în haina pirpirie, cu gulerul ridicat.

Așteptau de mult și se uitau dușmănos la concurentul de alături. Mizeria din acel an, cu fabrici închise, slujbași zvârliți pe drumuri, falimente și crahuri în fiecare zi, înăsprise sufletele și îndârjise lupta pentru pâine, până la încăierări de stradă și la șarje de escadroane călări. Recolta fusese distrusă pe alocuri de secetă; aiurea de inundații și grindini. Foamea se anunța aceeași, la sate și la orașe. Țara se afla în prag de iarnă cumplită și șomaj general.

Altfel, Mica publicitate adunase aci o lume care astă-primăvară nici nu s-ar fi deranjat de acasă și nici nu s-ar fi ostenit să citească un anunț. Diferența de porturi și distanța dintre prosperitatea unuia și mizeria celuilalt era numai aparentă. Burțile ghiorăiau tot atât de flămânde. Pe fiecare nou sosit, ceilalți îl categoriseau îndată, posomorându-se sau făcându-i loc cu indiferență, după cum pictorul și rândașul, pianistul sau studentul anatomist recunoșteau un aproximativ indiciu al propriei lor corporații, adică un adversar personal ori numai un concurent inofensiv al vecinului.

Pe mine m-au primit toți cu egală batjocură în privire. Nu puteam fi înrolat în nici o breaslă clasificabilă. Anunțul nu spunea că se caută în strada Tăbăcăriei 18 și o haimana de probă pentru d. Coppelius. Profesorul de dans s-a dat înlături, să se ferească de atingerea mea suspectă. Una din coafeze – erau mai multe – m-a măsurat din tălpile cu ventilații în creștetul cu pălăria slinoasă, șoptind ceva și râzând sub umbrelă, la urechea studentului cu ghiozdan.

M-am zgribulit lângă ofticosul care tușea și scuipa bani de sânge pe trotuarul ud, îndată diluați de ploaie și târâți în filamente lichide, spre gura cu duhoare caldă, de canal.

Așteptau de două ceasuri.

Un aviz prins cu ținte în ușă avertiza onor, solicitori că angajamentele se fac numai astăzi și îi imita să aștepte. Dar dinlăuntrul nu dădea nimeni, nici un semn de viață. Zgâlțâiseră cleampa, bătuseră, sunaseră; alții mai curajoși și nerăbdători intraseră în curte. Clădirea era mută, curtea pustie.

— O fi o farsă idioată! Își dădu părerea o fetișcană vioaie și oacheșă care, așteptând, legase amicitie cordială cu profesorul de dans.

Ceilalți tăcură. Nu puteau să admită așa ceva. Pentru o farsă idioată, nu inserează nimeni în ziar peste o sută de cuvinte a 50 lei rîndul. Și chiar dacă va fi intrat în unii o umbră de îndoială și de neliniște, se încăpățâneau să spere. Ploaia cruntă de noiembrie, prologul unei ierni pretimpurii și încă mai crunte, era un teribil argument.

Ca să-și treacă timpul, făceau tot soiul de ipoteze. Ce voia însă acel d. Coppelius, cu oameni de specialități atât de diverse, n-a izbutit nimeni să descopere un cât de vag răspuns. Casa de la nr. 18 nu trăda nici o destinație. Un fel de hambar dreptunghiular, cu ferestre de atelier, cu zidul galben-afumat. La etaj camere de locuit. Cineva se cățăraseră pe grilaj să privească înlăuntru. Nimic. O sală mare de atelier, cu geluituri de lemn pe jos; iar la mijloc, două-trei lăzi nedesfăcute, niște obiecte acoperite cu pânză de sac și cu mușama, cum sunt piesele de mașini în magaziile de gară. Acestea nu explicau nimic.

Un necăjit pletos, cu bărbia țepoasă și cu lavalieră gen artist, traversă la cârciumă să capete informații. Se întoarse încălzit și cu vești optimiste.

— Are individul ăsta o țuică fiartă precinște! Vă spusei ca să vedeți de ce-am întârziat. Pentru rest, vă garantez că nu e farsă cum s-a speriată domnișoara... Am aflat! Acilea fuse un atelier care a datară faliment anul trecut, iar acum cincisprezece zile l-a închiriat un domn, neica Coppelius dă la gazetă!... Încât nu e ăla din povestirile lui Hoffmann, pe care-l cunoscuți și eu dă când cântai în cor an iarnă, în turneu...66 D. Coppelius există în carne și-n oase; a cărat acilea mobile, lăzi, piano. Spune cârciumarul că auziră aseară și un radio...

Țuica fiartă îi dăduse avânt și elocință. Dar frigul și ploaia îl calmă prea curând. Căzu în sumbră apatie.

Unii începură să plece. Profesorul de dans, la braț cu coafeza oacheșă și vioaie. Pe urmă alții. Unii înjurând. Alții rîzînd verde, ca de o glumă care la ei nu mai prinde. Studentul cu geantă se depărtă sub umbrela celeilalte coafeze spre stația de tramvai.

Am rămas puțini. Ne-am privit mai prietenos.

Un rusnac, cu cizme și cu pantaloni de călărie, dar cu haină pictoricească de catifea peste cazaca neagră de satin, începu să fluiera Luntrașii de pe Volga67, imitînd, pe marginea trotuarului, gestul osîndiților care trag din greu odgoanele pe umăr.

Aceasta însemna că am rămas numai noi, cei cu munca silnică fără nădejde.

Pe urmă, pocni din tocurile cizmelor în pinteni invizibili și strigă sever:

— Elefterescule! Unde ești?... Vin-aici, ticălosule!

Am crezut că pe unul din grupul nostru îl cheamă cumva Elefterescu și că acela e un ticălos. Dar la chemare răspunse un baset castaniu, cu trup scund și lung de crocodil, cu picioarele scurte și strâmbe, cu coada ridicată țeapăn în sus; un animal înveselit parcă de propria lui slujenie savant selecționată, sărind și gudurîndu-se voios în jurul rusului. Stătuse ascuns sub scară, la adă-post. Iar rusul, în loc să-l recompenseze pentru promptitudinea cu care s-a prezentat la apel, părăsindu-și culcușul să înfrunte intemperiiile de afară și în loc să-l dezmierde pentru manifestările de servilă fidelitate, îi trase scurt și repetat două picioare: unul peste bot, altul în burtă.

Elefterescu primi loviturile cu modestie de martir, fără să chelălăiască. Cercă să bată în

retragere. Rusul se răsti din nou:

— Aci, Elefterescule!

Și iarăși îi aplică un vârf de cizmă, de data aceasta în partea cea mai cărnoasă, unde natura i-a fost înfipt coada vânjoasă și țeapănă, fală caracteristică a rasei după cum pretind cataloagele crescătoriilor de câini.

Apoi rusul îl mai scuipă printre dinți în ochii omenești și resignați, ca ochii noștri ai tuturor de aci. Îl eliberă ca un senior, acordând o scurtă grație servului.

— Acum marș! Deocamdată îți ajunge, Elefterescule!

Docil, câinele se întoarce la adăpostul provizoriu de sub scară. Rusul îmi ghici nedumerirea indignată din privire și veni lângă mine, să se razeme de zid.

— Te-ai mirat că-l muștraluiesc pe Elefterescu, așa, din senin?... Mai întâi nu-l muștraluiesc din senin! Și după aceea, am drept să fac ce vreau cu sclavul meu. Aud? Ai spus ceva?

— N-am spus nimic, am încercat să bat și eu în retragere, ca Elefterescu adineauri.

Rusul fluieră un cântec de stepă. Își trosni degetele care erau neașteptat de fine pentru portul lui bastard<sup>10</sup>; de artist până la brâu și de călăreț, de la brâu în jos. Costumul trăda o vulgaritate de fost plutonier reangajat, încă neîndurându-se să adopte total portul civililor. Mâinile trădau însă oarecare noblețe.

Deschise o tabachere goală; păru surprins că nu află nimic în ea. Schimbă cântecul fluierat pe altul. Indiferența mea abrutizată îl irita. Mă scutură de braț:

— Văd că te-ai indignat, tovarăș. Poate ești de la Societatea pentru protecția animalelor?

— Nu, dar...

— Chiar dacă ești, ți-o spun eu, Egor Uvarovici, că de data aceasta n-ai drept să te amesteci. Elefterescu nu-i animal! Dacă ar fi animal l-ar chema Biju, Ursu, Coco, Hector, Sultan, Nero... Așa cum îi cheamă pe toți câinii voștri. Dar Elefterescu de colo, de sub scări, nu e câine. Pan Elefterescu e avocat! Ți-o jur eu, Egor Uvarovici Karataiev, ex-pictor decorator, ex-aghiotant al generalului Scerbacev și o mulțime de alte exuri... E avocat, pe onoarea mea!

L-am privit și eu cu îngrijorare și m-am tras mai la o parte. Aveam de a face cu un nebun scăpat de la balamuc sau gata copt pentru balamuc. Rusul râse mai vârtos:

— Altă dată, dacă ne-om mai întâlni vreodată, am să-ți povestesc și ai să-mi dai dreptate. Acum nu sunt în stare! Eu n-am șir în vorbă nici zece minute dacă n-am tutun...

Scoase din nou tabachera goală, păru iarăși surprins că nici de data aceasta n-au apărut țigări prin cine știe ce fenomen de generație spontană; o scutură și o puse îndărăt în buzunarul bluzei de catifea.

— Vezi? Aceasta tot numai din pricina ticălosului de Elefterescu. Ia poftim aci, gașpadin Elefterescu!

Clinele ieși de sub scări și se prezentă gudurându-se cu burta pe trotuarul ud. Insensibil la repetatele semne de bucurie, Egor Uvarovici Karataiev, ex-pictor decorator, ex-aghiotant

al generalului Scerbacev și alte multe exuri, îl pocni iarăși cu cizma peste bot și în burtă.

— Na! Aceasta e pentru că m-ai lăsat fără tutun, pane Elefterescule! Ține! Aceasta e fiindcă din pricina ta stăm aci în ploaie ca niște haimanale... Ți-ajunge, gașpadin Elefterescu? Acum, marș! Șterge-o!

Elefterescu se supuse cu aceeași resemnare cu care suportase loviturile. Intră la locul lui fără grabă. Ba încă mai clătina din coadă, cu o perversă satisfacție de câine masochist care află voluptatea în martiraj.

— Nici dumneata n-ai țigări? Mă întrebă direct Egor Uvarovici Karataiev, văzând că pantomima cu tabachera goală fusese fără efect.

— N-am! Am mărturisit cu sinceră părere de rău, fiindcă din pricina acestei lipse pierdeam povestea lui Elefterescu.

— Nu e nimic, mă consolă rusul. N-avem azi O să avem mâine. Dacă nu m-aș fi întâlnit în cale cu un ticălos ca Elefterescu, puteam să te tratez cu cu țigări. Și încă ce țigări!... Nicivo! Gașpadin Elefterescu a fost nenorocirea mea. E un ticălos. Plătește! Lumea merge înainte...

Făcu o pauză. Întrebă cu oarecare îngrijorare:

— Nu cumva ești și dumneata pictor-decorator?

— Nu... Dar ce te face să crezi? (M-am uitat la îmbrăcămintea și la încălțările mele). Cel mult m-aș fi așteptat să mă întrebi dacă nu sunt salahor sau om de serviciu.

Egor Uvarovici Karataiev râse cu un râsunet profund și plăcut de bas:

— Hainele? După haine se judecă un om?... Te-am întrebat după mâini. Acestea nu sunt mâini de salahor și de om de serviciu... De aceea am și venit lângă dumneata și nu la altul, să ne amăgim timpul vorbind.

Mi-am ascuns mâinile, ca niște stigmatate infamante.

Rusul continuă să râdă:

— Le ascunzi în zadar, tavarăș! Chiar fără să se uite la mâini, misteriosul domn Coppeliu are să înțeleagă că nu ai venit să-i ceri loc de salahor sau de om de serviciu... Scrie pe față, iar eu am presimțirea că pan Coppeliu știe să citească viața pe fețele oamenilor. Altfel, nici n-aș fi venit... Toată vara am fost ajutor de profesor de călărie. Acum cânt din armonică la o cârciumă de pe calea Moșilor. Pentru ajutorul de profesor de călărie a început șomajul odată cu ploile. Pentru concert de armonică, începe însă sezon bun. Când plouă și ninge, omul intră în cârciumă: de ce e mai sărac și are mai mult nccaz la inimă, de ce vrea să asculte mai multe cântece de jale, pe urmă unul de veselie și apoi iarăși unul de jale... Pot spune că în iarna aceasta nu mă temeam că am să mor de foame și mai ales de sete. Dar cum am citit anunțul din ziar, am înțeles că nu mai pot cânta la o cârciumă de pe Calea Moșilor. Am înțeles că mă cheamă destinul la altceva... Dumneata crezi în destin?

În loc de răspuns, mi-am privit din nou încălțările ude și straiiele mele de naufragiat al tuturor destinelor. Mai aveam dreptul să nu cred în destin?

— Așadar crezi! Ghici rusul, aprobând cu gravitate. Și eu cred!... Cred în destin, în

Dumnezeu, în diavol, în migrația sufletelor și cred în mister. Cum am citit anunțul, m-a chemat ceva, ca o ispită... Am sărit în sus și am lăsat toate. L-am strigat pe Elefterescu și am venit aci. Îmi pare că n-am greșit!... Ai văzut toți nătărăii care au plecat? N-au avut răbdare. Pentru mine chiar așteptarea aceasta e semn bun. Dacă aș fi avut și o țigară semnul ar fi fost și mai bun. Nicivo!

Egor Uvarovici Karataiev fluieră un cântec vesel și bătu din pintenii invizibili. Îl priveam pe sub pălăria udă cu neliniște și cu simpatie, cu mirare și curiozitate. Dacă era cumva nebun în lipsa lui de coerență, în orice caz promitea să fie nebun simpatic. De un an nu mai întâlnisem decât brute de la celălalt hotar al umanității, abia articulând un gând vag din ceața lor animală; omul cu mâna de fier, spălătoarea de cadavre, Țibic, pungașul precoce și alții din aceeași familie. Credeam și eu în destin. Începeam să cred și eu în mister. Mi s-a părut că ne cunoaștem de când lumea. M-am apropiat, scurtând distanța dintre noi pe peretele unde așteptam resemnați, sub streășină îngustă. Rusul simți acest apel deznădăjduit al omului fără nimeni, nimeni pe lume. Îmi prinse brațul și rosti cu glasul lui plăcut și cald de bas:

— Nu e nimic! Curaj, tavarăș! Am presimțirea că avem să ne găsim de lucru amândoi la acest gașpadin Coppelius și că avem să devenim buni prieteni. Vrei să-ți spun cine are să mai rămână? Uite...

Păși în ploaie să aleagă cu ochii câțiva din pușinii câți mai avuseseră eroismul sau resignarea să nu plece.

— Uite! Continuă. Mecanicul acela gros, fata bălană cu pălăria neagră, cealaltă care râde și-și mușcă între dinți degetul mânușilor, tânărul pistruiat... Aceștia pot să jur că au să fie angajați. Eu sunt puțin cam fizionomist. Poate sunt mai sculptor decât pictor-decorator...

O singură dată m-am înșelat. Când am dat ochii cu ticălosul de Elefterescu! O dată și bine!... Excepție ca să confirme regula. Gașpadin Elefterescu, ia mai poftim aci!

Elefterescu se târî pe burtă să iasă din ascunzătoare și se prezintă clătinând brav din coadă să-și înfrunte și el destinul, care se reducea după toate aparențele la o generoasă rație zilnică de lovituri în burtă și peste bot. Dar fu scutit de astă-dată de supliciu, fiindcă dinlăuntru cineva trase zăvorul ușii și toți ne-am îmbulzit.

Un moșneguț pipernicit și chel, cu ochelari enormi și cu redingotă verzuie, vorbește înălțându-se în vârful ghetelor:

— Pofțiți, vă rog!... Câți ați rămas?... Trei... Șapte. Nouă. Doisprezece. Optsprezece, nouăsprezece. Perfect! Intrați cu toții în culoar... Și de aci, vă rog, intrați fiecare în birou, în ordinea sosirii.

Am pătruns în culoarul lung și strâmt; ne-am așezat pe băncile de scândură și am schimbat o așteptare pe alta.

Unii abia pășeau în birou, potrivindu-și cravata și pipăindu-și pieptănătura, că și ieșeau după două minute, trântind ușa, și blestemând mânioși:

— E un zărghit... Degeaba vă mai pierdeți timpul. Nu știe ce vrea! Se uită. Nici nu vrea să te mai asculte. Zice: mulțumesc, m-am lămurit! Un nebun...

Trânteau și ușa de afară, întorcându-se în ploaia căinoasă cu fulgi.



Alții însă nu mai apăreau. Erau opriți, după un examen lung și misterios pentru noi aceștia, rămași de cealaltă parte a ușii. Am observat că pronosticurile lui Egor Uvarovici Karataiev nu dăduseră greș. Nu s-a întors de acolo nici mecanicul cel gros, nici fata bălană și tristă cu pălăria neagră de doliu, nici tânărul pistriat, nici cealaltă fată, cu ochii verzi...

— Ce ți-am spus, tavarăș? Se bucură rusul... Dacă mă cunosc bine în oglindă, am și eu un cap de om care trebuie să rămână.

Într-adevăr nici el nu mai reveni.

Elefterescu mirosi ușa, dădu semne de neliniște, păru că mă întreabă cu ochii lui omeneschi; pe urmă se instalează cu botul pe labe, în fața pragului, cu privirea neclintită la mâner. Pentru un câine cu fidelitatea recompensată numai sub formă de energice lovituri peste bot, această dovadă de iubire și de îngrijorare, avea ceva deopotrivă de înduioșător și absurd.

— Na! Cuțu! Elefterescule! Na, urâtule, na, mă urâtule!

Voiam să-l dezmierd. Câinele ridică privirea deodată atât de ofensată și de arogantă, încât m-am simțit și eu jignit. Cuprins de o furie neroadă, i-am strigat:

— Javră, poate te-ai supărat că nu ți-am spus: domnule Elefterescu? Na! Ține, Elefterescule! Na! Încasează, Elefterescule...!

Loveam și eu cu aceeași energie ca Egor Uvarovici Karataiev, ex-pictor decorator, ex-aghiotant al generalului Scerbacev.

— Dumneata?

Moșneguțul pipernicit, cu ochelarii enormi, mă privea din ușă. M-am oprit rușinat. Nu mai era nevoie să intru. Fapta mea ridicolă și nătângă mă recomanda înainte de orice introducere.

— Intră!... Mă îndemnă însă moșneguțul zâmbind cu bunăvoință.

Am pășit fără nici un curaj. Mă așteptam să regăsesc ceilalți tovarăși care nu mai apăruseră. Nu mai era nimeni. Mă așteptam să dau ochi în dosul biroului cu un personaj solemn și sever, un director impunător de cine știe ce importantă întreprindere! Tot timpul socotisem bătrânul cu bărbița rară ca firele de hrean și cu redingota verzuie un funcționar subaltern, ceva între intendent și ușier, un fost arhivar la vreo primărie, agent auxiliar la vreo percepție sau altceva foarte mărunț, pe la vreo Înregistrare, Ieșire, Condicta de expediții. Totul pleda în port și înfățișare pentru aceasta: chelia și piperniceala, redingota verzuie și manșetele tari, cravata de fabrică prinsă cu mecanism în buton și bărbița afumată. În loc să chibițească într-o ca-fenea hădă și tristă, printre alți pensionari, moțâind în jurul unei partide de table pe-un șvarț, îmi spuneam că s-a căpă-tuit cu vreo modestă sinecură oarecare pe lângă enigmati-cul Coppelius, în căutare de atât de diverși profesioniști, pen-tru atât de diverse servicii cum anunțase Mica publicitate.

Dar privirea mi-a fost irezistibil capturată de privirea malițioasă a ochilor, lucind fosforic după ochelarii cei mai bombași pe care i-am văzut vreodată. Și n-au mai existat înainte-mi decât ochelarii aceștia enormi și monstruoși, ca desprinși dintr-o mască de scafandru.

Examenul dură lung. Am plecat privirea biruit.

— Dumneata? Repetă întrebarea cu o bunăvoință în glas care contrasta cu severitatea examenului.

— Sunt pianist... Am îngăimat. Știu să cânt și la vioară...

Mințeam numai pe jumătate. Într-adevăr, în copilărie, mama îmi descoperise talentul de pianist și viorist, iar în adolescență urmasem dezordonat, câțiva ani, cu un compo-zitor vestit, care părea foarte încântat de aptitudinile mele muzicale. Mai târziu, îmi folosisem darul înnăscut doar la petrecerile nocturne cu amici de ocazie, luând locul pianis-tului în diferite cabarete și parcurgând tot repertoriul de ro-manțe, de fox-troturi, de cântece rusești și spaniole, negre și argentinienne. Mă agățasem într-un noroc de anunțul din Mica publicitate. Abia acum, sub privirile malițioase din dosul ochelarilor, înțelegeam cât de îndrăzneată mi-a fost pretenția să mă înfățișez ca un pianist și un viorist de profesie.

— Perfect! Rosti moșneagul cu ochelari și bărbiță. Să ascultăm și să ne convingem!

Merse în fundul camerei și deschise capacul unui cla-vir. Eliberat de privirea lui, întâia oară am văzut pianul, după cum întâia oară am descoperit alte amănunte bizare ale încăperii: planșele anatomice de pe pereți, manechinele de croitorie pe picioarele cu suport, instrumente necunos-cute pe birou, peruci și pălării după moda de acum o sută ori două de ani.

— Să încercăm asta... Ia loc, te rog!

M-am așezat pe taburetul înalt. „Asta” era Baletul Coppelia<sup>68</sup>: partitura deschisă la prima pagină. Nu-l cântasem niciodată. Nu mai atinsesem degetele pe clape de cinci, poate de șase ani. Moșneguțul își scufundă mâinile în buzunările pantalonilor și se depărtă să nu mă intimide-ze, privind planșele de pe pereți ca un turist străin într-un muzeu.

Am început șovăind. La lipsa de exercițiu se adăoga frigul umed pătrunzând până în oasele degetelor amorțite. Mi-am dat îndată seama că era un mizer rezultat și m-am oprit cu descurajare.

— Aceasta e tot? Întrebă surâzând necunoscutul. Slab, în acest caz!... Foarte slăbuț! Dă-mi voie puțin...

Se așeză pe taburet, după ce-l răsuci pe măsura înălțimii lui; reluă din capăt pasajul.

L-am privit cu uimire. Cânta cu o siguranță și cu o artă subtilă, vrednică de un maestru care a dat toată viața concerte de clavir.

— Aceasta voiam! Declară cu simplitate, încetând și răsucindu-se o dată cu scaunul. Să încercăm vioara. Poate ești mai familiarizat cu vioara...

Îmi deschise un sicriș negru. Mă așteptă să acord stru-nele, cu degetele tremurând. Din nou privi la planșele de pe pereți. Și din nou, rezultatul a fost încă mai mizerabil.

Necunoscutul îmi desprinsе vioara din mână, o culcă pe umăr, sub bărbie, și îmi arătă cum trebuia într-adevăr cântat Baletul Coppelia.

Era o lecție de care am roșit, umilit ca un înșelător prins asupra faptului. Adineauri îl credeam pianist; acum mă surprindea că nu i-am văzut chipul în galeria violoniștilor celebri. Redingota verzuie, manșetele tari, cravata prinsă cu mecanism în buton dispăruseră, să lase loc unei făpturi supranaturale, făcând corp cu vioara și deprăsucind

sub arcuș o serpentină melodioasă, cum n-am cunoscut decât în serile unice, din cealaltă viață a mea, când în sălile de concert, în tumultul spectatorilor, aclamam pe un Enescu, un Kubelick<sup>69</sup>, un Ysa'e<sup>70</sup>.

— Aceasta voiam! Repetă cu aceeași simplitate, depunând cu luare aminte vioara în sicrișul capitonat.

Am înțeles și am bâlbâit o scuză pentru cutezanța cu care am încercat să-l înșel. Am plecat spre ușă, spre ploaia căinoasă de noiembrie, spre culcușul din subsolul casei dărămate, acolo în lumea mea mizerabilă, în tovărășia omului cu mâna de fier și a scăldătoarei de cadavre. Nu eram vrednic de altceva. Nu meritam altceva.

Poate mersul mi se împleticea. Poate spinarea mi se încovoiasă ca la osândiții cu ghiulea atârnată la cătușele mâinilor. Poate a simțit că îmi înotau ochii în lacrimi.

— Ești grăbit? Întrebă la spatele meu. Pentru un om care așteaptă de trei ceasuri în ploaie, graba aceasta e cel puțin o inconsecvență, ca să nu-i spunem altfel...

M-am întors:

— De unde știi dumneata că aștept de trei ceasuri în ploaie?... Am trecut... Am văzut lume adunată. Mi-am adus aminte de anunțul din ziar. Și am încercat. Din simplă curiozitate, domnule, domnu...

— Zi-mi domnule Coppelius, de vreme ce eu singur mi-am ales numele acesta hoffmannesc<sup>71</sup>.

Pe urmă, moșneagul râse, privindu-mă fix din dosul ochelarilor enormi și bombați:

— Ai trecut?... Ai văzut lume adunată? Ai intrat din simplă curiozitate?... Tinere, dă-mi voie să constat că nu știi defel, dar absolut defel, să minți! Descoperirea îmi face plăcere... E însă inutil să persiști... Știu când ai sosit. Știu că ai avut timp, așteptând, să legi prietenie nouă cu amicul de dincolo, pictorul decorator. De ce mă privești cu ochii aceștia?

Într-adevăr, lăsasem mânerul ușii și mă întorsesem cu totul, să-i cercetez mai atent chipul de divinator.

— De ce mă privești cu ochii aceștia? Continuă să surâdă necunoscutul, răsucindu-și în sus bărbița rară. E foarte simplu. De o simplitate copilărească. Dumneata ți-ai imaginat că v-am făcut să așteptați din neglijență? Sau din capriciu? Sau din sadism? Eu am nevoie de oameni deciși să-mi rămână devotați o jumătate de an, poate un an. N-am nevoie de oameni care vin și pleacă... De aceea v-am pus înadins la încercare rezistența, și de la, fereastra de sus, v-am urmărit sosind și plecând. Selecția s-a făcut de la sine! Ați rezistat cei mai disperați, sau cei mai încăpățânați. Pentru mine tot una! Oameni de aceștia caut eu. Păcat că atât nu e destul... Pentru un pianist și un viorist, cum te-ai prezentat dumneata, atât nu e destul. Mai trebuiau s-o confirme și alea de colo...

Arătă cu degetul și cu vârful bărbiței din fire de hrean, clavirul și cutia vioarei.

Am coborât ochii în pământ. Pe scândurile nevăpsite, încălțările mele ude lăsaseră șuroaie subțiri de apă. Omul îmi urmări privirea. Se uită îndelung la ghetele sparte, păru că îmi citește toată deznădejdea vieții în această mărturie de mizerie și adăugă cu regret:

— Ce e de făcut? Anunțul meu nu urmărea scopuri filantropice. Am nevoie de oameni

utili...

— Îmi pare că există și un anunț pentru un om de serviciu... Aș fi gata. Mă mulțumesc cu atât și sunt bucuros dacă...

A fi acceptat om de serviciu mi se părea acum o supremă fericire și m-am agățat de această speranță, îngăimând o implorare miloagă, fiindcă iarăși mi-a trecut pe dinaintea ochilor subsolul unde aveam să mă întorc, tova-rășii nopților de chin și halucinație: omul cu mâna de fier, spălătoarea de cadavre, șobolanii cu pântecul gras și umed alergând dezgustător pe obrazu-mi, când începe să bată în ladă cârligul ciungului.

Necunoscutul surâdea cu milă, răsucindu-și firele bărbiței:

— Om de serviciu! Om de serviciu! Pentru aceasta trebuie să ai altfel de mâini și altfel de spate... De altfel, am tocmnit om de serviciu...

— Atunci îți răpesc timpul degeaba, domnule... Te rog să mă ierți...

Și din nou m-am îndreptat spre ușă.

Îmi trecu înaintea cu o agilitate neașteptată, astupând intrarea cu spatele și scormonindu-mă cu sclipirea malițioasă de sub ochelari:

— Ce grabă, tinere! S-ar spune că te așteaptă cineva cu masa întinsă... Haide! Întoarce-te aci, la birou, și să mai încercăm. Dacă dumneata ești gata să renunți atât de ușor, nu pot renunța eu acum. E întâia oară când mi se întâmplă să greșesc... De pe fereastră, afară, te-am ales încă de acum un ceas. Instinctul meu nu m-a înșelat niciodată... Așează-te pe scaun și dă-mi voie să te supun la un mic interogator... De câți ani n-ai cântat la vioară și la clavir?

— De cinci sau șase ani...

— Perfect! Se bucură necunoscutul. În acest caz restul interogatorului e de prisos. E ceea ce mă așteptam... Lipsă de exercițiu, lipsă de încredere... Te-ai luat vreodată în serios?

— Nu!... Am mărturisit. Când am citit anunțul astăzi dimineață, mi-am adus întâia oară aminte că am urmat odată, demult, în adolescență, lecții cu...

Aci, am pomenit numele compozitorului vestit, prieten al tatei, care într-adevăr numai pentru această prietenie îmi făcuse grația să-și piardă câteva ore pe săptămână cu un copilandru leneș și năzuros, ca mine.

Necunoscutul se răsturnă pe spătarul scaunului și micșoră ochii sub lentilele bombate, să mă examineze cu o bunăvoință din care dispăruse ironia:

— Perfect! Aveam siguranța că nu m-am înșelat și sunt încântat că mi-o confirmi. De data aceasta, nu-ți cer nici un fel de dovadă... Știu că nu minți, deși e destul de ciudat faptul că un elev al unui astfel de profesor, nu s-a gândit mai din timp să-și folosească învățătura și măcar să-și câștige cu ea existența... Mă surprinde că ai așteptat să ajungi așa și aci, ca să-ți amintești aceasta...

— Domnule... Domnu...

— Zi-mi Coppélius! Zâmbi necunoscutul cu o indulgentă persiflare pentru propria lui slăbiciune de maniac. Zi-mi Coppélius!... Așa vreau să rămân pentru toți. Pentru

dumneata și pentru cei de dincolo...

Dincolo, era camera unde fără îndoială așteptau ceilalți recruți ai necunoscutului.

— Domnule Coppelius, ca să explic cum am ajuns așa și aci ar trebui să povestesc un adevărat roman. Aproape un roman polițienesc, și nu știu dacă aceasta...

Necunoscutul întinse mâna peste birou, cu degetele rășchirate, într-un gest de oprire:

— Nu e nevoie să le cunosc acestea, tinere. Nici nu mă interesează. Deocamdată, rețin ceea ce am bănuț... Lipsă de exercițiu, lipsă de încredere... Într-o lună ori două de muncă, ai să ajungi la ceea ce căutam... Încât de astăzi te consideri angajat. Un an; cinci mii de lei pe lună deo-camdată – și poate suma să se dubleze și angajamentul să se prelungească. Ne-am înțeles?

Înaintea ochilor îmi jucau planșele anatomice de pe pereți, manechinele acoperite cu pânză de doc, ochelarii bombați și enormi, de scafandru. Depășea orice nădejde. Deodată, printr-o magie, se scufundau într-un trecut fără întoarcere tovarășii mei din subsolul casei dărmate: omul cu mâna de fier, spălătoarea de cadavre, nopțile în așternutul de țoale de pe cimentul umed, șobolanii cu țeasta strivită și cu intestinele scoase de cârligul de fier. Se mai întâmplau miracole. Mai era încă o posibilitate de revenire la viața omenească, între oameni.

— Am înțeles că ai primit! Stăruie necunoscutul, întinzându-mi mâna osoasă, din manșeta rotundă și tare.

N-aveam tăria să rostesc un cuvânt de mulțumire și de bucurie. Emoția îmi îneca glasul. Toată voința era adunată să-mi stăpânesc plânsul nervos, urcat în gâtleej.

— Sunt sigur că un avans pe prima lună e binevenit! Spuse necunoscutul cu același ton de bunăvoință zeflemistă, sub care își ascundea intențiile enigmatice, tot așa cum își masca privirea în dosul ochelarilor deformanți.

Deschise sertarul și numără dintr-o cutie de sârmă verde.

— Dar nici nu știu la ce sunt angajat. Ce am de făcut?... La ce m-ai găsit bun dumneata, care acum un sfert de oră ai recunoscut singur că n-ai dat anunțuri cu intenții filantropice...?

— Aceasta ai s-o cunoști mâine. N-avea nici o teamă!... Cu tot numele meu hoffmannesc, nu cumpăr suflete, nici nu-s vampir și nici nu te angajez în cine știe ce aventură fantastică. E ceva foarte simplu! Și sper că e ceva care să vă pasioneze, pe dumneata și pe camarazii dumitale de dincolo.

Moșneagul se ridică în picioare. Îmi împinse în silă hârtiile albastre.

— Mâine dimineață, la opt, te rog să fii aci. De data aceasta n-o să mai aștepte nimeni afară. Acum, mi se pare că te așteaptă prietenul dumitale, pictorul decorator.

Mă conduse la o ușă acoperită de draperie. Cum am pășit pragul, s-a ridicat de pe scaun noul meu amic, Egor Uvarovici Karataiev. Îmi oferă o țigară de tutun Macedonia și mă zgudui voios de amândoi umerii:

— Ce ți-am spus, tavarăș? N-aveam țigară acum un ceas. Avem acum și o să avem mâine. Nicivo! Să-l chem pe Elefterescu și o să facem un popas la cârciuma de peste

drum... Acolo ne încălzim cu una-două-trei-patru-cinci țuici fierte și am să-ți povestesc istoria acestui ticălos între ticăloși.

Se răsuci pe călcâie și bătu din pintenii invizibili. Și-a chemat câinele din culoar. Am ieșit în stradă.

Cu o energie reconfortată de realizarea speranțelor. Egor Uvarovici Karataiev, cum ajunsese în ploaie, aplică două lovituri de cizmă în spatele câinelui cu trup și labe de crocodil:

— Gașpadin Elefterescu, poftește și mă mai lasă și acum fără tutun și fără zacuscă. Ține! Pe azi cred că-ți ajunge!... Mi se pare că am să-ți dau de astă-dată și un cotlet supliment. Nu e în fiecare zi sărbătoare!

Câinele suportă loviturile cu abnegație și porni înainte, clătinând coada dârză ca și cum s-ar fi bucurat și el că împotriva tuturor vicisitudinilor vieții a triumfat încă o dată filosofia optimistă a stăpânului:

— Nicivo!

III.

### BALETUL MECANIC

Și-n lumea ocneanelor triste

Mă prinse sinistre gândiri -

În jurul meu corpuri de ceară

Cu hâde și fixe priviri.

Și-acea caterincă – fanfară

Îmi dete un tremur satanic;

În racle de sticle – princese

Oftau, în dantele, mecanic.

(G. BACOVIA)

Eram opt și cu Elefterescu nouă.

Opt devotați cu trup și suflet patronului.

Din cea dintâi zi, prin înțelegere tacită și unanimă, am respins numele ales cu intenție malițioasă din povestirile lui Hoffmann. N-am vrut să auzim despre nici un domn Coppeliuș. A rămas ca atare numai pentru vecini și furnizorii cartierului, oameni simpli și fără habar de fantasmagoriile cărților, care nu s-ar fi minunat defel dacă pe strada Tăbăcăriei s-ar fi mutat într-o bună dimineață o jumătate de duzină de indivizi, prinzându-și în ușa cărțile de vizită ale lui Anaxagoras, Democrit, Laplace, Newton, Copernic și Herodot.

Băcanul ar fi deschis un cont pentru d. Anaxagoras.

Cârciumarul ar fi trimis băiatul cu sifoane la d. Democrit.

Vecinele ar fi aflat îndată dacă d. Copernic e vădan sau burlac bătrân.

Iar doamna Esmeralda, cumulând cu mult succes profesia de moașă diplomată cu aceea de expertă mijlocitoare a căsnicilor fericite, s-ar fi făcut luntre și punte să descopere dacă d. Herodot n-are cumva vreo fată de măritat, cu ce lungime de nas și circumferință de talie, ce zestre și ce pretenții.

Tot astfel și cu aceeași sublimă candoare, se opreau acum seara din mers, să tragă cu urechea la aparatul de radio al d-lui Coppelius, născocire încă nouă și rară. Mai senzațional li se părea acest aparat decât cartea de vizită prinsă în ușa cu numele unui erou din povestirile lui Hoffmann.

Pentru noi toți însă, omul cu anunțurile ciudate de ziar a devenit îndată Patronul. Adică șeful răbduriu, atâteștiutor și omniprezent, animatorul care inspiră încredere și impune respect, acel patron unic și himeric visat de toți proletarii lumii; dorind în loc să ordone, sfătuind în loc să dojenească și amenințând cu un deget glumeț sau consternat, în loc să amendeze.

Din prima dimineață ne-a cucerit. Din primul ceas ne-a dezarmat.

Era și în afară de tot ce mai văzusem și-am fost obicinuiți.

Sami, Sami Goldstein, anatomistul roșu și pistruiat, șters din controalele tuturor universităților fiindcă a găzduit cândva niște faimoși colportori de manifeste revoluționare și care nu-și pierduse pentru atât mucaleala acidă a rasei, ne-a atras atenția din acest prim ceas că ne-am găsit patron „o pereche de ochelari cu om”, nu un bătrânel cu ochelari, cum ne mințise văzul. Într-adevăr, patronul cu trupul lui puțin și bicisnic părea un simplu pretext, un modest apendice al ochelarilor, cu toată ființa concentrată în lentilele enorme și în sclipirea fosforică de sub cristalul convex.

Egor Uvarovici Karataiev, inițiat al științelor oculte și fanatic adept al metempsicozei, încă de la cârciuma cu țuică fiartă a celei dintâi mai de aproape cunoașteri, îmi împărtășise convingerea neștrămutată că avem de-a face cu întruparea unui duh nepământean; poate un geniu bun descins din slăvi pentru cine știe ce izbăvire a sufletelelor, poate un geniu rău sosit din beznele afunde pentru cine știe ce pierzanie a lor.

Iar Gustav, mecanicul neamț, declarase pur și simplu că „nu știe de unde să-l înceapă”. Pentru el universul se împărțea în două lumi răspicat distincte: aceea pe care știa „de unde s-o înceapă” și pe care o demonta piesă cu piesă, metodic, ca măruntaiele unui motor cu cheia franceză, și cealaltă, ermetic închisă ca o sferă perfectă și ca atare, nemăimeritând o trudă zădarnică și fără izbândă.

La această părere se alipiseră și ceilalți tovarăși, după mintea, priceperea și preocupările lor: Gaston, profesorul de dans; Maței, omul de serviciu; Ludmila, croitoreasa bălană și tristă sub haina cernită; Betty, coafeza cu ochii verzi ca marea de la Saint-Malo și cu unghiile lăcuite cu sirop de zmeură. Întrebările lor nu mergeau atât de departe. Patronul era fără îndoială o faptură enigmatică. Dar enigmatică e toată viața dacă scormonești sub pojghița rotunjită și lucie. Spre ce folos să cauți explicarea inexplicabilului? De ce să iriți o generozitate a providenței? În dimineața anunțului, în ploaia ghețoasă și cruntă se îmbulziseră peste cincizeci de concurenți, rămăseserăm nouăsprezece, din aceștia am fost aleși opt; patronul ne angajase pentru toată iarna, cu prețuri neașteptat de mări-nimoase,

era răbdător și nu arăta niciodată față ursuză, știa să explice fiecăruia ce vrea de la el, fiindcă fiecăruia ar fi putut să-i fie maestru tot așa cum îmi dovedise cu umili-toare simplitate dându-mi îndoita lecție de vioară și clavir – restul n-ar fi însemnat decât complicații primejdioase. O provocare a destinului clement.

Cu un cuminte instinct de conservare, nici Gustav, nici Betty, nici Gaston, nici Maței, nici Ludmila, nu voiau să cunoască mai mult decât lăsa să se vadă și să știe patronul.

Rămâneam numai noi trei devorați de demonul curiozității: Sami, Egor și eu. Dar tustrei nu eram împinși de o iscodire vulgară. Ne străduiam să-l pricepem deplin, fiindcă nu mai întâlnisem încă asemenea înmănunchere paradoxală de atotștiințe. Egor jura că dacă într-adevăr patronul nu este întruparea unui duh nepământean, atunci a fost neapărat în tinerețe sau în altă viață pictor-desenator și sculptor. Sami recunoștea, cu amorul propriu ulcerat, că mai are de învățat de la dânsul anatomie. Gustav îl socotea inginer-mecanic, ascuns sub un nume de împrumut, ca să apere de indiscreția confrăților o invenție și un brevet. Eu îi căutasem chipul în galeria violoniștilor și pianiștilor de acum două decenii. Gaston, profesorul de dans, ne dăduse ideea să cercetăm în colecțiile vechi de ziare și reviste fotografiile maeștrilor de balet de la opera imperială din Petersburg, de la opera din Berlin, Viena sau New-York.

Patronul trecea printre noi în redingotă verzuie, se depărta și se apropia, alintându-și cu degetele uscate bărbița rară ca firele din rădăcină de hrean; ochii fosforici de sub lentilele ochelarilor descopereau o erezie neiertată și atunci, apuca el creionul sau pensula de văpsea, lua el vioara sau se așeza el pe taburetul pianului, mânuia el cheia franceză a lui Gustav sau schița el o articulație și un mușchi pe planșele lui Sami. Rezultatul era deopotrivă de zdrobitor pentru oricare dintre noi. Dar nimeni nu se simțea umilit. Ne cucerise pe toți. Ne robise așa cum ne-a voit: devotați cu trup și suflet.

În dimineața dintâi, ne-a adunat numai pe noi bărbații (în afară de omul de serviciu, creatură hirsută și cu fruntea teșită, abia coborâtă alaltăieri din maimuță – cum pretindea Sami); ne-a adunat în biroul cu planșe, instrumente și manechine, să ne explice în câteva cuvinte ce vrea și ce așteaptă de la fiecare în parte și de la toți împreună.

Proiectul, când a început să ne vorbească, ni s-a părut fantast și lipsit de orice perspectivă de îndeplinire. Când a sfârșit, după o oră, l-am găsit de o simplitate a la oul lui Columb și predestinat unei celebrități fulgerătoare.

Un balet de automate – un balet mecanic.

Un balet ca pentru acest veac al mașinismului, unde pirueta balerinei și orchestra, saltul aerian al lui Nijinski<sup>72</sup> și himerica păpușă a Karsavinei<sup>73</sup> din Petrușca<sup>74</sup>, să realizeze într-adevăr visul lui Wagner dintr-o faimoasă scrisoare către Liszt: „Creația unei lumi care nu există...” Totul obținut prin miracol mecanic, fără nici un compromis, fără nici o concesie. Iluzia completă a vieții, prin înlăturarea completă a vieții. O feerie electrică. Experiența lui Coppélius, dezbrăcată de literatură fumegoasă și fantastică, transpusă pe terenul realității, așa cum se cuvine într-o epocă în care calul șoselelor a fost uzurpat de automobil, peștele oceanului de submarin, pasărea cerului de avion. Nu păpuși de ceară imitând cu o jalincă stângăcie chipul și gestul uman, ci automate care să depășească imperfecția omenească și să însemne o glorificare a veacului, printr-o artă a veacului, cu mijloacele veacului.



Rolurile noastre au fost distribuite chiar dintr-această dintâi dimineață.

Gustav avea să pregătească inimile de roțițe și de resorturi, angrenajele care transmit viața electrică.

Sami reconstitua fiecare articulație și fiecare tendon, ca să dea mișcării elasticitatea desăvârșită a mușchiului viu.

Egor zugrăvea decorul, turna mulajele și stiliza chipurile, așa ca personajele baletului să reprezinte o sinteză alegorică: puritatea, pasiunea, ura, intriga, gelozia, grația, grotescul...

Eu și Gaston descompuneam fiecare notă și fiecare figură a baletului care, înregistrată sincron în mecanismul interior al automatelor, urma să le dea o viață și o mișcare proprie.

Ludmila încheia costumele și Betty friza perucile după desenele lui Egor; iar Maftai, mătura gunoaielor noastre și se minuna cu mâna la gură.

În toamna următoare, Baletul mecanic trebuia să-și facă apariția pe scena Operei mari de la Paris și să purceadă în turneu în toate capitalele europene și în America. Triumful se afla dinainte asigurat și patronul nu înțelegea să-l cucerească printr-o savantă ațâțare a curiozității, ci prin perfecțiunea tehnicii împinsă până la ultima consecință, înlăturând din spectacol tot ce e viu și organic, variind programul de la o seară la alta, alternându-l cu încă un mai straniu concert, fără vioare, clavier și voce omenească – un concert radiofonic cu armoniile culese din spațiu și cu voci sintetice desenate foarte simplu pe un sul de hârtie ca pe un înregistrator seismografic, dar întrecând în puritate și în desăvârșire o biată coardă vocală umană: glasul lui Caruso sau Șaliapin, a lui Tita Ruffo sau al Mariei Galvani.

N-am priceput ce poate însemna acest concert radiofonic și mai ales această voce sintetică.

Patronul și-a alintat surâzând enigmatic firele bărbitei de hrean și, privindu-mă prin ochelarii de scafandru, îmi recomandă puțină răbdare:

— Totul are să vină la rândul său, prietene... Deocamdată mergi cum ai început. Îmi face plăcere... Ești în progres de la o zi la alta și în două luni o să putem trece de la fleacurile acestea la ceva mai serios.

„Fleacurile” erau clavierul și vioara care în mâinile lui scoteau armonii dumnezeiești... Ce altceva putea să fie încă mai serios?

În așteptare, rememoram tot ce uitasem și învățam ceea ce n-am știut niciodată. Îmi descoperisem un dar; iar pentru acest dar o patimă, care acum zece ani m-ar fi scutit poate de toate scufundările, axându-mi altfel viața. Și care patimă și dar, acum, după atâtea încercări și ispășiri, presimțeam că au să-mi aducă izbăvirea. Îndârjirea aceasta am recunoscut-o la toți camarazii mei. Se întâmpla poate întâia oară minunea când un patron se vedea silit să-și alunge lucrătorii din atelier și să-i trimită la casele lor, fiindcă uitau să privească la ceas și fiindcă nu-i aștepta nimic bun afară, în iarna cu viscol și ceață, într-o lume ostilă unde înceta feeria.

Atelierul dreptunghiular, cu pavaj de ciment în mozaic, alternând pătratele albe și negre ca o tablă de șah, cu scena ridicată în fund pe un podium de scânduri, cu draperiile de

teatru și transformatoarele de uzină, ar fi nedumerit orice străin căzut printre noi pe neașteptate. Deoparte clavierul cu coadă, de alta cuptorul electric al lui Gustav; pe o masă planșele lui Sami, alături pedestalul cu pământ ud în care modela Egor fluierând toate cântecele stepelor rusești și ciocnind din pintenii invizibili; pânze văpsite de decor și pilitura de alamă, panglici de costume și bobine de sârmă, scrâșnet de fereastră și modulație de instrument muzical; toate se învecinau, se încrucișau, se anulau – răpeau încăperii înfățișarea rigidă a unei săli de lucru cu salariați tocmiți să muncească sub comandă, și toate dădeau amăgirea, de altfel atât de aproape de realitate! A unui adăpost oferit de un binefăcător providențial pentru câțiva copii bătrâni să-și câștige pâinea cea de toate zilele amuzându-se.

Sus, pentru fiecare dintre noi se afla o cameră unde ne puteam izola, când lucrul cerea atenție încordată și n-avea nevoie de prezența celorlalți. Acolo îmi aveam vioara, o pianolă închiriată de patron, teancuri de partituri, o masă în fața ferestrei, și acolo mă regăseam, mă descopeream; un alt eu, pe care nu l-am cunoscut niciodată, care existase în mine și pe care îl înăbușisem; zece, cincisprezece ani mă înverșunasem să-l asasinez și acum se întorcea de pe patul de muribund la viață. Afară, în lumina opacă de ceață, trecătorii respirau gripă și dublă pneumonie, jun-ghiuri și bronșite, în locul oxigenului avid cerșit de plă-mâni. Îi vedeam apărând și dispărând fantomatici; spectre zgribulite în lapoviță și pâclă. Cu spaimă gândeam la soarta mea din această iarnă și din celelalte ierni, din toată viața până la sfârșitul sfârșiturilor, dacă nu mi s-ar fi oprit ochii pe anunțul ziarului aruncat pe masa unei cafenele de șoferi și birjari. Iar ciudat! Acum amintirea nu se mai oprea nici o clipă la imaginile înșorite de pe Coasta de Azur, la palmierii de pe bulevardul Croisette și de la vila Azur-Eden, la trandafirii și garoafele, la mimozele și violetele Rivierei. Îmi erau tot așa de îndepărtate și străine ca o viață visată, cu peripețiile altei existențe, poate citită într-o carte, poate văzută într-un film. Angela cu ochi de azur și Eliazar, Guguf și Dickie Hood, Bibia și Celina; au existat vreodată aceștia aieveau în carne și oase? Și Nadia Volo-ghin? Și Mahmud cu râsul alb până la urechi? Și alte apariții tot atât de fantastice ca trecătorii necunoscuți de afară, materializându-se o clipă din ceață și topindu-se din nou în ceață?... Trăit-au aieveau?... S-au fost amestecat vreodată în viața mea?... Mi-au frânt-o ei această viață și m-au scufundat ei într-o oroare de unde ieșeam la supra-față ca un înecat, după ce-a dospit în putreziciunea adâncurilor?... Amintirea refuza să reconstituie un singur episod, măcar o clipă din tot ce-a fost, din tot ce-am fost.

Plină de cutremurare, viața mea începea din subsolul casei dărâmate, din nopțile fără sfârșit când ascultam gemând în boarfele ei spălătoarea de cadavre și când omul cu mâna de fier prindea să bată în pereții cutiei, speriiind șobolanii să-mi alerge pe față cu pântecul lor gras, umed și dezgustător. Acela fusese purgatoriul și infernul; acolo fusese ispășirea înfricoșată. De acolo veneam; acolo, cu orice preț, cu toată însetarea din nou împrăștiată de viață, mă agățam de orice nădejde să nu mă mai întorc. Sub nici un cuvânt să nu mă mai întorc.

În camera de alături se auzea țăcănitul metalic, foarfecele Ludmilei, croitoreasa cu straiul cernit și ochii triști.

Prin celălalt perete, străbătea tusea uscată a lui Sami.

Apucam gâtul vioarei, sau mă așezam pe taburetul pianolei și un ceas, două, mai multe, (niciodată nu știam câte), tot universul din juru-mi, dispărea, până când glasul patronului,

din uşă în uşă, trecea să ne trimită la mâncare sau la culcare, ori ne chema la o probă, jos, în atelier, unde creaturile lui mecanice începeau să prindă corp şi fiinţă.

N-avea nevoie să ne grăbească. Dimpotrivă, el ne potolea graba şi nerăbdarea. Ne învăţa că perfecţiunea se capătă numai sub patina timpului. Astfel, am înţeles că planul acestui balet mecanic îl pregătise vreme de un deceniu, cum de altfel dovedeau toate schiţele adunate în mape, toate detaliile şi calculele, toate secţiunile longitudinale şi transversale, toate piesele de experienţă şi păpuşile mecanice în miniatură pe care îşi încercase şi îşi aplicase mai întâi singur născocirile lui, chemându-ne să-i fim unelte numai pentru transpunerea pe altă scară şi numai după ce totul fusese pus la punct, aşa cum sculptorii se înconjoară de ajutoare să-i mărească de o sută de ori macheta unui monument, el punând dalta, cuţitul şi mâna doar acolo unde proporţiile au schimbat o perspectivă şi cer o modificare.

I-am pomenit o dată despre Jucătorul de şah al baronului Kempelen, trecut mai apoi în stăpânirea lui Maelzel şi immortalizat în una din povestirile extraordinare ale lui Edgar Allan Poe<sup>75</sup>.

Patronul a surâs răsucindu-şi bărbia cu fire de hrean:

— Literatură, prietene, literatură... De altfel, literatură genială! Dar noi aci facem altceva: creem artificialul absolut. Jucătorul de şah al lui Maelzel era bazat pe un truc... Noi ne bazăm pe o certitudine matematică şi mecanică! Edgar Poe şi-a cules foarte comod erudiţia în Enciclopedia din Edinburg. Există un capitol, Androizii, unde se află descrise toate automatele celebre din toate timpurile. Interesant, ca simplă curiozitate şi ca arhivă a erorilor omeneşti... Unul singur a înţeles însă unde se află cheia secretă şi acela a rămas un necunoscut. Ai auzit despre Vaucanson? <sup>76</sup>

Am căutat să-mi amintesc. Mi-am mărturisit ignoranţa.

Privirea patronului sclipea sub lentilele ochelarilor enormi.

— Nu te scuza! Nu e nici o ruşine... Sunt sigur că n-a auzit nimeni de numele lui. Totuşi se află şi acela trecut pe lista Androizilor în Enciclopedia din Edinburg. Raţa lui Vaucanson, vulgara lui raţă, a fost automatul cel mai perfect din câte au existat; fiindcă numai Vaucanson a înţeles că taina e să reconstitui complet structura anatomică a făpturii vii... Ceilalţi s-au mărginit la exterior. Vaucanson a disecat şi a recompus mai ales interiorul. Fiecare os, fiecare tendon, fiecare apofiză, fiecare cavitate. Aşa cum există pe planşele şi în preparatele lui Sami. Pe urmă, e o jucărie să le pui în mişcare şi când le-ai pus în mişcare, să execute ceva mai mult decât imitarea vieţii... Să trăiască viaţa în artificialul absolut, adică atât cât îi permit eu şi după cum îi comand eu...

Trecea mai departe, la Egor, privindu-i desenul sau macheta peste umăr, cu mâinile la spate, în manşetele tari şi rotunde, de fost arhivar la pensie. Şi nu o dată, bietul Egor Uvarovici Karataiev, cu tot darul care fără revoluţia din patrie l-ar fi sortit poate să ajungă un mare picior şi un mare sculptor la el acasă, înclina fruntea, recunoscând că de o zi ori două lucra în jalnică eroare, şi în loc să observe, se înfundase în eroare.

Din câteva linii sau dintr-o modelare sumară, patronul restabilea un echilibru sau o proporţie, arunca o pată de culoare sau mlădia un contur.

— Secretul e tot acolo, în planşele şi în preparatele lui Sami! Rostea cu modestie,

surâzând malițios sub ochelari. Chiar divinul Rafael ar fi avut ceva de învățat de pe planșele lui Sami.

Egor ridică ochii mirați. Patronul continuă cu același surâs:

— Ai văzut Madona Sixtină? 77

— Mai încape vorbă, patroane!

Mă apropiasem, ca unul care și eu o cunoșteam, din cealaltă viață a mea, când de două ori am poposit în fața picturii celebre, ghiontit de turiști englezi și americani, așteptându-i să se depărteze și să rămân singur într-o contemplare netulburată, străbătut de presimțirea că mai există pe lume altceva decât viața-mi stearpă, desfătărilor și zădărnicia-mi de atunci. Acolo cunoscusem întâia oară sublimul, curând izgonit din dicționarul meu de sceptic om de nimic.

— Capodoperă, nu? Surâdea patronul.

Ne-am întrecut amândoi, eu și Egor, în slăvirea acestei podoabe unice a Renașterii. O culme. Tot Rafael; divinul Rafael.

Patronul ne lăsă să sfârșim:

— Firește, capodoperă! Și cunoașteți replica, tot atât de celebră, dintr-un muzeu german? O capodoperă și aceea!... Dar în același timp, ce admirabilă colecție de erori într-un singur tablou! Sfântul, vă aduceți aminte, Sfântul cu arătătorul întins? Era un Sfânt foarte ciudat, cu șase degete la mâna dreaptă, monstruozitate despre care nu pomenește nici un evanghelist. Îngerii de jos, cei doi îngeri... Vă aduceți aminte? Unul și-a pierdut o aripă. Poate de aceea privește atât de melancolic spre cer... Un sfânt cu un deget mai mult; un înger cu o aripă mai puțin. În orice caz, compensația e cam slabă!... Iar Madona, divina Madonă! Ați observat în ce braț ține pruncul sfânt? Nici o mamă și nici o doică nu ține copilul în dreapta cu mâna stângă, chiar dacă le-ar teroriza un pictor despot să nu se clinească dintr-o asemenea poză incomodă. Nu-l țin așa, fiindcă un braț nu poate rezista cinci minute la un supliciu ca acesta. Un braț e o pârghie, iar pârghiile își au legile lor... Iată un amănunt pe care divinul Rafael se pare că îl ignora cu toată superbia geniului.78

— Patroane! Am protestat în același glas, Egor și eu.

Patronul surâdea înveselit sub ochelarii de scafandru și ridicând mâinile în manșetele rotunde, se apără în glumă de indignarea noastră împotriva atâtor insinuări iconoclaste.

— De ce „patroane”? De ce scandalizarea aceasta?... Verificați întotdeauna realitatea și învățați să o observați!... Planșele lui Sami și câteva ședințe de disecție într-o sală de autopsie fac pentru pictor uneori mai mult decât toate tablourile lui Rafael, prietene Egor. Aceasta ne-o învață și Leonardo da Vinci!... Marele, într-adevăr marele Leonardo. În loc de inspirație, puneă înainte observația experimentală, ordinea și metoda sintetică. De aceea a fost întotdeauna stăpânul subiectului, în loc să fie servul subiectului. De aceea perfecțiunea lui are ceva misterios, ca și femeile lui. Ca Gioconda, Sfânta Ana și misteriosul Sfântul Ioan, care era poate și acela o femeie, dar în orice caz n-avea șase degete la mână. Secretul e simplu, prietene Egor! Leonardo da Vinci nu era numai pictor, numai mână și ochi. Era o inteligență!... Pictura, pentru dânsul, însemna un fel de exprimare a unui om deprins să se miște într-un vast sistem inte-lectual. Leonardo era un

matematic, un fiziolog, un inginer, un inventator, un savant, un filosof... Știa ce este acela un calcul al probabilităților... Nu trecea oare la curtea lui Ludovic le More<sup>79</sup> drept un mag, fiindcă îi plăcea să pună și să dezlege enigme?... Nu fabrica monștri, făpturi supranaturale, fie numai în desen, fie chiar în jucării mecanice?... Studia pur și simplu tot ceea ce e urât și înfricoșător, cu sângele rece al fiziologului imparțial. Nimic nu e urât în viață, de vreme ce și urâtul e o formă a vieții... Ați văzut vreodată caricaturile lui?... Vă asigur că se poate învăța din ele ceva mai mult decât din Madona mai sus pomenită a lui Rafael. Fiecare caricatură e o teoremă a facultăților de expresie. Din contracția unui mușchi rezolva secretul rânjetului hidos și al surâsului ideal... Pentru el matematica și poezia, pictura și muzica, sculptura și arhitectura, mecanica și ingineria, însemnau un tot. Se completau, se împleteau, se întrepă-trundeau. N-a făcut niciodată ceva frumos, nu l-a preocupat aceasta. Dincolo de frumos, a presimțit misterul... Naivii se minunează că în desenele lui s-au găsit cele dintâi proiecte logice ale mașinilor de zburat... Mai interesant ar fi să ne imaginăm ce vor fi spus despre ele contemporanii lui, chiar protectorii lui... Un Ludovic le More, un Cezar Borgia<sup>80</sup>, un Francisc I<sup>81</sup>. Proiectele lui erau mai mari decât vremurile lui. Era prea mare și prea complet! Rafael era numai un copilandru divin...

Rămăsesem locului. Patronul se afla acum lângă Gustav. Pusese mâna pe roțițele de dur-aluminiu, turnate lichid incandescent în tiparele de pământ refractar și răcite în zece minute, să reziste la o sută de turații pe secundă, ca piesele motoarelor de avion. Arăta un defect. Gustav îl asculta și aproba dând din cap.

Am privit unul la altul, Egor și eu. Surâdeam stânjemți. În ochii lui Egor, citeam neîncrederea. A doua zi a venit cu o reproducere după Madona lui Rafael, din muzeul de la Dresda. Răscolise toate librăriile. Patronul avea dreptate. Nu lipseau nici cele șase degete ale Sfântu-lui. Nu-i crescuse nici aripa lipsă a îngerului cu ochi melancolici. Iar divina Madonă nu-și schimbase mâna din cea mai nefirească poziție în care o mamă și-a ținut vreodată pruncul în brațe.

— Două ore, două ore am stat înaintea originalului la muzeu, când eram elev la belearte și n-am văzut nimic, se căina Egor Uvarovici Karataiev. Acasă, la Moscova, aveam o reproducere mare, în culori, și n-am văzut nimic... Dimineața, când deschideam ochii, mă deșteptam cu tabloul în față. Și n-am văzut nimic! Aceasta e ceva nemaipomenit... Am să arunc pensulele. Nu mai fac nici o pictură. Sunt un măgar!... Nu sunt bun decât de ajutor de profesor de călărie... Elefterescule! Ia poftim aci, gașpadin Elefterescu!

Câinele se apropia pe picioarele strâmbe de crocodil și privea supus în ochii stăpânului.

— Te uiți la mine și te bucuri? Exploda Egor. Na! Mai râzi, pan Elefterescu?... Mai bucură-te și te veselește atunci, gașpadin Elefterescu...!

Egor Uvarovici Karataiev îl pocnea cu vârful cizmei peste bot și în burtă, iar bietul Elefterescu nu arăta nici un semn de bucurie, după cum nu arăta niciunul de in-dignare sau revoltă. Acum știam că seara, când Egor se oprește la cârciumă să-și împlinească porția de spirt și să cânte din armonică tot repertoriul stepelor, al Caucazului și al Donului, câteodată cuprins de înduioșare, îl urcă pe Elefterescu pe ghenunchi, îl sărută și plânge, își cere iertare și îl dezmiardă, până ce câinele, prinzând curaj, îl linge pe gură cu o limbă rapidă ca o săgeată.

Atunci Egor îl apucă de coadă și îl aruncă din praștie, cu botul într-un ungher al încăperii.

— Aha! Răcnește la el, izbindu-l cu tocul și cu vârful cizmei. Din nou sărutul lui Iuda, pan Elefterescu? Din nou mă săruți, ca să mă vinzi pentru treizeci de talanți?

Elefterescu icnește sub lovituri și rabdă. Pe urmă pornește dând voios din coadă, înaintea stăpânului, să schimbe o cârciumă pe alta, unde îl așteaptă aceleași dezmiertări și aceleași vârfuri de cizmă.

Sami susținea că picioarele lui Elefterescu s-au scurtat până la ultima expresie numai fiindcă s-au tocit pe trotuarele Bucureștilor, urmându-și cu fidelitate stăpânul, în toate cârciumile și bodegile pe care le cutreiera Egor până târziu, după miezul nopții, să propovăduiască tovarășilor întâmplători de pahar, credința în Dumnezeu și în Diavol, în mister și în destin, în migrația sufletelor și în alte miracole oculte. A doua zi, dimineața, Egor era odihnit și plin de însuflețire la datorie, fluiera cântecele căzăcești și izbea din pintenii invizibili, modelând lutul sau zugrăvind pânza cu aceeași patimă cheltuită noaptea să ucidă ceva din el, ca orice rus autentic și vrednic de stimă. Elefterescu se întindea cu botul pe labe. Ațipea visa urât, scâncind prin somn, ca un răufăcător cu conștiința încărcată. Și poate era într-adevăr un asemenea răufăcător.

Egor Uvarovici Karataiev nu mai păstra niei o îndoială în această privință.

În ziua când am legat prietenie, m-a dus la cârciuma de peste drum să-mi împărtășească istoria acestui ticălos între ticăloși. Era o întâmplare care îi confirma întru totul credința lui nestrămutată în migrația sufletelor.

— Îl vezi? Mi-l arată cu mâna în care ținea ceașca aburită de țuică fiartă. Crezi că e câine?... E avocat! E pan Elefterescu, prietenul meu... Ți-am spus că am să-ți po-vestesc când am să găsesc țigări. Avem țigări, avem țuică fiartă. Ne-am asigurat pe toată iarna. Nicivo... Putem sta de vorbă în tihnă. Elefterescule, poftim aci, pan Elefterescu și ascultă. Îți dau voie să protestezi, dacă eu am să mint un singur cuvânt...

Elefterescu se așezase la picioarele lui Egor, sprijinit în coadă, cu ochii în ochii stăpânului.

— Îl vezi cum privește? Continuă Egor. Privește ca un om, fiindcă înțelege ca un om. Și înțelege ca un om, fiindcă e om. Aprinde o țigară de aci și ascultă, ca să-mi dai dreptate... Când am fugit din Rusia nu eram un muritor de foame ca acum. Am adus în valiză economiile tatei și bijuteriile mamei. Una cu alta, șapte sute cincizeci de mii de lei; trei sferturi de milion în bani de-ai voștri. Am ajuns... Am făcut cunoștințe ici și colo... M-am împrietenit și cu avocatul Elefterescu, la restaurantul Cavura, unde am făcut cu el un chef strașnic... Dimineața, îi mărturisesc eu că-mi place țara românească și că vreau să rămân aci, nu să pornesc ca alții spre Franța, Italia, America. Într-un an, am vreme să învăț limba, poate fac o expoziție, poate găsesc un angajament de pictor decorator la vreun teatru de-al vostru. Îi spun noului meu prieten Elefterescu toate acestea și îi mai spun că am deocamdată cu ce trăi. Mă spovedesc că am de plasat vreo trei sferturi de milion și îl întreb să-mi dea un sfat. Elefterescu se ridică în picioare de la masă și vine să mă sărute. Pupă-mă! Spune. Eu sunt omul tău! Mărturisește, Elefterescule, dacă nu m-ai pupat și nu mi-ai spus că sunt omul tău?

Elefterescu privea țintă, cu ochii lui cafenii. Auzindu-și numele, clătină din coadă, ceea ce putea fi interpretat la nevoie ca un semn de confirmare.

— Îl vezi? Nici el nu poate să nu recunoască adevărul... M-a pupat! Sărutul lui Iuda! Mi-a spus că sunt omul lui. Așteaptă să vezi ce fel de om... Ne dăm întâlnire a doua zi. Îi aduc actele. Îmi capătă autorizație să rămân în țară până în vecii vecilor, fiindcă am fost aghiotant al lui Scerbacev pe frontul vostru. Pe urmă îi aduc banii să-i plaseze el. Îi număr trei sferturi de milion, îmi dă chitanță. Îl întreb unde și cum îi plasează. Elefterescu se supără...

Am sau n-am încredere în el? Dacă am, să-l las să facă și să dreagă cum o ști el... E secretul lui. Bine! Fie secretul lui!... O dată la trei luni, îmi plătea venit. Eram cei mai buni prieteni de pe lume și Elefterescu era cel mai de treabă avocat... Trece un an. Într-o zi mă duc la Elefte-rescu acasă. Nu-l mai văzusem de-o lună. Sun. Întreb. Elefterescu mort! Bietul Elefterescu!... Să moară un om zdravăn și rumen ca el, din senin – m-a apucat jalea. Și l-am plâns pe prietenul meu Elefterescu. După ce-mi șterg lacrimile cu batista, întreb de secretarul lui Elefterescu și-i arăt chitanța pentru banii plasați. Secretarul lui Elefterescu începe să râdă. De o săptămână tot chitanțe de acestea vedea el. Elefterescu găsisse cel mai bun plasament. Mânca-se banii, iar când îi terminase pe ai mei și pe ai altora, pusese mâinile pe piept și murise. Ei! Acum pe cine să dau în judecată?... Aveam exact cinci sute de lei și plata la hotel în întârziere cu o lună. Nicivo! Am scuipat și l-am blestemat pe Elefterescu, să se sfârlogească în fundul Infernului, cum am rămas eu să mă sfârlogesc în țară străină... Când să plec, văd că se ține un cățel după mine. Îl alung. Vine îndărăt! Îl lovesc peste bot; nu suflă nimic. Mă uit mai bine. Mi se pare mie că în ochii lui văd ceva foarte cunoscut. Ei drăcie! Uite la ochii lui!... Cu ochii aceștia mă privea și atunci, iar eu îi cunoșteam...

Elefterescu se uita la Egor și Egor se uita la Elefterescu.

— Uite așa ne-am privit... Pe urmă am înțeles. Ochii aceștia sunt ochii lui Elefterescu... Și am mai înțeles altceva. Am înțeles că sufletul lui Elefterescu trecuse în trup de câine, să nu mă slăbească pas cu pas și să-și primească răsplata fiindcă m-a lăsat fără nici o copeică pe lume... Îl bat. Îl alung. De doi ani, nu l-am cruțat o zi... El tace și rabdă! Știe că-i vinovat și că trebuie să ispășească... I-am dat fel de fel de nume, ca să încerc. N-a răspuns nici la unul. Cum i-am spus Elefterescu, a început să clatine din coadă, să țopăie și să se bucure, după cum îl vezi. De atunci îl pocnesc peste burtă și peste bot; iar el, în loc să scheaune și să fugă, îmi cere din ochi să-l mai pocnesc și să-i ușurez sufletul... Pe urmă, când are să sfârșească de ispășit, sufletul lui are să treacă în alt Elefterescu, descărcat de păcate și purificat. Nicivo! Până atunci am făcut amândoi o afacere bună. Eu mă răcoresc pe un ticălos care m-a lăsat pe drumuri în țară străină; el se spală de păcate. Și suntem chit. Bagi de seamă cum se cere bătut? Numai nu vorbește. Ia poftim, gașpadin Elefterescu!

Câinele se ridică și așteaptă înțepenit pe picioarele lui scurte și răsucite, de crocodil.

Egor îi pocni câteva vârfuri de cizmă peste bot, apoi îl apucă de pielea spinării și îi făcu vânt sub masă.

— Îți spun drept, îmi mărturisi după o pauză, câteodată mă satur. Îl alung: „Mai du-te și la alții, gașpadin Elefterescu, să te mai bală și alții. Secretarul tău mi-a spus că ai mai mâncat și banii altora... Mai lasă-mă pe mine!” Crezi că vrea? Crezi că pot scăpa de dânsul?... Și n-am ce-i face. Trebuie să mă supun. E voința lui Dumnezeu. N-am drept să refuz mântuirea păcătosului. Eu sunt creștin pravoslavnic și nu pot să ies din învățătura

evangheliei...!

Aceasta e povestea lui Elefterescu și a prietenului meu, Egor Uvarovici Karataiev, care avea astfel motivele sale să creadă și în migrația sufletelor.

IV.

#### OCHIUL LUI ELIAZAR.

După Bobotează, o ninsoare domoală și înfioată a transfigurat orașul. Toate hâzâniile triste, acoperișurile negre, grilajurile într-o râlă și movilele de gunoaie sleite au dispărut într-un alb și purificat decor polar. Pe urmă gerul a pus ferege de gheață la ferestre. Era un cer sticlos cu sclipet de stele noaptea și cu scârțâit cristalic sub pași.

Egor sosea înfășurat într-o șubă căzăcească, lungă până în pământ și încrețită la cingătoare ca o fustă. Se bucura copilărește de această iarnă care-i amintea troienele Moscovei. Tropăia, sufla în pumni să-și dezmoștească degetele, scutura căciula lată de astrahan brumăriu, mai arunca în treacăt câte un vârf de cizmă în burta lui Elefterescu și se așternea la lucru fluierând Troica-Troica, de răsuna atelierul până la camerele noastre de sus.

Dar pe străzi, întâlneam tot mai multe dricuri de morți, iar cerșetorii întindeau acum mâna vânătă de frig cu o amenințare în glas. Pentru spălătoarea de cadavre dura, fără îndoială, un sezon bun, cum nu mai apucase de pe vremea războiului. Cu grabă și cu teamă parcă, intram în celula mea, mă dogoream lângă soba încinsă, evitam priveliștea dușmănoasă a străzii de unde am fost cules și salvat. Aveam și eu acum o haină groasă și arătoasă, un palton moltonat și încălțări omenești.

Aveam o încăpere numai a mea, la o mansardă, cu lemnele frumos clădite lângă perete, ca o bibliotecă, și cu un pat cu resorturi: mă saluta birtașul, mă cunoștea băcanul din colț, mă întreba de sănătate și de situația politică bărbierul, iar proprietăreasa purta grijă să găsesc seara apă fierbinte în ceainic. Reintram în umanitate pe la periferie și mă simțeam fericit cum n-am fost niciodată; nici atunci când mă aștepta Hispanoul la scara hotelului Carlton de la Cannes; nici atunci când ne purta iahtul lui Dickie Hood dintr-un port mediteranean în altul, pe o mare când de peruzea, când de cobalt, când de indigo, de la o plajă cu nisipul blond la un țărm cu palmieri, de la un Palace cu dancing și jazz la o ruină romană sau maură.

O mare liniște coborâse în mine. O mare împăcare cu viața. Făceam proiecte. Pusesem și trei mii de lei la o parte, în fundul unei lădițe de recrut. Până în toamnă socoteam că vor fi douăsprezece ori cinsprezece. Destul capital de rezistență ca să pot aștepta un concert sau, pentru un început, măcar un angajament într-o orchestră oarecare, de Simfonic sau de Operă, atunci când patronul va porni cu Baletul lui mecanic să cutreiere lumea și s-o uimească.

Trebuințele mele erau modeste, ambițiile la fel. Nici o clipă nu simțeam îndemnul să încerc o comparație melancolică între existența-mi de acum trei, patru și cinci ani, și între mediocritatea mulțumirilor de astăzi. Nu-mi păreau o declasare. Dimpotrivă. Înseninau resuscitarea. Chiar oglinda din fața ligheanului sărăcăcios de tinichea îmi arăta alt chip, înmăscat și tânăr, cu altă lumină în ochi și cu trăsăturile înnobilate.

Într-o zi m-am încrucișat în stradă cu Faty. L-am privit drept în față, fără să-mi dau



seama, fiindcă îmi erau gândurile aiurea. Nu m-a recunoscut; el, care mă recunoscuse până și în zdrențele de vagabond. Între junele de nimic, de pe terasa de la Monte-Carlo, și între haimanaua ruptă în coate, descoperise ușor, dintr-o singură aruncătură de ochi, asemuirea și legătura indisolubilă ca fatalitatea. Ne identificase, fiindcă purtam același stigmat. Fiindcă unul îl completa pe celălalt; unul era succesorul inevitabil al celuilalt. Eu, cel de acum, i-am apărut însă un necunoscut. Un necunoscut, fiindcă într-adevăr în omul modest, mediocru, statistic, de acum, nu mai supraviețuia nimic din celălalt om de odinioară, din ceilalți doi.

M-am pomenit fluierând, tot așa de voios ca Egor Uvarovici Karataiev. Eram liber. Eram în sfârșit eu, cu-rățat de toată zgura străină din mine. Toate au fost pentru această eliberare. Viața mi-a fost scumpă deodată ca un mare bun; cucerită cu suferințe și umilire, cu înfrângeri și cu scufundări, înadins ca s-o pot prețui în toată deplinătatea, așa cum cea mai pustie și dezolată insulă devine un liman paradisiac pentru naufragiatul zvârlit de talazuri la țărm, când renunțase să mai miște brațele moarte din umeri.

Mă înduioșau toate existențele mărunte din jurul meu. Era și acesta alt semn al resuscitării. În cealaltă ființă a mea, a odraslei de bani-gata, nici nu le obser-vasem aceste existențe, nici nu le bănuiam. Nume, chi-puri, straie, necazuri și bucurii, toate se confundau într-o zvârcolire de elemente inferioare, de figurații umane, nevrednice de vreo luare aminte. Că puteau fi acolo eroisme obscure, bravuri niciodată recompensate, dureri și catastrofe, nici nu m-a încercat vreodată gândul. Era mult mai interesantă și pitorească viața furnicilor, din Entomologia lui Fabre sau din cărțile lui Maeterlinck<sup>82</sup>.

Acum mi se deschisese ochii și inima la acest univers necunoscut: participam la convulsiile unei lumi altfel reale decât forfota spumei omenești de pe Coasta de Azur, din ale cărei irizații de bule cu aer rămâne în pumn o drojdie murdară și acră. Ce căutasem acolo? Și ce miracol unic mă salvase de acolo?

Acolo; mâine era întotdeauna o zi deșartă sau o zi de spaimă.

Aci; mâine era o zi de împăcare cu viața și o zi de speranță.

Tovarășii mei treceau prin iarnă cu același simțământ de siguranță și cu naive proiecte de viitor, mișcătoare în cumințenia lor timidă și mediocră.

Maței, rândașul, se hrănea cu brânză și pâine, adunând cojile pentru a doua zi. Cu acest preț își agonisea puținul să răscumpere o jumătate din casa și din pământul stăpânit în devălmășie cu nu știu ce frate ori cumnat, departe, într-un sat bucovinean de la poala unei păduri de mesteacăn și fagi. Era un om tăcut și mocnit, cu fruntea teșită și cu mâinile lungi, până la genunchi. Cum spunea Sami, coborâse abia de alaltăieri din maimuță. Dar când pomenea despre satul acela, deodată glasul tremura înecat și fierbinte, amestecând într-o magie numai de el înțeleasă formule de incantațiune, unde era vorba de boi, de nevastă rămasă la vatră, de copii, de fagi, de fânețe, de-un perceptor hapsân și de-o vacă despre care a primit răvaș că stă să fete până în două săptămâni.

Ca dânsul și doar cu neînsemnate variante, își pregăteau o fericire a lor toți ceilalți simbriași ai patronului salvați din naufragiu într-o dimineată de toamnă: Gaston, fecior de vădană dezmiardat acasă cu diminutivul indigen Guta, înainte de a-și alege un pseudonim mai adecvat carierei coregrafice, fără noroc până acum, deși era născut cu un fin instinct al euritmiei până în vârful unghiilor; Betty, cu ochii ca marea la Saint-Malo; Gustav și Sami,

poate chiar Egor hotărât să-și caute la iarna viitoare compatrioții emigrați într-o capitală apuseană mai prielnică meșteșugului pictoricesc și sculptoricesc; poate chiar Ludmila, care nu povestise niciodată nimic, nimănui, despre aspirațiile ei viitoare, desigur tot atât de sfielnice ca făptura-i plătândă și ștersă.

Pentru toți, patronul însemnase o Providență, la o răscruce de destine. Înainte de a însufleți păpușile mecanice cu o viață de resorturi și roțițe, în artificialul lui absolut, ne dăruise nouă viață și încredere în viață, din ceasul când am rămas să așteptăm în ploaia căinoasă de noiembrie, numai noi, ultimii rezignați, cu frunțile plecate, ca vitele în țarcul unui abator.

Cum nu l-am fi iubit oare și cum nu i-am fi fost devotați cu trup și suflet, așa cum ne căutase și ne găsisese?

Gustav, mecanicul neamț, în una din cele dintâi zile, îmi atinse pe piept locul inimii, cu cheia franceză, spunându-mi că a descoperit unde se află resortul deteriorat.

— Aci este ceva bolnav...

Și ridicase cheia la buzele mele chinuite într-un surâs silnic:

— Și aci încă... Râsul acesta are ceva tot atât de stricat!...

Văzuse într-adevăr tot ce-am adus din vasta lume cu mine, mort și descompus. Știuse de unde „să mă începă”. Iar gestul lui, răsucind cheia franceză între degetele unse de ulei și de pilitură de alamă, părea că e gata să înceapă a desface gratiile coastelor, să deschidă cutia inimii și să întărească articulațiile relaxate, să strângă o piuliță, să pună la loc o bielă, să revizuiască tot mecanismul uzat, uzat, uzat...

Acum, într-o dimineată, când îi vorbeam, ridicase ochii lui decolorați și, odată cu ochii, cheia franceză. Îmi atinse din nou pieptul, în dreptul inimii, cu unealta de metal:

— Îmi pare că n-aș mai avea nimic de făcut aci, camerad! Funcționează ca un cronometru...

Am început să râd.

— Și aci s-a reparat totul! Îmi atinse buzele cu oțelul rece. Pot să-ți semnez o garanție pe douăzeci și cinci de ani, întărită cu viza patronului...

Glumele lui Gustav erau greoaie, după chipul și asemănarea lui de șvab hrănit cu frankfurteri și bere. Dar mi-au făcut de data aceasta o plăcere deosebită, ca și cum aș mai fi avut nevoie de garanție pe douăzeci și cinci de ani, cu viza patronului.

— Mai cunosc un mecanism care s-a revizuit singur. Bagă de seamă! Îmi pare că nu ești străin, străin de tot, de ce se întâmplă acolo...

Cheia franceză arăta spre fundul atelierului. Am urmărit cu ochii direcția. În colțul ei, Ludmila împungea cu acul în mătasea unui costum de culoarea cerului. Nu i se vedeau ochii. Era plecată deasupra lucrului, ghemuită pe scaun, cu cerul de mătase desfășurat pe genunchi. În ungherul acela, nimeni nu-i auzea glasul; toți îi uitau prezența. Numai soarele oblic coborât prin fereastra înaltă puneă un nimb deasupra frunții bombate și în jurul părului blond, lung și înnodat într-un concili de modă desuetă.

N-am înțeles:

— Ce vrei să spui?

Gustav m-a amenințat cu cheia franceză și mi-a răspuns cu râsul lui gros, înlocuind cuvintele cu melodia câncântecului *Zwei Herzen in drei Viertel Takt*<sup>83</sup>.

Când se apucă un șvab gros să glumească, e mai stupid ca un ipopotam făcând grații de ingenuă. L-am lăsat la cântecu-i nerod și m-am urcat sus, să descifrez partiturile încredințate aseară de patron. Era un balet nou, necunoscut; un manuscris fără numele autorului, pentru clavier și vioară, și al treilea text, pentru un instrument imposibil și absurd, cum nu există încă unul de o gamă atât de vastă și completă, cu atât de bruscă trecere pe toate scările instrumentelor: o adevărată orchestrație într-o singură sursă sonoră. L-am pus la o parte și până la douăsprezece am luptat cu melodiile pentru vioară și piano.

Înțelegeam pe ce cale și cu ce tact m-a adus patronul până aci. Trei luni recunoșteam că i-am furat timpul. L-am folosit numai pentru mine, ca să reînvăț ceea ce uitasem și să învăț ceea ce nu știusem. Toate baleturile pe care mi le-a pus până acum înainte, săptămână cu săptămână: Cleopatra<sup>84</sup> și Prințul Igor, <sup>85</sup> Petrușca și Șeherezada, <sup>86</sup> Carnavalul<sup>87</sup> și Spectrul rozei, <sup>88</sup> Invitația<sup>89</sup> și Daphnis, <sup>90</sup> Coppelia din cea dintâi zi și După amiaza unui faun<sup>91</sup> de săptămână trecută, nu l-au interesat decât ca ucenicie pentru mine și ca simple exerciții de aplicație pentru mine și pentru Gaston împreună, în vederea acestui balet ultim, fără nume și fără autor, dar depășindu-le pe toate.

Am plecat cel din urmă; m-am întors cel dintâi.

În culoar, Maței își lăsă coaja de pâine și boțul de brânză minuscul cât o nucă, se ridică de pe capătul băncii și, ștergându-și mustățile cu dosul mâinii, mă anunță:

— Pe dumneata, te așteaptă patronul!... Pe ceilalți, a spus că-i roagă să vină mai târziu; peste vreo două ceasuri. Sau dacă doresc, să se urce sus...

Pe urmă, misterios:

— A mai adus altă drăcărie!... Un fel de lădiță, cu marafet!

— Bine, Maței! Stai și-ți termină brânza și pita...

Maței se așeză la loc, pe capătul băncii, unde își întinsese masa pe o bucată de ziar unsuros.

În atelier, patronul se plimba cu mâinile la spate, în redingota verzuie, făcându-și loc printre sulurile de pânză și plăcile de alamă, pășind peste tiparele de gips și res-turile de tul, de organdi și brocard, așa cum avea sala noastră comună de lucru, în timpul zilei, înfățișarea unui bazar după un început de incendiu. Nu mă auzise. Era întors cu spatele și mergea spre fundul încăperii. Se oprise în fața unei cutii dreptunghiulare de lemn, așezată pe un suport. O examină fără să o atingă, plecându-se cu mâinile la spate în manșetele tari și rotunde.

Ridică o mână; pe urmă, cealaltă... Un sunet necunoscut, un glas de om, de vioară, de flaut, răspunse din spațiu... Mâna dreaptă coborî. Glasul se stinse.

Patronul trosni din degete și păru satisfăcut. Se întoarse și dădu ochii cu mine.

— Ai și sosit, prietene? Perfect... Pentru astăzi ți-am pregătit de lucru... Avem de lucru

împreună.

Mă invită să mă așez la clavirul cel mare, de concert. Coborâse din celula mea partiturile baletului fără nume. Coborâse și vioara. Deschise el cutia, acordă el strunele, trase el arcușul pe sacâz și îmi făcu semn să începem. Cu dânsul totul devenea ușor, chiar și acompaniamentul unui op pe care nu-l cunoscusem cu șase ore înainte.

— Pasabil... Pasabil! Spuse cu un surâs de încurajare făcând semn de așa și așa cu degetele uscate. Pentru înce-put, chiar bine!... În trei zile are să fie perfect. Acum să schimbăm locurile...

A trecut el la clavir, am culcat eu sub bărbie vioara. A mers ceva mai greu, dar mult mai sprinten și viu de cum mă descurajase același balet, sus, singur, cerându-mi arcuș, digitație și suplețe de virtuos între virtuoși.

După ultimul acord, patronul se răsuci cu tot cu taburet și cu palmele osoase pe genunchi, mă privi în sus, de sub ochelarii de scafandru:

— Ai înțeles și aceasta?... Dacă o luam de la început de aci, fugeai să nu te mai prind nici astăzi! Tot secretul este răbdarea... Răbdarea și încrederea... Pot spune, prietene, că nu m-am înșelat cu niciunul dintre voi... Dar mai ales, nu m-am înșelat cu dumneata... Aceasta mă incintă pentru mine; mă bucură pentru dumneata. Când avem să ne despărțim, ai să poți zbura singur, cu aripi proprii... Ce zici? Ai vreun proiect...?

Am îngăimat planurile mele încă nebuloase, fiindcă până la ele mai era o jumătate de an, trei sferturi, poate un an. Angajamentul într-o orchestră, într-un cvartet, după ce-mi voi face dovada unor onorabile însușiri de execu-tant; iar mai târziu, cine știe? Poate un concert, dacă nu o serie de concerte. Se mai întâmplase minunea, în muzică tot așa ca și în pictură, să-și descopere cineva chemarea abia în preajma vârstei de treizeci de ani.

Patronul mă cerceta cu privirea pătrunzătoare de sub lentilele convexe, fără surâsul malițios din totdeauna.

— E ceea ce mă așteptam! Declară ridicându-se. Numai să-mi dai voie să-ți adaog un sfat. Dumneata nu ești un om care să poți trece singur prin viață. Nu ai destulă fermitate. Destulă personalitate... Urli cu lupii sau cânți cu privighe-torile, după cum ai căzut între lupi sau privighetori. Ai nevoie de cineva să te apere de dumneata însuși... Am ghicit?

— Aceasta a trecut! Am vorbit încet, aplecând ochii ca un vinovat, ca și cum ar fi cunoscut viața mea tănuită pe care n-o bănuia nimeni de aci.

— A trecut? Sclipi privirea în dosul ochelarilor de scafandru. Aceasta nu trece niciodată! Dormitează și, fiindcă a ațipit și te păsuiește, crezi că a murit... Pe urmă, într-o bună dimineată, începe să se dezmoștească și să scoată unghiile... Eu am priceput că există cineva, care n-ar dori nimic alt, decât să-ți fie în viață această tovarășă de care ai nevoie, ca să te apere de dumneata singur... Am ochi buni! Nu m-am înșelat niciodată. Privește mai atent în jurul dumatăle. Amintește-ți că trecem uneori pe lângă fericire, numai fiindcă această fericire nu se anunță cu nimic strălucitoare, stă pitită în veșmânt tern, așa cum și fluturele somnolează până ce-și împlinește ciclul, mai întâi într-o crisalidă fără nici o frumusețe. Nu te uita indignat!... N-am defel intenția să concurez industria doamnei Esme-ralda, care s-a și interesat de la Maftai al nostru, dacă n-am cumva vreo fată de măritat și cam de ce venituri dispun. Ți le-am vorbit toate acestea fiindcă dacă aș fi tăcut

m-aș fi simțit vinovat față de mine, față de dumneata și față... Față de... Sper că ai să înțelegi, cine...

Patronul își trosni degetele uscate, își scutură manșetele rotunde și, mângâindu-și bărbița, rosti cu alt glas:

— Acestea fiind spuse, să ne întoarcem la ale noastre. Să o luăm da capo!... Așază-te în locul meu la clavir, să mai încercăm și altfel de acompaniament.

Alese partitura pentru instrumentul necunoscut. O deschise pe suport în fața cutiei dreptunghiulare de lemn. Se întoarse, comandând:

— Începem!

Am început.

Doamne! Ce glasuri? Ce sunete? Ce modulații? Ce orchestră întreagă acompaniam? La acest biet clavir, care-mi păru deodată o stângace și imperfectă jucărie mecanică?

A fost peste puterile mele. M-am oprit. M-am oprit, să privesc. Patronul continua. În redingota verzuie, cu manșetele lui tari și cu ochelarii de scafandru, culegea modulații din spațiu.

Un cântec din vid. Degetele uscate, apropiindu-se și depărtându-se, ondulând și vibrând – un șef de orchestră invizibil, conducând o orchestră invizibilă. Încă nu mai văzusem, încă nu mai auzisem aceasta. În sunetul flautului și în suspinul vioarei apărea gravă modulația violoncelului, se înălțau toate în tumult de fligoarne și în izbucnire de talere, rămânea suspendat numai plânsul melancolic al oboiului și când toate mureau, o vocală umană, sfâșietoare și pură, sosea din depărtările nevăzute să se întoarcă tot așa de fantomatic – o umbră de glas omenesc. Mâna stângă comanda vidului, ca un brat impunând ascultare și atenție; mâna dreaptă săvârșea ea singură magia, pescuind undele armoniilor, împletindu-le, răsucindu-le în jerbe, aruncându-le în constelații sonore să le culeagă topite într-un singur suspin.

Tăcerea lăsă un gol ireal.

Patronul coborî de pe podiul înălțat de o palmă și veni la mine, trosnindu-și degetele.

— Nu ne-a fost vorba așa! Mă dojeni, surâzând cu toată sclipirea privirii malițioase sub ochelari. Te credeam mai rezistent pregătit surprizelor... De altfel, nu e nici o surpriză...!

Am gângăvit nu știu ce. M-am ridicat și am mers să cercetez și să pipăi cutia miracolului. Patronul m-a așezat ca pe-un recrut la fotograf, potrivindu-mi distanța și mâinile.

La cel dintâi gest, am cules și eu din spațiu un fel de urlet cacofonic, ca un indignat huideo! Răcnit de toate duhurile invizibile, în explozie de tobe și talgere, în fluierături de piculină și grohăit de contrabas. Patronul râdea cum nu l-am văzut înveselit niciodată. M-am simțit ofensat de primirea ostilă a orchestrei din nevăzut.

— Nu e nimic! Mă consolă. În trei zile, aveți să fiți cei mai buni prieteni... Acum să desfacem piesă cu piesă, și ai să vezi că e un miracol foarte banal.

Într-adevăr, sub mâna și cu explicațiile patronului, mi-racolul apărea foarte banal. O simplă aplicație, o concluzie logică, orchestrația undelor eterice: exploatarea, dacă s-ar putea spune, a defectelor din transmisia aparatelor de ra-dio, disciplinate și armonizate.

Ceea ce a încercat și a iz-butit în parte profesorul Leo Theremin, Armand Grivelet, Bertrand și Pierre Toulon; ceea ce patronul desăvârșise înainte de toți aceștia și înțelegea să folosească drept unică orchestră pentru Baletul său mecanic, așa ca totul să însemne cu adevărat triumful artificialului absolut.

— Și încă, vorbi patronul, aceasta e numai un început! Să continuăm. Ai auzit despre Humphriss? E. A. Humphriss? Citesc că e un tânăr de douăzeci și șase de ani. Și citesc că e pe cale să inventeze vocea sintetică. Bietul băiat! Să nu-i risipim iluzia aceasta... Deși vocea sintetică e aci, în cutiile mele. Așteaptă de mult!

Patronul scutură câteva cutii cilindrice. Deschise una. Desfăcu un rulou de celuloid. Îl puse în zare. Se vedea o linie tremurată, ca pe banda unui seismograf.

— Aci e vocea de soprană, lămuri cu simplitate patronul. Vocea celei mai desăvârșite soprane, fiindcă e omenească fără să fi fost vreodată omenească și deci e cruțată de imperfecția naturii omenești... Ai să spui iarăși miracol? Un miracol foarte ieftin. M-a costat câțiva metri de carton, o sticlă de tuș, o peniță topografică, banda aceasta de celuloid și un aparat fotografic... Am citit că nici tânărul Humphriss nu crede că are nevoie de mai mult. Cu atât mai bine! Păcat că are să sosească cu douăzeci și patru de ore mai târziu... Cunoști cartea vicontelui de Vogué despre Gorki92? E o carte rară, epuizată. Acolo, am citit eu o întâmplare care îmi amintește cazul tânărului Humphriss. Acum vreo treizeci de ani, la o expoziție din Petersburg, a făcut senzație o bicicletă de lemn inventată de un mujic siberian. O bicicletă aproape perfectă. Mujicul, la trei sute de kilometri de cel mai apro-piat oraș, nu văzuse niciodată bicicletă, nu auzise nimic despre existența unui asemenea mijloc de locomoție, nu știa carte... Tot ce născocise era al lui, îi aparținea, era fructul geniului... Cu o foarte, foarte mică și tragică deose-bire! Născocise, bietul, ceea ce fusese inventat de altul mai înainte... Inventat și perfecționat. Riscurile profesiei de inventator, prietene!... 93 Tânărul Humphriss a ajuns abia la ruloul de celuloid. Pentru mine, acestea sunt numai documente de arhivă... Le păstrez pentru vreun muzeu. Sunt o etapă. Ceastălaltă e aci...

Desfăcu o lădiță plată, cu interiorul plușat și despărțit în compartimente. În fiecare celulă se afla un glob, un ochi artificial cu iris, pupilă și cristalin. Ridică unul, îl deschise ca pe un banal breloc oarecare. În mijloc era o oglindă concavă și în dosul oglinzii un mecanism complicat și fin, ca roțițele și axele unui ceasornic. Îl închise și îl jucă în palmă.

— Acesta ne dispensează de acestea! Arată spre cutiile de suluri. În loc să desenez sunetele ca să obțin vocea, le transform aci. Le transform nelimitat, așa cum ochiul înregistrează nelimitat din orice carte, orice literă și din orice partitură, orice notă, ca pe urmă coarda vocală să transforme semnele în sunete... N-am decât să pun un text sub ochiul acesta care nu-i ochi și ochiul n-am decât să-l pun sub proiect, ca să ne citească foarte simplu o pagină sau să ne cante o romanță, cu o voce perfectă care nu e voce... Humphriss a ajuns de-abia la hieroglifile egiptiene și la alfabetul chinezesc. Pentru fiecare sunet un desen. Noi am trecut la alfabetul latin, simplificat... Sunetul se citește singur în literă și în notă, prin flecuștețul acesta de transformator. Să încercăm o lectură. Pe urmă avem să încercăm și o romanță... Vrei ochi transformator de te-nor?... Dacă nu l-ai auzit niciodată pe Caruso, te poți consola acum!... Te asigur eu că n-a cântat niciodată faimosul Caruso atât de pur cum știe să cante flecuștețul acesta, cu un simplu aparat de cinematograf vorbitor.

Lărgisem privire de nebunie și panică. Mă întreba dacă vreau ochi transformator de tenor, tot atât de natural ca birtașul care se interesa dacă nu doresc ochiuri pe spanac. Patronul îmi ghici amestecul de neîncredere, de teamă și teama de propria-mi curiozitate. Începu să râdă înveselit, ca adineauri, când dezlănțuisem din invizibil clamoarea cacofonică a orchestrei eterice.

Săltă ochiul în palmă.

— Supranatural, monstruos? Aceasta ești gata să spui?... Mărturisește că nu! Dar, prietene, nimic nu este mai simplu și mai logic. Admiți film vorbitor? Admiți radiofonia? Acestea, da, au fost la început niște aplicații care puteau să uimească profanii. Odată ce te-ai deprins cu ele și le-ai acceptat, nimic nu mai este supranatural și monstruos... Sunt toate de-abia în vârsta copilăriei... Deabia învață să meargă copăcel. Filmul vorbitor reproduce o voce; eu o fabric. Deosebirea e foarte mică și meritul inexistent, de vreme ce n-am făcut decât să perfecționez un procedeu mecanic. De altfel, acesta are să vorbească mai bine ca mine...

Patronul potrivi două fire electrice în prizele ochiului artificial. Îl așează pe un suport minuscul. Căută pe clavir o carte. O deschise la o pagină întâmplătoare și o sprijini în fața pupilei de cristal. Pe urmă răsuci hautparleurul spre mine, dădu drumul proiecteurului și așteptă, cu mâinile la spate, în redingota lui verzuie de arhivar pensionar.

Ochiul începu să citească.

Citea cu un timbru plăcut de tenor, se oprea la sem-nele de punctuație, accentua întrebările și exclamațiile. Citea cu un glas omenesc care nu era al nimănui, care nu fusese niciodată al nimănui.

M-am rezemat de clavir. Mi-am șters broboanele de pe frunte. În emoția mea se amesteca o spaimă. Asistam parcă la o profanare a misterului creației.

Ochiul avea inteligență omenească. Glasul avea însă o perfecție pe care n-a atins-o niciodată natura omenească.

Patronul răsuci un buton și glasul tăcu.

— Tot așa putem schimba aci un ochi transformator de soprană, de contraltă, de bariton, de bas. În cutia mea am câte o pereche din toate eșantioanele... Ești curios?

Ținea capacul cutiei deschis, cu ochii ficși și neliniștitori în compartimentele lor capitonate, ca un optician care oferă clientului un ochi de sticlă într-ales, după culoarea și nuanța voită. Nu puteam descleșta gura. Am făcut numai semn cu mâna că ajunge. Era peste puterile mele să suport mai departe această evaziune din real în ireal; această nebunească desfidere a tot ce a chibzuit, cuminte și limitat, natura.

Patronul închise capacul, cu oarecare dezamăgire.

— Să lăsăm atunci pe altă dată... După o zi ai să te deprinzi cu ideea. După două, ai să găsești foarte logic.

Își netezi bărbița rară ca firele din rădăcina de hrean.

— Acesta are să fie Baletul mecanic... Orchestra mecanică. Și concertul mecanic... Cum vezi, dintr-o singură dată, nu mai am nevoie nici de Ana Pavlova<sup>94</sup> și Nijinski, nici de

Stravinski și Debussy, nici de Caruso și Șaliapin... Îi confecționăm aci, mai perfecți ca realitatea... Căci acesta este secretul, simplu ca toate secretele! Pornești de la realitate, întâi o diseci minuțios ca s-o cunoști mai bine, pe urmă perfecționezi ceea ce a scăpat realității. Ai observat poate, că și cel mai mare matematic, un Poincaré 95 sau Einstein, se înșală uneori într-un calcul?... O distracție, o scăpare din vedere, o șovăială. Mașinile de calculat nu greșesc însă niciodată. Ele sunt făcute să verifi-ce și să corecteze erorile calculului omenesc. Numai în artificialul absolut există perfecția!... Ca să-mi conving contemporanii de aceasta, am muncit patruzeci de ani. Am un sertar tixit de patente și brevete. Atâtea, câte să garante-ze fericirea totală a măcar unei jumătăți din omenire... Crezi însă că i-au trebuit cuiva brevetele acestea?... Le aduceam fericirea și dâșii se temeau de fericire. Am fost pentru toți un maniac. Și dintr-o sută de brevete, unul singur și-a găsit folosință... Unu zvârlit în batjocură, ca să-mi aducă o bogăție care nu-mi trebuie. Unul tot așa de grotesc ca aparatul automat de prins capsele la ghețe, ca mătura aspirantă și ca automatul care distribuie bomboane de șocolată contra doi lei, la orice colț de stradă, spre bu-curia copiilor și disperarea părinților... Am semnat un contract acum zece ani, iar de zece ani, fără să contribui cu nimic, pentru o ineptie, pentru o oroare, primesc la fiecare treizeci și una decembrie aviz să trec la bancă și să încasez produsul acestei stupidenii care mă face milionar fără voie. Admirabil! Ce zici?

Patronul își duse degetele uscate pe luciul cheliei, își potrivi ochelarii de scafandru pe nasul cât un bumb și mă privi cu tristețe.

— Admirabil! Nu?... Patruzeci de ani pregătești pentru omenire bunuri s-o cruțe de mizerie, să-i aservească mate-ria; îi oferi energii complet ignorate și la îndemâna oricui. Ți le refuză!... Iar când în joacă i-ai aruncat în obraz un ni-mic, care nu te-a costat nici cinci minute de bătaie de cap, se repede să te copleșească cu bunuri și cu o generozitate de care n-ai nevoie... Ai citit vreodată statisticile industriei-lor? Crezi că în Statele Unite e petrolul mai important, sau industria oțelului, sau a automobilelor?... În frunte stă cinematograful. Și nu pe departe, radio... Lumea vrea să se amuze. Vrea miracole imediate și ieftine... Feerie mecanică. Feerie electrică... Bine! Fie! Îi dau miracole imediate. Îi dau și eu feerie mecanică și feerie electrică. Mă amuz și eu, amuzând-o... Dar aş fi preferat să-i dau altceva. Ceva care s-o vindece de suferințele vechi și s-o cruțe de altele, pe care le simt venind... Vrea circ înainte de pâine? Să-i dăm circ înainte de pâine! Poate, pe urmă, are să-mi primească și pâinea sintetică, după vocea sintetică. Atunci am să scot din sertar brevetele și patentele mele de mani-ac, și am să le dau drumul în lume... Dacă nu voi fi prea obosit. Dacă nu va fi prea târziu... Acum să ne amuzăm! În buzunar, aci, am contract gata semnat cu un impresar pentru turneu în două sute de orașe, după cea dintâi repetiție generală, la toamnă. E admirabil! Nu? Baletul mecanic al inginerului Coppélius! Și orchestra radiofonică și concertul sintetic!... Iar proiectul meu pentru electrifica-rea Europei în doi ani, fără să epuizez nici o sursă de energie utilizată astăzi, a murit în douăzeci de arhive, de douăzeci de ministere și de consorții. Să ne amuzăm, prietene! Am luat lucrul la început în glumă. A început să mă pasioneze. Poate e semn că mă apropii din nou în mintea copiilor... Facem păpușile noastre să danseze. Le facem să cânte și le facem să râdă... De ce nu, mâine, să gândească? Poate au să gândească mai bine ca noi, în artificialul absolut, în absolutul matematic...

Își scoase ochelarii să ștergă lentilele aburite. Întâia oară îi vedeam ochii liberi. Erau ochi blânzi, limpezi, nevinovați, ochi de copil. Când își puse la loc ochelarii, sclipi din nou



dedesubt privirea fosforică.

— La lucru! Spuse. Ne ajunge din urmă termenul contractului!

Și păși peste suluri de pânză, tipare de gips, tuburi de alamă, în redingota lui verzuie, cu ghetele lui cu scârț, să-i cheme și pe ceilalți tovarăși la lucrul care pentru noi era o joacă și pentru el o revanșă malițioasă.

M-am urcat sus, cu vraful de note subsuoară. N-am izbutit să-mi găsesc un rost toată după-amiaza. Mă dureau tâmplele prinse într-un clește. Îmi sunau voci din nevăzut. Îmi juca înaintea imaginii ochiului singur, de sticlă, prins în două fire subțiri și sprijinit pe suportul minuscul de catifea: ochiul monstruos care vedea și citea.

Am plecat înaintea celorlalți acasă. De la farmacie, am cerut câteva prafuri și m-am grăbit să ajung în culcușul de la mansardă, să-mi pregătesc un ceai ferbinte și să-mi vindec începutul de febră.

În pat, am desfăcut din învelitoarea de ziare pachetul de cărți cumpărate dis-de-dimincață de la anticar. Erau mai multe. Am ales una. Înainte de a zvârli ziarul mototolit, mi-am aruncat ochii deasupra. Era un ziar parizian.

M-am ridicat deodată într-un cot. În foaia ruptă nu se vedea data, nici titlul faptului divers. Dar așa, fără titlu și fără dată, coloana tipărită mi-a retezat respirația:..., „Care astă-vară, în noaptea de 2 martie, a ucis cu lovituri de ciocan în frunte pe numitul Eliazar R., supus român, în împrejurările cunoscute cititorilor noștri. Criminalul, a cărui stare civilă n-a fost stabilită precis nici de data aceasta ca și la prima condamnare, e un vechi client al justiției. Acum doi ani, curtea cu juri a Alpilor Maritimi l-a condamnat la douăzeci de ani de muncă silnică și la deportare în Guyana, pentru o crimă săvârșită aproape în condiții identice. Nu s-a putut descoperi prin ce mijloace a izbutit să evadeze, nici cum a intrat iarăși în Franța. După declarațiile sale, evadarea îndelung premeditată n-a avut alt scop decât să găsească victima – vechi complice după cum pretinde – și să o suprime, pentru a se achita de nu știm ce datorie de răzbunare. Aspectul înfiorător al victimei, cu ochii săriți din orbite și cu osul frunții scufundat sub loviturile de ciocan, dovedea cu prisosință că doi ani de Guyana n-au împlânzit nimic din ferocitatea acestui criminal recidivist, de cel mai clasic tip lombro-zian. În tot decursul dezbaterilor, atitudinea sa cinică n-a fost de natură să provoace compasiunea juraților. Încât cu toată pledoaria elocventă a d-lui Rene Dupont-Worms, tânărul avocat care se afirmă din ce în ce un adevărat magistru în apărarea cauzelor criminale, după o scurtă deliberare jurații au pronunțat un verdict afirmativ. La lectura sentinței de condamnare la moarte, criminalul n-a arătat nici cel mai mic semn de emoție. După ce-a ascultat ricanând, adresându-se curții, juraților și chiar generosului său apărător, a exclamat: Vax! Aceasta v-o spune Biblia! Cuvintele au fost rostite în românește, limba sa maternă, și imediat condamnatul le-a tradus singur, cu același cinism, în limba franceză, adăugind faimosul cuvânt al lui Cambronne<sup>96</sup>. După această ultimă și bestială ofensă a țării care l-a ospitalizat și a justiției care la întâia ocazie s-a arătat cu dânsul inutil clementă, prin verdictul juraților din Alpii Maritimi, d. Rene Dupont-Worms a renunțat să susțină recursul de grațiere pentru strămutarea pedepsei capitale în muncă silnică pe viață. Monsieur de Paris<sup>97</sup> are cuvântul!”

Foaia îmi tremura în mână. Ochii nu se desprindeau de pe rânduri, reluând mereu din capăt, faptul divers, vrednic de colecția lui Eliazar.

Așadar ciclul era închis! Dispăruseră cei din urmă supraviețuitori ai peripețiilor de la vila Azur-Eden. „Ochii săriți din orbite și osul frunții scufundat sub loviturile de ciocan!” Era o moarte ca pentru Eliazar! Ochii cenușii, în care se concentrase toată ura împotriva omenirii și au lucit de voluptate o singură dată, când tentaculele caracatiței au capturat și au sufocat, făptura de ireală splendoare din vitrina Acvariului de la Monte-Carlo... Fruntea sub care creierul urzea cu demonică satisfacție tot ce putea să împingă în jurul lui la scufundare abjectă, la zvârcolire hidoasă, la turpitudine și dezgust. Ochii săriți din orbite, și osul frunții scufundat sub loviturile de ciocan. Și celălalt! Sfârșitul celuiilalt ultim supraviețuitor. „Vax! Aceasta v-o spune Biblia!” Era un răspuns ca pentru Biblia. Ca pentru bietul Biblia.

Mai puteam să dorm? Viscolul zgâlțina fereastra, izbea cu fruntea în peretele subțire; tabla acoperișului suna smulsă din ținte; singurătatea deodată mă înfioră. Ce cău-tau fantomele astea aci? Ce mai vor? De ce n-au rămas unde se află?... Avea dreptate patronul! Nu sunt un om să suport singurătatea. Îi credeam morți demult. Pentru mine erau morți demult. „Hehe! Ciufulici, ești o lemură<sup>98</sup>. Ceea ce numesc oculțiștii o lemură. Drojdie de suflet, putrezi-ciune cenușie, noroi și praf, pe care viața încearcă să le ri-dice și cad îndărăt, să înglodeze și să înăbușe mersul celor într-adevăr vii și tari și vrednici... Hehe! Ciufulici! N-ai știut până acum ce e aceea o lemură? Să-ți dau de aci din buzunar de la mine o broșură de inițiere în științe oculte”.

El mi-a vorbit vreodată așa? El – ori e o nălucire a auzului? Un glas venit din nevăzut, ca acum câteva ceasuri glasurile culese de patron cu degetele osoase din spațiu; glasul ochiului care vorbea. Ochii săriți din orbite și osul frunții scufundat sub lovituri de ciocan...!

Îmi clănțăneau dinții. Și vântul izbea orb în fereastră. Singurătatea mă înfiora... Singurătatea aceasta pe care o știu acum populată cu sunete și glasuri, așteptând numai să întinzi degetele și să le chemi aci, să le oprești, să le elibe-rezi, să le alungi... „Ești o lemură, Ciufulici, o lemură. Hehe!” A râs el? A râs numai nălucirea auzului?

Am înghițit toate prafurile deodată și am mai căutat altele în sertare; prafuri pentru somn repede, greu, total.

Prin vis, spălătoarea de cadavre ridica în mână, de păr, capul enorm al lui Biblia, îl freca pe bărbia albastră cu peria de lustruit parchetul și îl zvârlea pe urmă de-a dura, ca o bilă de popice. Din celălalt capăt, omul cu mâna de fier îl prindea cu cangea, îi făcea vânt și îl repezea îndărăt, peste picioarele mele. Săream în lături să nu mă atingă. Iar tălpile îmi cădeau pe ceva moale și vâscos. Șobolani. Șobolani cenușii; putreziciune moale și cenușie. Din nou șobolanii care se urcă pe mine, îmi aleargă pe mâini, îmi intră sub haină, îmi trec peste obraz, cu pântecul lor umed și grețos.

— Hehe! Sunt lemure, Ciufulici, nu șobolani. Lemure, ca tine. Drojdie de suflete. Putreziciune vâscoasă ca tine. Lemure!

Ochiul lui Eliazar vorbea.

Țâșnit din orbită și prins cu două sârme subțiri, în delirul febrei, în coșmarul chinurilor, ochiul lui Eliazar îmi vorbea de pe suportul minuscul de catifea:

— Hehe! Ești o lemură, Ciufulici. Orice-ar încerca să facă o lemură rămâne tot lemură,

Ciufulici!

VI.

LUDMILA

— A! Nu-nu! N-am înțeles aceasta! Rosti patronul cu o asprime în glas străină cu desăvârșire de firea lui. Aceasta nu! Până aci!

M-am oprit nedumerit, depunând arcușul și vioara. Nu-mi știam nici o vină.

De sub lentilele convexe, focarele ochilor scăpărau iritate.

— Dar, patroane...

— Nici un dar! Și nici un patron! În momentul acesta nu-ți mai sunt nici un fel de patron... Te poftesc să-ți îmbraci frumușel haina, să-ți iei pălăria și să nu te mai prind pe aci nici mâine, nici poimâine...

Mă clătinam pe picioare. M-am rezemat cu mâna de capacul clavierului. Toate se răsuceau vertiginos înainte-mi, bizar, ca pe-o platformă circulară. Mai amețisem așa numai privind scrânciobe cu cășori, de la Moși. Era atât de neașteptat! Până adineauri, patronul îmi vorbise prietenos ca întotdeauna. Poate încă mai apropiat. De ieri după amiază, exista între noi ca o taină necunoscută de ceilalți: aparatul cu orchestra radiofonică, vocea sintetică, acel colț de perdea dezvăluind ceva din enigmaticele împrejurări în care s-a născut Baletul Mecanic și a luat ființă, ca o ironică mustrare zvârlită contemporanilor, inventatorul fantezist Coppelius. Fusese un semn de încredere, o dovadă de prețuire, despărțindu-mă într-ales de tovarășii mei. Mă simțeam crescut. Încrederea lui în mine îmi întărise încrederea mea în mine. Și acum, după lectura și visurile chinuitoare de astă-noapte, deodată mustrarea aceasta răstită cum nu-i vorbea nici lui Maftei, rândașul cu fruntea teșită și cu mâinile spânzurând până la genunchi; omul abia scoborât de-alaltăieri din maimuță.

— Ce mai aștepți? Haide!

În redingota verzuie, cu bărbița din fire de hrean și cu ochelarii de scafandru, patronul se depărta și se apropia laolaltă cu pereții camerei, în aceeași mișcare giratorie, ireal și fantomatic, ca un înecat balansat într-un fund de ocean.

Am căutat un scaun să cad. Scaunul venea repezit spre mine, cotea și fugea șăgalnic.

Am dus mâna la frunte.

— Nu vezi? Ce înseamnă scandalul acesta?

Patronul scoase batista și îmi tamponă tâmplele nădușite.

— Nu tolerez... Te poftesc să te duci acasă, să chemi un medic și să nu-mi vii îndărăt, până ce nu te-ai vindecat... Nu vezi în ce hal te afli?

Leagănul circular s-a oprit. Pereții și obiectele și-au reluat locul lor vertical și imobil, în spațiu. Am respirat ușurat, cercând să surâd. Era numai atât? Ce spaimă!

— Într-adevăr, patroane. De aseară nu mă simt bine... Și toată noaptea... Febră, visuri urâte... Oribile visuri...!

— Ce-ți spuneam! Rosti patronul, împăturindu-și batista și băgând-o în buzunarul de la

spatele redingotei. De când vă imaginați că vreau să scot și sufletul din om?... Patroane încolo! Patroane încoace! Patron e una și călău e alta... Să-l rugăm pe Egor să te însoțească până acasă.

Sună. Nu mai aveam nici o energie de împotrăvire. Egor mi-a prins brațul și m-a purtat mai mult pe sus, ca pe-un copil. Înaintea noastră câinele fugea mărunț cu picioarele lui tocite de atâta umblat, se oprea la colț de stradă să ne aștepte, strănuta în gerul care înțepa nările cu vârfuri de ac, pornea după ce ne întreba din privire cu ochii lui omenеști. Egor îi zvârlea amical câte un picior în spate din mers, ca să-și achite datoria pravoslavnică de a nu lăsa în suferință un suflet purces pe calea izbăvirii.

Acasă, pe scări, poposii la fiecare etaj să răsuflu. Chemă proprietărea, porunci să schimbe așternutul și să facă ordine; plecă după medic. Mă supuneam la toate cu un fel de voluptate ascunsă. De mult nu mai purtase nimeni de grija mea. Nu-mi mai spusese nimeni pe numele meu. Îmi era o alinare după atâta singurătate aspră, să mă simt ocrotit, corcolit. Mi-am surprins astfel o absurdă părere de rău când medicul nu s-a arătat defel alarmat, după ce m-a ciocănit, m-a pus să scot limba și a numărat linioarele termometrului.

— Nimic grav! Declară așezându-se la mescioară și scriind rețeta. O gripă, cum sunt astăzi două mii opt sute optzeci și opt de cazuri declarate în București... Ne-a dat asalt, dar i-am tăiat ghearele. Virulența e acum în descreștere. Într-o săptămână, zece zile cel mult, ești pe picioare. Inima zdravănă... Plămânii intacti...

Roti o privire rapidă la pereții încăperii.

— Dacă-și urmează cursul normal, nu văd ce-aș mai căuta aci. Mă chemi numai în caz de complicații. Ceea ce-mi pare exclus!

Am înțeles gândul generos. Înfațișarea săracă a mansardei îl îndemnase să nu mă socoată un pacient vrednic de agenda vizitelor cu numărul și cu onorariile în consecință. Toți erau buni cu mine. Toți mă cruțau. Și totuși, mă sugruma un simțământ ingrat de singurătate, în mijlocul atâtor bunăvoinți anonime.

După plecarea medicului, Egor a așteptat doctoriile de la farmacie, să mă supravegheze în debutul meu de cel de al două mii opt sute optzeci și nouălea ostatec al gripei care asaltase Capitala.

Zvârli șuba căzăcească într-un colț; puse cărbuni în samovar. Începu să fluiere. Își aminti și se opri. Scoase tabachera, alege o țigară. Înainte de a aprinde, își luă seama. A așezat-o îndărăt și a renunțat.

— Te rog să fumezi, Egor... Prea mă tratezi ca pe-un bolnav pe moarte. Ai chibrituri?... Uite chibrituri.

În loc de răspuns, Egor rosti o constatare.

— Ceea ce lipsește aci e o femeie! Toate s-ar schimba într-un ceas... Pentru un bolnav, o femeie e leac mai sigur ca o sută de hapuri și rețete...

Trasc unicul scaun lângă pat. Îmi potrive cu stângăcie bărbătească perna și plapoma.

— De altfel, mă mir că nu e încă niciuna aci. Un om nu trebuie să trăiască singur. Aceasta aduce gânduri ticăloase. Te face egoist și, într-o bună zi, te trezești dușman cu

restul lumii. Deteriorează cutia de coala, cum ar spune Gustav, sau ceastăaltă, de dincoace.

Egor arată pe rând cutia craniului și cutia pieptului.

— Crede-mă!... Dacă n-ar fi așa, n-ar fi născocit tira-nii pedeapsa cu încarcerarea pe viață în celulă Să nu ai pe nimeni. Să te deștepti singur. Să dormi singur. Să nu ai cu cine te certa, ca să nu ai după ce te împăca. Brr! Acesta e regim de Petro-Pavlovsk! 99

— Dar tu, Egor?

— Eu sunt venit din toată lumea și mă întorc în toată lumea. Pe urmă, eu nu sunt singur. Îl am pe Elefterescu.

Pentru a ilustra această realitate evidentă, Egor îl ciocni pe Elefterescu în cap, cu tocul cizmei. Elefterescu suportă lovitura fără să crâcnească, în neclintita lui abnegație, vrednică de martirajul primilor anahoreți din deșertul Tebaidei.

— Îl am pe Elefterescu și n-am drept să mai am pe altcineva! Continuă Egor, sprijinindu-și coatele pe genunchi. N-am drept, fiindcă mă așteaptă o logodnică... Unde? Întrebi unde?

Răsuci mâna spre toate zările, dincolo de pereții strâmți, spre vastitatea continentelor.

— Unde? Poate e încă tot în Rusia. Poate a plecat de acolo. Poate e la Șanghai, la Paris, la Chicago, la Mukden, la Santiago de Chile, la Kharbin... Poate o să ne regăsim mâine. Poate peste zece ani. Poate e jos la ușă și mă caută... Noi suntem acum risipiți în toată lumea ca neamul lui Israel, după surparea templului. Nicivo! Într-o zi avem să ridicăm mâinile la cer: Ana Teodorovna! Tu, Ana Teodorovna? Egor Uvarovici! Tu, Egor Uvarovici? Avem să ne îmbrățișăm și avem să plecăm amândoi alături, poate la Șanghai, poate la Santiago de Chile, poate la Kharbin... Nu face nimic! Acestea se văd în fiecare zi printre noi... Viața nu se oprește pentru atât... Ce părere ai, gașpadin Elefterescu?

Câinele se ridică pe picioarele de crocodil și dădu din coadă, semn că nu-și poate permite să aibă o părere. Egor îl trimise la loc, cu o lovitură de cizmă între ochi. Pregăti ceaiul. Îmi turnă un pahar. Își turnă lui vreo șase, deoarece numai de la această bază inițială în sus putea spune că a gustat și el un ceai în doză moscovită. Mă îndopă cu poțiunea de la farmacie, care-mi lăsa în gură un gust coclit. Îmi potrive pernele și capătul plapomei sub bărbie. Îmbracă șuba, iar din ușă mai repetă o dată, arătând scaunul de unde s-a ridicat:

— Aci nu e locul meu... E locul altcuiva. Ce părere ai, amice Elefterescu?

Elefterescu n-avu când să exprime vreo părere. Cizma lui Egor îl expulzase din spate, pe ușă, la vale, pe scări.

Ce au toți, de ce-au complotat toate și toți să-mi facă singurătatea aceasta mai intolerabilă?

Am rămas ascultând-o. O ronțăia tic-tacul mărunț al ceasornicului, pe măsuta de la căpătâi. Am întors perna fierbinte, pe cealaltă parte.

Târziu, am căutat în carte bucata de ziar de aseară. Întâi am acoperit-o cu palma, să-mi examinez sufletul. Neliniște? Curiozitate? Emoție? Teamă? Nimic decât vâjâiala febrei în urechi. Am despăturit foaia și am recitit fragmentul de cronică judiciară. Nimic; nici

neliniște, nici emoție, nici teamă de larvele unui trecut care încep să se miște în beznă. De aceasta mai ales n-am fost îngrijorat, după visurile chinuitoare de astă-noapte. Mă înfricoșase gândul să nu invadeze cumva, să nu pună din nou stăpânire pe mine.

Aseară a fost însă numai febra de vină. Febra și surpriza lecturii pe neașteptate. Acum nici febra nu vrea să mai primească asemeni fantome. Mort. Un fapt divers parcurs cu răceală, ca drama de gelozie de pe coloana vecină, ca sinuciderea bancherului veros, de pe coloana a treia. Lumi care-mi sunt îndepărtate și străine... Am aprins un chibrit și am dat foc hârtiei, privind-o cum se scrumește răsucindu-se pe farfuria paharului de ceai. Ca să nu mai rămână nimic. Nici o provocare materială a suvenirului. Morții cu lumea lor moartă.

Așa. Acum totul e în ordine. Am rămas numai cu singurătatea. O ascult. O ronțăie tic-tacul mărunț al ceasornicului.

Îmi pare intolerabilă, poate numai fiindcă e în firea noastră să ne descoperim îndată o suferință; îndată ce-am ajuns la un liman. Poate numai fiindcă bolnavii redevin copii și se tem de spectrele nopții.

Peste o săptămână n-are să mai dureze din toate acestea nimic. Dar ce au toți, de ce-au conspirat toți să mă împre-soare cu întrebările lor fără sens? Acum o săptămână, Gus-tav; ieri, patronul; adineauri, Egor.

— Aici e locul altcuiva...

Scaunul aștepta la căpătâi. Scaunul gol. Și tic-tacul ceasornicului ronțăind singurătatea.

Am întors din nou perna pe cealaltă parte, răcorită. Am deschis cartea și am început să citesc, până ce mi-a alune-cat din mână.

Prin somn, prin vis, conștiința nu era suspendată. Se păstra o mijeală, atâta decât era nevoie ca prin somn, prin vis, să mă simt fericit că nu se întorc niciuna din vedeniile hâde de astă-noapte. Un somn pur și calm. Cu un vis ușu-rător de lumină. Un vis fără contur, fără personaje, fără peripeții. O plutire eliberată de lestul gravitației, într-o lumină fără umbre și fără hotar. Iar în mijeala conștiinței un singur fir fragil legând visul cu ființa-mi aieva: implo-rarea către divinitatea somnului să nu sfârșească vraja prea repede, să nu mă surp din plutirea euforică, să nu mă deștept în singurătatea pustie din patul meu de bolnav, din mansarda unde numai inima de metal a ceasornicului mai bate alături de mine, vie. Întindeam brațele să mai rețin magia, când am deschis ochii.

Mi-am frecat pleoapele.

Scaunul nu mai era gol.

Soarele oprit în fereastră punea văpaie de lumină în părul Ludmilei.

Începutul a fost de această simplitate.

— Ludmila... Cum îți dezmierdau numele cei de acasă, când erai mică?

— Tata îmi spunea câteodată Ludi. Dar mama întotdeauna: Mila...

— E un nume ca pentru tine, Ludmila... Mila... Bunătatea. Discreția.

— Îmi place mai bine să mă chemi Ludi, Dănuț!

Ea mi-a spus îndată Dănuț – ca mama.

— Bine, Ludmila mea mică. Ai să rămâi Ludi. Deși îmi pare că-și scoate cornițele puțin freudism în gustul acesta pentru alintarea tatălui, în loc de dezmiardarea mamei.

Ludmila mă privește cu ochii mari.

Nu știe ce e aceea freudism. Iar dacă ar ști, s-ar da îndărăt cu spaimă. Multe nu știe din câte cunosc eu. E ignorantă, simplă și pură.

Din ochi n-a dispărut nedumerirea. Crede că este nevoie să mai adauge ceva. Spune, cu privirea în pământ:

— Tata n-a prea fost o poamă bună. Când lua chenzina, mama trebuia să-l aștepte la poarta fabricii. Altfel, dacă îl scăpa, nu mai călca pe acasă până luni. Venea cu hainele rupte, murdar, zgâriat și fără nici un ban. Aceasta n-o împiedica pe mama să-l iubească și să-l îngrijească întocmai ca pe un copil rău. Îl dezbrăca, îl culca... Numai după aceea se ascundea de mine să plângă și pleca să mai vândă un lucru. În neamul nostru, bărbații au făcut întotdeauna femeile să sufere și femeile nu s-au plâns nicio-dată... Plângeau, dar nu se plângeau...

— Ludmila mea mică, să sperăm că eu n-am să te fac să plângi... Are să rupă cu noi tradiția aceasta scandaloasă din neamul vostru.

Ludmila îmi dă la o parte cu degetele şuvița de păr de pe frunte.

— Când te aud spunând noi, parcă mă tem, Dănuț. M-am temut întotdeauna când mi se împlinea o dorință. Era un semn rău! După bucurie, venea plata. N-am cunoscut multe bucurii, Dănuț. Însă după toate, așa neînsemnate cum erau, plata a fost prea grea, Dănuț, prea grea...

— Are să se rupă și tradiția aceasta, Ludmila. Ludmila mea fricoasă și mică.

Îi dezmiard mâinile.

Biete mâini care poartă pecetea îndeletnicirilor umile. Subțiri, cu degete lungi, cu desen arcuit: dar cu pielița îngroșată de împunsăturile acului, cu semnul bătătorit al foarfecului.

Ludmila le desprinde încet din strânsoare.

— E târziu, Dănuț! De-acum trebuie să plec.

O văd stânjenită când îi țin să-și îmbrace mantaua de stofă, cu guler de blană ieftină. N-a fost deprinsă s-o ajute nimeni. Îi pare că trăiește un moment grandios, de eleganță și noblețe, cum a întrezărit numai la teatru și la cinemato-graf, când eroii în frac oferă cu un gest superb mantaua de zibelină contesei. Nu nimerește mânecile. E rușinată de propria ei stângăcie. Și găsesc întotdeauna injustă această infirmitate fără vindecare, la o ființă cu atât de fină intuiție și grație la tot ce plăsmuiește cu mâinile ei umile, pentru îmbrăcăminte alor femei – chiar când sunt numai niște păpuși cu mecanism, ca automatele patronului.

Din cupa cu ghiocei, improspătați în fiecare zi de dânsa, desprinde câteva fire. Le, împunge cu ac în stofa hainei. E singura ei cochetărie de fată săracă. Timidă și înduioșătoare.

— Ai face mai bine să rămâi acasă, Dănuț! Mă dojenește când îmi caut și eu paltonul. După gripă, numai cuminte nu e să bați străzile...

De data aceasta îi recunosc o nevinovată ipocrizie, îmi spune să rămân acasă, numai fiindcă e sigură că n-am s-o ascult.

În prag se ridică în vârful pantofilor să-mi întindă buzele. Cealaltă despărțire din stradă, în fața casei unde împarte camera cu o prietenă, nu ne îngăduie nici un fel de îmbrățișare, care poate „s-o compromită și să dea de vorbă vecinilor”.

Săi ului nostru e cast.

Buzele Ludmillei au parfum moale și discret, de pară bergamotă. Un parfum blond.

Seara e albastră. Umedă. Cutreierată de un vânt călduț, venit din câmpuri să vestească primăvara și să topească nămeții grădinilor. Deasupra noastră șuroiesc streșinile. Cobor de pe trotuar să-i fac loc. Mă prinde de braț și mă strânge alături. Ghicesc teama să nu mă piardă. Iar la strânsoarea ei răspunde strânsoarea mea. Suntem doi orfe-lini care ne-am regăsit. De-acum nimic nu poate să ne mai despartă. Prin mulțimea străzilor, trecem absenți de la convulsiile unui univers străin de noi. Luminile vitrinelor nu ne opresc, ghionturile trecătorilor grăbiți nu ne ating, jerbele de noroi țâșnite de sub roți nu ne stropesc. Toate acestea există în afară de noi. Le-am izgonit. Căldura brațului prins sub braț ne ocrotește de toată indiferența ostilă din juru-ne: alcătuim un singur bloc încleștat.

N-am pornit provocatori să dăm asalt fericirii. Viața ne-a învățat pretimpuriu o mai modestă cuminenție. Lăsăm să curgă talazurile în jurul nostru, să se spargă în jurul nostru. Ambiții, aviditate, faimă, nerăbdare, brutalitate și nesațiu; mânată de aceste sfârcuri de bici cu plumbi go-nește toată lărmuirea plină de deșertăciune a străzii. De aceea chipurile sunt crispate, iar râsul tuturor de aceea e torturat și crud.

Fericirea noastră e altfel. Calmă. N-o poate amenința nimic. N-o așteptăm de la nimeni. Nu ne-o poate smulge nimeni. E în noi. În brațul acesta sprijinit de alt braț, cum trecem ca un singur suflet și trup prin singurătatea lumii.

O privesc din când în când pe furiș, sub borul pălăriei.

Obrazul palid s-a înviorat în pomeți. Buzele imperceptibil întredeschise aspiră extatic aerul cu șuvoiri jilave de primăvară. În ochi palpită o lumină verzuie, cum se deșteaptă în nopțile profunde chemarea interastrală a licu-ricilor. S-a aprins o viață care dormita.

Mersul Ludmillei nu mai are nimic din prelingerea pe lângă ziduri a vietăților oropsite. E un mers tânăr, elastic și sprinten. Își potrivește pasul după pasul meu. Când pierde cadența, întoarce obrazul și râde. Iar trans-figurarea e mai desăvârșită. Cum a fost cu puțința să-mi pară vreodată o umbră ștearsă și tristă, ca vechile fo-tografii din albumuri? Numai patronul a cunoscut-o. Atotștiutor, atotștiuse ce gingașă și nespusă minune aștepta ceasul eliberării din crisalida ternă, de scrum. Minunea s-a împlinit prin mine. E pentru mine. Și îmi este mai scumpă decât mi-au fost toate amăgirile fericirii de până acum.

Brațul o încleștă să n-o pierd.

— Ludmila!

— Dănuț!



Străbatem tumultul oraşului cu lumini şi stridenţe, într-o nepământească plutire, ca în visul când imploram divinitatea somnului să nu sfârşescă magia, să nu mă deştept iarăşi în singurătate măhnită şi aspră.

— Dănuţ.

— Ludmila...

N-avem nevoie de alte cuvinte. Iubirea noastră nu are nevoie de cuvinte.

Casele se răresc, îşi pierd câte-un etaj, luminile se împuţinează. Ajunsem în cartierul mărginaş, unde e camera Ludmilei. După ce ne-am despărţit, ne mai întoarcem să ne privim din urmă: ea din uşă, eu din stradă.

Îmi face semn de cuminţenie cu degetul mânuşii ieftine. Mi-a hotărât să nu întârzii cumva prin oraş. Vrea să mă ştie urcat în tramvai la cea dintâi staţie, coborând direct acasă. Am făgăduit, minţind ca în fiecare seară. De altfel o minciună nevinovată. Mă crede încă slăbit de boală, se teme de complicaţii şi de primejdii închipuite. Eu mă simt clocotind de viaţă şi de planuri.

Drumul pe jos, de-a curmezişul Capitalei, e ca să mă istovesc şi să dorm la noapte cu pumnii strânşi. Luminile capătă putere şi se înmulţesc pe măsură ce înaintez, casele sunt din nou lipite zid lângă zid, îşi adaogă un etaj, şi altul, şi încă unul... Străbat încă o dată mijlocul oraşului, în revărsarea cretoasă a vitrinelor, în spasmodica dănţuire a reclamelor luminoase cu sincope şi explozii incandescente în tuburi de neon; în tumultul de glasuri, de vehicule, de strigăte cavernoase în pâlnii de hautparleur. Nu mă opreş-te nici o ispită. Nu mă întâmpină nici un regret. Uneori, în interiorul capitonat al unei limuzine, zăresc o figură de altădată; un cunoscut, un prieten, o femeie... Toate chipurile sunt crispate, toate râsurile au ceva neliniştitor şi ameninţat din urmă. Cum îi compătimeasc! Spre ce amăgire deşartă aleargă! Ce-i poate aştepta la capăt de drum; în astă-noapte, mâine, peste un an? Dacă m-ar recunoaşte unul singur, dacă ar şti unde sunt, ce sunt, care-mi sunt bucuriile mele şi unde mi-am găsit fericirea, ar surâde cu milă. În jalnica lor existenţă, fără de sens şi nădejde, n-ar putea să priceapă.

Gândul acesta mă înduioşează. Bieţi oameni! Bieţi naufragiaţi care n-au ajuns încă la un liman; îl au sub ochi şi nu-l văd! Traversez strada. Dintr-un gang, îmi apare brusc înaintea o umbră, tăindu-mi calea:

— Sal'tare, şefule!

M-am oprit. Arătarea era aşa de neaşteptată! Țibic, protectorul meu de astă-toamnă, râde fericit, cu gura până la urechi şi cu degetul la cascheta prea largă.

— Mai-mai să nu-mi cred ochilor! Adaogă, dându-se un pas îndărăt să mă măsoare.

Pe urmă, fluieră admirativ:

— Pfiiuu! Dar ştii că te-nţolişi, şefule! Eşti mai dihai ca un mahăr! Palton, mânuşi, galoşi... Am bănuir eu îndată că ai dat lovitura!

Țibic e îmbrăcat în zdrenţe. Doar o pereche de şoşoni prea mari şi prea noi contrastează cu restul mizeriei vesti-mentare. Mi-a surprins privirea şi mi-a ghicit gândul. Îmi face cu ochiul, complice:

— Ce, crezi că nu dăm și noi loviturile noastre? Chiar mai adineauri am pus laba pe dâșii. Păcat că nu i-am făcut la stânga acum vreo trei luni. Nu-mi degerau picierile, cum m-a luat dracu toată iarna.

Țibic e foarte încântat de șoșoni. Răsuțește picioarele pe rând, pe-o parte și pe alta, ca să-i admir și eu achiziția. Înțeleg că n-a avut când se deprinde cu dâșii și îi aprob legitima mândrie:

— Strașnici, Țibic. Superbi!

Se simte flatat. Se scuză cu modestie:

— Nu-s mare ispravă! De! Nu pot să dea toți lovituri în mare, ca tine, șefule!

Apoi roti ochii împrejur și îmi strecură un sfat, în șoaptă:

— Șefule, rău faci că nu ți-ai lăsat barbă! Sau măcar mustăți... În locul tău, eu chiar acum m-aș duce să-mi cumpăr niște ochelari! Ochelari albaștri sau negri...

— De ce toate acestea, Țibic? Am întrebat zâmbind.

— Nu te mai prefac! Se scandaliză Țibic de atâta ipocrizie. De ce? Mai întrebi de ce?... Cum te-am cunoscut eu, poate să te cunoască și vreun sticlete. Pune cabja pe tine și adio palton, adio galoși și mănuși. Păcat de lovitură!

— Ești un caraghios, Țibic! Am râs înveselit cu totul. Ce-ți închipui tu c-am făcut? Ce fel de lovitură?... Ce-mi tot vorbești de lovitură...?

Țibic, el nu râde. Cu sinceră mustrare în ochi și în glas, a prins să mă judece, după ce s-a dat mai întâi îndărăt, să pună distanță între el și un renegat ca mine:

— Va să zică de ăștia-mi ești, șefule? Eu mă bucur că te văd înțolit, și când colo ai și găsit pe cine să porți cu zăhărelul! Poate vrei să zici că ți-o venit moștenire de la Banu Ghica? Mai spune și asta, că eu atâta aștept s-o aud și s-o cred!... Ai dat lovitură? Halal! Bravo și să-ți fie de bino, șefule!... Pentru asta, nu-i nevoie să te ferești de mine... Adă-ți aminte, șefule! As'țoamnă parcă nu erai așa de fudul. Te-am înțeles eu de atunci că pregătești și clocești ceva. Te cunoșteai după ochi... Când am văzut că nu vii două nopți, întâi mi-a părut rău. Zic, s-o ars, șeful! A încercat lovitură și i s-o-nfundat. Am cumpărat și gazete două zile, să nu scap spargerile și crimele... Am văzut că nici o poză de-a bobocilor prinși de poliție nu samănă cu tine. Atuncea m-am bucurat. Acum că arăți ca un mahăr cu gușa plină, m-am bucurat și mai mult. Bravo și halal să-ți fie!... Iară drept răsplată, mă iei la sigur? Șefule-șefule!... Eu sunt câine bătrân. Nu-mi legi tinichea de coadă cu una, cu două.

Continuam să râd. Țibic mă cântărea cu dezaprobare și scârbire. Inutil să încerc o explicație. Lumile noastre erau acum mai depărtate ca drumul planetelor pe cer.

După ce-a terminat, i-am spus împăciuitor:

— Bine, Țibic! Crede ce vrei... Deocamdată fă-te mai încoa'. Îmi pare că avem niște socoteli vechi între noi. Cât îți datoresc...?

Țibic făcu un gest de nabab:

— N-am ținut nici un fel de socoteală...

Dar cât am numărat, se apropie și privi în portofel, pieziș. Băgă banii în buzunar, după ce mai întâi întoarse pânza buzunarului pe dos, să verifice orificiile. Păru mai îmblânzit și îmi acordă circumstanțe atenuante:

— La urma-urmei, șefule, văd că tot ți-a mai rămas ceva de băiat bun... Dacă ai s-ajungi iar la aman, hotel Țibichi e deschis la orice oră din zi și noapte. Uitam să-ți spun... Ne-am mutat! Acum am găsit alt apartament, la pod, lângă cer. Eu și baba... De ciung am scăpat. O pierit și l-au mâncat Șobolanii. Când am trecut luna trecută să fac inspecție, mai rămăsese jumătate. Ia-n te uită cu ce m-am ales de la el, când l-am buzunărit...

Spunând, Țibic scoase de la piept, de sub haină, un ceasornic prins în lanț. Părea că și-a smuls inima și mi-o oferă cu amândouă mâinile, s-o examinez:

— Ce zici, șefule? Aur marcat... Nu ești amator?... Ți-ai mai închipuit istoria asta? Avea ciungul ceas de aur și nu spunea nimic. Îl ținea legat cu lanț. Acum îl ține taica, legat cu lanț. Haha! Și portofelul e bine să-l priponești cu lanț, șefule!

Hlizindu-se, Țibic duse degetul la caschetă. Se răsuci în tocurile mute, moi, de gumă, și se mistui în bezna gangului. M-a scuturat un fior de frig. Noaptea s-a făcut deodată rece și prea umedă. Avea dreptate Ludmila. Încă nu sunt deplin apărat de toate halucinațiile boalei. În fiecare colț răsare un spectru din întuneric. Gesticulează și prinde glas. Îmi face un semn, o chemare, un avertisment, o amenințare – și iarăși se confundă cu noaptea. Numai lângă dânsa mă simt adăpostit și tare.

Am grăbit pașii. Mergând, mă judecam cu o asprime mai neîmblânzită decât Țibic. Am fost ingrat cu el. Astătoamnă, în dimineața de noiembrie, când anunțul providențial mă scăpase din subsolul cu șobolani, nu m-am gândit o singură clipă la soarta lui, rămas cu strigoii aceia: ciungul cu mâna de fier, spălătoarea de cadavre... Poate era datoria atunci să mă întorc, să încerc ceva, să-l ajut, să-l salvez. Egoist, m-am strâns în mine. Iar adineauri, nu știam cum să mă descotorosesc mai repede, în loc să-l opresc, să-l iau cu mine, să-l duc la patron și să-i aflu un rost pe lumea aceasta, i-am dat două sute de lei și m-am socotit achitat. Sărmanul Țibic a fost mai generos astă-vară și astă-toamnă. Împărțea pâinea din fiecare zi. Poate se lipsea el, ca să nu rabd eu. Îmi fu dezgust. Mă achitasem cu două sute de lei! Fără să gândesc, mi-am pipăit portofelul. M-am oprit... Am cercetat buzunările pe rând. Portofelul dispă-ruse. Nu mai încăpea nici o îndoială. Înțelegeam în sfârșit sfatul lui Țibic: „Haha! Și portofelul e bine’ să-l ții legat cu lanț, șefule!” Am început să râd. Paguba era neînsem-nată, încă două sau trei sute de lei. Dar Țibic îmi dăduse în felul lui o lecție. O „lovitură” ca pentru un renegat ce-i păream.

Drumul până acasă mi-a fost ușurat. Isprava fostului meu proteguitor mă scutea de orice mustrare a cugetului. M-am trezit fluierând ca Egor. Nicivo! Cu atât mai bine! Nu ne datoram nimic unul altuia.

Iar scările le-am urcat voios.

VI.

DIN MORMINTE, VIAȚA...

Singurătatea din mansarda de burlac, mă aștepta acum mult mai umanizată. Pretutindeni mâna Ludmilei a pus orânduială. A dat suflet obiectelor moarte, grație unor podoabe de nimic. A dispărut mirosul fumului răcit de tutun, praful și scama. Dulapul nu se mai

deschide singur când trec pe dinainte, nici cana de tinichea nu mai zăngăne în lighean la fiecare pas. Masa nu se mai clatină, pe un picior prea scurt. Toate și-au schimbat locul și înfățișarea. Mă întâmpină prietenos, începând cu lampa coborâtă pe fir și prinsă la căpătâiul patului, într-o corolă de mătase trandafirie, în locul becului roșcat și uzat din tavan, cu lumina sinistră.

Număr zilele pe foile calendarului. Încă două luni până la Paște. Îmi par o eternitate. Ludmila mi-a cerut răgazul acesta ca o cheazășie a fericirii noastre depline. Până atunci vom găsi o căsuță modestă: două camere, antret, bucătărie. Le caută ea. Mă socotea prea nepriceput ca să le aflu singur. Mai ghicesc și alte pricini nemărturisite ale întârzierii. Ca orice fată nevoiașă, pune nu știu ce amor propriu în nu știu ce nimicuri de pânză, broderii și panglici. O bănuiesc migăind până după miezul nopții la fețe de perne și cearșafuri, la ajururi și monograme. Nu vrea să-i poată aminti cineva vreodată că s-a măritat numai cu cămașa de pe dânsa. Atâta naivitate e mișcătoare. Ca și îngrijorarea să nu-i pretind nu știu ce imposibilă renunțare la credința ei catolică; singura zestre adusă cu dânsii din patrie, acum trei sferturi de veac, de o mână de exilați polonezi. Altădată, asemenea amănunte ridicole și umile mi s-ar fi părut vrednice numai de exis-tența mediocră a unor larve omenеști. Căsuță, chirie, trusou, soarta odraslelor... Puah! Tot așa își organizează viața lor oarbă și cârțițele cuibărite în hrube subpământene. Acum descopăr acestor cuminenii un farmec discret și reconfortant. E viața cea adevărată. Pregătesc ciclul etern. Iubirea noastră nu e un spasm arzător, ci legământ să ne prelungească ființa dincolo de noi, în copiii copiilor noștri.

Sting lumina și adorm în surâs. Mă deștept în surâs.

Toți sunt buni. Toate sunt simple.

Patronul n-a pomenit un singur cuvânt. I-am citit însă aprobarea în ochi, sub lentilele bombate, de unde privirea ne urmărește, pe mine și pe Ludmila, fără nici o scăpărare ironică. Ceilalți ne ocrotesc idila într-o tăcută complicitate. Se prefac că nu ne observă când venim împreună, când plecăm împreună, când în mijlocul lor, printr-o privire furișă și rapidă, am schimbat un gând.

Sami tușește tot mai uscat. Tușește și Betty. În toamnă au să plece amândoi într-un sanatoriu pentru bolnavi săraci. Poate au să se căsătorească acolo. Acum economisesc. Nu vor să primească decât jumătate de salariu; cealaltă o lasă la patron să se adune lună cu lună. Gustav mi-a șoptit în taină că patronul a hotărât să dea venitul celor dintâi trei reprezentații pentru sănătatea lor. Iar pentru fiecare pregătește o surpriză. Înainte de a ne despărți, va purta grijă să ne întemeiem rosturi statornice. Ne-a adoptat pe toți. Chiar Egor recunoaște acum că e întruparea unui geniu bun, care ne-a ales dintr-o mie și o mie de alți dezmoșteniți, ca să ne izbăvească viața și sufletele. Nu se mai teme că e un duh al beznelor, sosit cu ispite viclene să ne mâne la pierzanie.

Nici Baletul Mecanic nu ne mai neliniștește. Nu găsim în el nimic supranatural și misterios. Ne-am deprins. E o născocire ca oricare alta. Mai ingenioasă și mai desăvârșită, fiindcă și iscusința și atotștiința patro-nului sunt mai presus de ale altor născocitori. Miracolul nu s-a înfăptuit sub semnul unor puteri demonice. E un miracol tehnic. Patronul ne-a explicat tot. Am înțeles tot. Rotițe, biele, angrenaje, mosoare, magnet, curenți electrici, volți... Cele dintâi automate au dansat, au vorbit, au cântat. Cele mai însemnate,

cu rolul mai dificil, se află în biroul patronului, unde nu intră nimeni. Se închide cu ele și le desăvârșește viața lor de resorturi, biele, acumulatori, bobine... Tot el le pregătește în pastă chipurile omenesci, care au să înfățișeze grația, puritatea, ura, invidia, forța, căci în artificialul lor absolut, patronul le-a hotărât un destin de simboluri.

În atelier și în celulele noastre, lucrăm cu înfrigurare...

Afară, primăvara a pavoazat grădinile cu flori albe, cu miros încă proaspăt și jilav de zăpadă. Flori de măr, flori de cireș, flori de cais. Strada Tăbăcăriei, în cartier mărginaș și sărac, mai are ici-colo livezi și grădini, căsuțe scunde, înfățișare patriarhală de oraș provincial, unde pri-măvara nu e numai un cuvânt și unde n-o anunță numai toaletele femeilor. Dar alături de creanga mărului întinsă cu flori de hârtie peste zăplaz se înalță un perete drept-unghiular și urât de atelier, iar din curți vântul aduce mias-me de piei dospite la soare, de var și zeama scoarței de copac fermentând în cisterne. Apar oameni bărboși, cu șorturi pătate și cu mâinile arse de acizi, târând după ei o duhoare înăcrită. Toată iarna n-am simțit-o. Acum spurcă văzduhul și adierile moi.

Caut cu Ludmila alte străzi, pe unde să ne purtăm iubirea și proiectele noastre. Sunt cartiere cu vile și trandafiri agățători, cu asfaltul mut sub roțile elastice de automobil, cu superbi câini de rasă dormind pe treptele de granit. Pe acolo ocolim în plimbările de seară, braț sub braț. Nu ne chinuie întrebarea să cunoaștem prosperitatea, fărădegrija și desfătarea altora, față de planurile fericirii noastre modeste. Ludmila admiră cu sinceră și neîntinată bucurie a ochilor costumul unei femei coborâtă zvelt din-tr-un automobil masiv ca un tanc și elegant ca o vitrină. Se întoarce să privească încă o dată, cu exclamații de adorare, un copil bucălat, o fetiță cu cercul ori cu păpușa: odraslele patriciene de după grilajurile de fier forjat, în grădini cu nisip auriu și mărunț, cu scaune și mese albe sub umbrele de pânză vărgată. Copiii noștri au să învețe la școala gratuită din cartier, dar nu ne mârșăște aceasta nici pentru dâșâi, nici pentru noi...

De câteva ori mi-a pomenit despre o priveliște care i-a rămas în amintirile copilăriei ca o viziune de supremă poezie. Un pavilion romantic, într-un fund de parc, sub castani și arțari cu frunza crestată.

— Dănuț, dar te rog să nu râzi... Acum îmi dau seamă. Era un chioșc cam dărâmat. Mama mă aducea cu dânsa... Avea de predat alături, la o cucoană bogată, niște lenjerii brodate. Doi ani a lucrat. Și doi ani, când venea să-și dea pachetele cu broderii, îi ceream să mă lase afară, în stradă. Îmi plăcea să rămân acolo și să privesc printre grilaj la parcul de alături și la chioșcul acela... Se jucau niște copii. Băieți și fete. Se alungau și râdeau. Nu m-au zărit niciodată. Nu mi-au spus nimic, niciunul. Dar seara, când mă culcam singură în pat, închideam ochii și mă vedeam jucându-mă și eu cu copiii aceia. Mă fugăream și râdeam. Mama se întorcea la mine, de la măsuța cu lampă unde lucra. „De ce râzi, Mila?” Strângeam ochii și mă prefăceam că dorm... Cum i-aș fi putut spune?... Cum ar fi putut să înțeleagă?... Pe urmă adormeam cu adevărat și noaptea visul era bun cu mine. Se făcea că mă joc aievea. Că m-au primit și pe mine copiii care nu se uitau niciodată la fetița săracă de la grilaj. Astăzi îmi dau seamă. Chiar să mă fi văzut și să mă fi chemat la dâșii de milă, n-aveau cum să se joace cu o fetiță așa de mică și prostănacă. Eu aveam cinci-șase ani. Ei treisprezece și paisprezece. Am să-ți arăt odată, Dănuț... Locul acela a rămas pentru mine cel mai frumos din lume...

Într-o seară, mi-a prins brațul.

— L-am visat și astă-noapte, Dănuț, locul acela! Așteptam la grilaj. Copiii m-au zărit și mi-au spus să viu... Eram așa de fericită! De când ne iubim, acum și visurile mele sunt întotdeauna de fericire.

Mi-a prins brațul și în lumina oblică a asfințitului am străbătut mulțimea și străzile așa cum mergem noi, străini de străzi și mulțime. De la un loc înainte, a început însă să mă cerce o neliniște. Intram într-un cartier unde n-am mai voit să pășesc niciodată. Unde a fost casa noastră, înstrăinată cu telegrame urgente de la MonteCarlo și Cannes.

Brațul Ludmillei parcă a presimțit neliniștea. Mă strânge mai cald. Până adineauri se sprijinea; acum mă sprijină.

— Dar să nu râzi, Dănuț! Mă imploră, căutându-mi în ochi. Poate sunt o proastă că-ți mărturisesc toate copilăriile. Tu m-ai învățat să nu-ți ascund nimic. Nu e așa că n-ai să râzi?

Nu mă împingea nici o pornire să râd. Singura grijă în clipa aceea era să nu-mi ghicească Ludmila nimic din emoția înfaptă ca o gheară în gâtlee. Din tot trecutul tăinut, nu i-am spus niciodată decât născociri vagi, atât cât să n-o sperie și așa ca să-i pară firești. O bunăstare modestă; o ruinare neașteptată, pricinuită de-un bancher imaginar, fugit peste graniță și lăsându-mă pe drumuri. Astfel, acceptase contrastul dintre învățătura și lecturile mele și dintre mizeria resignată cu care am venit să mă ofer cu trup și suflet patronului, în dimineața cu lapoviță, de noiembrie.

Această bunăstare ruinată se reducea în închipuirea ei la atât cât cuteza să se înalțe și idealul nostru ultim de acum, după o viață de muncă și de agoniseală: o casă mărginașă, cu patru-cinci camere și două, trei sute de mii depuși la o bancă. În desăvârșita-i naivitate, Ludmila mai păstra nădejdea că poate bancherul imaginar are să se întoarcă odată, când nu-l mai așteaptă nimeni, îm-bogățit din nou și adus de o remușcare să-și repare fapta nelegiuită. „S-au mai văzut de acestea, Dănuț! Lumea nu e atât de ticăloasă, cum ni se pare...” Iar râsul meu sceptic la asemeni himerice consolări, îi pare în schimb Ludmillei o injustă ofensă adusă dreptății și bunătații, care n-au dispărut încă de pe fața pământului.

La colț, îmi apasă brațul:

— Mai sunt câteva case... Ai mai fost vreodată pe aci, Dănuț?

Încleșt buzele. Dau numai din cap, să nu-mi surprindă tremurul glasului.

— Da... Am mai fost...

A grăbit pașii. Mă târâie după dânsa. A trecut. Ne întoarcem. Se oprește și iar merge înainte.

— Nu se poate! Șoptește desfăcând mâna de pe brațul meu. Era aci!

A trecut de locul unde era casa noastră. Ne întoarcem la locul unde a fost casa noastră.

Se oprește și duce degetele la ochi, să alunge priveliștea de acum, să cheme priveliștea de atunci.

— Era aci, Dănuț!

Știu. Era aci. Aci a fost casa noastră. Parcul de castani și de arțari, cu pavilion romantic și părăsit din fund. Cum să nu-l cunosc? Cum să nu-l știu? Parcul unde se jucau mai mulți copii... (unde sunt toți?). Mai mulți copii, când o fetiță sărmană pe care n-o vedea nimeni aștepta afară și privea printre gratii.

În locul parcului se înalță acum trei clădiri de câte cinci etaje, albe, liniare, geometrice, simetrice, uniforme; trei clădiri cu fațada în stradă, cu ganguri și intrări, cu firme de medici, de avocați și societăți; trei clădiri cu apartamente de închiriat.

— Era aci, Dănuț!

Brațul ei s-a încleștat din nou. Se agață de mine. Îi tremură glasul. Dacă n-ar fi în stradă, ar podidi-o lacrimile.

— Ce proastă am fost!... Cum îmi închipuiam că nu s-a schimbat nimic de atunci?... Era un parc, Dănuț, un parc cu castani și un chioșc în fund... Tu nu mă crezi, Dănuț? Uite, alături a rămas casa unde se ducea mama să-și lase pachetele ei... Eu stăteam aci... Priveam. Copiii se jucau în straiile lor frumoase și scumpe, iar ale mele, urâte și sărace nu mă umileau defel; nici nu-mi dădeam seamă că sunt urâte și sărace... Că-i vedeam jucându-se mă mulțumea... Pe urmă, nu veneam numai pentru dâșii. Acum înțeleg mai bine. Veneam pentru parcul acela. Pentru chioșcul acela... Nu știu cum să-ți spun, ce simt acum... Parcă a dispărut ceva frumos de pe lume! Sălbatecii... Au distrus ceva frumos de pe lume.

Da! Sălbatecii au nimicit ceva frumos de pe lume.

Un camion descarcă saci în gura unui subsol. Un salahor înjură. Iar motorul zbârnâie astmatic și asupra noastră vine o duhoare înecăcioasă de ulei ars.

— Să mergem, Dănuț!... Te-am adus degeaba până aci. Dar nu e așa că nu râzi? Tu nu poți să înțelegi ce-a însemnat pentru o fată săracă, amintirea aceea... Un parc, un chioșc, copii jucându-se... Îmi păreau o fericire să le văd și prin vis. Nu e așa că nu râzi? Dănuț.

Merg cu buzele încleștate. Pașii Ludmillei se împleticesc. Îi simt privirea pe furiș, căutând fricoasă să descopere o urmă de batjocoră în surâsul meu. Dar nu surâd. Îmi înoată și mie ochii în lacrimi. Ludmila îmi strânge brațul cu recunoștință. Și ne întoarcem strânși în singurătatea noastră de la locul acesta, de unde printr-un destin de care nu eram străin, a dispărut ceva frumos de pe lume.

După Paști ne-a cununat patronul. Mi-a pus, în plic, cadoul și în vedere condiția să plecăm cu darul acela, zece zile la Constanța, ca fericirea Ludmillei să fie desăvârșită și prin surogatul unui voiaj de nuntă.

Biata Ludmila! Nu mai văzuse marea. Zece zile a trăit existența fabuloasă a eroinelor de romane și de filme. Camera noastră era într-un Palace. Masa noastră era rezervată la restaurantul cel mai de seamă, cu orchestră, vedere la mare și chelneri în frac. Ne plimbam seara cu barca în larg. Până târziu, cu fereastra deschisă, aspiram adierile saline, așteptând răsăritul lunii pe valuri. Pleca un vapor, cu luminile aprinse. Poate un vapor pentru Bosfor, Pireu, Cipru, Egipt, Corfu, Corsica... Mă scutura un fior.

— Să închid geamul? Se speria Ludmila. Începe să-ți fie frig.

— Nu Ludmila. Lasă și vino aci.

Ludmila se strânge lângă mine, lipindu-și fruntea bombată de piept:

— Mă tem de atâta fericire, Dănuț. Parcă mă doare...

Nu aud. Privesc luminile depărtându-se în noaptea albastră, unde cerul se confundă cu marea.

— Mă tem de atâta fericire, Dănuț.

— Ssst. Taci.

Fără voie, glasul meu a fost aspru și străin de clipa aceea.

Ludmila a tăcut supusă Mai târziu mi-am dat seamă și mâna netezindu-i părul, buzele căutându-i fruntea, au încercat să repare o brutalitate injustă, venită de unde? Venită, de unde?

De câteva ori, am surprins-o ascunzându-mi ceva.

Intram – și arunca repede un ziar, o haină, o eșarfă, peste capacul unei cutii.

N-a rezistat. Ea nu-mi putea ascunde prea mult o taină, chiar atât de nevinovată cum sunt tainele ei. Mi-a mărturisit, plecând ochii umili:

— Dar și de data aceasta, le rog să nu râzi, Dănuț. Tu ești bun și înțelegător. Nu e așa?... Sunt jucăriile mele de când eram copilă. Singurele mele jucării. Nu m-am despărțit niciodată de dânsle. Când mă simțeam nenorocită și fără nimeni pe lume, deschideam cutia... Începeam să le așez ca atunci când eram mică. Și-mi venea la loc mintea și bucuria de copilă, Dănuț...

Biata Ludmila! Biele jucării!

Într-o cutie de carton, cu gravura capacului jupuiată și decolorată, câteva oițe de lemn, cu lâna albă-surită, câțiva brazi văpsiți verde, un ciobănaș ridicol, o căsuță cu ferestre de celuloid.

Le orânduiește ca în jocurile ei de copilă. Unei oițe i-a căzut ochiul de sticlă, alta n-are decât trei picioare, alta a năpârlit de lâna lipită cu clei; ciobanul nu se poate ține vertical fără un băț de chibrit pus sub suport.

— Așa e că sunt o proastă, Dănuț? Tu trebuie să fii bun și să-mi ierți toate copilăriile. Să nu râzi niciodată de mine... Și când fac ceva rău, să mă înveți... Tu știi atâtea, Dănuț!

— Ludmila mea mică, dar n-am ce să te învăț!... Ești un copil adorabil.

O strâng în brațe. Își reazămă fruntea de pieptul meu. Acolo e locul unde se simte sigură, ascultând bătăile inimii și cuibărindu-se ca o pisică. Îi sărut fruntea. Poate așteaptă să-i sărut mai des buzele. Eu îi sărut fruntea.

În fiecare zi trimitem cărți poștale ilustrate tuturor. De câte ori scriu adresa patronului – Inginer Coppelius – surâd pe gânduri și mă întreb care-i va fi oare numele cel adevărat. Nu-l știe nimeni. Când am vrut să aflăm, a ocolit întotdeauna răspunsul cu o glumă și ne-a muștrătat pentru indiscreția noastră ingrată. Într-adevăr, ne-a întrebat el vreodată cine suntem și de unde venim?

Prind în palme tâmplele Ludmillei și privesc în ochii ei cuminți și buni.



De-ar ști! De-ar ști cine sunt și de unde vin!

— De ce mă privești așa? Am făcut ceva rău? Sunt vinovată cu ceva?

— Nu, Ludmila mea mică. Privesc să mă văd în ochii tăi... Mă văd altul. Mă văd cum trebuia să fiu întotdeauna, într-o lumină...

— Și eu mă văd în ochii tăi, Dănuț. Ca într-o oglindă care micșorează. Mică, mică de tot... Pe urmă totul se amestecă și se topește... Îmi dau lacrimile.

O sărut. O sărut pe frunte.

După zece zile ne-am întors.

Casa închiriată cu mobile noi – fructul economiilor și al angajamentelor de plată în rate – e pe o stradă apropiată de atelierul patronului.

Abia am ajuns și un neastâmpăr a început să mă roadă. Îmi pare prea mult până a doua zi. Știam că în lipsă palionul avea să scoată din biroul zăvorit câteva păpuși, cu fața și mecanismele migălite de mâna lui.

— Nu mai am răbdare, Ludmila!... Trec să le spun tuturor bun găsit!... Au fost atât de buni cu noi, toți...

— Bine, Dănuț!... Încuviință Ludmila. Numai să nu fie prea târziu și numai să mai găsești pe cineva.

Am grăbit pașii. Mă alunga cineva din urmă. Mă chema cineva dinainte.

Când am văzut lumina aprinsă, am încetinit, apăsându-mi zvâcnirile inimii. Alergasem stupid. În ușă am poposit, cu mâna pe mâner, pregătindu-mi un surâs voios de intrare.

Am răsucit mânerul.

Sala era luminată, dar goală.

Și în mijloc, sub toate lămpile aprinse, m-a întâmpinat, cu o reverență împietrită, Angela.

Angela cu ochi de azur.

VII.

ECHO.

Patronul atinse cu degetul osos pieptul Angelei cu ochi de azur.

— Puritatea!

Atinse pieptul lui Eliazar:

— Ura!

Atinse pieptul lui Bibia:

— Forța elementară! Instinctul brut...

Atinse repede, pe rând, alte piepturi inanimate, trecând de la o păpușă automată la alta:

— Grația! Invidia! Mila! Ispita! Cruzimea! Remușcarea! Melancolia!... Și Echo!... Echo, nimfa condamnată de Junona să repete întrebările în loc să răspundă. Ai să înțelegi

acuși ce caută aci. Iar cele din fund?

Făcu un gest circular spre automatele imobile de pe ultimul plan al scenei. Nu se vedeau lămurit în fâșia îngustă de umbră.

Apăsă o manivelă.

Toate înaintară un pas și rămaseră cumpănite, în echilibru, pe vârful unui singur picior.

Erau șase perechi identice, întinzând brațele într-un gest identic de eliberare și zbor, dar prizoniere suporturilor, legate de aceeași putere care le-a retezat în aceeași clipă elanul zvâcnit.

Patronul le înglobă într-o privire de ușor dispreț:

— Iar cestelalte? Le-ai recunoscut, nu mă îndoiesc? Figurația impersonală... Anonimatul cel mare, fabricat în serie. Joacă și cântă după cum primesc impulsia de afară. Se avântă și cad, după cum răsucești manivela. Singure, una câte una, nu înseamnă nimic! Ca să însemne ceva, trebuie să fie gloată. Întocmai ca omenirea statistică... Trăiesc și nu sunt vii! Sunt vii și nu trăiesc.

Patronul ridică la loc manivela. Perechile au lăsat să le cadă brațele și s-au retras pivotând, cu o singură mișcare cadentă, în fâșia lor de întuneric.

Stinse luminile rampei. Coborî încet de pe podiul de scânduri și, cu mâinile la spate, mă cercetă cu atenție prin ochelarii de scafandru:

— Am ținut să te pun în curent cu toate acestea, fiindcă luni începem repetițiile. Aștept și opinia dumată, să-mi verific ideile mele.

Tăceam. N-aveam nici o părere. Ascultasem golit de gând. Tot timpul privisem halucinat la cele trei spectre materializate aci din lumea lor moartă: Angela, Bibia și Eliazar.

Ochii patronului sclipiră a râs sub lentilele convexe. Mă dojeni oarecum flatat:

— Văd că privești în loc să asculți. E un adevărat scan-dal de câteva zile!... Așa pățesc cu toți. Până și cu Maței. Îl prind cu mâna la gură, holbându-se la jucăriile aceste. Ce zici? Un fenomen destul de nostim: oamenii aievea magnetizați de niște manechine... Ca verificare a efectului pe care are să-l producă baletul nostru mecanic asupra spectatorilor, nu poate decât să mă încânte! Dar avem ceva mai bun de făcut... Să le suprimăm și să stăm de vorbă în liniște...

Spunând, trase de capătul sforilor cele două perdele de catifea neagră. Automatele au rămas de cealaltă parte. Cu ele, Angela, Bibia și Eliazar. Mi-am trecut batista pe frunte. Încercam să surâd. Un surâs idiot.

— Așaaa! Își frecă degetele osoase patronul, cu un gest comun de pensionar, când îi aduce chelnerul la cafenea cutia de table să înceapă o partidă pe-un șvarț.

Își dădu la o parte poalele redingotei verzui și așezându-se pe scaun, la măsura din față, repetă:

— Așaaa! Să ne lămurim. În zece zile cât ai lipsit, am pus la punct programul. Te rog să mă urmărești... Am colaborat cot la cot. Acum, mi-ar plăcea să uiți aceasta și să te pui din punct de vedere al publicului. Să-ți notezi obiecțiile și să le studiem împreună... Uite

hârtie și creion.

Întoarse spre mine o foaie albă și creionul. Răsucindu-și între degete firele bărbiței, începu:

— Va fi, în prima parte a programului, un balet cunoscut, cu o muzică arhicunoscută. Baletul Coppelia. Coppélius prezintă baletul Coppelia! Nimic mai firesc... Publicul are să regăsească o atmosferă care-i este familiară. Are să accepte mai ușor iluzia. Până acum păpușile lui Coppélius apăreau într-un balet în carne și oase. E cu atâta mai normal să apară într-un balet în roțițe, biele și resorturi. Cred că suntem de acord până aci?

Patronul nu așteaptă aprobarea. Era sigur de ea. Continuă:

— Intenția primă a fost să mă declar satisfăcut cu atât. Am înțeles însă că are să fie un succes prea ieftin. În gol. Un succes care nu demonstrează nimic... Am mers așadar mai departe. Începem cu baletul Coppelia. Pregătim atmosfera... Și numai după această introducere, cortina se ridică pe ceea ce aducem noi într-adevăr nou și neprevă-zut. Balet mecanic și orchestra undelor eterice: muzică necunoscută și personaje sintetice, dacă vrei simbolice, așa cum n-au existat atâtea în nici un balet. Numesc muzica și baletul acesta: Echo! Echo, adică ecoul din neant al vieții celei vii. Echo, adică umbra vieții, cum ecoul e umbra sunetului. Culeg armoniile orchestrei din spațiu... Ecoul tuturor glasurilor, cântecelor, plânsetelor și chiotelor care au străbătut văzduhurile vreodată... Iar personajele bale-tului figurează ecoul destinelor omenești de la începutul începuturilor. Lupta dintre lumină și întuneric, dintre puritate și abject, dintre iubire și ură, dintre grație și brutalitate... Cu biruinți și înfrângeri succesive, așa cum se întâmplă și în drama omenească de toată ziua. În tot atâtea simboluri, ecoul vieții omenești redat omenirii într-o euritmie de păpuși. Ecou de viață; ecou de destine!... Toate sub semnul nimfei Echo, care în loc să răspundă întrebărilor, le repetă, ceea ce e poate un altfel de răspuns...

Se opri scormonindu-mă cu privirea în ochi.

— Văd că n-ai însemnat nimic! Constată. Totuși ghicesc, îți citesc în ochi, că ai ceva de spus.

— Patroane, mi-ai cerut să fiu sincer. Sunt sincer. Mă tem că ideea cu simbolul e rețeta cea mai sigură să asasinăm baletul nostru. Dacă-i oferi publicului simboluri, ori chiar ceva mai ieftin decât simboluri, alegorii, are s-o împungă de fugă și are să lase sala goală. Ce-i trebuie lui simboluri? Ce pricepe el din simboluri?... El vrea emoție și desfătare. Altfel nici n-ar mai fi public. Mi-ai spus să mă pun din punctul lui de vedere. În definitiv, ce înțelegem prin acest public?

Patronul surâse în bărbița cu fire rare de hrean.

— S-au mai întrebat și alții, prietene. Ba Chamfort<sup>100</sup> s-a întrebat chiar pe șleau: Le public? Combien faut-il de sots pour former un public? <sup>101</sup> S-a întrebat și n-a putut număra proștii. Nu-i termini niciodată. Ai numărat unul și în locu-i apar zece. Ceea ce n-a împiedocat ca acest public să admită Iliada și Hamlet, Gioconda și Război și Pace, Don Quijote și Cina cea de taină, Simfonia a noua și Faust. Fiecare găsește ce caută, pe măsura lui. Unul vede numai peripeții, altul poezie; altul simbolul... Este pentru toată lumea. N-avea grijă! N-o să speriem pe nimeni cu simboluri. Acestea rămân pentru noi și pentru cine au să le caute. Pentru public are să fie cum pretinzi dumneata. Emoție și desfătare. O

năzdrăvănie mecanică! Muzeul Grevin animat!... Voiam numai să-ți cunosc impresia, dacă am izbutit să dau păpușilor mele înfățișarea intențiilor mele: Puritatea, Ura, Instinctul brut, Grația... Le-am lucrat singur, înadins, ceea ce l-a indignat la început pe Egor al nostru. Pe urmă, când i le-am pus înaintea... Dar mă pot întemeia pe părerile lui Egor? El e rus – omul extremelor. Le găsește „divine” astăzi, tocmai ca să le găsească demonice mâine. Divine? Demonice?... Nimic nu există divin sau demonic... Cel puțin aci. Mai ales aci!... Am pus în fiecare o sumă de observații, am înlăturat inutilul, am în-cercat sinteze stilizate. Întrebarea e dacă am reușit sau nu?

Patronul se ridică și din nou trase perdelele de catifea, contemplându-și creaturile și enumerându-le, cu un sim-țământ protector, de părinte:

— Puritatea! Ura! Forța elementară...!

El își numea așa păpușile.

Eu le cunoșteam cu alt nume:

— Angela cu ochi de azur! Eliazar! Biblia...!

Mi-am șters iarăși sudoarea de pe frunte. M-am silit să surâd. Era nebunească halucinația. Dar mai nebunească încă era amăgirea fabricantului de păpuși simbolice: Angela cu ochi de azur și puritatea! Angela din încolăcirea hidoasă cu membrele negre-uleioase ale lui Mahmud; Angela bancherului falit care cerșea un ceai cu corn în cafenelele de samsari; Angela aceea – și puritatea! Mi s-a părut că aud râsul scrâșnit al lui Eliazar:

— Hehe! Ce zici, Ciufulici?

Și într-adevăr Eliazar rânjea așa cum l-am știut.

Nu rostea cuvintele, fiindcă patronul nu-i dăduse încă glas; dar rânjea, și cuvintele sunau în mine mai limpede decât dacă le-aș fi auzit:

— Hehe! Nu răspunzi nimic, Ciufulici? Și nu te năpustești să sfărmi jucăria aceasta, Ciufulici? Ești o lemură... N-ai învățat să urăști nici măcar ca băiatul de la Neapole. Hehe! Ți-aduci aminte, Ciufulici?

M-am dat îndărăt, împiedicându-mă. Da. Manechinul acela era Ura; manechinul celălalt era Instinctul brut; celelalte erau Grația, Invidia, Mila, Ispita, Cruzimea. Demonice sau divine, așa cum ieșiseră din țeastă și din mâna moșneagului enigmatic, își purtau destinul scris în trăsăturile chipului ca tot atâtea stigmatе săpate pe frunte. Dar Ange și Puritatea? Haha! Ce sinistru mistificare, prelungindu-se dincolo de toate mormintele! Surâsul meu nu mai era silnic. Acum râdeam cu înveselire totală.

Patronul mă privi pe sub ochelari cu o bunăvoie nevinovată. Credea poate că mă înveselește propria mea îndoială de adineauri. Coborî fără să mai tragă perdeaua.

Împingându-și manșetele rotunde, făcu până la cuier câțiva pași, își luă pălăria și veni să-mi strângă mâna:

— Acum te las singur cu paiatele mele. Ai să le cercetezi în tihnă, iar mâine dimineață te-aștept să-mi po-vestești observațiile... Dar bagă de seamă! Nu te lăsa magnetizat de ele!

Degetul osos amenință în glumă.

Ușa s-a închis. I-am auzit pașii depărtându-se pe coridor. Când n-a mai sunat nimic, m-am repezit pe podiul de scânduri. Nu mai râdeam. Îmi înotau ochii în lacrimi.

— Ange! Am șoptit, implorând. Ange, din ce lume te-ai întors tu, Angela mea cu ochi de azur?

Angela zâmbea serafic și mă privea cu o îndepărtată și nepământească indiferență în ochii ei de azur.

Și încă o dată, acesta a fost încă o dată începutul sfârșitului.

Acasă mă aștepta Ludmila. Acasă la noi, în cele trei încăperi cuminți și modeste cu mobile cumpărate în rate și cu fotografia mea pusă pe măsuta de noapte într-o ramă oribilă de scoici – „Suvenir de la Constanța”.

Am colindat orașul, am intrat în bodegi și în cafenele, m-am întors după miezul nopții, trântind ușile și împiedicându-mă în praguri. Ludmila era cu ochii plânși. S-a ascuns să nu-i văd. Nici o mustrare. Soarta femeilor, în neamul ei, nu era oare să aștepte și să plângă? Am adormit cu pumnii strânși, cu spatele întors la dânsa.

Iar a doua zi am alergat la păpușa cu ochi de azur. Angela cu ochi de azur, Ange, Puritatea!

Când perdeaua scenei se afla trasă sau când făceam repetiție cu celelalte păpuși, pentru un timp scăpam de fascinația spectrelor din viața-mi secretă. Atunci toate se desfășurau în bună orânduială, iar patronul își freca mâinile mulțumit. Dar când se ridica perdeaua de catifea neagră, ochii nu se mai desprindeau de la ochii Angelei și asupra-mi simțeam, sfredelitoare și sticloasă, privirea lui Eliazar – privirea lui Eliazar și rânjelul lui.

— Hehe! Ciufulici! Credeai că ai scăpat atât de repede de mine? N-ai știut că eu n-am moarte? Că ura n-are moarte? Tu, care ești o lemură inconsistentă și lipicioasă, te târâi, te agăți de umbre, cazi la fund și sfârșești la fund, ca toate lemurele. Tu nu poți scăpa de destinul tău pieritor. Eu? Cum vezi, m-ai socotit mort și sunt la datorie, prezent. Misiunea mea nu s-a terminat cu atât.

Hehe! Mai am de lucru, Ciufulici! Mai avem de lucru...!

La halucinarea văzului se adăoga halucinarea auzului. Și nu mai știam dacă-mi vorbește închipuirea sau într-adevăr mecanismul cu roțițe și angrenaje.

Un neastâmpăr și un vânt rău cutreieră și printre tovarășii mei de atelier.

Într-o zi, Maței ceru economiile de la patron; toată agoniseala de astă-iarnă cât se hrănise eroic numai cu coji de pâine, brânză și ceapă. Își ceru economiile și ne destăinui că n-are de gând să se mai întoarcă în satul de la poalele poienilor cu fagi și mesteacăni. Își luase seama. Găsise ceva mai bun aci. O țiitoare care poartă pălărie cu flori, se spoiește cu pudră și cu roșu pe obraz, merge cu el la cinematograf și benchetuiesc pe urmă la un șantan de mahala, până târziu după miezul nopții.

Maței ne împărtășise hotărârea cu simplitate și cruzime, aproape cu un fel de mândrie.

— Dar nevasta și copiii, Maței?... Îl întrebă Egor. Spuneai că ai nevastă și copii. Spuneai că vrei să-ți răscumperi o parte din casă și din pământ. Cum îți vine să-i lași? Cum rămâne cu dâșii?

Rândașul strânse din umeri cu nepăsare. Râse ca de-o prostie veche și umilitoare, care a trecut:

— Eah! Asta te muncește pe dumneata? Nu se prăpădesc dânșii de dorul meu!... Parcă cine-mi spune mie că nevasta nu și-o găsit și ea demult vreun haidău să-i potolească aleanul? Am stat și m-am judecat... Ce să mai caut eu în sat? Iar la mălai și la plug? M-am săturat, dom'le', de plug. Dau divorț de plug, dau divorț de nevastă, dau divorț de sat... Bucureștii îs mari și, cât am mâini să-mi slujească gura, n-oi muri eu de foame! Asta mi-o spune și Aglaia în fiecare seară... Dată dracului muiere, Aglăița!

Pe drum, în stradă, Egor trânti un picior în spatele lui Elefterescu, clocotind de indignare:

— Și eu care mă credeam mare fizionomist! Rosti împingându-și pălăria pe ceafă. E de neînchipuit. Aș fi pus mâna în foc pentru Maței! Ticălosul! Mai văd că n-ai observat încă altceva. N-a făcut Maței începutul. L-au făcut Betty și Gaston, omul dumitale.

— Ce ai cu băiatul? I-am luat generos apărarea. Cu tot numele lui de prim-amorez pentru fetele de mahala, bietul Guta e un băiat bun... Își întreține mama paralizată, poartă de grijă de o soră mai mică, la școală.

Egor repezi al doilea picior în spinarea basetului și continuă el, perioada mea:

— Iar fiindcă e pornit pe altruism și pe filantropie, ce și-a spus Gaston al dumitale! Hai să mai port și de grija logodnicei lui Sami! Zis și făcut! Uită-te la amândoi. Gânguresc și se fandosec ca două turturele în fierbințeală. Și pe urmă uită-te la Sami! Îți face milă... S-a jigărit ca o vulpe năpârlită în vară... Să nu te mire dac-o să-l ducem cu toții la groapă, în două-trei luni.

Nu observasem toate acestea, hipnotizat de prezența fantomelor mele. Dar nu mă mirau. Făceam eu altceva? Ludmila mă aștepta acasă, în biata ei lună de miere care nu se sfârșise, iar eu mă agățam de orice prilej să ajung cât mai târziu în patul unde mă lungeam cu fața la perete, cu ochii deschiși în întuneric, să re trăiesc o viață arzătoare, să caut în noaptea opacă buzele Angelei cu ochi de azur, să cerșesc somnului visul unde-mi apare aievea.

Îmi erau odioase încăperile cu mobile ieftine de fabrică. Îmi era odioasă atingerea Ludmilei. Mă cuprindea milă și scârbă de mediocritatea unei existențe la care mă condamnasem singur. Mă înspăimânta gândul că și mâine, și poimâine, și până la sfârșitul sfârșiturilor, am pierdut dreptul să mai sper la altceva. Viață, aceasta? Se numește viață, aceasta? Viața e risc, pasiune, hazard, nebunie, suferință, da! Până și suferință, fiindcă e o voluptate și în suferință, până la scrâșnet, până la deznădejde, în orice, în afară de pacificarea aceasta de neant.

Alături de mine, Egor pășea gânditor. Spuse într-un târziu:

— Nici mutra lui Gustav nu-mi place. Pregătește ceva în ascuns. Îl văd plecând pe furiș cu pachete. Are-o privire suspectă și vinovată. Nu m-ar surprinde să aflu că vrea să vândă cuiva secretul patronului. Imbecilul! Ca și cum altcineva în afară de patronul ar fi capabil să folosească născocirile lui!... Nu știu ce se întâmplă cu toți de câteva zile. Eram toți camarazi, toți ne găsisem un rost, de bine-de rău, în viață – făceam planuri... Și deodată s-a amestecat un demon aci. Nicivo! Aceasta nu ne împiedică să cinstim două-trei rachiuiri. Am descoperit la un grec un rachiu infernal.

Am mers cu Egor la grecul cu rachiul infernal. După al treilea pahar, m-a trimis acasă, împingându-mă de spate, pe ușă:

— Ajunge! Haide, te așteaptă Ludmila Trebuie să-ți amintesc eu aceasta? Noapte bună! Și ia tramvaiul, să ajungi mai repede...

M-a petrecut până la stația de tramvai. Ne-am luat seara bună. Dar la prima oprire am sărit jos și am intrat singur, pe furiș, la altă cârciumă. Orice, numai să ajung cât mai târziu în camera unde Ludmila mă așteaptă nemânca-tă, cu ochii roșii de plâns, cum au plâns toate femeile din neamul ei.

Tăcerea mă irita ca o provocare ipocrită. Măcar de m-ar fi muștrat! Măcar de i-aș fi surprins o singură privire de revoltă! Nu. Așteaptă, tace, după ce-și biruie sughițul de plâns, încearcă să râdă. Întoarce fața când o podidesc lacrimile. Mă trântesc în pat; pășește în vârful picioarelor. Vreau să aprind țigara: îmi întinde chibritul aprins cu un gest milog de sclav. Când doarme, abia respiră. Dacă prin somn reazămă mâna timidă de pieptul meu și i-o resping, o retrage repede, chiar prin vis păstrând aceeași docilitate dezgustătoare. Viață, aceasta? Se numește viața, aceasta? De larve care s-au cuibărit într-un culcuș pentru larve? Hehe! Ciufulici, ce-ți spuneam? Ești o lemură, Ciufulici, o lemură!

Ca să fug de aceasta, colindam străzile, cârciumile, cafenelele mărginașe; am început să intru în tripouri, unde chibițeam pontând banii de coșniță pe a doua zi. Cugetul fumegos îmi plăsmuia speranțe nebunești și absurde. O serie norocoasă, să înjgheb un modest capital, pe urmă cu acela să intru într-un club mai bogat și să dau peste altă serie norocoasă. Iar când voi aduna destul, să alerg la Cazinoul de la Monte-Carlo sau Cannes, la viața mea veche, la viața cea adevărată, de risc, de pasiune și de suferință, și de scrâșnet, de orice, numai nu de mediocrită-tea aceasta intolerabilă.

Uitam că acolo și atunci, cu toată moștenirea și Hispanoul de acolo și de atunci, eu fusesem tot exemplarul de mediocritate intolerabilă – tot o lemură. Uitam aceasta.

Dimineața mă primea pe podiul de scânduri, cu o reverență împietrită, Angela cu ochi de azur.

Atunci totul se lumina, iriza ireal, nălucirea se confunda cu realitatea; totul era dulce și atroce, ca o otravă ucigașă. Lucram cu mișcări de somnambul, cu privirea fascinată de privirea Angelei, sub rânjetul lui Eliazar

— Am găsit! Îmi șopti într-o zi misterios Egor. Am găsit explicația. Toate au început de când patronul a băgat printre păpușile lui automatul acesta drăcesc: Ura. Așa i-a spus el: Ura! De atunci a intrat discordia între toți... De ce râzi?

Nu râdeam. Egor Uvarovici continuă cu gravitate.

— Nu râde! E un joc primejdios... N-ai observat că patronul și-a adus aci propriul lui dușman, inamicul ireconciliabil? Când îl văd cu mâinile la spate, privindu-și creația cu încântare, îmi vine să-i spun să se ferească, să-l scoată de aci, să-l arunce. Păpușa aceasta nu mai e păpușă... A intrat un suflet în ea. Diavolul! Ha Satan!

Acum, da! Râdeam. Egor mă măsură cu dezaprobare:

— Așteaptă! Așteaptă să vezi... E duhul răului. Îl observ cum privește, când patronul e cu spatele întors. Nu e privire de păpușă!... Iar toate automatele, de când l-au adus pe

acesta, au început să nu mai asculte nici ele. Nu se supun. Ai crede că se lasă ademenite de celălalt. Încă stau la îndoială, dar au să-l asculte pe celălalt.

Bietul Egor, halucina și el, după regimul în doze masive de spirt, de toată iarna și de toată primăvara. Unde vedea el duhul răului? Ura? Erau niște păpuși și alt nimic. Pentru el nu puteau fi decât niște păpuși și alt nimic.

Pentru mine, da! Erau spectrele altei vieți, chemările altei vieți. Dar numai pentru mine.

Câteodată, Ludmila se urca pe podiul scenei să schimbe costumul Angelei cu ochi de azur. Îngenunchea la picioarele ei, se înălța să-i dezbumbe nasturii, înnodea o funtă, potrivea o cută, înfoia un volan. Le priveam pe amândouă, cu respirația întretăiată. Între cea vie și a mea, cu trup și suflet a mea cu adevărat; cum o iubeam, cu ce deznădejde o iubeam pe cealaltă, încarnarea, amintirea Angelei cu ochi de azur!

Pentru baletul Echo, patronul îi alesese un costum vaporos, copiat de Egor după un tablou de Watteau. Roz, luminos, aerian, supranatural, așa cum se cuvenea unei încarnațiuni de feciorelnică puritate, așa cum era costumul Angelei cu ochi de azur în cea din urmă seară a ei, la vila Azur-Eden. Rochia în care a apărut avântată pe alea de nisip, mergând cu pantofii de atlas cu tocurele roșii spre viață, spre amăgirea vieții și a fericirii chemând-o la moarte din fundul prăpastiei cu stânci:

— Am poftă în astă-seară de dans, de viață, de veselie! Încolo cu figurile voastre posace!

Cum o adoram! Cum o adoram ca atunci, Angela mea pierdută și revenită! Angela mea cu ochi de azur!

Și cum o uram pe cealaltă, pe Ludmila cu ochii ei plânși, cu ploapele roșii, cu gesturile servile de cameristă și de croitoreasă, prinzându-i un fionc de panglică, înnodându-i cu șnurul de mătase sub bărbie pălăria minusculă din veacul marchizelor care se jucau de-a păstorițele!

Când am iubit-o pe Angela, când am trecut ca o salamandră prin văpaia arzătoare a acestei pasiuni, 102 ucigașă și dulce, cum îmi putusem imagina că am să mă resemnez la îmbrățișarea molâie a Ludmilei? Fără nici o surpriză, fără nici un scrâșnet, fără nici o amenințare. O femeie îmbătrânită în două săptămâni cu zece ani, cerșindu-mi milog grația unui singur surâs. O făptură cu umerii încovoiați, cu privirea stinsă în găvanele scufundate ale orbitelor, cu pleoapele întotdeauna roșii de plâns. O femeie urâtă și sclavă: respingătoare.

Eliazar, manechinul, rânjea sinistru de pe podiul de scânduri, cu rânjetul lui dintotdeauna.

— Hehe! Ciufulici! Aceasta e pentru colecția mea. Ți-aduci aminte de colecția mea? Fapte diverse. Fapte de toată ziua. Îți mai aduci aminte de Jacqueline Bertin? O soră a Ludmilei, ca altele o sută de mii!

Întorceam spatele să nu-i văd rânjetul. Dădeam cu ochii de Sami. Tușea și scuipa bucăți de sânge în batistă, silindu-se să-și ascundă de privirile noastre boala plămânilor și boala inimii. În obrazul palid străveziu și pistruiat apăruseră două pete îmbujorate – trandafirii mortuari ai ofticii. De două ori patronul a vrut să-i trimită la munte, la odihnă și la înălțimi ozonate; de două ori a refuzat. Iar Betty abia îi mai arunca în treacăt câteva cuvinte indiferente. Nu-și mai aveau ce spune. Venea cu maestrul de dans, pleca o dată cu el. Am



înțeles că Gaston și-a părăsit mama paralizată și sora ca să închirieze o cameră împreună cu Betty.

Patronul îi privea cu o cută încruntată între sprâncene, cu o dureroasă decepție în ochii lui buni, ascunși sub lentilele ochelarilor de scafandru.

— E foarte firesc... Le luă apărarea Sami. Și e mai bine acum decât mai târziu. Proștii! Se feresc de mine, își închipuiesc că sufăr. De ce-aș suferi?... Eu am o idee, patroane. Am să-ți cer ajutor, să-mi fac o logodnică. Una cu fidelitatea eternă și fără surprize. O Eve future, cum i-a fabricat Edison lordului Ewald. Cunoști cartea lui Villiers de l'Isle Adam?

103

Sărmanul Sami încerca să surâdă sceptic, cu zeflemeaua lui de altădată, acum mizerabilă și lugubră.

Dar patronul uitase de unde a început vorba. Ca întotdeauna când îi pomenea cineva despre o carte, o născocire ori un inventator, restul universului dispărea, izolat, ca să rămână numai cu patima lui pentru născociri și născocitori.

Își netezi firele bărbiței și arătă cu ochii spre păpușile de pe scenă:

— Vrei o Miss Hadaly? Ai, într-ales! Uite, ai puritatea, grația, mila, loialitatea... Câte vrei și cum le vrei.

Pe urmă își curmă surâsul și vorbe cu gravitate.

— Dacă am citit Eve future, a lui Villiers de L'Isle Adam? Firește că am citit-o. Mai nostim este că a citit-o și Edison. Și mai nostim încă e că Thomas Alva Edison, citind-o și el, a strâmbat din nas. Acum douăzeci de ani, când l-am cunoscut, îmi spunea că...

— L-ai cunoscut pe Edison? Se miră Sami, cu un fel de admirație.

Patronul strânse din umeri, cu indiferență:

— De ce să nu-l fi cunoscut pe Edison? L-am cunoscut și te asigur că e un om ca toți oamenii. De aceea nici nu i-a făcut plăcere cartea lui Villiers de L'Isle Adam... Autorul îi pune în gură prea multe și absurde paradoxe filosofice: prea îl face să divagheze!... Edison e un om ceva mai simplu. E un inventator și alt nimic! Un inventator norocos. Poate prea norocos!... Un negustor de brevete. Te asigur eu că mai interesanți sunt alții, tot atât de ingenioși, dar care în loc să-și speculeze brevetele și-au pierdut timpul filozofând. Ai auzit despre Fernand Forest?... A inventat automobilul și a sfârșit în mizerie. Ai auzit despre Auguste Baron? Acum treizeci de ani a inven-tat filmul vorbitor, exact după principiile de acum, cu un rulou de ceară. A inventat fotografia automatică aeriană, a inventat fotografia reliefurilor pe teren, a fotografiat Piața Concordiei pe o singură peliculă de trei sute șazeci de grade, adică fotografia în cerc închis, ceea ce nu-l împiedică acum să zacă orb și sărac, într-o căsuță la Neuilly... Un inventator de acesta, eroic și necunoscut, trebuia să caute Villiers de L'Isle Adam, ca să-i fabrice o miss Hadaly lordului Ewald și să-i mai rămână timp și pentru filosofare. Edison? Edison s-a scandalizat de... Prostiile pe care i le atribuia romancierul francez.<sup>104</sup> El nu recunoaște decât un romancier adevărat și vrednic de interes: Jules Verne. Logic și consecvent. Unul a anticipat. Celălalt a realizat. Se completează...<sup>105</sup> Dar Edison și L'Eve future? Acestea ne rămân nouă, inginerului Coppelius, altora ca noi.

Era o mândrie tristă în glasul patronului: o amărăciune melancolică îi împâcli privirea bună sub lentilele măritoare. Ne-am gândit toți la brevetele lui care nu-și găsiseră nici o prețuire, la revanșa ironică și fără acreală a acestui balet mecanic; am înțeles solidaritatea frățească și bravă, cu ceilalți tovarăși nedreptățiți de ingratitudea veacului: un Forést, un Baron, un Belin.<sup>106</sup>

Dar cine era, cine era oare moșneagul acesta pipernicit, care-i cunoștea pe toți, cunoștea tot și se amuza cu jucării savante?

— Din ce în ce mai mult îmi pare că patronul e un fel de replică a automatului pe care l-a numit el Ura, sau dacă vrei, automatul acela e o replică a patronului!... Rosti seara Egor, deșertând al zecilea pahar de rachiu infernal la cârciuma grecului. Unul e bunătatea, generozitatea, creația; celălalt ura, distrucția, spiritul dezordinei, duhul tenebre-lor. Nu râde. Nu-mi spune că aiurez!... A simțit-o aceasta și Elefterescu. De câte ori intră în atelier și dă ochii cu păpușa aceea, începe să-și zbârlească părul și să urle. De aceea îl las afară... Ce zici, Elefterescule? Este sau nu este duhul distrucției?

Elefterescu dădea din coadă, privindu-și stăpânul cu ochii lui omenеști. Egor îl cruță de lovitura peste bot și turnându-și alt pahar se întoarce către mine:

— Îmi închipuiesc chiar cum l-a plăsmuit patronul, când s-a închis în biroul lui să-i dea trăsăturile definitive. S-a pus în fața oglinzii, s-a examinat și a căutat să modeleze o imagine exact opusă imaginii lui. Iar râzi?... Eu te asigur că a izbutit mai mult decât spera. I-a dat, odată cu figura, i-a dat și un suflet. Îmi aduc aminte, când eram de nouăsprezece-douăzeci de ani, cu mai mulți camarazi, ne angajam câteodată figuranți la teatru, la Moscova. Mulți, nu de nevoie. Numai așa, ca să ne apropiem de o actriță celebră, să ne împopoțonăm cu costume de epocă, săbii de tablă, pălării cu pene de struț... Dar printre figuranți erau mulți de meserie; oameni necăjiți, ziua ușieri la birouri sau lucrători fără angajamente... Ei bine, din primele zile am observat ceva curios! Oamenii aceia simpli și necăjiți, îndată ce îmbrăcau costumele și se grimau, fără să-și dea seama adoptau mentalitatea și sufletul personajelor și al costumelor; deveneau aroganți și țăfnoși, umili sau rebeli; chiar în culise, mușchetarul se răstea cu superioritate la hangiu, nobilul de la curte se ferea de atingerea mujicului zdrențaros, soldatul din suita solului privea cu dușmănie la soldatul din armata inamică. Mai sigur și naiv ca actorii de profesie, blazați, se conformau chipului și portului, încât și în culise, și în bufetul artiștilor în antracte, se grupau pe categorii... Așa și cu automatele patronului. Le-a dat o figură și costume... Ele și-au făcut singure și un suflet. S-au identificat cu personajele.

— Egor, ar fi mai bine să rarești vizitele la grecul cu rachiul lui infernal. Ai început să ai halucinații.

— Dar tu? Mă întrebă Egor Uvarovici, privindu-mă cu ochii micșorați, printre gene, și trântind paharul pe masă.

Dar tu?... Crezi că nu te văd? Nu te urmăresc? Patronul spune că le-a dat numai un simulacru de viață... Dar cine știe dacă nu cumva nu trăiesc aievea? Cine știe dacă n-au să se deștepte din somnul lor cataleptic? Nu ești și tu fascinat de ele, ca mine și ca toți?

— Cu mine e altceva! Am spus încet, plecând ochii și stăpânindu-mă să-mi înăbuș o spovedanie ușurătoare. E cu totul altceva, Egor...

Egor Uvarovici înțelese în felul lui exclamația și îmi cuprinse mâna, peste masă.

— Ceva este, tavarășe! Ceva rău. Te-ai schimbat... Acum semeni din nou cu acel care aștepta astă-toamnă în lapoviță, afară... Îți amintești? Ce se întâmplă? Ce e acest altceva?

M-am ridicat în picioare. Simțeam venind clipa primejdioasă când n-aveam să mai pot rezista ispitei de a mărturisi totul: trecutul și prezentul, spectrele morților din nou înviate. Am apucat pălăria și, cu o înfățișare grăbită, m-am uitat la ceasornic.

— Opt jumătate, Egor. Ora mesei... Nu mai pot întârzia. Mă așteaptă Ludmila!

— Te-aș-teap-tă-Lud-mila? Silabisi Egor, rezemându-se cu pieptul de masă și scormonindu-mă cu asprime în ochi. E întâia oară când te așteaptă Ludmila?

Ce vroia să spună? Ce știa?

Egor duse paharul la buze:

— Nicivo! În sănătatea celor care au mai așteptat și așteaptă!

Am fugit. Dar nu acasă. Pe alte străzi, la alte cârciumi, la cafenele și la tripouri, oriunde, numai nu acasă.

Pe drum, în colțul bulevardului, m-am întâlnit față în față cu Faty. Mi-am tras repede pălăria pe ochi. Dar Faty s-a întors să mă privească din urmă; l-am simțit în spatele meu, oprit locului și împingându-și pălăria pe ceafă.

Așadar, din nou mă recunoștea; din nou pe chipul meu apăruse stigmatul cel vechi – îl recunoștea, pe care? Pe cel de pe terasa vilei de la Monte-Carlo? Sau vagabondul în zdrențe din subsolul de șobolani? M-am repezit în cea dintâi cârciumă și am ieșit numai când a tras obloanele cârciumarului.

Acasă, am încercat să intru tiptil, în vârful degetelor, crezând că Ludmila a adormit poate după atâta așteptare. Ușa era întredeschisă. O lăsase desigur ca să-mi audă pașii de departe. M-am oprit în prag. La masă, sub lumina împrăștiată a lămpii, ca să-și amăgească somnul și aștepta-rea, Ludmila întinsese jucăriile ei din cutia de carton: oițele cu lâna frizată, ciobanul rezemat într-un băț de chi-brit, brazii de lemn vâpsiți verde.

Le așeza, le schimba locul; cu fruntea bombată în pal-mă, le privea dureros, întoarsă în micul ei univers himeric și pueril, unde o încântau aceste jucării sărace, unde se mulțumea cu priveliștea din parcul care nu mai este, unde o consola joaca și veselia altor copii, după grilajul de fier – paradisul inaccesibil și astăzi distrus.

Ridică ochii plânși. Tresări speriată. Încercă să surâdă, ascunzând jucăriile sub capacul decolorat. Încercă să surâdă.

Atâta lașitate (așa o numeam) îmi păru dezgustătoare și ipocrită. Încerca să surâdă; se prefăcea că o bucură apariția mea. Întinsese înadins jucăriile, ca s-o gălesc așa, și să mă umilească, perfidă, cu această muștrare fără vorbe. Cloco-team de mânie. De ce surâdea? De ce nu-mi striga în față adevărul și revolta și suferința ei? De ce această resignare fățarnică și lașă?

Clocoteam de mânie. Toată mânia spirtului dospind în mine, a spectrelor care-mi torturau viața, a pagubei de acum două ceasuri, într-un tripou unde-mi lăsasem ultimii gologani; toată drojdia abjectă, fermentând de o lună jumătate, de când ne întorsesem de la

Constanța.

— Ce e teatrul acesta? Am pășit amenințător.

Ludmila vru să-și apere comoara ei săracă. Acoperi jucăriile cu mâinile, le strângea la piept, le încheștase în de-getele subțiri și bătătorite de munci umile. În ochi se căs-case o spaimă și o implorare. Îmi ghicise hotărârea. Aceas-ta îmi înțeți furia spumegoasă. I-am descleștat degetele, i-am smuls jucăriile de lemn, am măturat de pe masă cu la-tul palmei cutia uzată, le-am aruncat jos și le-am călcat în picioare, strivindu-le sub călcâi, căutându-le cu vârful ghe-tei sub masă și sub scaun să nu rămână niciuna, niciuna.

Ea privea. Ludmila privea cu bărbia în piept, cu mâinile grele, de plumb, spânzurate de-a lungul trupului.

Numai lacrimile îi șuroiau în tăcere, două dâre urâte și roșii pe obrajii scofâlciți.

Eu rânjeam, duhnindu-i în față mirosul dospit de băutură, de cârciumă, de tripou:

— Iată teatru, dacă vrei teatru! Iată teatru, dacă vrei teatru!

Pe urmă m-am trântit în pat, fără să-mi dezbrac hainele. Și am adormit îndată, senin, ca sub magia unui narcotic, să visez pe Angela cu ochi de azur, venind spre mine pe alea de nisip, în pantofi de atlas alb cu tocurile roșii, înaintând avântată în rochia vaporosă după tabloul lui Walteau – costumul roz, luminos, aerian, supranatural.

VIII.

NICIVO.

A doua zi am ocolit privirea Ludmilei. Nici nu era însă nevoie. Când am citit vreodată mustrare în ochii ei care nu știau decât să plângă?

La atelier, patronul se plimba cu mâinile la spate, în redingota verzuie, oprindu-se în fața marionetelor de pe scenă, cercetându-le preocupat, pornind iarăși.

— Ia-l de aci! Porunci lui Maței, arătând automatul care înfățișa Ura. Du-l în birou la mine!

Apoi, întoreându-se spre noi:

— Nu-mi place cum merg lucrurile. Lipsește ceva. Șchioapătă ceva. Dar în două-trei zile, am să-i dau de rost.

Maței trecu spre ușa biroului, cu Eliazar în brațe. Eliazar? O păpușă automată, o păpușă țapănă și alt nimic. O asemănare întâmplătoare, cum sunt o mie de coincidențe pe lume, și alt nimic.

Patronul se închise în birou cu marioneta lui să-i verifice măruntaiele de roțițe și resorturi. Eu m-am întors sore Ludmila. Mă înduioșau ochii plânși; mă înduioșa făptura ei mică și firavă, ghemuită pe scaunul de lucru.

— Ludmila, te rog să mă ierți! Am șoptit într-o suflare.

Împunse acul în rochia de mătase întinsă pe genunchi și ridică privirea neîncrezătoare, deodată luminoasă și sclipind de fericire.

— De ce, Dănuț? Ce am de iertat?... Tot ce vine de la tine...

N-am lăsat-o să sfârșească. I-am apăsat mâna cu mâna mea, iar această căldură i-a comunicat ca o altă viață, proaspătă și fierbinte, transfigurând-o.

Acasă am scos din buzunarul hainei un pachet cu sârmă subțire de alamă, clei, bucăți de gumă, de lână frizată, de celuloid. Îmi frecam mâinile ca patronul în fata jucăriilor lui savante.

— Acum, dragă Ludi, dragă Mila, adă turma ta să o reparăm. Să spunem că a trecut o furtună peste ea și s-o punem din nou pe picioare.

Ludmila plecă ochii în pământ, vinovată.

— Nu le mai am, Dănuț! Șopti printre lacrimi. Te rog să mă ierți. Le-am adunat toate și le-am aruncat în foc. Să nu mai fie prilej de supărare pentru tine...

Și încercă să suradă.

Am rămas în fața pachetului cu sfori, clei și sârmă, ca un răufăcător care atunci de-abia își dădea seama de isprava lui odioasă.

— De ce ai făcut aceasta, Ludi? Mila, de ce ai făcut aceasta?

Îi cuprinsesem mijlocul firav și îi căutam în ochi o umbră de ură, hotărârea de a nu ierta, o muștrare. Ochii Ludmillei însă rămăseseră buni și triști – era ea aceea care implora iertare.

— Dar nu e nimic, Dănuț. Nu știu de ce dai atâta însemnătate unor fleacuri! Erau niște jucării vechi și urâte. O prostie a mea, de care m-am vindecat... Știi la ce mă gândeam aseară, când ai venit și m-ai găsit cu jucăriile acelea? N-ai să ghicești... Mă gândeam cum să te anunț.

Plecă ochii rușinată.

— Ei? Ce vroiai să-mi anunți, Mila mea mică?

Își frământa degetele:

— Mi-e așa de greu să-ți spun! Tu știi că nevasta ta e o biată femeie prostituată, Dănuț... (Se hotărî și mă privi în ochi). Mă gândeam cum să te anunț că de acum trebuie să pregătesc bonete și scutece pentru un Dănuț mai mic. Tu ce-ai vrea să fie? Băiat sau fată?

Am strâns-o la piept. Biata Ludmila! Și eu care-i sfărâmasem micul ei tezaur vrăjit, când se vedea poate îm-părtășindu-și joaca cu copilul acela ascuns încă în tainele viitorului! Am strâns-o la piept; i-am încălzit buzele reci. Ne-am plimbat apoi în noaptea albastră, braț sub braț, plâsmuind proiecte cuminți, înduioșătoare, eterne.

Iar în atelier, câteva zile, printre tovarășii mei pluti aceeași atmosferă pacifică, de armistițiu și de înseninare. Toți căutau să cicatrizeze ireparabilul. Toți simțeau umi-lință pentru cele ce-au săvârșit.

Betty își strămută scaunul și măsuța de lucru lângă Sami. Îi cerea iertare, cu o împăclire de lacrimi în ochii ei verzi ca marea de la Saint-Malo. În obrazii preparatorului de anatomie, bujorii ofticii se învăpăiaseră de o ultimă palpitare de viață și de nădejde. Amândoi răsfoiau prospectele sanatoriilor de tuberculoși, cu fotografii de peluze, de parcuri, de solarii și terase de helioterapie, în vârfuri de munți cu brazi negri și cu creste

înzăpezite în fundul decorului. Degetele lor se împleteau, frunțile lor se apropiau și surâsul lor fericit și efemer se îneca în aceeași tușă uscată.

L-am surprins pe Gustav întoreându-se de acasă cu o cutie mare din care scoase pe furiș roțițe și biele, amestecându-le cu celelalte din rezerva patronului.

Iar Mafei mă așteptă la plecare, lângă ușă, rugându-mă să-i scriu acasă, la nevastă, un răvaș lung unde-i dădea sfaturi pentru pământ și copii, pentru treburile gospodăriei și ale plugăriei, vestind că în toamnă are să se întoarcă la vatră cu îndestulă agoniseală să-și poată răscumpăra drepturile.

M-am oprit cu tocul în mână la capătul celor patru pagini scrise mărunț:

— Mai ai de adăugat ceva, Mafei?

Omul se scărpină în cap, cu mâna lui lungă de urangutan:

— Pentru dânsa, nu mai am nimic de adăugat, domnule. Sănătate și voie bună! Doar pentru dumneata, de-aș mai adăuga ceva... Văd că te miri, că-i scriu așa, după ispră-vile mele din săptămânile din urmă. Cine se simte fără greșală ridice piatra... Omul e păcătos și supus ispitei! Păcătos am fost și eu și m-a fost ajuns ceasul păcatului. Dar acum, mulțumesc Domnului, mi-a venit mintea la cap și mi s-a luat o perdea de pe ochi. I-am spus muie-ruștii aceleia să-și strângă boarfele și să plece în lumea ei. În trei zile, dusă are să fie... Și mai am o rugămintă. Am mai scăpat cu o parte din bani. Încă n-am apucat să-i slobod pe gărlă. Stăpânului mi-i oarecum să-i dau în păstra-re, după ce i-am cerut odată. De aceea te-aș ruga să-i ții la dumneata... Știu că la dumneata au să stea mai păziți ca la bancă. Și să nu mi-i dai, rogu-te, domnule, decât la toam-nă, când ne-om risipi cu toții pe la vetrele noastre.

Mafei scoase din chimir punga și numără câteva hârtii de-o mie, împăturite și pătate de sudoare.

I-am pus mâna pe umăr:

— Bine, Mafei! Să trăiești și să știi că mi-ai făcut bu-curie mare! Mi-ai luat o piatră de pe inimă.

— De, domnule! Care-i om tot la omenie se întoarce... Declară Mafei cu modestie, plecând cu scrisoarea la gară s-o vadă pornită cât mai repede cu veștile bune spre satul de la marginea țării.

Am alergat și eu, la Egor, să-i împărtășesc minunea, ca să-și rectifice decepțiile lui de fizionomist.

Nu l-am găsit acasă, nici la cârciuma grecului cu rachiul infernal, nici la alte popasuri obicinuite. În schimb, mă aștepta la noi un bilet chemându-mă fără întârziere la un restaurant ales din mijlocul orașului. Biletul era laconic și greu de înțeles: „Vino imediat să vezi că se mai întâm-plă minuni. Dar am nevoie de îmbărbătarea unui prieten.”

Răsuceam cartonul între degete, nedumerit. Ce fel de minune? Și de ce avea nevoie de îmbărbătarea unui prieten?

— Du-te, Dănuț! De ce mai întârzii? Poate i s-a întâmplat ceva rău! Se îngrijoră Ludmila. Vezi că are nevoie de un prieten...

— Dar zice că s-a întâmplat minune. Minune, adică ceva bun, neașteptat... Ce fel de minune, dacă are trebuință de îmbărbătare?

— Dragă Dănuț, nu toate minunile aduc bucurie! Spuse Ludmila, punându-mi mâinile pe piept și privindu-mă în ochi. De cât am sta însă să împărțim firul de păr în patru, aleargă să vezi ce e... Poate e chestie de bani: poate că are nevoie de bani.

Cu înfrigurare, caută în sertarul ei, sub un vraf de dantele:

— Afli și unde-mi țin ascunse economiile, cu ocazia aceasta! Rosti stânjenită, fiindcă-mi tănuise ceva.

— Lasă, Ludmila. Dacă e vorba de bani, am la mine.

Aveam economiile lui Maței, câte nu plecaseră încă pe gârlă.

— Atunci fugi! Mă îndemnă Ludmila. Ia un automobil...

În pornirea generoasă să sărim în ajutorul cuiva, întâia oară renunța la socotelile ei „meschine”, cum le numeam, și care aduseseră atâta vrajbă între noi în ultima vreme. Era și aceasta o altă minune.

Am alergat.

— Vezi, fii așa cum trebuie să fie un prieten adevărat! Îmi strigă Ludmila din urmă.

La restaurant, Egor aștepta pe jumătate răsucit pe scaun, cu fața spre ușă. Îmi făcu semn de ușurare când am intrat, ca unui salvator providențial. Nu era singur. Cu o femeie. Cu una din cele mai superbe femei din câte văzusem vreodată.

— Ana Teodorovna! O prezentă Egor. Logodnica mea...

— Ana Teodorovna? Am repetat cu stupoare.

— Întocmai! Ana Teodorovna! Surâse fără nici o bucurie Egor. Ce-ți spuneam eu, odată? Întro zi, la un colț de stradă, avem să ne regăsim. Tu, Ana Teodorovna? Tu, Egor Uvarovici? Exact așa a fost. Ne-am întâlnit și am căzut unul în brațele celuilalt... Iată!

Egor exclamase „Iată!” – cum ar fi anunțat consternat o catastrofă, dureroasă și ireparabilă, nu o minune.

Femeia îmi întinse mâna. Am sărutat degetele fine și aristocratice, fără nici o bijuterie. Ana Teodorovna mi le apăsă pe buze, mai îndelung decât fusese în intenția mea.

— Ești un tip simpatic! Rosti într-o franțuzească pură, fără accent. Îmi plac. Sper să devenim prieteni buni. Și cu permisia lui Egor, poate mai mult decât prieteni...

Râse deodată, vulgar și obscen. Am tăcut stingherit. Egor își mușcă buzele.

— Iată! Repetă, privind spre plafon.

Chelnerul sosi cu tăvile de mâncare. Schimbă tacâmurile. Ana Teodorovna se uită la el, mai stăruitor și în-delung decât privește o clientă într-un restaurant la un băiat de serviciu.

Când plecă, se întoarse spre Egor.

— Îmi place tânărul care servește... E un băiat simpatic și el. Te rog să-i spui când are să vină din nou...

Egor frământa între degete cocoloașe de miez de pâine. Nu se atinse de mâncare. Era negru-verde la față. Și nu avea curaj să ridice ochii la Ana Teodorovna, să urmărească lăcomia vorace cu care apuca bucățile, trăgea prin dinți oasele de pui, întindea pâinea cu degetele în sos.

— Te rog să o ierți! O scuză Egor în românește. Trebuie să te gândești că a trăit zece ani fugară vagabondă... Că pentru ea, zece ani problema cea mare a fost să aibă ce mânca, nu cum să mănânce...

— Ce spune? Întrebă Ana Teodorovna, cu gura plină. S-a schimbat Egor al meu, nu-l mai recunosc.

Am inventat nu știu ce ineptie pe socoteala lui Egor.

Prietenul surâse amar:

— Eu m-am schimbat! Ai auzit aceasta? Eu m-am schimbat! De-ai ști ce femeie era! Și ce este acum!... Ce monstruoasă creatură este acum!

— Vă rog să vorbiți franțuzește, ca să înțeleg și eu, rosti Ana Teodorovna scobindu-se cu degetele în dinți. Nu-mi plac manierele acestea! Ce fel?... Mă tratați ca pe-un animal?... N-am drept să înțeleg ce spuneți despre mine? Egor! Bagă de seamă. Acuși mă mut la masa unde e ofițerul ăla singur!

Egor Uvarovici o privi cu spaimă. Ca și mine, nu se îndoia că e în stare să-și îndeplinească amenințarea.

Lumea din jurul nostru se uita cu o curiozitate înveselită la această femeie splendidă, în toaletă luxoasă, care mânca mai urât ca o slujnică, ținând farfuria aproape de piept, lăsând furculița ca să se servească cu degetele, ștergându-și sosul de pe buze cu dosul palmei.

— Iată! Șopti a treia oară Egor. Iată pentru ce am așteptat zece ani. Pentru ce mă caută de trei luni...

— Patru! Rectifică Ana Teodorovna, băgând în gură câte cinci-șase cireșe și scuipând sămburii pe jos. De patru luni te caut, Egorușca!

Și până la cafea, Ana Teodorovna îmi povesti cu simplitate ceea ce apucase să-i povestească încă o dată lui Egor. Cum a trăit ani de zile în Rusia, între cele două ar-mate, albe și roșii; cum a trecut frontiera; cum a rătăcit făcând trotuarul la Berlin, la Paris, îndărăt spre Varșovia, unde se află un birou de informații pentru emigranții ruși, cum a dat de urma lui Egor... Și încă, încă...

— Dar vrei să-ți mărturisesc ceva? Mi se adresează direct. Egor văd că nu poate înțelege... Mie, Europa mi-a produs o adevărată deziluzie. A rămas ca Egorușca, îndărăt cu o mie de ani. Cu superstiții din evul mediu. Nu ești de aceeași părere? Cum ai spus că te cheamă?

— Dan...

— Nu ești de aceeași părere, Daniușca?

Mâna Anei Teodorovna îmi dezmierdă mâna mea, încleștându-mi degetele cu o invitație fierbinte și cinică, sub ochii logodnicului.

— Sau ești și tu un sentimental? Un bărbat romantic, sentimental și ridicol?



Mă tutuia. Mai-mai să-mi treacă brațul după gât, ca femeile bete din localurile de noapte, spre ziuă. Mi-am descleștat degetele. Egor comandă alt coniac, în pahar mare, de vin.

Ana Teodorovna împinse scaunul, se rezemă cu ceafa de spătar și, privindu-ne pe amândoi, începu să râdă atât de zgomotos, încât toată sala a întors ochii spre masa noastră.

— Ce oameni ciudați mai sunteți! Și tu, Egorușca și tu, Daniușca! Scuturați-vă... Fiți veseli! Viața încă merită să fie trăită... Dar nu aci, în Europa voastră... M-a ostenit. Mi-e dor de Rusia noastră. De asta am și venit. Nu e așa, Egorușca, nu e așa că de aci ne' întoarcem în Rusia?

Spunând, apucă paharul lui Egor Uvarovici, îl deșertă și plescăi din limbă, strâmbând cu dispreț buzele:

— Slab coniacul vostru! Nu există ceva mai tare? De altfel am eu altceva mai bun.

Deschise poșeta, desfăcu capacul unei cutioare, puse pe unghie un dram de praf alb și aspiră cu nesăț:

— Cocaină! Ne lămuri cu simplitate. La noi, acolo, nu mai putem trăi fără aceasta... Ține de foame, de sete, de urât...

Începu din nou să râdă zgomotos, ridicând mâna deasupra capului și chemând amintirile:

— Câte n-am făcut pentru o cutioară de acestea?... Până ce am descoperit secretul. Găseam întotdeauna, mai repede și mai ieftin, la ciumați. Așa îi numim noi. Copiii nimănui, copiii lepădați. Trăiesc în pivnițe și în subsoluri. Fură, nu se tem de nimic, nu cred în nimic... Dar au coca-ină și băutură, întotdeauna. Mă culcam cu ei o noapte și căpătăm provizii pe-o lună. De ce vă uitați cu ochii aceș-tia? Sunteți niște burjui caraghioși. Niște sclavi ai cuvinte-lor. Egorușca! Ce imbecili eram. Când mă gândesc ce im-becili am fost amândoi! Trei ani de logodnă și nu mi-ai atins decât buzele... Așteptam, ce? Așteptai, ce?... Viața e mai simplă, Egorușca! Și când îmi amintesc că eram să o pierd...!

Cocaina își făcuse efectul. Ochii Anei Teodorovna luciră adânci și negri, cu o pâlpâire de luminiță într-un fund de abis. Trecu o umbră pe obraz. O umbră venită din inte-rior, nu din jocul lămpilor din tavan.

— Eram să o pierd, viața!... Dar tot eu am fost mai tare. Și a pierdut-o cealaltă, Catiușca. Se rezemă cu coatele pe masă, cu bărbia în pumni:

— Când ne-au dus... Știam că nimeni n-are să mai sca-pe. N-a scăpat nimeni de-acolo, niciodată. Unii plângeau, alții tremurau, alții aveau o singură grijă: tocmai să nu plângă și să nu tremure. Să fie tari și bravi, până la sfârșit... Pe urmă s-a deschis ușa și a intrat Catiușca și omul ei, bărbatul ei, comandantul... Catiușca a apucat revolverul și a început să tragă... Pe femei voia să le extermină. Toată viața urâse femeile libere, fetele, nevestele, logodnicele, mamele – femeile privilegiate, care n-aveau nevoie să se vândă, aveau drept să iubească, aveau o casă, un iubit, un bărbat, un logodnic, o familie... Acum plătea... Avea un carnet și, pentru fiecare executat, trăgea o linie... Când a dat ochii cu mine, a tras linia dinainte. Mi-a făcut semn: „Aha! Pe tine te cunosc... Te-am văzut trecând în troică de-o sută de ori, de după perdelele noastre. Erai întotdeauna cu un individ. Cu unul din indivizii scârboși și ipocriți, care vouă vă sărutau mâinile și vă cădeau în genunchi, iar pe

urmă noaptea veneau să ne ceară nouă toate murdăriile.

Îl cheamă Egor. Nu e așa că se numea Egor? Îl cunosc bine pe Egor al tău. Seara trecea în troică cu tine, dar noaptea era la noi și trebuia să-i împlinesc toate poftele lui scârboase. Nu ca o femeie. Ca un animal. Avea drept să-mi ceară orice. Plătea Egorușca al tău! Și când îmi încleșta unghiile în carne și gemea în spasm, gemea numele tău. Suntem cunoștințe vechi. Poftește mai aproape!”. Am în-chis ochii și am pășit mai aproape. Mă stăpânea o singură teamă. Să nu tremur. Și un singur gând. Ce-i cereai tu femeii aceleia, când îmi gemeai numele meu? Nu voiam să tremur. Pentru tine, nu voiam să tremur. Am pășit și am așteptat, cu brațele încrucișate. Eram mulțumită. Nu tre-muram. Nu-ți făceam rușinea să tremur, Egorușca! Am așteptat. Și n-a pornit o singură împușcătură. Au răsunat două. Am căzut...

Ana Teodorovna presăra altă doză de praf alb pe vârful unghiei, aspiră și, când nu mai rămase nimic, ridică spre noi ochi năluciți ca deșteptată dintr-un somn speriat. Își scutură părul, alungă o priveliște cu mâna. Izbucni în hohot de râs:

— Am căzut. Dar n-am căzut numai eu. A căzut și ea, Catiușca. Trăsese odată cu dânsa altul. Unul de-ai noștri, care scăpase la percheziție cu arma la el. Și acela ochise mai bine decât Catiușca. Ea a murit. Eu am scăpat. M-am ales numai cu semnul. Se cunoaște aici.

Desfăcu bluza pe sân și ne arătă sub globul alb, cu vine albastrii, o cicatrice mică, abia distinctă.

— Când m-am trezit din leșin, o duceau pe targă. Se terminase cu faimoasa Catiușca...

— Și? Am întrebat avid, fără să-mi dau seama de cru-zimea acestei curiozități?

— Și? Și pe urmă nimic... I-am luat locul în patul lui Vasia. M-am măritat cu el. Mi-a întrebat să aleg. Moartea sau asta. Mai aveam de ales? M-a dus în patul lui, chiar în ziua aceea. Și mi-a cerut, chiar în noaptea aceea, să-i împlinesc toate poftele pe care i le cereai tu, Egorușca, celeilalte, Catiuștei... A durat trei luni căsnicia noastră. Pe urmă l-am lăsat pe Vasia. Nu! Să vă spun drept. M-a luat altul. Și pe urmă altul și altul. Cine poate să-i numere? Cine poate să-i numere pe toți câți îmi cereau să fac ceea ce-i cereai tu Catiușei, Egorușca?

Privi în tăiușul cuțitului. Pe obrazul ei murise ceva. Egor încleșta fălcile. Îi vedeam sub piele cristația mușchilor.

— Aceasta e tot! Râse Ana Teodorovna. Vă asigur că nu e atât de teribil cât vi se pare vouă. La început, da! Crezi că n-ai să suporti a doua oară. Pe urmă găsești chiar o plă-cere. Și, în sfârșit, nici nu mai înțelegi altă plăcere decât aceea pe care i-o cereai tu, Egorușca, femeii aceleia. Acum sunt ca dânsa. Nu mai e nevoie să-ți cauți o Catie. Am venit eu. Și te asigur, Egorușca, te asigur că n-a știut niciodată Căția ta să-ți îplinească toate poftele cum știe Anioșca ta. O spunea și Vasia. O recunoșteau toți. Era stofă în mi-ne, Egor. Iar tu, trei ani, abia mi-ai atins buzele și fugeai la Căția ta! Mă păstrai... Pentru ce, Egor? Pentru cine, Egor?

Egor îi mângâie brațul, cum ar fi dezmiardat spinarea mătăsoasă a unei pantere, cu frică și cu milă, neștiind dacă are să muște sau are să se mlădie împlânzită sub alintare.

— Sărmana Anioșca! Sărmana Anioșca...!

— Nu-mi place să mă compătimesți! Se trase Ana Teodorovna în lături. Nu-mi place să mă compătimescă nimeni. Nu plâng nimic. Nu regret nimic. Voi sunteți de compătimit. Voi, care-ați rămas în lumea voastră moartă. Care nu înțelegeți că, în zece ani, au trecut zece secole. De ce priviți înapoi? Mereu înapoi? Viața e înainte.

Cu lama cuțitului, decapită trecutul în spațiu.

— E înainte, Egorușca! Nu înapoi, la ipocriziile voastre... Prețul vieții nu-i niciodată prea scump. Dați-mi și mie un coniac. În pahar mare.

Am plecat cei din urmă. Egor îmi prinse brațul. De la ușa restaurantului, porni odată cu noi și basetul care aștep-tase afară, cu fidelitatea lui neclintită.

— Ce pot să fac? Ce trebuie să fac? Întrebă Egor Uvarovici. Peste judecata mea s-a lăsat o ceață... Mai bine aș fi vrut să aflu că a murit. De o mie de ori mai bună moartea, decât aceasta!

— Iar vorbiți românește? Se indignă Ana Teodorovna. Vă las în drum și mă agăț de cel dintâi trecător. Apropo de românește', Daniușca. Cum se spune în limba voastră: „M-am culcat cu tine! Vreau să mă culc cu tine...!” Și cum se spune...?

Aci, buzele ei, cu desenul de-o celestă puritate, rostiră un șir de cuvinte murdare, tot vocabularul obscen care stă scris pe zidurile closetelor de școli și cazărmi, sub imagini de-o odioasă trivialitate. M-am prefăcut că n-am auzit, că nu înțeleg. Egor trânti din mers câteva picioare în spatele lui Elefterescu. Și deodată se opri. Râse (ce răs lugubru!), întâia oară în seara aceasta.

— Dar e foarte simplă explicația, prietene!... Cum de nu m-am gândit din primul moment? E o explicație simplă și logică. Ana Teodorovna a murit. Aici a venit să mă caute numai trupul Anei Teodorovna. Trupul ei pe care i l-a furat sufletul Catiuștei aceleia. N-a leșinat Ana atunci? N-a murit Catiușca atunci? S-a deșteptat Ana, dar cu sufletul celeilalte, de la bordelul unde o căutam. Totul e simplu. Înfricoșător de simplu!

Își smulse brațul de sub brațul meu:

— Nicivo! Așa mi-a sosit. Așa o primesc. Dan, tre-buie să-i alung sufletul acesta și să fac loc celuilalt, adevă-rat al ei... Dan, aci am să apelez la ajutorul tău și al Ludmillei. Acum noapte bună!

Și plecă în noaptea pustie, între cele două creaturi fantomatice, care erau ele și totuși erau altele: Elefterescu și Ana Teodorovna.

— Egor! Am strigat din urmă.

Egor îmi făcu un semn ininteligibil cu mâna. Atât am auzit:

— Nicivo!

„Nicivo” – și râsul lui. Ce răs lugubru în noapte!

IX.

TU ERAI, DAN?

Mafei intră din biroul patronului cu manechinul lui Eliazar în brațe. Strângea de mijloc păpușa inanimată cu mâinile balansându-se moi; cum îl apropiase față în față, ochi în ochi,

s-ar fi spus că demonica făptură îi soarbe de pe buze răsuflarea fierbinte de viață.

Îl așează la locul obișnuit. Își șterse fruntea cu mâneca. Vorbi către noi:

— Nu știu ce i-o fi meșterit stăpânul, dară văd că-l aduc cum l-am dus.

Eliazar rânjea: „Așteaptă puțin și ai să vezi!”

Maței îl atinse cu laba pe piept, încruntându-se la el în glumă:

— Rânjește-rânjește, dimone! Până ce nu vine stăpânul să te pună el să joci țonțoroiul!

Se întoarse spre noi, așteptând un răs de încuviințare. Toți tăceam. Eram cu alte griji. Maței coborî de pe scenă și se retrase lângă ușă, cu înfățișarea necăjită a omului care-a făcut un haz neghiob, fără efect asupra auditoriului.

Patronul rămăsese încă în birou. Egor nu sosise. Întârzia întâia oară de la datorie, în trei sferturi de an.

— Mă tem să nu i se fi întâmplat ceva. Să nu fi făcut ceva. Poate era bine să treci dimineața pe la dâșii! Spuse Ludmila înălțând ochii și împungând vârful acului în costumul de organdi, înfocat pe genunchi.

Aștepta o părere. Nu știam ce să rostesc. Îi povestisem toată întâmplarea de astă-noapte, deznădejdea lui Egor, hotărârea lui să ne ceară ajutor. Ludmila ascultase până la sfârșit, fără să întrerupă, fără să întrebe. Când am terminat, înțelesese mai repede și mai deplin decât sperasem. „E o nenorocită!

— Zise. O sărmană nenorocită. Egor a făcut bine că s-a gândit la noi. Am să mă împrietenesc cu dânsa. Încetul cu încetul are să-și revină. Are să se întoarcă la viața cea adevărată. Trebuie să-l ajutăm pe Egor. Numai cu o singură condiție. Să fie blând și să aibă răbdare. Să-și aducă aminte că Ana aceasta nu este vinovată de tot ce-a ajuns și să se poarte cu dânsa cum te porți cu un bolnav scăpat de la moarte...” Toată noaptea nu închisese ochii, plănuiind cum să-și apropie și să câștige încrederea făpturii care aducea cu ea, în ea, un infern.

Eu am adormit de la o vreme. Ea s-a răsucit în pat, prin întuneric, până ce-au dat zorile.

— Iată-l! Șopti cu ușurare. Prefă-te că nu ești prea înspăimântat de ce-ai auzit și ai văzut.

Egor trecu la toți, strângând mâinile între sprâncene se săpase o cută adâncă. Se opri, apucând degetele Ludmilei în palmă și netezându-le ușor, cu cealaltă mână:

— Știi, Ludmila? Ți-a spus?

— Egor, viața are suișuri și coborâșuri... Totul depinde de tine, de tăria ta. Trebuie să uiți!... Să nu te gândești deloc la ce-a fost, ce-a făcut, la trecut.

Egor surise amar:

— Nu trecutul mă înspăimântă, Ludmila. Trecutul însă nu e ceva sfârșit. Se schimbă și se înnoiește, după cum s-a prelungit în prezent. Sunt gata să uit! Nici nu vreau decât să uit!... Dar pentru aceasta, trebuie să dispară urmele. Să mă ajutați voi. Tu și Dan.

N-am apucat să făgăduim. A intrat patronul. În jacheta verzuie, cu mâinile la spate, ne-a rostit bună dimineața și a mers direct la podiul de scânduri. S-a apropiat, s-a depăr-tat,

privindu-și pe sub ochelarii de scafandru creaturile lui, care n-au nici trecut, nici viitor, nici nu trăiesc sub ame-nințarea trecutului și viitorului.

Zâmbi satisfăcut de rezultatul examenului:

— Așa da! Acum mai merge, copii! E momentul să dăm zor. Suntem în întârziere cu trei săptămâni. Egor, stinge luminile și treci la reflector. Gustav, contactul!

Îmi făcu semn să mă așez la clavier. El se urcă în fața cutiei cu melodiile culese din spații. Apăsă manivela care elibera automatele baletului. Ridică brațul și din nevăzut, chemă cele dintâi modulații.

Freamăt misterios de deșteptare, în zori. Ecoul tuturor deșteptărilor de când au fost dimineți pe pământ, în codri, în lunci, în pajiști; ciripit de păsări, cascade de izvoare, tril: avânt crescând de glasuri, cântări, foșnet de frunze și ram, sclipire diamantină de rouă în cupă catifelată de flori.

Pe scenă, în lumina ireală, pășiră cu zvelte mișcări făpturile ireale. Le aducea nimfa Echo, trezindu-le din tenebre și nemișcare, să înainteze la lumina și viața feerică. Apăreau pe rând, de după perdeaua legănată de mestecăni și sălcii, Grația, Puritatea, Înduioșarea, într-o euritmie elastică; se alina Suferința, Remușcarea, Melancolia, Deznădejdea; se avântau într-o păgână bucurie de a trăi, se înconjurau de cele șase perechi ale baletului în aceleași ritmice zvâcniri de zbor spre lumină – șase perechi fără nume, viața cea multă fără nume. Din întuneric de peșteră, se desfăcea Forța elementară, Instinctul orb, Biblia, cu pieptul și brațele musculoase încinse de blana de panteră încheiată cruciș; își dezlănțuia clocotul energiei într-un dans năpustit, care părea că va năruți tot înainte-i și totuși cruța tot înainte-i, fiindcă fusese și el liberat sub semnul luminii și al bucuriei de a trăi. Domesticit și fericite, omul păros din peșteri, intra în ritmul armonios, întregindu-l.

Numai Invidia, Ispita, Cruzimea, Luxura, așteptau privind ostil în umbră lividă, la această irupție de voie bună, frumusețe, euritmie și grație, de la care au fost încă o dată excluse.

Și cu brațele încrucișate în vestmânt fumuriu, Eliazar. Ura!

Reflectorul își opri lumina deodată verzuie și înveninat coclită asupra lui, stăruind.

Asupra lui, stăruind.

Fața prelungă se crispă, ochii luciră metalici, râșnetul se plimbă de la unul la altul, de jur împrejurul scenei și pe urmă în sală, spre noi. Un râșnet sinistru ca râșnetul craniilor.

Mâna pationului culese din spatii o melodie profundă și tulbure, amestecând o amenințare încă imprecisă în gălgăitul bucuriei generale.

Iar Eliazar, Ura, își începu dansul lui. Nu era dans, nu era salt. O prelingere nesimțită, lentă, insinuantă, precisă. O înaintare fără grabă, cutremurând tocmai prin această învăluire treptată, unduioasă și teribilă. Îmi amintea ceva. Da! Îmi amintea tentaculele caracatiței din acvariul de la Monaco. Tot așa se lungeau tentaculele acelea, fluid și imaterial, să împresoare și să înclește prada suptă cu ven-tuzele. Lumina verzuie îl urmărea de-a lungul scenei din ungher în ungher. Poposea odată cu el. În fața Invidiei, în fața Cruzimii, în fața Ispitei, în fața Luxurei. Și înțelegeam ce îndeamnă, ce asmuță fără vorbe, ce poruncește, ce vrea! De ce stau neputincioase și așteaptă? E rândul lor. Cum pot suporta bucuria aceasta și lumina aceasta, de la care au fost date în lături? E rândul lor. Iar în dansul armonios se strecurau tiptil, una câte una: Invidia, Cruzimea, Ispita, Luxura, să-și aleagă o pereche, o victimă. Lumina se îm-putina, își schimba culoarea, galbenă-verzuie, ritmul dan-sului se frângea spasmodic – în armonia voioasă și ușure pătrundeau dureri străine și funeste, bucuria se sleia înveninată, lumina se stingea împâclită... Eliazar, Ura, râșnea cu brațele încrucișate, așteptând. Dar toate încă durau. Dansul încă dura, așa dezordonat și frânt.

Atunci Eliazar, Ura, se prelingea iarăși cu încetineala precisă a tentaculei de caracatiță, până la gura de peșteră neagră. Chema cu un semn, cu o învăluire hipnotică. Și din beznă se năpustea dezlănțuit Instinctul brut, Forța elementară, Bibia, încins cu blana de panteră pe toracele pătrat și păros. Nu mai era zvâcnirea de adineauri sub semnul luminii și al bucuriei, cruțând făpturile fragile, amenințând fără să atingă, ridicând în brațele vâjnoase incarnațiile gingașe care au nevoie de ajutor și protecție, depunându-le delicat cu mâinile lui uriașe după ce le-a înălțat aeriene ca tot atâtea cununi de flori spre soare, horind și el ca o divinitate silvestră a forței și a elementelor, docil capturată întru slava cerului, a luminii, a vieții, a fericirii de a trăi. Acum, din peșteră se dezlănțuise o forță a beznelor, spumegând oarbă, răsturnând tot din cale-i, sugrumând, sfărâmând, suprimând. Pumnii tari izbeau ca două ciocane în dreapta și-n stânga. În urmă-i cădeau laolaltă, fără alegere. Puritya și Luxura, Grația și Cruzimea, Melancolia și Invidia – toate păpușile lovite în creștet. Orchestra smulgea din nevăzut tumult de vaiete și plâns – răsunetul tuturor vaietelor și plânsurilor câte au sfâșiat vreodată spațiile.

Tăcere. Pustiu. Neclintire lugubră. Lumină sepulcrală de după cataclisme.

O notă subțire și lină. Din peretele de stâncă se desfăcea iarăși nimfa Echo.

Privea cu oroare la trupurile semănate în pajiștea cu flori. Își freca ochii cu pumnii mici și întreba cerul. De aceasta le eliberase din lumea lor invizibilă? Ca să sfârșască încă o dată, cum au sfârșit întotdeauna ecoul tuturor vieților care-au fost? Întreba cerul. Întreba cele patru vânturi, iar vânturile îi trimiteau întrebarea înapoi.

Îngenunchea pe rând, la fiecare, să le plângă și să le dezmiere frunțile reci.

Eliazar, Ura, rânjea!

Iar Remușcarea îl târa pe Biblia de mână în peștera lui neagră. O lespede se închidea treptat peste dânșii, să-i zăvorească împreună în beznă, până la sfârșitul sfârșiturilor.

Suspinau cu modulații umane crengile, frunzele, firul de iarbă, izvoarele, codrul; tot decorul devastat unde-a hohotit viață și veselie și unde-acum sunt presărate leșuri cu buze de gheață.

Eliazar, Ura, rânjea triumfând!

Nimfa Echo imploră cerul, divinitățile bune, căldura soarelui ascuns după nori. Își frânge mâinile și aleargă să îngenuncheze la fiecare, să le sprijine ceafa în palme, să le sufle în obraz cu o șoaptă de ecou, un ecou de viață. Norii se răresc. Mijește o geană trandafir de zori. Soarele radiază îmblânzit. Păpușile se deșteaptă din somnul letargic. Întind brațele dezmoțite. Surâd luminii. Se scutură de visul negru. Se înalță în genunchi, în picioare, se înlănțuie în clamoarea victorioasă a orchestrei care-a cules ecoul tuturor chiotelor de bucurie din spațiu și timp, și pornesc aiurea, horind, conduse de nimfa Echo, căci ciclul nu s-a terminat. E vechi de când lumea și va dura cât lumea, în eternitate.

Eliazar, Ura, asistă încruntat la miracol.

Cum? Pentru aceasta a fost toată truda lui? Așadar totul e din nou de început; n-are să sfârșească niciodată? Pentru el nu există odihnă?

Acompaniat de cântecul profund al orchestrei, în muget bas de furtuni care se anunță aiurea, pleacă prelins pe ur-mele celorlalți cu mers unduios de tentacul, cu rânjetul încă mai crud.

Fie! Nici ciclul lui nu s-a terminat. E vechi și el de când lumea, și va dura cât lumea și el, în eternitate.

Iar înainte de a se mistui în culise, se întoarce spre noi, rânjește amenințător patronului, ne caută cu ochii pe toți: pe Egor, pe mine, pe Sami, pe Maftei, pe Gustav, pe Lud-mila... Am să mă întorc și la voi! Nici ciclul vostru nu s-a terminat! Și rânjetul acela ne cutremură, ca o amenințare aieva.

— Lumina! Cortina! Porunci patronul.

Am aplaudat ca la teatru, toți, strigând și agitându-ne să ne destindem nervii încordați. Cortina s-a lăsat și s-a ridicat. Păpușile au apărut în saltul lor ritmic, s-au înșirat în fața rampei și ne-au mulțumit grațios ținându-se de mâini.

Pe urmă cortina a căzut definitiv.

Tăcerea fu apăsătoare. Nu cutezam să mișcăm.

— Așa mai înțeleg. Mai seamănă a ceva! Declară patronul, coborând de la orchestra lui invizibilă și cercetându-ne cu privirea malițioasă sub ochelarii de scafandru. Putem socoti capitolul acesta închis. Ce ziceți, copii?

Glasul suna cu o mulțumire nevinovată și deplină. Era încântat de păpușile lui. Era mai încântat încă de noi, reveniți de trei zile la cuminenie și la pocăință, după rătăcirile

noastre mârşave din ultimele săptămâni.

— Ei? Nu spuneţi nimic?

Ce-am fi avut de spus?

Cunoşteam taina păpuşilor, mecanismul lor de rotiţe şi resorturi; ieşiseră din mâna noastră, căpătaseră viaţa lor artificială sub ochii noştri, zi de zi, de trei sferturi de an – şi totuşi halucinarea fusese desăvârşită, în afară de orice control al judecăţii, mai presus de tot ce-am văzut, de tot ce aşteptam şi-am ştiut.

Patronul îşi alintă bărbiţa şi surise gânditor:

— Ceea ce e mai nostim e că baletul nostru s-a execu-tat mai bine decât mă aşteptam chiar eu! Bunăoară la sfâr-şit... Când Ura pleacă spre culise... S-a oprit, s-a întors spre noi. V-a ameninţat pe voi cu rânjetul lui mut, m-a ameninţat pe mine. Aceasta e nostim! Nu exista în pro-gram Nu exista nici în intenţia mea... Nu exista înregistrat pe nici un sul şi nici o rotiţă... Cu toate acestea, cum să spun? – „artistul” hai să-i spunem! – „artistul” nostru a găsit de cuviinţă să facă un adaos în text cu de la sine putere. Nici nu putea mai nimerit. Nici nu se putea da un efect mai puternic!... Vă spuneam eu că automatele noastre au să capete şi o inteligenţă proprie?

Au început deocamdată cu iniţiativa proprie!... Se întoarce spre sală, se întoarce spre mine! Viaţa artificială ameninţă viaţa cea vie. Mă ameninţă pe mine, care am cre-at-o. Ameninţă mulţimea, care ea se crede a fi altceva decât alte automate jucate de alte sfori ale destinului. E nostim de tot! Sunt sigur că au să se cutremure mulţi dintre spectatorii noştri. Că au să presimtă ceva. Că au să înţe-leagă ceva... Ce spuneţi, copii?

Nu-mi amintesc ce-au răspuns ceilalţi, atunci. Egor, Ludmila şi eu ne-am grăbit să plecăm împreună, s-o aflăm pe Ana Teodorovna şi să începem o misiune mai anevo-ioasă, în lumea cea vie, nu a păpuşilor. Să întoarcem în făgaş firesc de viaţă un suflet căzut în pierzanie şi un trup posedat de demonii lubrici.

Nu-mi amintesc ce-au răspuns ceilalţi, atunci. Dar în trei zile, din nou, nu i-am mai recunoscut. Nu ne-am mai recunoscut. Atmosfera de pacificare se tulbură cu un fel de frenezie să distrugă tot ce redevenise cuminte, bun, calm, loial, reconfortant. Armistiţiul fusese prea scurt, iluzia prea şubredă: cu o voluptate rea, toţi şi-au înfipt unghiile să scormonească rănille care n-apucaseră să se cicatrizeze. Betty şi-a depărtat scaunul de masa preparatorului de ana-tomie. S-a întors iarăşi la camera lui Gaston. Tusea lui Sami se îneca în şuviţe de sânge. Gustav pleca pe furiş cu pachete suspecte şi n-avea curaj să ne mai privească în ochi. Maftei oprise din prag femeia cu obrazii spoiţi şi cu pălăria cu flori; o oprise din prag în ceasul plecării şi îi desfăcuse cu mâna lui legăturile cu straie, rugând-o să rămână şi spunându-i că totul n-a fost decât o glumă de încercare, să vadă cât ţine la el.

Eliazar rânjea imobil pe podiul de scânduri, cu rânjetul satanic îndreptat către noi.

Iar eu?

Mai rabdă hârtia povestirea aceasta?

Iar eu! În a treia noapte, am lăsat-o pe Ludmila, l-am lăsat pe Egor, aşteptându-ne fără nici un presentiment la masă, şi m-am ascuns cu Ana Teodorovna într-o cameră hâdă de hotel periferic cu lighean de tablă şi cearşafuri sleite, să împărtăşesc cu ea scrâşnetul



scufundării în spasm. Ah! Știa Ana Teodorovna ceea ce n-a știut nici o femeie în afară de Angela cu ochi de azur. Știa toată gama voluptă-ții, până la geamătul nervilor întinși ca struna. Nici o pudoare, nici un dezgust, nici o rezervă. Ca doi vrăjmași năpustiți să se extermin reciproc, ne-am zvârcolit încleștați, cu unghiile, cu dinții, cu buzele lărgite ventuze, până când dimineața violetă ne-a găsit alături pe pat, extenuați, palizi și reci, ca două cadavre.

— Ești un amant ideal, Daniușca! Suspină Ana pe jumătate adormită, cu un surâs toropit, recunoscător și lasciv.

— Ești o femeie cum n-am cunoscut decât una! Am șuiert printre dinți, strivind-o din nou în îmbrățișare.

Nu mințeam. Găsisem în ea ceea ce pierdusem, demult, odată, în cealaltă viață.

Chiar gândul nu pornise de la mine. După cum vrea eterna orânduială, mi-l sugerase tocmai prietenul pe care îl înșelam. Îmi spusese, acum două zile, cu obrazii în palme:

— Teribil e, Dan, că atunci când tace, când nu se mișcă, atunci când puterea demonului din ea e suspendată, seamănă iarăși cu Ana, cu Aniușca mea de acum doispre-zece ani. Ai crede că n-a fost nimic. Nu s-a petrecut nimic. O puritate cerească. Un calm imobil, rece, inaccesibil, nepângărit de nici o poftă degradatoare... Atunci seamănă cu păpușa pe care-a numit-o patronul Puritatea! N-ai remarcat! Ochii păpușii sunt albaștri, figura mai rotundă; totuși există între ele o asemănare indiscutabilă. Un aer de familie. Ca două surori. Ana, Anioșca de-acum și puritatea!

Înălțase ochii de pe scaunul scund, unde căzuse frânt, să capete îmbărbătare, sfat, consolare de la Ludmila și de la mine, prietenii lui singuri de pribeag fără casă, fără familie, fără nici o nădejdie a sfârșitului. Aștepta o vorbă. O aștepta de la mine. Eu tăceam ascultându-mi tic-tacul zvâcnit al inimii. Îmi năvălise dogoarea sângelui în obraz. Avea dreptate Egor. Înțelegeam în sfârșit atracția irezistibilă a Anei. Irezistibilă și până acum câteva clipe inexplicabilă.

Era adevărat:

Mă atrăgea în ea asemănarea cu păpușa patronului. Puritatea, și dincolo de această păpușă, asemănarea cu cealaltă, cu Angela mea, Ange, Angela cu ochi de azur. O regăseam. O regăsisem. Iar când Ana m-a întrebat cu ani-malică indolență dacă n-am poftă de ea, am lăsat tot și am fugit să ne ascundem amândoi, în camera aceasta hâdă, să mă ascund cu ea, cu Angela resuscitată.

În geamătul scrâșnit al îmbrățișării, i-am strigat numele celeilalte:

— Angela mea, Ange!

Târziu, după ce ne-am aflat întinși în torpoare, alături, Ana Teodorovna a început să râdă:

— De ce-mi spuneai Angela? Ange? Pe mine mă cheamă Ana, Anioșca, Ninoșca.

I-am astupat buzele cu palma. Ana mi-a desprins mâna ușor și a continuat:

— Știu! Nu mi se întâmplă întâia oară aceasta cu oameni ca tine. Închideți ochii și o voiți pe cealaltă, a voastră, unică. Întocmai ca Egor, când îmi striga numele meu în brațele Catiuștei!... Ce nefericiți sunteți! Ce infec-țați de literatură și de sentimentalism! De aceea

îmi plac mai degrabă oamenii simpli. Soldați, marinari, hamali. Mă vreau pentru mine. Mi se dau cu totul mie, nu alteia pe care o caută în mine... De ce te-ai mâhnit? Aceasta nu înseamnă că nu ești un amant ideal. Egor? Ha-ha! Egor nici nu vrea să mă atingă... Nici nu și-a atins buzele decât de frunte... Se teme să nu găsească urmele celorlalți.

Pe urmă am rămas întinși ca două cadavre, în singurătatea înspăimântătoare a amantilor extenuați.

Am petrecut-o pe Ana acasă la Egor. Nu știam ce explicație voi da. Îmi erau indiferente orice explicații, orice revolte, orice umilinți. Egor lipsea. Venise, plecase, iar venise, de trei ori în cursul nopții, și acum plecase din nou.

L-am găsit la noi, pe scaunul scund, cu obraji în pumni, la picioarele Ludmilei.

A sărit răsturnând taburetul:

— Ana... Ce e cu Ana? Ce s-a întâmplat cu Anioșca...?

— E acasă! Am rostit simplu.

Și l-am așteptat să izbucnească, resignat să suport orice, fiindcă meritam orice.

— De unde ai cules-o? Unde-ai găsit-o? Cum de-ai dat de urma ei...?

Plecasem ochii în pământ și nu aflam cuvintele nici unui răspuns.

Egor îmi puse mâna pe umăr. Am tresărit. Am crezut că vrea să mă judece, să mă zguduie, poate să mă lovească. Îmi puse mâna pe umăr și rosti cu ochii înlăcrimați:

— Ești un prieten bun, Dan, un adevărat frate. Îmi ascunzi. Dar crezi că nu-mi închipui? Ai găsit-o cu cineva... A oprit pe cineva. S-a dus cu el și ai așteptat-o. Poți să-mi spui, Dan. Nu e nevoie să mă mai cruți. Nu mă mai surprinde nimic. Nu mă mai doare nimic. Așa e, Dan, că tu ai găsit-o și ai adus-o?

Tăceam, cu ochii în pământ. Ce fusese și ce credea Egor! Prietenul luă tăcerea drept o mărturisire.

— Nicivo! Rosti, alungind o imagine cu dosul palmei. Mai trebuie timp până ce vom scoate demonul acesta din ea. Îți mulțumesc. Acum alerg, să nu fugă iar.

Îmi scutură mâna. Am lăsat-o moale, fără curaj să-l opresc să-i mărturisesc adevărul infam. A alergat într-un suflet. Am rămas singuri, față în față, eu și Ludmila. Iar din privirea ei am înțeles că ea știe, că a ghicit și că toată noaptea, mai mult decât grija mea, purtase grijă să nu afle și să nu bănuiască Egor.

După masă, m-am strecurat tiptil din atelier și m-am întâlnit iarăși cu Ana, din nou în hotelul cu lighean de tablă ruginită și cu așternutul sleit. Din nou i-am scrâșnit cu dinții în dinții ei, numele Angelei, chemarea Angelei cu ochi de azur, Ange.

A durat aceasta două săptămâni, trei. În afară de Ludmila, nimeni nu știa nu observa. Toți tovarășii de atelier se aflau absorbiți de propriile lor fapte, scufundându-i într-o mocirlă abjectă. Pe Gustav l-a surprins patronul cu planuri copiate din mapele lui. A venit sora lui Gaston, o școlăriță timidă în șort de lustrin negru, să vestească plângând că mama lor paralizată e pe moarte și să-l cheme acasă, unde n-a dat de săptămâni. Gaston ai anunțat că vine dar s-a dus mai întâi la cinematograful cu Betty. Sami scuipă monede de sânge. Maței

sosește dimineața cu ochii buhăviți și cu o privire tulbure de asasin.

De pe podiul de scânduri, Eliazar rânjește cu ochi de metal coclit, îndemnându-ne să nu ne oprim aci, la jumătatea drumului. Doar ciclul lui, ciclul nostru, nu s-a terminat încă!

Iar Angela cu ochi de azur. Puritatea, surâde serafic, cu mâinile imobilizate într-un avânt de salt grațios, spre cer, spre lumină, spre soare. Un elan retezat, prizonier puteri-lor terestre, capturând-o aci unde-o pândește Luxura, Cruzimea, Invidia, Gelozia și rânjetul lui Eliazar.

Nu mai privesc la ea. Nu mai am nevoie de ea. O păpușă absurdă, cu nervi de sârmă, inima de rotițe, mușchi de pârghee, ochi de cristal. Am găsit altă incarnație vie, dogoritoare și docilă, de astă dată docilă, a Angelei cu ochi de azur, Ange cea adevărată, Angela mea din cealaltă viață. Ne ascundem în camera mizerabilă și ne zvârcolim în patul cu cearșafuri sleite ca lințoliile de morți; ne zvârcolim să ucidem în plina de spaimă solitudine, fiecare un demon din el. Îmbrățișările noastre par mai degrabă con-vulsii de luptă ucigașă decât dezmierdări de amănți; cădem înțeleștați ca doi vrăjmași care se căutau demult și s-au regăsit să se extermine; în chiotul voluptății străbate gemăt de muribunzi. Pe urmă, cu ochi închiși ne scufundăm în imobilitate letargică și fiecare e un cadavru izolat de celălalt în singurătatea cadavrelor.

În neclintirea răpusă, alături de mine, nu știu ce gândește Ana și-mi este cu desăvârșire indiferent. Poate la soldații ei, la hamalii ei, poate la Egor, poate la nimic.

Eu, cu ochii închiși, o simt alături pe Ange, Angela mea cu ochi de azur. Niciodată n-a fost a mea atât de deplin. În viața ei cea adevărată, purta pecetea altuia, era stăpânită de altul, în brațele mele avide, pe buzele mele arzătoare, cu ochii închiși îl regăsea pe celălalt, unicul, pe Guguf al ei. Acum mă voia numai pe mine. Se mulțumea numai cu mine. Eram eu cel care închideam ochii, să suprim realitatea inadmisibilă a Anei Teodorovna, să chem în scrâșnet atroce numele, amintirea, umbra Angelei; Angela cu ochi de azur, Ange.

Ana Teodorovna îmi pune sub nări praful alb.

— Soarbe de aci! Încă! Încă!

Aspiram praful alb. Totul se îneca în ireal și vedenii. Mă năpusteam mai lacom să mușc cu dinții, în carnea Anei Teodorovna, carnea Angelei. Amăgirea era mai deplină. Puteam deschide ochii, puteam să-i ascult glasul, geamătul, chiotul: era Angela mea, Ange, cum n-a fost niciodată a mea.

Târziu, plecam fără să ne vorbim, cu oasele golite de măduvă, cu obrajii devorați de cearcănele ochilor, cu mersul lănced și somnambulic.

Iar a doua zi ne căutam fără nici un dezgust și remușcare, să ne aflăm iarăși. Două săptămâni, trei.

La sfârșitul celei de-a treia, când am ieșit din hotelul cel mizerabil și hâd, m-a întâmpinat cu o mârâială basetul cu picioarele strâmbe de crocodil.

— Egor! Am șoptit, retrăgându-mă cu spaimă în gang.

— Ei și? A hohotit Ana Teodorovna, strângând din umeri. Să fie sănătos și să-mi spună ce are de spus...!

M-a dat la o parte și a trecut înainte.

Egor aștepta lângă zid, cu bărbia în piept, cu mâinile spânzurate de-a lungul trupului.

Când a dat ochii cu mine, n-a tresărit, n-a ridicat pumnii. A rostit numai, cu o blândețe teribilă:

— A! Tu erai, Dan?... În ea e sufletul Catiuștei. În câinele acesta e sufletul lui Elefterescu. Dar tu? În tine ce suflet, al cui suflet a intrat, prietene Dan?

— Ascultă, Egor! Am găngăvit.

— Ce să ascult? Ce poți să-mi spui! Nicivo!

Și mi-a întors spatele, plecând în întunericul străzii, între cele două creaturi care erau ele și totuși erau altele în încarnarea lor efemeră.

— Ascultă, Egor! Unde pleci? Unde plecați?

— Nicivo! Făcu mâna un semn de rețezare în noapte, sub felinarul strâmb.

Pe urmă noaptea i-a înghițit. Nu i-am mai văzut niciodată.

## EPILOG

„Nemesis<sup>107</sup> domnește în viața lăuntrică a omului ca și în viața din afara lui; destinul exterior nici nu este altceva decât proiectarea în afară a destinului interior și își trage numai de acolo originea. Cutare are un destin extraordinar, cutare altul un destin ordinar, căci destinul fiecăruia nu este decât omul tradus în afară „

## OTTO LUDWIG

— Egor ne-a părăsit! Anunță patronul a doua zi. A plecat...

— La Shanghai? La Melbourne? La Chicago? Am întrebat, știind încotro se îndreaptă toți vagabonzii fără rost și patrie.

— Nu! Rosti patronul. Acasă, în Rusia...

— Ah!

Ochii Ludmillei au fugit de privirea mea. Și în gură am simțit un gust de țărână, de cenușă, de moarte.

Pe podiul de scânduri, Eliazar rânjea.

Plecarea lui Egor a fost semnalul începutului.

Peste câteva zile a plecat Gustav. Intrase în biroul pa-tronului un necunoscut, cu o servietă și un sul de hârtie ceruită subsuoară. A desfășurat pe masă planurile, secțiuni, desenele; a scos din geantă piese demontate, roți, resorturi. I le oferise Gustav pe nu știu ce preț. Nu price-pea nimic. Nu-l interesau. Dar o datorie camaraderească, între oameni de aceeași breaslă, îl îndemnase să vină la inginerul Coppelius și să-l prevină. Patronul l-a condus până la ușă, i-a mulțumit a doua oară, strângându-i mâna. L-a chemat pe Gustav, nu să-l dojenească, nu să-l judece, ci să-i spună că-l iartă și să-i ceară întoarcere la muncă și credința lui veche, din cele dintâi trei sferturi de an. Dacă are greutăți și nevoi, îi dublează salariul. La sfârșit, după cum a hotărât pentru toți, înainte de despărțire, îi va sta

în ajutor să-și înjghebe un modest atelier pe socoteală proprie.

Gustav își privea străin mâinile străine care-au furat și-au vrut să vândă. Clătină din cap:

— Nu. N-are ce face cu toate acestea. Nu mai poate rămâne. A fost toată viața cinstit... Și deodată ceva străin de el, se întâmplă. Altul din el, care dormea și s-a trezit... Acela a dosit, a încercat să fure, a vrut să vândă. Nu poate pricepe: Ce? Cine? Cum? E o putere din el, străină de el.

Mâna răsucea o cheie absentă, cu gestul lui obișnuit când voia să desfacă piesele unui mecanism, să le demonteze și să le reconstituie. Aci era ceva peste priceperea lui. Nu știa de unde să înceapă. De aceea pleca oriunde, să fugă de-o ispită la care nu poate rezista.

A plecat Gustav, au plecat în aceeași zi și Betty și Gaston; pe Sami l-au dus după o săptămână la spital, delirând și cerând în locul baloanelor de oxigen o miss Hadaly, o logodnică cu fidelitate eternă. Se credea lord Ewald, îl credea pe patron Thomas Alva Edison, cerea o miss Hadaly.

Am rămas numai noi patru: patronul, Ludmila, Maței și cu mine, în atelierul dezolat și lugubru.

Numai noi patru și Baletul mecanic, pe podiul de scânduri.

Eliazar rânjea, încă: o dată biruind.

Umerii patronului se încovoiaseră gârbovi în redingota verzuie. Privirea malițioasă și bună se împâclise sub ochelarii de scafandru. Mâna de moșneag tremura gelatinoasă în manșetele rotunde, de câte ori ridică degetele să frământa gânditor firele bărbitei de hrean. Toate se dezorganizau, în afară de prevederile lui. Dar mai greu de suportat decât grija întârzierii la termen, decât soarta păpușilor mecanice era destinul spre care porniseră păpușile vii. Ne culesese de pe drumuri în ajun de iarnă cruntă: niște naufragiați, niște, osândiți la pieire sigură și crudă. Ca și păpușilor cu resorturi și roțițe metalice, ne dăruise el viață, speranță, o axă de existență, un rost. Iar fără nici o pricină, după ce ne-a salvat, în ajun, de a ne ștatornici definitiv, în orânduiala chibzuită a vieții, un duh de autodistrugere s-a deșteptat în noi, a bătuit un ciclon devastator, i-a smuls pe toți și i-a împrăștiat în cele patru zări, îndărăt, la pierzanie, la suferință, la deznădejde, la moarte.

În fața, păpușilor cu viață artificială, patronul rămânea gânditor, frământându-și bărbia rară, în redingota lui. Verzuie de fost arhivar la pensie.

Înălța privirea sub lentilele convexe și părea că întreabă mâhnit păpușile lui cu viață de roțițe, să-i dezlege taina păpușilor vii, de carne născută din carne.

Eliazar rânjea.

Am rămas numai noi, în atelierul pustiu și lugubru. Patronul a dat telegrame să amâne reprezentațiile cu trei luni. Pe urmă s-a așternut singur, cu încăpățănare, la lucru, să-i înlocuiască pe toți. Nu putea fi vorba să angajeze alte ajutoare. Numai noi pricepusem ce ne-a cerut el, fiindcă Baletul mecanic luase ființă și crescuse în mâinile noastre. Trei, câți am rămas, ne socotea ajutoare destule.

Dar noi trei, mai eram noi cei care-am fost?

Când a plecat Ana Teodorovna, n-am dormit o săptămână acasă. Am colindat iarăși

cârciumile și tripourile, m-am refugiat în delirul parfumului alb; am plătit acestea cu banii argatului, banii lui Maței încredințați să-i păstrez pentru căminul lui și al copiilor, din satul de la poalele pădurii de paltini și fagi. Am căutat-o pe Ana, pe Angela, pe una în cealaltă, în casele cu perdelele trase, unde femei căzute în animalitate pasivă, cu glas răgușit și sâni spânzu-rați, cu sexul mort, ca o cicatrice, n-au izbutit să-mi dea îndărăt iluzia încleștărilor în brațele Anei, în brațele Ange-lei, Angela mea cu ochi de azur, Ange. Puterea aceasta să le învie, n-o mai avea nici praful alb, nelipsit, din cutie.

Mă întorceam la păpușa imobilă de pe scenă, cu ochii puri, de cristal, cu inima de rotițe.

Angela cu ochi de azur, Puritatea, privea peste mine dincolo de mine, din lumea ei glacială și inaccesibilă, în lumea ei glacială și inaccesibilă.

Și porneam, după ce-mi îndeplineam, munca în atelierul automatelor, porneam eu singur, devenit un automat, la cârciumi, la tripouri, la cafenele, oriunde, să ajung cât mai târziu acasă, unde mă aștepta Ludmila, fără muștrare, fără revoltă, cu obrajii scofâlciți, cu ochii plânși, cu resemnarea ei care mă indigna. Pentru cârciumi, pentru tripou, pentru praful alb, pentru casele cu perdelele trase și femei mai moarte decât cadavrele, aveam nevoie de bani, mereu bani. Într-o zi, în lipsa Ludmilei, m-am strecurat pe furiș să-i fur economiile ei de-o viață, ascunse în sertar, sub vraful de dantele. În alta, am vândut vioara scumpă pe care mi-o dăruise patronul. Pe urmă, Ludmila a început să vândă ea pe ascuns lucrurile noastre, să le amaneze sau să le schimbe pe altele vechi, ca să ne plătească mâncarea pe a doua zi.

Ne-am mutat într-o singură cameră. Îmi era indiferent. Soseam un oaspe prea rar acasă.

Cu scârbă, feream ochii de la pântecul Ludmilei, unde începuse să prindă viață copilul nostru, alt vierme, o larvă degustătoare ca noi. Simțeam că toată seninătatea Ludmilei, tăria cu care trecea resignată prin toate, își aflase putere acolo, în embrionul acesta, în larva aceasta și îl uram, dinainte, vierme respingător.

Am deschis ochii, într-o zi de duminică, după o noapte de fum, de vin, de tripou, de praf alb, de bordel; am deschis ochii, cu gura coclită, cu țeasta cercuită în cuie de fier, cu măruntaiele mistuite de arșiță. Nu-mi aminteam cum am ajuns acasă. Eram culcat în pat. Ludmila mă dezhrăcase, îmi așezase hainele împăturite la căpătâi; mă așteptau schimburi curate, cu butoni prinși, gulerul alb... La fereastră, Ludmila lucra. Împletea o bonetă de lână. Pe obrazul ei devastat, trecu un surâs dureros și totuși calm, de coalescență. Am ghicit că se gândea în clipa aceea la copilul nostru, larva aceea, viermele acela. Și l-am urât mai mult. I-am urât mai mult. Pe ea și larva din ea. Eram prizonierul lor. Mă prinseseră bine în lanțuri, mă fereca-seră cu ghiulele de plumb la picioare, să rămân al lor, să mă țină captiv la viața lor de larve, în loc să alerg liber la viața cea vastă. Cu scrâșnet m-am ridicat, am mers cu pași nesimțiți la spatele ei, și i-am smuls peste umăr boneta de lână, am călcat-o în picioare. N-a plâns Ludmila, n-a plâns. M-a privit cu spaimă și m-a așteptat să plec ca să plângă, așa cum era soarta femeilor din neamul ei, să plângă singure, pe ascuns.

Septembrie a trecut. Octombrie. Ochii patronului au început să se lumineze sub lentilele ochelarilor de scafandru, Baletul progresează. La al doilea termen amânat, n-avea să mai dea greș. Păpușile căpătaseră glas. După baletul mecanic, corul glasurilor sintetice. Răbdarea și duhul creației biruiau și ele încă o dată toate potrivniciile. Numai cu noi trei, trei cârpe

omenești, îi înlocuise pe ceilalți dezertați de la datorie sau răpuși la datorie; era, pe rând, mecanic, elec-trician, anatomist, sculptor, decorator, maestru de dans, dirijor de cor – cu o înfrigurare frenetică se multiplica, trecea de la un rol la altul, ne lăsa nouă lucruri mărunte, fără însemnătate, fiindcă simțise că a murit demult, în fiecare, orice interes și îndemn pentru miracolul lui.

De câteva ori, Maței îmi ceruse cu îndârjire banii, cu o amenințare în glas. L-am dojenit cu fățarnică indignare:

— Cum? Așa ne-a fost vorba? Pentru o femeie culeasă de unde ai cules-o?... Mi-ai spus să ți-i dau numai când ne despărțim de aci. Și acum pleacă, să nu te văd în ochi. Îmi faci scârbă!...

Maței pleca, legănându-și brațele lungi și spânzurate până la genunchi. Poate într-o mijeală de conștiință, îmi purta admirație și recunoștință pentru tăria nestrămutată cu care-i păstram banii. Bani demult jucați la tripouri, plătiți femeilor cu sâni atârnați și glas dogit, aruncați pe tejgheaua tuturor cârciumilor. Se întorcea la datoriile lui care erau puține acum. Să aducă un ciocan, să care în brațe un acumulator, să ridice un manechin, să țină la îndemâna patronului cutia cu chei, cu șurubelnițe, piese de schimb, resorturi și arcuri. Când rămânea singur, se îndelet-nicea cu o joacă stupidă, de imbecil. Descoperise că automatele îl ascultau și pe dânsul. Le arunca în mână ciocanul sau o cheie de fier. Cu o mișcare reflexă, automatul prindea ciocanul sau cheia, întocmai ca făpturile vii.

Îmi spuse într-o zi, trăgându-mă de mânecă, la o parte:

— Aicea nu-i lucru curat, domnule. Bine-bine! Am priceput eu cum umblă și joacă, vorbesc și cântă. Se împlinește un an doară, de când stau cu ele și le-am văzut căpătând chip și glas. Învârte stăpânul un șurub, trage de mâner... Joacă, sar, cântă, cad... Mașinărie! Drăcărie nemțească! Dară aseară, domnule, am pus ciocanul acesta în mâna urâtului! Dimonului... Țin bine minte... L-am pus cum l-aș fi dat cuiva să-l țină, până ce culeg de pe jos alte chei și șuruburi. Mă întorc. Ciocanul nicăieri. Nici în mâna dreaptă, unde l-am pus. Nici în stânga. Urâtul rânjea la mine. Mă întorc. Noroc că m-am întors! La spatele meu ținea ciocanul ridicat dihania astălaltă, păroasă. Mai-mai să mă pocnească în creștet cu el. Cum de-a ajuns ciocanul de la unul la altul? Nu era nimeni să apese pe manivelă să întoarcă o cheie... Eram numai eu și cu arătările aeste! Pun ciocanul ici. Ajunge dincolo, și acela să mă pocnească la mir, taman când mă întorceam la dânsul. Aicea nu-i lucru curat, cum te văd și cum mă vezi, domnule...!

Maței vorbea speriat, gâfâind. Aștepta de la mine o dezlegare ușurătoare.

Eliazar rânjea.

— Uită-te și dumneata... Dihania păroasă, mai are și-acum ciocanul în mână.

Bibia, într-adevăr, ținea ciocanul în mână, ridicat, gata să lovescă într-un vrăjmaș invizibil.

Am strâns din umeri.

— Nu e nimic, Maței... Dacă acela are să izbească vreodată cu ciocanul, știu eu într-a cui frunte are să dea. Poate o orânduială ascunsă face ca încă o dată Eliazar să primească în frunte ciocanul lui Bibia... Și e bine că i l-a pus chiar el în mână! Poate e un semn

acesta; are un înțeles...

Maței holbă ochii la mine. Eliazar? Bibia? Cine erau aceștia? Din ce lume vorbeam?

Mi-am trecut mâna peste frunte. Încă nu se risipiseră fumurile beției și prafului alb, de peste noapte. Vlăguit cum eram, între halucinație și realitate, mahmur, confundam viața cea aievea cu păpușile patronului. Îmi apăruse înaintea ochilor episodul zugrăvit de reporterul gazetei pariziene: Bibia evadat din Guyana, venind peste mări și uscaturi să sfarme cu ciocanul fruntea lui Eliazar, să-și încheie o socoteală a lui. Țeasta sfărâmată, ochii lui Eliazar țâșniți din orbite... Dacă e dat ca din nou ciclul să se repete, nimic mai firesc ca elementul distrucției, dezlănțuit să se întoarcă întâi asupra celui care-l dezlănțuise. Ura să piară din elementul pus în mișcare de ură. Mai există un dram de justiție imanentă. Stă scris și-n reportajul gazetei pariziene.

Și m-am întors să privesc la Bibia și la Eliazar, cunoștințele vechi din cealaltă viață.

Automatul păros nu amenința însă spre automatul urei demonice. Bibia nu ridicase ciocanul spre fruntea, și ochii, și rânjetul lui Eliazar. Amenința în gol, spre noi, spre celelalte păpuși, spre toți și toate, în afară de manechinul care-i pusese ciocanul în mână. Ciclul era așadar altul?

Am pășit pe scenă și am desfăcut unealta din mâna lui Bibia. Degetele s-au descleștat docile. Am aruncat ciocanul în palma lui Maței, care s-a închis, apucându-l automat:

— Ține!... Vezi că nu e nimic. Sunt niște păpuși cu arcuri și rotițe, și alt nimic. Unde găsești tu ceva necurat?

Spunând, am răsucit manivela.

Păpușile au căpătat viață, au ridicat brațele, au pășit după cum își cunoșteau rânduiala; Bibia a intrat în peștera lui neagră, Eliazar s-a prelins unduos ca tentaculul de caracatiță spre manechinele supuse puterilor lui: Luxura, Cruzimea, Invidia, Gelozia... Angela cu ochi de azur s-a apropiat să-mi străbată privirea cu privirea ochilor de răceală cristalină. Totul era cum trebuia să fie. Cu viața limitată, de arcuri și rotițe, pe care le-o dăduse patronul.

Am întors manivela la loc. S-au întors și păpușile la loc. Automate și alt nimic.

— Precum vezi, Maței! Iar altă dată nu mai vorbi prostii, fiindcă au să te râdă și...

M-am oprit cu un gest care sfârșea în nimic. În jurul nostru, atelierul rămăsese atât de gol, încât nici nu mai era cine să râdă. Iar aspectul era atât de lugubru, în pustietatea unde număram locurile goale și neatinse, al lui Egor, al lui Gustav, al lui Gaston, al lui Sami, al lui Betty, încât un hohot de râs ar fi răsunat profanator și macabru, ca râsul unui nebun într-un cavou.

Aci, numai Eliazar stăpânea, cu rânjetul lui.

Maței s-a depărtat spre treburile întârziate, măturând și dereticând. Dar eu m-am întors repede pe călcâie, cu o tresărire, să am automatele în față. Mi s-a părut că se mișcaseră la spatele meu. Era o înșelare. Și totuși ceva imperceptibil încă îmi strecurase o neliniște: instinctul necunoscutului suspect și amenințător.

Păpușile se aflau la locul lor, imobile, inanimate, cu gesturile întrerupte de manivela care



a retezat curentul și le-a suspendat viața din universul lor artificial și mecanic. Și totuși... Totuși ceva în ochi, în privire, o viclenie străină și de curând apărută le dădea o înfățișare nouă. S-ar fi spus că ele știu ceea ce eu nu știam, că se prefac numai, acceptând această imobilitate, că-și râd de credulitatea mea, că mă așteaptă să fiu iarăși cu spatele întors, ca să-și continue o viață a lor, după voința lor, nu după cum le porunceam manivela și curentul electric.

Chiar rânjetul lui Eliazar era altul, încă mai crud și mai radios. Iar păpușile toate priveau la el, păreau dominate acum numai de el, fără deosebire; Luxura și Grația, Cruzimea și Mila, Melancolia și Invidia, Bibia și Angela cu ochi de azur – Puritatea.

Prea mult spirt, prea mult praf alb, prea puține ceasuri de somn! M-am scuturat să deștept o drojdie de viață omenească în mine. Am lăsat răspuns patronului prin argat că nu mă simt bine și m-am dus să mă culc.

A doua zi, neliniștea apăru când am dat cu ochii de automatele de pe scenă, și a treia zi, și mereu. Nu mai puteam întoarce spatele spre ele. Le simțeam însuflețindu-se și mișcând. Mă răsuceam brusc, prin surpriză. Erau la loc. Imobile. Dar știam că s-au mișcat. Puteam să jur că s-au mișcat.

Patronul, am înțeles, descoperise și el ceva inexplicabil și absurd în păpușile plăsmuite de dânsul și scăpându-i de sub control. Îl găseam în fața lor, preocupat, cu mâinile la spate în redingota verzuie, privind nedumerit prin ochelarii de scafandru. Își șoptea ceva, singur. Acum vorbea singur. Nu mai găsea printre noi pe nimeni vrednic să-i cunoască gândul și să-i împărtășească temerile. Ceilalți pleaseră. Eu nu mai eram om. Între mine și Maței, abia coborât din maimuță, cum îi spusese bietul Sami pacificat în tăcerea cea mare, nu mai era nici o deosebire: frați întru aceeași animalitate opacă și brută.

Patronul vorbea așadar cu automatele lui.

Iar automatele îi surâdeau ele malițios, refuzând să-i răspundă, deși aveau glas sintetic înscris cu vârf pe sulul de ceară și un timbru mai desăvârșit decât toate vocile omenești câte vreodată au fost.

Eliazar rânjea. Rânjetul celor din urmă zile de la vila Azur-Eden. Buzele nu rosteau nimic. Îi auzeam însă cuvintele. Erau poarte un ecou al auzului, o halucinație deșteptată din amintirile de atunci. Atât și nimic mai mult.

— Hehe! Ciufulici! Îmi miroase a lichidare. Nu simți? Pleci tu. Plec eu. Plecăm toți...

Fugeam.

Deocamdată fugeam la cârciumile mele, la tripourile de măsluitori și chibiți, la casele cu perdelele trase, la delirul prafului alb.

Odată cu ploile mocnite de noiembrie, s-au sleit și ultimele resurse bănești, chenzina pe-o jumătate de an înainte pentru Ludmila și mine, deși cunoșteam că n-are să mai fie nevoie de noi până într-o lună. Vândusem straie, lucruri din casă, ceasul, cerceii Ludmillei, desfundasem sertarele, mă strecuram pe furiș cu un obiect ascuns sub poala hainei. În cameră un singur pat de fier, o masă schioapă, ligheanul de tablă, podelele goale, pahare știrbe, tacâmuri de alumi-niu. Și pe stârvul meu descompus, din nou veșminte lucii în coate, gulerul slinos, cămașa murdară cu manșetele des-trămate; din nou căpătasem

înfățișarea vagabondului de anul trecut, așteptând afară, la ușă, cu dinții clănțănind de frig și cu sufletul mort în ploaia căinoasă de noiembrie.

Un an. Trecuse un an și mă întorceam de unde am plecat. Târând după mine, de data aceasta, și alte destine: o femeie, un copil încă în germen, o larvă, altă larvă – acum eram trei.

Cum să nu mă înfund fără nădejde în cârciumi, în tripouri de chibiți și trișori, în casele cu femei înfricoșătoare, în delirul prafului alb?

Veneam uneori singur, în atelierul lugubru, noaptea târziu, să cerșesc Angelei încă o dată minunea unei resuscitări.

Angela îmi privea zvârcolirea crispată, cu ochii cristalici, din lumea ei rece, dincolo de mine, tot așa de străină de mine ca în seara din urmă, la vila Azur-Eden.

Mă retrăgeam până la ușă, de-a-ndăratelea, să nu întorc spatele automatelor care-mi păreau vii; poate priveau, poate înțelegeau, poate știau. Răsuceam cheia și plecam îndărăt, la cârciumi, la tripouri, la femei despoiate, la delirul alb.

În noaptea aceea din urmă și cea mai plină de spaimă, cu ploaie, zloată și vânt, treceam zgribulit cu unghiile încleștate în buzunări și cu gulerul surtucului ridicat; treceam de pe-o stradă pustie pe altă stradă pustie. De la tripoul de măsluitori mă alungaseră. De la cârciumi m-au îmbrâncit pe scări. Femeile despuiate îmi trântiseră ușa-n nas, cu hohotul lor bestial. Eram prea murdar, prea zdrențaros, prea respingător chiar pentru ele – și mai eram și-un nebun, scrâșnind în brațele lor un nume care n-a fost al nici uneia. Angela cu ochi de azur! Eram un nebun, calic și murdar, cutreierând maidanele negre, pieți pustii, uliți sinistre cu pâlpâiri muribunde de felinare. Mă opream la o flacăra și, îndobitocit, o priveam tremurând, expirând, mai trăgându-și o clipă viața. Mă regăseam murind într-o flacăra muribundă de felinar. Iar de trei nopți, nici un dram de praf alb! Ploaie ghețoasă, înspicată de fulgi. Noapte căinoasă cum am mai cunoscut, atunci când ieșeam să mă târâi din subsolul cu șobolani, de lângă spălătoreasa de cadavre și ciungul cu mâna de fier. Unde să merg? Unde s-ajung? Acasă o femeie care așteaptă cu ochii roșii de plâns, scofâlcită și cu pântecul plin. Ce mai așteaptă? De ce tace? Mustrarea aceea tăcută!

Un alt cadavru așteptând un cadavru, purtând în pântec un pui de cadavru.

Numai în atelierul nostru, chiar așa pustiit, chiar acum, noaptea, mai era cald și viață. Viața păpușilor cu suflet de roțițe și angrenaje; mai vii în artificialul lor absolut decât noi care-am fost oameni de carne și oase și nervi și sânge fierbinte-n artere.

M-am îndreptat într-acolo.

La Angela cu ochi de azur. Ange. Puritatea. Acum puritatea deplină – inaccesibilă, inalterabilă, puritatea eternă, cu obraji care nu se scofâlesc, cu ochi care nu se împâclesc de plâns, cu pântec virgin în care nu dospește nici o larvă. Puritatea absolută și cruțată de toate putreziciunile cărnii.

M-am îndreptat într-acolo.

Stradă pustie, după stradă pustie. Noapte cu zloată căinoasă de noiembrie. Beznă și frig. Mergeam, vorbind singur.

Dintr-o gură căscată de gang s-a alăturat o umbră și a-nceput să glăsuiască și ea, cântând în batjocură, cadențat:

Trece! Trece!

Trece reghimentul zece!

Și îndată, întrerupându-se:

— Ce-alergi așa, șefule? Parcă te-așteaptă norocul cu praznicu-ntins!

Nu m-am oprit. N-am răspuns. Cunoșteam glasul. Recunoșteam umbra. Glasul lui Țibic, umbra lui Țibic, pungașul de buzunare.

Umbra rășchira pasul după pasul meu, cum e dat umbrei să nu te slăbească un pas.

— Văd că te-ai boierit nevoie mare, șefule! Chicoti mogâldeța neagră. Și nu te prinde, zău că nu te prinde! Astă-iarnă, mai ziceam. Erai înțolit. Mai-mai să nu-mi cred ochilor. Dar acum?... Haha! Unde-ți este paltonul cel boieresc? Că de portofel am purtat eu de grijă să te ușurez! Ai scăpat și de palton. Atunci începi să-mi placi din nou... Ești cum erai la noi, la hotel Țibichi. Grozav mai semeni cu cel de anul trecut, șefule, prietenul nostru de la hotel Țibic...!

Tăceam. Grăbeam pasul. Îl grăbea și mogâldeța neagră, sărind peste bălți.

În dosul unei ferestre luminate, porni cu glas de ventriloc un cântec de patefon, un cântec știut:

And even be glad

Just to be sad

Thinking of you

Wonderful you

It had to be you...

O clipă, fără să-mi dau seama, pasul a fost mai încet, mai greu, târând după el amintirea. Cântecele lui Dickie Hood, al lui Mahmud. Ultima seară de la vila Azur-Eden. Angela cu ochi de azur înaintând pe nisipul blond cu pantofii de atlas alb cu tocurile roșii, în costumul după tabloul lui Watteau, vaporos, roz, aerian, supranatural, în lumina feerică a lampadelor.

It had to be you...

It had to be you...

I wander'd around

And finally found...

Cântecele patefonului a amuțit, curmat brusc. Noaptea a fost mai deșartă, întunericul mai dens, zloata mai crunt pătrunzând în măduva oaselor.

M-am răstit la Țibic:

— Pleacă! Ce vrei de la mine?

— Mai domol, șefule! Râse mogâldeța neagră fără supărare. De ce m-alungi? Poate ai nevoie de mine...

— N-am nevoie de nimeni. Nu-mi trebuie nimeni.

— Nimic nu se știe, rosti laconic pungașul și merse mai departe alături.

Târziu, după altă și altă stradă, vorbi încet, cu intenția din nou protectoare, ca anul trecut:

— Văd că ești necăjit, șefule, și de aceea nu-ți răspund colțos, cum ai merita. Boieria noastră ține puțin... Ce-ai prins de pe gârlă, pe gârlă se duce. Pricep!... Nu-i nevoie să-mi povestești. Ai crezut, după lovitura de anul trecut, că are să ție procopseala o viață întreagă. Când colo, nu ținui nici un an împlinit! Este ori nu este, șefule? Ei și, dacă este? Așa merge roata! Dacă ai cap și răbdare, mai se găsesc lovituri. Până la una nouă, ți-o spun ca preten. Ai nevoie de-un culcuș? Pofitim la hotel Țibic! Ai să fii ca la mama acasă... Ne-am mutat. Am găsit un fund de gang; hotel clasa întâi. Avem acuma și-o sobă. O săptămână aduc eu cărbuni, o săptămână face rost baba. Am rămas numai cu dânsa, cu spălătoreasa de morți... Ca să-ți spun drept, am mai cules de pe drumuri și alt prăpădit. Dară acela nu-i om. Nu-i poți spune om. Un fel de nebun... Îi spune Zolittis. Cică a fost bancher în viața lui. Ce fel de bancher, Domnul să-l știe! Acuma îi dăm noi de mâncare bancherului! Singur nu e-n stare nici să cerșească, nici să fure. Un păcătos!... Mai face și urât, pe deasupra. Noaptea visează și geme. Îi clănțâne dinții. Strigă un nume. Un nume de femeie. O cheamă și geme. Angela cu ochi de nu știu ce... De amur, de aur, de abur... Așa ceva. Se zvârcolește și caută cu degetele prin somn, parcă vrea s-o culce la așternut ori poate s-o strângă de gât pe Angela aceea... I-am prins meteahna. Ziua, după ce-i dau să mănânce, mă plec pe la spatele lui și-i strig fără de veste numele: Angela cu ochi de amur! Haha! Atuncea cade la pământ, face spume la gură și se strâmbă să mori de râs. Pe urmă își vine în fire, tace, moșmolește singur în ungherul lui... Dacă te deprinzi cu zvârcolirile și cu gemetele de păcătos, vezi că la o adică tot e un tovarăș mai bun decât ciungul cu șobolanii de anul trecut. Aceștia suntem, șefule!... Unde-am încăput trei, merge și-al patrulea. Îți facem loc lângă bancher. Boierii cu boierii! Când n-ai ce face, de urât, te poți pleca la urechea lui să-i strigi numele muierii și capeți teatru pe gratis. Ce zici? Hotel Țibic te-aștcaptă! Te-nscriu la registru!

— Pleacă! Lasă-mă!

Țibic râde încet, singur, pășind în urma mea, fidel și inseparabil ca umbra.

La ușa atelierului, încă o dată îl alung:

— Am ajuns! Du-te!

Pungașul se dă doi pași îndărăt să contemple clădirea neagră și exclamă cu admirație:

— Care va să zică acilea ți-i palatul? Ei bravo! Te-ai învățit mai zdravăn decât credeam...

Pe urmă, cu o încruntare de bănuială:

— Sau poate vrei numai să dai o lovitură? Dacă-i așa, eu sunt omul tău, șefule. Fac de strajă. Mă trag colea, la dos... Îți fluier semnalul de alarmă, cum mișcă niscaiva. Ascultă semnalul!

Țibic fluieră subțire, un semnal de trei ori întrerupt.

— Sfârșește odată! Mi-am pierdut răbdarea. Pleacă! N-ai ce căuta aci. Nu e ce crezi tu. Nici un fel de lovitură. Uite: am cheia la mine. Sunt la mine...

Pungașul, mogâldeată neagră în întuneric și ploaie, clătina din cap cu neîncredere:

— Bine, șefule! Fie cum spui tu, măcar că nu-l prostești pe tata cu o cheie potrivită... Văd că ești lacom, ca și data trecută. Nu te rabdă inima să mai împărți și cu altul. Fie! Eu tot am să stau colea la adăpost și te-aștept. De la asta nu mă poți opri. Strada-i pentru toată lumea. Ai zis ceva?

S-a lipit de perete și a aprins un muc de țigară. I-am întors spatele. Am răsucit cheia și am intrat.

Am intrat s-o revăd pe Angela cu ochi de azur, să-i cer încă o dată amăgirea: uitarea prezentului hâd și fără scăpare, a ploii câinoase de afară, a straielor lucii în coate, a nopților goale când toți mă alungă de pretutindenii.

În lumina roz-albă a becurilor, păpușile m-au primit imobile.

Am mers direct la Angela, cu ochi de cristal privind glacială și nepământească, peste mine, dincolo de mine, pierdută pentru mine. I-am alintat cu degete ușoare veșmântul aerian, supranatural, copiat după tabloul lui Walteau. Am gângăvit delirând, implorând.

— Ange! De ce nu vrei să mă chemi și pe mine în lumea ta, Ange, Angela mea cu ochi de azur...?

Păpușa surâdea serafic, în afară de viață și de timp, în lumea ei rece și pură.

— Ange! Imploram. Angela mea cu ochi de azur!

M-am răsucit pe călcâie, cu o zvâcnire în piept. Un pas. Se mișcaseră automatele? Începea din nou halucinația?

Nu erau pașii automatelor. Un pas omenesc. Pasul Ludmillei. Venise. Intrase poate acum, sau poate intrase de mult, să mă aștepte ascunsă, să vadă ce caut întotdeauna aci, după miezul nopții, singur, întotdeauna singur și cu arătările-mi nebunești.

Se puse între Angela și mine. Realitatea respingătoare – obrajii scofâlciți, buzele vinete, ochii plânși și pântecul plin – era încă o dată realitatea respingătoare între mine și făptura himerică. Angela cu ochi de azur. Ange.

— Dan! Șopti dureros femeia de carne și oase. Dan, ce cauți tu aci? Ce vrei tu de la păpușa aceasta? Ce-i cereai? De ce te rogi la ea? La o păpușă. Ce poate să-ți dea o păpușă? Dan, de două nopți n-ai mai trecut pe-acasă. E frig și mi-e frică!... Fă să înceteze toate... Ai milă, Dan! Ai milă de mine, de tine, de copilul nostru, Dan.

Mă dezgusta pântecul plin, ochii umflați de plâns, glasul istovit; larva aceasta omenească, strivită, purtând în pântec altă larvă omenească, alt vierme, care va fi ca ea, ca mine, ca toți. Milă? Poți alunga dezgustul cu mila?

Am dat-o în lături, brutal, dușmănos, să elibereze privirii cealaltă făptură, pe cea plăsmuită, cea din totdeauna, unica, Angela cu ochi de azur. Ange, cu frumusețea ei inalterabilă, cu puritatea surâsului incoruptibil, chiar când s-a târât oriunde, chiar când e

numai un surâs de păpușă inanimată.

— Iar tu?... Tu pleacă acasă!... Am poruncit.

Ludmila scutură trist din cap, cu înfățișarea ființelor blânde, care și-au impus o singură dată în viață o hotărâre neclintită.

— O cauți pe ea, Dan? N-o poți uita pe ea, Dan?

M-am întors repede:

— Pe cine caut? Pe cine nu pot uita? Ce vrei să spui?

— Pe Ana Teodorovna. Ți-a vârât otrava ei în sânge! A venit din toată lumea, să-ți lase otrava ei în sânge...

Am izbucnit în hohot:

— Ana Teodorovna? O caut pe Ana Teodorovna? Dar în ea singură nu pe ea o căutasem și o găsisem! Ludmila, du-te acasă și te culcă. Lasă-mă aci. Tu nu poți înțelege. Nu poți ști... Ludmila, te rog, du-te acasă!... Lasă-mă singur.

Vorbind, am întors ochii să nu-i văd figura miloagă. M-a întâmpinat rânjetul lui Eliazar. Rânjetul de la vila Azur-Eden:

— Hehe! Se anunță o noapte superbă! Ce zici, Ciufulici?

Automatul cu rânjete demonic rămăsese neclintit, într-o mișcare întreruptă cu jumătatea pasului întins, cum îi va fi retezat mersul sau dansul patronul, aseară, răsu-cind manivela. Un manechin cu resorturi și alt nimic. În mâna întoarsă spre spate, ținea ciocanul aruncat de Maftei. De câte ori i-am spus să înceteze cu gluma aceasta stupidă!

Dar gândul nu l-am isprăvit. Mă încleștau după gât brațele Ludmillei, sărmenele ei brațe, de oase, tendoane și piele.

— Ascultă-mă, Dan. Lasă păpușile acestea blestемate și hai acasă, Dan! Am făcut focul, e cald, am să te culc și am să te învelesc cu mâinile mele, Dan. Uite la ochii tăi, la obrazul tău... Nu ți-e milă de tine? Avem să uităm tot. Ce pot să-ți dea manechinele aceste blestемate, Dan?

Inima mică și slabă bătea lângă inima mea, răspunzându-și chemării prin gratiile coastelor. Inimii vii. Încă vii, în tic-tacul lor muribund.

— Nu e așa că mergi, Dan? Avem să uităm tot. A fost un vis rău... În două săptămâni se sfârșește și cu păpușile aceste. Au să le ducă de aci. Pleacă patronul cu ele. Rămânem numai noi, Dan... Avem pentru ce trăi. Mai avem pentru cine trăi.

Răsuflarea fierbinte, brațele încolăcite după gât îmi toropeau drojdia de rezistență. Închisesem ochii să n-o văd. I-am deschis peste umerii ei, spre păpușile fără suflet și fără viață, în artificialul lor absolut. Ce căutam aci? Ce eram noi aci, între păpușile cu fixe priviri? Măine n-au să mai fie. Pleacă în vasta lume, cu miracolul lor precis, perfect și steril. N-au amintire, nu știu suferința, nu cunosc regretul. Perfecțiunea absurdă în neant. Ce căutăm noi, bieți oameni de carne și de durere, între ele?

Mi-a fost deodată milă de amândoi, bieți oameni de carne păcătoasă, împresurați de păpușile cu înghețate și fixe priviri. Mâna s-a ridicat ocrotitoare spre umărul Ludmillei,

încet, involuntar, într-un gest depărtat, venit din afunduri de timp, gestul masculului care-și proteguese femela cu puiul în pântec, din porunca misterioasă a speciei. Femeia simți mlădierea dezmiardătoare și învinsă. Se încordă, tresărind de o lacomă și nerăbdătoare nădejde, care-i înecă glasul, îi podidi lacrimi de bucurie în ochi:

— Nu e așa că vii, Dan? Nu e așa că s-a sfârșit, Dan? Știam eu!... Nu pentru mine. Pentru tine, Dan. Pentru copilul nostru, Dan!

Mâinile se agățau înfrigurate în jurul gâtului. Ochii ei căutau ochii mei. Buzele ei căutau implorând, umile, buzele mele. Poate îmi șuroiau lacrimi pe obraz, de aceea am întors capul să nu le vadă. Și am întâlnit privirea metalică a lui Eliazar, rânjetul creaturii drăcești:

— Hehe! Ești o lemură, Ciufulici! Ți-am spus că ești o lemură. Viermii cu viermii. Te-ntorci la viermii tăi, Ciufulici. Numai că nu s-a sfârșit cu atât... Ciclul meu nu permite să se sfârșească așa, Ciufulici!

Am crezut că e o părere. O halucinare a văzului ostenit de atâtea nopți nedormite, de fumul tripourilor cu chibiți și trișori, de spasmul în brațele femeilor hâde, de delirul prafului alb. Așa am crezut.

Mai înainte – numai câteva clipe mai înainte – Eliazar se afla dincoace, neclintit, cu pasul întrerupt, cu rânjetul crud, așa cum i-a retezat viața de roțițe și angrenaje o simplă răsucitură de manivelă.

Acum era dincolo.

Înaintase cu prelingerea sinuoasă a tentaculului de caracatiță, și era acum dincolo. Nu știu cum a ajuns. Când a ajuns. Nu mai avea ciocanul în mână. Amândouă mâinile goale.

Era dincolo și rânjea:

— Hehe! Ciufulici! Ciclul meu e altul. Nu permite să se sfârșească așa...

Au început să-mi clănțâne dinții. Ne-am strâns amândoi în brațe, eu și Ludmila. Doi oameni singuri și slabi, de carne, în mijlocul păpușilor cu fixe priviri; în casa pustie, în noaptea pustie de afară; doi oameni singuri și slabi, de carne istovită, istoviți de viață, împrejurați de spectre mecanice cu stranii și fixe priviri.

— Mă tem!... Gemu Ludmila cu brațele încleștate. Să fugim... Mi-e frică de strigoii aceștia. Parcă se mișcă. Dan, încep să vină spre noi! Dan, au început să vină spre noi.

Baletul mecanic venea spre noi.

Cu pași neauziți, de pâslă, automatele veneau spre noi; ne împresurau la mijloc – două făpturi aievea de carne și viață, slabe și singure, strângându-se în brațe cu spaimă, în mijlocul creaturilor de metal și roțițe, înaintând mecanic spre noi.

Îmi clănțăneau dinții.

Afară durui o birjă. Se opri brusc. Un fluier. Semnalul lui Țibic.

Acolo era viața reală, în noaptea cu ploaie și vânt. Aci, în lumina artificială de becuri, roz-albă, albastră și verde, în lumina teatrală de scenă, făpturi ireale înaintau din viața lor ireală spre noi.

Ce vor? Ce pot să mai vrea, de la niște larve ca noi?

Cu brațul o apăram pe Ludmila de-o amenințare necunoscută, cu ochii am implorat îndurare de la Eliazar, automatul cu rânjetul crud. Căci el comanda. Am înțeles că, el comanda cu mâinile încrucișate pe piept, așteptând, cu nările subțiri dilatate, ca în fața vitrinei de la Acvariul cu caracatițe, ca pe scaunul-leagăn de pe terasa vilei Azur-Eden.

Am implorat îndurare.

Automatul rânjea avid așteptând, ca în viața cealaltă, ca în viața lui cea adevărată. Știam! Știam ea de la el nu poate veni îndurare. Ciclul lui nu cunoștea îndurarea.

Și m-am întors. Am întors ochii. Păpușile erau lângă noi. Ne atingeau cu pieptul lor rece, cu obrazul lor fără sânge lângă obrazul nostru golit de sânge, cu privirea lor moartă și fixă, înfiptă-n privirea noastră căscată de spaimă.

— Ludmila! Am șoptit. Acum înțeleg. N-avea teamă. Vin să ne apere. Au făcut zid. Au venit să ne apere...!

Erau în rândul întâi, cerc închis, creaturile cele bune, așa cum le plăsmuise patronul, din metal și roțițe pentru baletul lui de simboluri. Grația, mila, curajul, puritatea, sacrificiul... Erau adunate în zid rotund și ne apărau. Din viața lor ireală, veniseră nechemate să-și împlinească încă o dată chemarea. Ne apărau ultima dată. Dincolo de ele, în spatele lor, încercau să-și facă loc, păpușile celelalte. Le cunoșteam. Așa cum le-a plăsmuit și pe ele patronul, din metal și roțițe. Invidia, ispita, luxura, cruzimea – și acum nu mai ascultau decât o singură poruncă, un singur stăpân, ferit la o parte, cu brațele încrucișate așteptând, rânjind.

— Haha! Am început să râd de încordare nervoasă și spaimă. Ce straniu balet! Patroane, poftește să-ți vezi baletul, cum a sărit din program. Haha! Ce straniu balet!

Râsul răsună nebunește în sala pustie și vastă, cu păpușile mute.

Râs de nebun.

Afară, noaptea, vântul și ploaia, cutreierând în ferestre. Un fluier încă o dată, de trei ori întrerupt. Semnalul lui Țibic. Viața reală cercând să ne deștepte din visul absurd și nebun. Un semnal de trei ori repetat. Pe urmă tăcere. Însământătoare tăcere, în care automatele înain-tau mute, fără suflare, să ne înăbușe? Să ne sugrume? Ce-aveau cu noi? Ce voiau de la noi?

— Vreau să mă deștept, Dan! Scânci Ludmila. Nu mai pot îndura. Vreau să mă deștept, Dan.

Credea și ea că visează.

Atinse fricoasă, cu vârf de deget, un piept de păpușă, altul și altul. Cerșea amăgirea. Iar fiindcă amăgire nu mai putea fi, își ascunse obrazul și ochii la pieptul meu, să nu mai vadă, să nu știe.

Așa a fost, că n-a văzut și n-a știut.

Sfârșitul a cruțat-o de cutremurarea din urmă.

Când din întunericul peșterii de decor a apărut făptura păroasă și pătrată, cu toracele încins în blana de pan-teră, cu ciocanul în mână și cu dinții feroși, am înțeles. Așa cerea ciclul lui Eliazar. Ciclul etern.



A apărut cu mers sacadat. Cu ochii holbați. Dați peste cap. Cu bulbii albi. A apărut lovind orbește și ritmic cu muchia ciocanului în țeste.

În țeste de metal, care trosneau și cădeau. Înainta sacadat și deschidea pârție, fără alegere, cu lovituri icnite, în dreapta, în stânga, înainte. Se oprea răsucindu-se și mătura pieziș, să nu-i scape nimeni, nimic, culcând la pământ cu trosnet uscat.

I-am văzut față în față.

Bibia și Angela cu ochi de azur.

Așa cum au fost în cealaltă viață a lor, aievea. Spăimântător cum semănau cu frații cei buni din cealaltă viață a lor, aievea.

Ciocanul o clipă a ezitat.

Ochii de azur întrebau cu durere, cu muștrare. Nu-nțelegeau. Nu puteau crede.

Bulbii albi nu vedeau. Ciocanul numai o clipă a ezitat și cumpănindu-se în mâna păroasă s-a ridicat drept, vâjâind, să trosnească.

Angela cu ochi de azur. Toată viața mea cea fără întoarcere. Plăsmuirea himerică. Pură și inaccesibilă, chiar când s-a târât oriunde, chiar când e numai făptură cu inima de roțițe și ochi de cristal. Iar la piept, la pieptul meu, atârnată ca o ghiulea de înecat, Ludmila cu obrazii scofâlciți, cu pântecul plin, larva cu puiul de larvă în pântec.

— Hehe! Ciufulici!

O clipă, mai puțin de-o clipă s-au încrucișat ochii mei cu ochii lui Eliazar; o clipă, mai puțin de-o clipă m-a dominat rânetul crud. Destul ca să-i ascult porunca.

Din brațe am smuls femeia de carne moale și respingătoare, povara încleștată cu brațe terestre; am smuls-o și, cu ochii închiși cum era, am oferit-o ciocanului.

Ciocanul lovi. N-alegea. Ciocanul lovi sacadat. Pe urmă trecu mai departe și mai lovi încă. De ce-am crezut nebunește că oferind una o cruce pe cealaltă? Ciocanul lovi orb, sacadat, în fruntea Angelei cu ochi de azur și ochii împrășcară ploaie de așchii.

Un gol s-a căscat. O noapte.

Cu mâinile spânzurate de-a lungul trupului, așteptam. Mi-am potrivit singur fruntea să primesc lovitura. Aci.

Am închis ochii.

Aci! De ce întârzie? Ce mai așteaptă?

Un braț m-a împins la o parte.

— Ce se întâmplă? Ce-i nebunia aceasta?

Patronul, cu redingota verzuie, cu privirea îngrozită sub ochelarii de scafandru, mă repezi în lături, se plecă spre stârvul Ludmilei, căzut moale, movilă neagră de cârpe.

— Păzește! Am strigat. Păzește, patroane!

Ciocanul lovi în țeasta rotundă cu trosnet, orb și mecanic, icnind.

Așa era ciclul.

Așa era ciclul. Celălalt ciclu, complet. Automatul distrucției oarbe, n-avea de ce să se oprească. Nimic nu-l oprea. Nimeni. Acum erau ei singuri stăpâni – el și Eliazar.

Înainta un pas și lovea. Orb, cu bulbii ochilor albi, rostogoliți în orbite, înălța ciocanul și izbea sacadat, înainte, în dreapta, în stânga, îndărăt, răsucindu-se: în lumini, în perete, în decoruri, în ceilalți frați automați, în sârme, în cabluri, în acumulatori, în mașini, în bobine; ritmic și fără grabă, metodic, total.

Patronul care-l crease, care-i crease, care crease tot miracolul de aci, zăcea jos în balta macabră de sânge, cu fața ascunsă, cu creierul terciuit – și părea acum atât de mic! Un nimic.

În picioare, singur rămas în picioare, stăpân cu brațele încrucișate, Eliazar rânjea printre sfărâmaturi, printre hoituri; stăpân în miracolul devastat, cum cerea ciclul lui.

Ciocanul aruncă în țandări ultimul bec de lumină.

Întunericul irupse dens, opac, aspru, material; tot întunericul lumii. Iar în beznă, pașii sacadați continuau; mereu, înainte, îndărăt, să spargă pereții, să înainteze mecanic și orb, dincolo de ziduri, în tot întunericul lumii.

Am fugit, împleticindu-mă, împiedicându-mă, bâjbâind ușa.

Afară, în noaptea și ploaia și vântul câinos de noiembrie.

O mână udă mi-a prins mâna.

Mâna lui Țibic, pungașul de buzunare. Mi-a prins mâna să mă târâie prietenos, protector, îndărăt, în noapte, în ploaie și-n vânt, spre culcușul din gang, unde ne-așteaptă spălătoreasă surdă de morți și tovarășul meu cel nou de culcuș, Zolittis, nebunul cu spume la gură, care visează noaptea strigoaice și strigă un nume.

Un nume pentru amândoi.

Angela cu ochi de azur.

## SFÂRȘIT

1 În cronică sa literară din „Curentul”, Romulus Dianu scria că Angela „nu mai poate suporta viața. În ultimele pagini ale primului volum, ea sucombă () aruncându-se de pe o faleză.”. Lectura superficială îl făcea și să confunde personajele, patima jocului de cărți fiindu-i atribuită lui Eliazar. Și mai ciudate sunt transferurile operate de Al. Piru în studiul introductiv la primul volum de Opere al lui Cezar Petrescu (Editura Minerva, 1985) „Bibia, fost dansator, nobil rus”, „Guguf, neamțul, om al civilizației tehnice”. Or, Bibia și Guguf sunt români, nobilul rus n-ar putea fi decât Egor Uvarovici Karataiev, iar neamțul – mecanicul Gustav, aceste din urmă personaje apărând doar în cartea a doua a romanului.

2 Ideea îl preocupa pe Cezar Petrescu în acea perioadă, după cum dovedește și finalul

povestirii Zair, inclusă în ediția din 1930 a Scrisorilor unui răzeș: „Îți pare neverosimil? A întrebat într-un târziu. Nu te-a învățat încă experiența că viața e mai absurdă și mai fantastica decât imaginația celui mai aprins născocitor de basme?”

3 În monografia Cezar Petrescu (Editura pentru literatură, 1963), Mihai Gafița sugera o altă explicație: „. Poate el însuși a regizat în-tâmplările anterioare, extrăgând esența lor, pentru a o recrea în păpuși.” Textul nu oferă temeuri pentru o astfel de interpretare.

4 Primul act al operei lui Jacques Offenbach, ca și baletul lui Léo Delibes, se inspiră din povestirea lui E. T. A. Hoffmann, Omul cu nisipul.

5 Vezi Ion Ilobana, Tribulațiile unui visător zeflemist, în Literatura de anticipație. Autori, cărți, idei, Editura Eminescu, 1986.

6. Pe care-l definește drept „un inventator și alt nimic! Un inventator norocos. Poate prea norocos! Un negustor de brevete.”

7 Cum ați scris ultima dV. Carte? Răspunde d. Cezar Petrescu, „Rampa”, 1 iunie 1935.

8 „Gândirea”, III, 1923-1924, nr. 15

9 Pasajul ar fi putut fi inspirat de o secvență dintr-un film din 1926, Jucătorul de șah, în care soldații mecanici îl înconjoară pe trădător și-l ucid. Cunoscând interesul lui Cezar Petrescu față de cea de-a șaptea artă, nu putem să nu constatăm și că titlul romanului este identic cu cel al unui alt film franțuzesc, realizat de pictorul Fernand Léger în 1923. E adevărat că această din urmă peliculă înfățișează, potrivit lui Georges Sadoul, doar „un dans al obiectelor și angrenaje-lor, legate prin ritm sau prin analogia formelor”.

10 Semisoldățesc, militar amestecat cu civil.

1 Cuvântul poate fi des întâlnit în literatura și publicistica noastră, până în anii 50, denumind cafeaua trecută prin filtru. Vine din germanul „schwarz” = negru, cu evidentă referire la culoarea băuturii.

2 Moritz Saphir (1793-1858) s-a afirmat în literatura germană prin volumele Scrieri diferite, Noi scrieri diferite, Prostii etc. Șalom Alehem (1859-1916), autorul povestirilor despre Tevie lăptarul, este socotit un clasic al literaturii idiș moderne. Israel Zangwill (1864-1926), scriitor de limbă engleză, s-a făcut cunoscut mai ales prin romanul Copiii ghetoului (1892).

3 Cuvânt de alint care poate fi tradus prin drăguțule, iubițelule etc. (fr.)

4 Aluzie la faptul că o bună parte a bugetului principatului provine din impozitele asupra jocurilor de noroc.

5 „La clubul Alpin Francez. Redeschiderea plajei Monte Carlo. Ramul înflorit la Palatul Mediteranei. Campionat internațional de dans. Concursul de polo al Coastei de Azur, la Cannes. Măine: bătaia cu flori a copiilor. Sosiri și plecări. Au sosit.” (fr.).

6 Diminutivul franțuzesc al lui Charlie Chaplin.

7 „O adunătură de burghezi în haine de duminică. Și lângă ei, prea mulți tipi dubioși” (fr.).

8 Ultimul rege al Portugaliei, detronat în 1910, când a fost proclamată republica.

9 Dictionarele noastre preferă forma chiromante pentru a denumi femeile care ghicesc în palmă.

10 „Cel mai strălucitor sezon: soare, flori, un cer mereu albastru! (Informații și broșuri la cerere)” (fr.).

11 „Cu încetinitorul” (fr.).

12 Franțuzism, din „galuchat” = piele de calcan, de rechin etc.

13 Umberto I (1844-1900), regele Italiei din 1878 până la asasinarea lui.

14 Aici cu sensul pălărie din fetru.

15 Anuar geneologic, diplomatic și statistic al „înaltei societăți” europene, tipărit în orașul german Gotha, din 1763 până în 1944, în limbile franceză și germană.

16 Bourget, Paul (1852-1935), membru al Academiei franceze, autor al unor romane de succes – Discipolul, Etapa, Un divorț, Demonul de la amiază – astăzi aproape uitate

17 Kessel, Joseph (1898-1978), membru al Academiei franceze, a obținut sufragiile publicului cu un roman despre isprăvile aviatorilor în primul război mondial, Echipajul, urmat de Nopti princiare, Leul etc.

18 Franțuzism, din „rixé” = ceartă violentă care degenerează în încăierare.

19 Aici cu sensul femeii în vârstă, marcate de trecerea anilor.

20 Înființat în 1882 de desenatorul și literatul parizian Alfred Grévin, muzeul figurilor de ceară – „Cabinet fantastic. Palat al mirajelor” – este situat pe Bulevardul Montmartre, la numărul 10. Acum câțiva ani a fost inaugurat Noul Muzeu Grévin, în Forum des Halles, având ca temă Actualitatea la Paris, 1885-1900. Comparația pare să pregătească apariția simulacrului Angelei din partea a doua a romanului.

21 Vânt rece și uscat care bate de-a lungul văii Ronului spre Marea Mediterană.

22 Brummel, George Bryan (1788-1840), promotorul englez al dandismului, supranumit Regele modei.

23 Termenul denumește operația descrisă mai sus.

24 Comică, amuzantă (fr.).

25 Scriitorul era fascinat de misterul calculului mintal, după cum arată și un pasaj din articolul George Meredith: „După cum faimosul calculator Jacques Inaudi nu se servește de cifre în procesul său mental care-i îngăduie să extragă rădăcina pătrată a unui număr de 12 cifre într-un minut, ci lucrează cu simboluri proprii, tot așa Meredith nu gândea în englezește, nici într-o altă limbă din lume, ci gândea în Meredith” („Curentul”, II, 1929, nr. 555, 5 august).

26 Franțuzism, din „prodige” = minune, miracol.

27 Franțuzism, din „résignés” = resemnați.

28 Jurnalul unei cameriste (fr.).

29 Chelner (fr.).

30 Hélie, băiat de hotel (fr.).

31 Rasputin, Grigon Efimovici (1872-1916), fals profet și tămăduitor, a ajuns favorit al familiei țarului Nicolae al II-lea, jucând un rol important în rezolvarea problemelor statului. A fost ucis de nobilii monarhiști, printre ei aflându-se și prințul Iusupov, care-l socoteau vinovat de eșecurile țarismului.

32 Numele grec al faraonului Ramses al II-lea din a XIX-a dinastie (secolele XIV-XIII î.e.n.). Cei „cinci mii de ani” la care se referă autorul trebuie deci înțeleși ca o metaforă a vechimii.

33 Apă minerală din stațiunea balneară franceză cu același nume.

34 Cârnat gros italian, fabricat mai ales la Bolonia.

35 Fauconnier, Henri (1879-?), scriitor francez, autorul romanului Melaisie (1930).

36 Ford, Ford Madox (1873-1939), scriitor și publicist englez.

37 Ostwald, Wilhelm (1853-1932), chimist și filosof german, autor și al cărții Oameni mari care-l irita pe Eliazar.

38 Prosperitatea.

39 Aici cu sensul rupte, boțite.

40 La 2 decembrie 1823, președintele J. Monroe formula, într-un mesaj adresat Congresului, principiile politicii externe a Statelor Unite: neacceptarea colonizării și a intervenției statelor europene pe continentul american și neintervenția S. U. A. În Europa. Ulterior, doctrina Monroe a fost invocată pentru a justifica politica imperialistă a Statelor Unite față de America Latină.

41 De fapt, „hooteegger” = contrabandist de alcooluri (engl.).

42 James Williman (1842-1910), filosof și psiholog american, unul dintre fondatorii pragmatismului, curent care indentifică adevărul cu ceea ce este util și corespunde intereselor individului.

43 Ford, Henry (1863-1947), magnat al industriei de automobile americane, care a introdus în uzinele sale un sistem de organizare a producției întemeiat pe fluxul continuu de prelucrare a pieselor, diviziunea amănunțită a muncii, folosirea benzilor rulante etc.

44 Conservă din carne de porc sărată (engl.).

45 Aici cu sensul destrămată, dezagregată.

46 Prăștiași.

47 Ceea ce știu toți.

48 Noua Rivieră (fr.).

49 Lorrain, Jean (1855-1906), poet, povestitor, ziarist, romancier francez, autor al unor narațiuni care descriu tribulațiile unor personaje cu o sensibilitate maladivă.

50 Instrumente folosite la anumite jocuri de cărți pentru a înlătura posibilitatea trișării.

51 Cântec la modă în anii apariției romanului, reluat astăzi de formații și soliști de

muzică ușoară în maniera retro. Textul e departe de a fi original, cum arată o traducere funcțională: „Trebuia să fii tu. /Am răătăcit aiurea/Și în sfârșit am găsit/Ființa care/Putea să mă facă să fiu sincer/Și să mă bucur/Chiar atunci când sunt trist/Gândindu-mă la tine/Cea minunată/Trebuia să fii tu.” (engl.).

52 Timp frumos statornic (fr.).

53 Fabre, Jean-Henri (1823-1915), reputat entomologist francez, autorul unor pe drept cuvânt celebre Amintiri entomologice. Calificativele trebuie puse deci exclusiv pe seama execrabilei umori a lui Eliazar.

54 Succesul romanului, apărut în 1848, l-a îndemnat pe Alexandre Dumas fiul să scrie și o dramă în cinci acte cu același titlu, a cărei premieră a avut loc în 1852.

55 Opera capitală a abatelui Prevost d'Exiles a apărut în 1731.

56 Băătură de calitate superioară (fr.).

57 Vin ieftin (fr.).

58 Zeița norocului la greci și la romani.

59 Franțuzism, din „cabriolet” = frânghie cu noduri și cu bucăți de lemn la capete, folosită pentru a lega mâinile răufăcătorilor.

60 Numele artistic al Annei Boutet (1779-1847), celebră interpretă a comediilor lui Molière și Marivaux.

61 „Am juca teatru mult mai bine, dacă am ține mai puțin să fim aplaudați.” (fr.).

62 Watteau, Antoine (1684-1721), pictor și gravor francez excelând în ilustrarea serbărilor câmpenești și a scenelor galante.

63 Străini, oameni care domiciliază într-o altă țară decât cea de origine (fr.).

64 Franțuzism, din „vélocite” = iuțală, repeziciune.

65 E vorba de Manneken-Pis o statueta de bronz reprezentând un copil în atitudinea lui Țibic.

66 E vorba de opera fantastică Povestirile lui Hoffmann de Jacques Offenbach, a cărei premieră a avut loc în 1881.

67 Vechi cântec popular rusec.

68 Inspirat de povestirea lui E. T. A. Hoffmann, Omul cu nisipul, baletul – pantomimă pe muzica lui Léo Delibes a fost prezentat prima oară în 1870.

69 Kubelick, Jan (1880-1940), celebru violonist și compozitor ceh.

70 Ysa'e, Eugène (1858-1931), celebru violonist belgian.

71 În Omul cu nisipul, Coppélius este o ființă malefică, distrugătoare, spre deosebire de personajul lui Cezar Petrescu.

72 Nijinski, Vaslav Fomici (1890-1950), dansator și coregraf rus de origine poloneză, considerat drept cel mai mare dansator al epocii sale.

73 Karsavina, Tamara (1885-1978), dansatoare rusă, naturalizată engleză.

74 Libret de Igor Stravinski și Aleksandr Benois, coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Igor Stravinski (1911).

75 Într-o notă de subsol la ediția din 1975, pe care a îngrijit-o, Mihail Gafița credea că e vorba despre „nuvela (?) Von Kempelen și descoperirea sa”, dar Poe a consacrat falsului automat articolul Jucătorul de șah al lui Maelzel.

76 Vaucanson, Jacques de (1709-1782) este departe de a fi rămas un necunoscut. Automatele lui – Cântărețul din flaut și mai ales Rața – i-au adus o meritată faimă în timpul vieții, figurând astăzi în toate istoriile mecanicii aplicate.

77 Numită așa datorită prezenței printre personajele de pe pânză a lui Sixt al II-lea, papă sanctificat de biserica catolică.

78 Erorile sunt la fel de incontestabile ca și geniul lui Rafael.

79 Lodovico Sforza, zis Maurul (1451-1508), duce al Milanului, protector al savanților și artiștilor.

80 Fiul papei Alexandru al VI-lea. Politician abil dar lipsit de scrupule, i-a servit drept model lui Machiavel pentru celebrul său tratat, Principele.

81 Rege al Franței (1494-1547). L-a invitat în Franța pe Leonardo, care a murit în castelul Cloux, lângă Amboise.

82 Maeterlinck, Maurice (1862-1949), scriitor belgian, autor, printre altele, al cărții Viața albinelor (1901).

83 „Două inimi în ritmul de trei pe patru” (germ.). Arie din opereta cu același titlu a lui Robert Stolz (1931).

84 Muzica de Reinhold Gliere.

85 E vorba despre tabloul coregrafic Dansurile polovțiene din opera Prințul Igor. Coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Aleksandr Borodin.

86 Libret de Aleksandr Benois, coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Nikolai Rimski-Korsakov (1910).

87 Coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Robert Schumann (1910).

88 Coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Carl-Maria von Weber.

89 Probabil Invitația la vals pe muzică de Carl-Maria von Weber.

90 Libretul și coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Maurice Ravel (1912)

91 Tabloul coregrafic de Vaslav Nijinski, muzica de Claude Debussy (1912).

92 Vogué, Eugène-Melchior, viconte de (1848-1910), literat francez, autor printre altele al studiului Maxim Gorki (1905).

93 Cezar Petrescu mai relatase întâmplarea cu zece ani înaintea Baletului mecanic, în articolul Spre literatura rusă („Gândirea”, I, 1921, nr. 11).

94 Pavlova, Anna (1882-1931), dansatoare rusă.

95 Poincaré, Henri (1854-1912), mare matematician francez.

96 Cambronne, Pierre (1770-1842), general francez. Comandând, la Waterloo, unul dintre careurile „vechii gărzi” napoleoniene, ar fi răspuns somației de a se preda cu o expresie scatologică alcătuită din cinci litere (în franceză ca și în Română), numită, de atunci, „cuvântul lui Cambronne”.

97 Nume dat călăului.

98 Fantomă a unui mort.

99 Fortăreață din Petersburg (azi Leningrad), transformată la sfârșitul secolului XVIII în închisoare pentru prizonierii politici. Azi muzeu.

100 Chamfort, Nicolas – Sébastien Roch, zis de (1741-1794), moralist francez.

101 „Publicul? De câți proști e nevoie pentru a alcătui un public?” (fr.).

102 Potrivit unei vechi credințe populare, salamandrele ar fi avut proprietatea de a trece prin foc fără a se arde.

103. Apărută, la Paris, în 1886. Prima traducere românească, sub titlul Viitoarea Evă, datează din 1976.

104 Cezar Petrescu a citit, evident, Gog, în care Giovanni Papini îl pune pe Edison să declare, într-un interviu apocrif: „Un francez decadent, Villiers de l’Isle-Adam, s-a amuzat să povestească, într-unul dintre romanele sale, că aş fi dat viață unei femei artificiale atât de perfecte, încât ar fi putut fi luată drept o femeie în carne și oase. Din păcate, nu-i adevărat: francezul era un adulator sau un mistificator.”

105 În 1931, Jules Verne mai era privit doar ca un fel de Edison al invențiilor imaginare.

106 Belin, Edouard (1876-1963), fizician francez, inventator al procedeului transmiterii la distanță a scrisului, desenului și fotografiilor.

107 Zeița greacă a răzbunării.